

AVALIK- ÕIGUSLIK RINGHÄÄLING EESTIS

AVALIK-ÕIGUSLIK RINGHÄÄLING EESTIS

Koostanud:
Maarja Lõhmus
Epp Ehand

Fakt. Sõna. Pilt. XIII

**Tartu Ülikooli ajakirjanduse
ja kommunikatsiooni osakond**

**Toimetuskolleegium:
Peeter Vihalemm, Maarja Lõhmus, Epp Ehand**

**Kaane kujundus: Madis Kuningas ja Kalle Paalits
Keeleline toimetamine ja küljendus: Aivo Lõhmus**

© Tartu Ülikooli Kirjastus ja autorid 2001

**Tartu Ülikooli Kirjastus
ISBN 9985 - 56 - 545 -2
Tiigi 78, 50410 Tartu**

Sisukord

Sissejuhatus	5
--------------------	---

I

Avalik-õigusliku ringhäälingu mõistest. <i>Aune Unt</i>	9
Avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimise põhimõtted ja -mudelid. <i>Hagi Šein</i>	15
Euroopa avalik-õiguslike televisioonide arengutendentsidest pärast 1991. aastat. <i>Raul Rebane</i>	34
Milline peaks olema avalik-õiguslik teleprogramm? <i>Raoul Suvi</i>	41
Avalik-õigusliku televisiooni probleeme Eestis. <i>Peeter Vösu</i>	44
Avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste tõlgendamine Eesti praktikute hulgas. <i>Urmo Kübar, Liina Lepik, Alari Rammo</i>	52

II

Programmianalüüsi probleemid ja meetodid. <i>Maarja Lõhmus, Epp Ehand</i>	59
ETV. <i>Andri Maimets</i>	64
TV 1. <i>Eva Tammelo</i>	71
Kanal 2. <i>Henrik Roonemaa</i>	74
TV3. <i>Marko Mägi</i>	80
Vikerraadio. <i>Maia Möller, Meelis Süld</i>	87
Raadio 2. <i>Sergo Selder</i>	91
Klassikaraadio. <i>Anu Mägi</i>	97
Raadio 4. <i>Õnne Pärl</i>	100
Raadio Kuku. <i>Erle Rudi</i>	110
Uuno. <i>Eno-Gerrit Link</i>	118
Programmianalüüside kokkuvõtteks. <i>Maarja Lõhmus, Epp Ehand</i>	123

III

Raadiomaastik ja uudised. Eesti ja Euroopa. <i>Mart Normet</i>	135
ETV ja TV 3 põhiuudiste võrdlus. <i>Mati Kark</i>	163
Voitkade tabamine teleuudistes. <i>Kadriann Kibus</i>	174
Uudiste tõlgendamine tegijate ja vastuvõtjate poolt. <i>Epp Ehand</i>	179

IV

Kokkuvõtte ajakirjandusüliõpilaste hinnangutest raadiosaadetele. <i>Epp Ehand, Maia Möller</i>	187
Varakapitalistlik "Keskpäevatund". <i>Holger Berg</i>	196
Vestlussaate näilised ja tegelikud eesmärgid: Olukorrast riigis. <i>Mele Pesti</i>	201
Kas hommik äratav? <i>Maia Möller</i>	208
Ajalooline Keskööprogramm – kas vaba raadio 1980ndatel? <i>Anu Mägi</i>	224
Meediakriitika ja selle olukord Eesti päevalehtedes. <i>Katrin Jaakson</i>	232

V

Teleprogrammide tippaja võrdlus. <i>Toomas Luhats</i>	237
Vikerraadio 1998. aasta üleriigiliste päevalehtede valgusel. <i>Marge Püvi</i>	242
Toimetaja rolli muutumine: Raadio Pulss B3 lugu. <i>Merike Ojasson</i>	247
Ringhäälingumälu – mis seisus on meie raadio- ja teleaariivid? <i>Ija Labutina</i>	256
Produtsendikeskse tootmiskorralduse kujunemine Eesti teleorganisatsioonides. <i>Carol Salumets</i>	264

VI

Mida arvab kuulajaskond/vaatajaskond raadio- ja telesaadetest. <i>Epp Ehand, Airi Hallik-Konnula, Sergo Selder</i>	270
Auditooriumi huvi avalik-õigusliku ringhäälingu vastu. <i>Epp Ehand</i>	278
Lisa 1	285
Autoritest	307

Sissejuhatus

Käesolev kogumik käsitleb Eesti traditsioonilise elektroonilise meedia – hõlmamata jääb internet – nüüdisprobleeme ja on katseks anda pilt ajakirjanduses 1990ndatel aastatel toimunud muutuste tähendusest ning nende tulemusel kujunenud uuest olukorrast.

Kõigepealt on väga kiiresti kasvanud meediatakanalite hulk: kui 1980ndatel oli Eestis ainult üks oma telekanal ja üks raadiojaam kolme programmiga, siis nüüd edastab meil teleprogramme neli jaama, raadiojaamade arv küünib aga üle 30. Oluliseks teguriks on avatus nn maailmameediale satelliitkanalite ning interneti kaudu. Kui televaatamisele kuluv aeg inimese kohta oli 1980ndatel keskmiselt 2 tundi päevas, siis praegu on see vähemalt 4 tundi; raadiot kuulatakse päevas keskmiselt 3 tundi (BMF Gallup Media). Seega veedetakse elektroonilise meedia seltsis keskmiselt vähemalt 7 tundi päevas; raadiote ja televisioonile kulutatav ajahulk on samas suurusjärgus tööle (õppimisele) ja unele kuluva ajaga.

Kui 1980ndatel aastatel oli Eesti ringhäälingus reklaami minimaalselt, siis nüüd on reklaam saadete tootmise oluliseks, sageli peamiseks majanduslikuks aluseks, võitlus reklaamituru pärast on muutunud üheks tähtsamaks ringhäälingumaastikku kujundavaks ja iseloomustavaks jooneks.

1980ndatel võis tele- ja eriti raadiosaated jaotada pealiiniks (mainstream) ja kõrvalliiniks (off-stream) peamiselt saadete sisu poliitiseerituse ja ideologiseerituse alusel (pealiin tähendas eelkõige ideoloogiakontrollide tihedamat tööd saadete kallal), käesoleval ajal aga võib pealiini-saadeteks nimetada neid, mis lähevad eetrisse tippaegadel ning on orienteeritud maksimaalsele vaatajaskonnale-kuulajaskonnale.

Oluline märk on veel seegi, et kui 1980ndatel käis nii raadios kui teles ideoloogiavõitlus ingliskeelse kerge muusika hulga ja kvaliteedi ümber, siis nüüd on juba tõsimeelselt asutud arutlema Klassikaraadio litse elitaarsuse ja otstarbekuse üle.

Muutused on toonud meile mentaalsele väljale uusi ideoloogilaid ja müüte, seadnud meile ette uut tüüpi mõistekasutust, uut laadi tegutsemist ja hulgaliselt uusi probleeme. Seda kõike on vaja analüüsida. Nii tuleks määratleda, mida tähendab mitmekülsus tänase programmide paljususe tingimustes – kas eelkõige sisulist mitmekülsust või üksnes teatud programmi tüüpi-

de ja saatemallide reprodutseerimist. Selgitamist vajab meediatekstide väärtusorientatsiooniline põhi. Keskseks aruteluteemaks on tõusnud avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste ning avaliku teenuse osutamise praktika.

Avalik-õigusliku ringhäälingu idee, mille 1920ndatel sõnastas BBC esimene juht John Reith, oli iseenesest lihtne – avalikõiguslik ringhääling peab olema sõltumatu igasugustest poliitilistest huvidest, eriti parteide mõjust, ning selle organisatsioon peab olema sõltumatu majanduslikest huvidest. Neid printsiipe järgides on Euroopas üles ehitatud stabiilne demokraatlik avalik-õiguslik meediasüsteem. Selle sisuline legitiimsus ning autonoomsus väljenduvad avalik-õiguslike kanalite usaldatavuses; neid iseloomustavad tõsiseltvõetavus ja perspektiivt nägemine.

Ka Eestis vajab avalik-õiguslik meedia eeskätt kindlat rahastamiskorda ja stabiilset keskkonda, selle kõrval aga samuti kontseptuaalseid diskussioone ja regulaarset analüüsi.

Erakanalite väga kiire areng ja nü Eesti Televisiooni kui Eesti Raadio taandumine domineerivalt positsioonilt eestlaste tele- ja raadiojälgimises on tekitanud küsimuse, milleks on avalik-õiguslikku ringhäälingut üldse vaja ja kas avalikku teenust ei saaks osutada ka erakanalid ja teha seda efektiivsemalt või vähemasti odavamalt? Selliste küsimuste tekkimist on toetanud Eesti Televisiooni ja Eesti Raadio pidevad majandusraskused, mis viimastel aastatel on eriti Eesti Televisiooni puhul jõudnud sügava majandusliku ja organisatsioonilise kriisini.

Avalik-õigusliku ringhäälingu olukorra ja perspektiivide mõistmine eeldab kogu ringhäälingumaastiku põhjalikku ja järjekindlat analüüsi. Käesolev kogumik, mille autoriteks on 29 Tartu Ülikooli ja Concordia ülikooli üliõpilast ja 4 õppejõudu, on üheks sammuks selles suunas.

Kogumik on alguse saanud ülikoolide ajakirjanduse ja meedia osakondades tehtavast õppe- ja uurimistööst. Oluliseks tõukejõuks oli seejuures osalemine rahvusvahelises projektis Euro-reporter '99 ning Kultuuriministeeriumi huvi avalik-õigusliku ringhäälingu ja üldisemalt avaliku teenuse analüüsi vastu, mis viis raadio- ja teleprogrammide võrdlevale uurimisele ja vastava aruande koostamisele Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilaste poolt kevadel 2000.

Kogumiku temaatika on aga tunduvalt laiem kui üksnes programmide võrdlev analüüs, mis peab selgitama, mil määral

erinevad kanalid osutavad avalikku teenust (kokkuvõtted sellest moodustavad kogumiku II osa). Lisaks sellele käsitletakse kogumiku I osas avalik-õigusliku ringhäälingu mõistet, tegutsemispõhimõtteid ja arengutendentse. III ja IV osa esitavad saateanalüüse, kusjuures III osa keskendub uudistele. Mahult väiksemad V ja VI osa käsitlevad ringhäälingu töökorraldust ja auditooriumi.

Kogumiku eesmärgiks on esiteks, anda mõningane sissevaade tänastesse ringhäälinguprogrammidesse ja saadettesse, keskendudes avalik-õiguslike ja erakanalite võrdlemisele, avaliku teenuse iseloomu ja kvaliteedi selgitamisele. Teiseks, edendada avalikku argumenteeritud arutelu Eesti meedia olukorra ja arengusuundade üle. Lootuses, et sellele kogumikule järgnevad teised, püüame käesoleva raamatuga taaselistada sarja "Fakt. Sõna. Pilt." Selles Tartu Ülikooli eesti keele osakonna ja hiljem žurnalistika osakonna poolt väljaantud sarjas ilmus aastatel 1964-1989 kaksteist vihikut uurimusi, mis käsitlesid eesti ajakirjanduse ajalugu ja tänapäeva ning põhinesid enamasti ülikooli lõputöödel.

Kogumiku tegijad tänavad Kultuuriministeeriumi, kelle huvi ja toetus muutis käesoleva kogumiku ilmumise reaalseks.

Maarja Lõhmus, Peeter Vihalemm

Tartu, detsember 2000

Aune Unt

Avalik-õigusliku ringhäälingu mõistest

Avalik-õiguslik ringhääling peab osutama ringhäälinguteenust, mis võimaldab kodanikel saada eluks vajalikku informatsiooni, end harida, saada osa kultuurist, olla kursis ühiskonna oluliste probleemide ja ideedega, osaleda mõttevahetuses, laiendada teadmisi ja lahutada meelt.

Mõiste 'avalik' on 1990ndatel aastatel televisiooni ja meediasüsteemide üle peetavates üldistes aruteludes taas tähelepanu keskpunkti tõusnud. Diskussioonis on kaasa lõõnud mitmed Ameerika autorid, kuid põhiliselt on see siiski olnud tugeva Euroopa-keskse rõhuasetusega. Vaidlusküsimuste taustaks on mure televisiooni seniste teatavate kindlate printsiipide pärast, mida on tugevasti õõnestanud kommertsialiseerumise uued vormid. On küsitud, kas see ei ole mitte avalikkuse lõpp ja avalik-õigusliku televisiooni surm. Rahvusvahelist arutelu on mõjutanud Skandinaavia autorid Dahlgren (1995) ja Gripsrud (1995), inglased Keane (1995), Garnham (1995), Corner (1999). Ja muidugi on debatile laia teoreetilise võrgustiku ette valmistanud Habermas'i mõtted 'avalikust sfäärist' (1989). Küsimuse tuum on selles, kuidas peab televisioon toetama teatavat laadi "ühiskondlikke vajadusi" – teatud identitsuse ja solidaarsuse kokkuleppeid, kodanikuõigusi ja demokraatia põhimõtteid.

Televisioon kui 'avalik' institutsioon tõstatab küsimusi poliitikast, rahalisest kattest ja organisatsioonist, kuid ka küsimusi saadete vormist ja sisust. Mõlemad küsimuste ringid peavad olema seotud mitte üksnes omavahel, vaid haakuma ka laema küsimuste ringiga 'avalikkusest', mis on seotud 'rahvuslikuga' ning informatiivsete ja meelelahutuslike tarvete reaga. Mõiste 'avalik' normatiivne mõõde ongi sageli arutluste teemaks.

Mõiste 'avalik' vastandub televisioonile kahes erinevas aspektis:

1) avalik *versus* kommertslik, turg, erasektor. Siin varitseb tarbijalikkuse ja tarbekauba esteetika oht;

2) avalik kui poliitiline, ühiskondlik valdkond *versus* era-sfäär, personaalne ala. Siin võime esitada küsimuse indivi-duaalsuse ja subjektiivsuse muutuvate piiride kohta, televi-siooni desotsialiseerumise kohta esteetilisest mõttes. Kui kaugele võib televisiooni esteetika minna pigem uuenduslikus kui säilitavas vaimus? Missugused puutumata võimalused on olemas? Väga laias mõttes käib televisioonist ja avalikkusest rääkides diskussioon ka selle üle, kuidas on muutunud meedia ja ühiskonna suhted (Keane 1995; Garnham 1995). Räägitakse isegi avalikkuse taasleiutamisest.

Televisioon on enamuses maades samaaegselt nii riigi ja ühiskondliku korra oluline koostisosa kui ka koduse vaba aja veetmise viis. See toob kaasa riikliku televisioonipoliitika lõhes-tumise tendentsi ja programmi tasakaalustatuse erinevad tõl-gendused. Diskuteeritakse reaalsuse kõrvaletõrjumise ja fan-taasia rõhutamise üle.

Televisiooni lõhenemist võib vaadelda kolmel eri tasandil:

1) avalik ja era kui majanduse liigid (tellimus);

2) avalik ja era kui tegevuse ja kogemuse valdkonnad (sub-jektiivsus);

3) teave ja lõbu kui televisiooni tarbimise dünaamika mõju-tajad (televisioon ei jagune siin mitte puhtalt ajakirjanduseks ja meelelahutuseks, lõhet võiks sõnastada pigem avaliku infor-matsiooni ja avaliku kultuuri vastuoluna).

Mööda neid lõhestumise jooni kulgeb enamik rahvuslikke arutelusid avalikust televisioonist ja selle tulevikust. Diskus-sioonid suhetest populaarkultuuri ja televisiooniprogrammi kvaliteedi vahel jätkuvad (Corner 1999, Bourdieu 1999).

Vastavalt 'avaliku huvi' ja 'avaliku sfääri' klassikalisele idee-le on ühiskond struktureeritud kolme peamise jõu ümber: riik, turg ja kodanikud. Igaüks neist väljendab end oma peamise institutsiooni kaudu – riik valitsuse, turg tööstuse ja äri, ning kodanikud parlamendi kaudu.

Meedia roll demokraatlikus ühiskonnas on avaldada vastu-toimet kõigile kolmele jõule. Idee avalikku huvi teenivast ring-häälingust viitab sellele, et kõige tähtsam, primaarne adressaat ringhäälingu jaoks peab olema kodanik, st avalik-õigusliku meedia toime peab olema suunatud rohkem avalikku sfääri kui riigile või ärile. See idee tähendab, et ringhääling peab toimet avaldama inimesele kui aktiivselt mõtlevale, teadlikule kodani-kule, ja mitte passiivsele subjektile, keda peab juhtima, kelle eest peab otsustama, ega ka passiivsele tarbijale, keda peab lõ-bustama.

See on avaliku huvi klassikaline idee. Kuidas peegeldub see avalik-õigusliku ringhäälingu struktuuris ja programmis? Et ringhääling oleks üles ehitatud kui avalik teenus, peavad ringhäälingu suhted riigi ja turuga olema distantseeritumad ja kaudsemad kui avalikkuse ja ringhäälingu suhted. Distantis riigist väljendub formaalselt toimetuse täielikus autonoomias: ühelgi instantsil ei ole õigust eeltsensuurile. Distantis ärist väljendub omandis ja finantseerimises. Avalik omand välistab kasumi saamise kompanii tegevuselt. Finantseerimise levinud viis Euroopa vanades ringhäälingusüsteemides (nagu BBC) on litsentsimaks, reklaami pole. Selles väljendub distantis ärist kõige selgemalt. Või kindel protsent riigieelarvest. Või mitme allika kombinatsioon. Kui üks finantseerimisallikas on reklaam, nihkub kogu struktuur äridele lähemale. Riigieelarveline finantseerimine nihutab süsteemi mõistagi lähemale riigile.

Side kodanikega töötab eelkõige parlamendi kaudu. Parlament määrab ringhäälingu üldise regulatsiooni, parlamendil on ka lõplik sõna institutsiooni ellujäämises, parlament määrab litsentsimaksu suuruse ja kinnitab eelarve, ringhäälingukompanii on parlamendi ees vastutav aastaaruande kaudu. Parlament nimetab enamiku ringhäälingunõukogu liikmetest.

Avaliku huvi idee peegeldub ringhäälingu universaalsuses ja võrdsuses, peamine printsiip on siin see, et riigi iga kodanik, ükskõik kus ta elab, maksab sama hinna, ükskõik kui palju ta siis ringhäälinguprogramme tarbib. Samuti peab litsentsimaks olema kodaniku sissetulekule ja staatusele vaatamata igauhele jõukohane.

Avalik-õigusliku ringhäälingu programm

Programmi terminites peab avaliku huvi idee peegelduma selles, et auditooriumi kvantitatiivsed näitajad – saadete vaadatavus – pole dominant, mis kirjutab ette programmi koostamise. Ajaloolises arengus vastab avalik ringhääling rohkem nende standarditele, mis on kehtestatud kultuuri, hariduse ja poliitiliste sätetuste poolt. Populaarne maitse on telsejärguline.

Kontrastiks kommertsringhäälingule peab avalik-õiguslik programm sisaldama suurel hulgal neid saatetüüpe, mis turul paratamatult ellu ei jää, kuid millel on märkimisväärne tähtsus kodanike arengus ja nende osalemisel avalikus elus: uudised ja info, tõsine draama, kaunid kunstid ja kultuur, haridussaadet, laste- ja noortesaadet. Avalik meedia peab meile teadvustama meie endi elu, tooma meieni teateid tegelikkusest. Kontrastiks

autoritaarsemale süsteemile – riigikesksele ringhäälingule – peab programm vastama tasakaalu ja erapooletust puudutavale ajakirjanduslikele hoiakutele. Avalik ringhääling ei pea teenima üksnes võimalolevaid ideid, vaid esindama kõiki ühiskonnas esinevaid märkimisväärsed ja põhjendatud ideid.

Üldisuse, võrdsuse, autonoomia, mitmekesisuse ja erapooletuse ideed peavad selgelt väljenduma ringhäälingu toimimise viisil, selles, kuidas saadakse aru oma avalik-õiguslikust rollist, kuidas õigustatakse oma positsiooni ja privileege.

Avalik huvi kui ideaal peaks selgelt peegelduma ringhäälinguorganisatsiooni struktuuris ja edastatavas programmis. See on kergesti rünnatav idee ja asi, mida vähesed sõnaselgelt kaitsevad. Valitsus, äri ja tööstus kaitsevad avaliku huvi ideed fragmenteeritult ja nii on sellel ideel vähem jõudu. Sellel kõigel on oluline tähendus ringhäälingule.

Toimetuse autonoomia sõltub tugevalt tegijate tundlikkusest – arusaamadest mis on oluline, veendumustest selle kohta, mida peab tegema. Avalik ringhääling peab olema tundlik valitsuse ja parlamendi suhtes, teisalt peab see olema tundlik vaataja kui tarbija suhtes, tundlik seaduslikkuse suhtes. Ühiskonna arengu küsimused on igas riigis erinevad ja nendega tegeleb just avalik-õiguslik ringhääling.

Idee, et avalik-õiguslik ringhääling peab teenima avalikke huve, pole midagi seesugust, mis oleks defineeritud üks kord ja igaveseks. Iga kord, kui mingi saavutatud kompromiss turu ja riigi vahel nihkub turu suunas, muutub ka avaliku huvi määratlus.

Üldiselt on kõik Euroopa vanad avalik-õiguslikud ringhäälingud muutunud pärast erakanalite tulekut kommertslikumaks. Endisest enam pööratakse tähelepanu auditooriumi reitingutele ja teiste populaarsuse näitajatele. Valdav on hoiak, et avalik-õiguslik ringhääling peab tootma programme nii väikestele kui ka suurtele auditooriumidele. Programmi tootmisel lähtutakse nii mõnigi kord riiklikest huvidest, mis seotakse rahvuslike huvidega nii riigikaitsest kui rahvuslikust kultuurist rääkides. Avalik-õigusliku süsteemi kõrvale on loodud teine kanal või mitu teist kanalit, mis on erakätes ja mida finantseerib reklaam. Reeglina on eraringhäälingu tulekule eelnenud mitu aastat avalikku arutlust poolt- ja vastuhääle osavõtul. Erakanalid on telemaastikule lisandunud ükshaaval.

Eestis toimus kõik teistsiti. Veel enne, kui ETV oli end avalik-õigusliku ringhäälinguna sisse töötanud, lahti saanud mitmetest nõukogudeaegsetest harjumustest ja kohmakusest ning end sel viisil avalikkusele teadvustanud, oli telemaastikul juba

ka mitu eraringhäälingut ja toimisid turuseadused, mis on kõigile samad. Eraringhäälingu pooldajad näevad avalik-õigusliku programmi tootmise võimalust ka siis, kui raadio ja televisioon on tervikuna erakätes. Teoreetilise võimalusena on see muidugi olemas. Tegelikkuses on paraku nii, et ühiskonna probleeme kajastavad ja analüüsivad saated pole seni üheski riigis ega ühegi ringhäälingumudeli puhul olnud piisavalt tasuvad eratelevisioonis tootmiseks. Kui vaadata, missugune on Eesti trüki-ajakirjanduse struktuur, siis on siin selgesti näha eraomanduses olevate väljaannete piiratud osavõtt kultuuri ja haridusega seotud avalikust diskussioonist. On selge vahe eraomanduses oleva trükimeedia ja riiklikult subsideeritud kultuuriväljaannete vahel. Eesti Ekspress ja päevalehtede kultuuriküljed ei mahuta kogu ühiskondliku mõtte arengut ja põhjalikumat kultuurianalüüsi sisaldavat materjali. Postimees on kultuurilisest üldse loobunud. Põhjalikumat kultuurikõnelust pakuvad riiklikult toetatud väljaanded – Sirp ja kultuuriajakirjad. Niisiis, teoreetiliselt ei takista, aga praktiliselt küll. Sama mudel peaks säilima elektroonilises meedias. Seda enam, et kõik Eesti eratelevisioonid on välisomanduses ja alluvad seega programmipoliitilistele otsustele, mis tehakse mujal.

Keskseks tegurid, mis mõjutavad kanali menu, on turul tegutsevate kanalite arv ning iga telekanali programmipoliitilised põhilahendused.

Nüüdisaegne teleprogramm sisaldab laia valiku saatetüüpe, mis erinevad oma sisu, väljenduslikkuse ja struktuuri poolest. Lisaks seadustele, mis reguleerivad ringhäälingu tegutsemist ühiskonnas, on oluline mõista, et meediafilosoofia paneb oma kitsendused programmi koostajatele, vastavalt sellele, kas tegemist on avalik-õigusliku või kommertskanaliga. Siin peituvadki eripäraste teleprogrammide juured. Traditsioonilised valdkonnad, millele toetub avalik-õiguslik programm Euroopa riikides, on informatsioon ja haridus. Auditooriumi kustutamatu iha meelelahutuse järele on sellest hoolimata rahuldatud, sest tipptundidel annavad ka avalik-õiguslikud jaamad eetrisse väga palju meelelahutuslikke saateid. Küsimus on kvaliteedis. See saab alati ja igal kanalil parem olla.

Kirjandus

- Bourdieu, P. (1999). *Televisioonist*. Tallinn: Perioodika.
Corner, J. (1999). *Critical Ideas in Television Studies*. Oxford: Clarendon Press.
Dahlgren, P. (1995). *Television and the Public Sphere*. London: Sage.

- Garnham, N. (1995). Comments on John Keane's "Structural Transformations of the Public Sphere". – *Communication Review*, 1.1.
- Gripsrud, J. (1995). *The 'Dynasty' Years: Hollywood Television and Critical Media Studies*. London: Routledge.
- Gross, L. S. (ed) (1995). *The International World of Electronic Media*. New York: McGraw-Hill.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge: Polity.
- Keane, J. (1995). Structural Transformations of the Public Sphere. – *Communications Review*, 1.1.
- The Media in Western Europe. The Euromedia Handbook* (1997). London: Sage.
- Syvvertsen, T. (1992). *Public Television in Transition. A Comparative and Historical Analysis of the BBC and the NRK*. Oslo: NAVF.
- Weymouth, A. (1996). Introduction: the role of the media in Western Europe. In: Weymouth, A., Lamizet, B. (ed) (1996), *Markets and Myths: forces for change in the media of Western Europe*. London, New York: Longman.

Hagi Šein

Avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimise põhimõtted ja -mudelid

Võimalused ETV rahastamiseks

Avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide finantseerimise üldised põhimõtted ja konkreetsed lahendused on viimase paarikümne aasta jooksul olnud kesketeks ringhäälingupoliitilisteks küsimusteks Euroopas. Alates 1980ndate keskpaigast, mil algas ringhäälinguvaldkonna liberaliseerimine ja erakapitalil põhineva audiovisuaalsektori kiire areng, on vastuolulised arusaamad ringhäälingu rahastamisest olnud suurimaks pingeallikaks.

Ägedaid diskussioone on peetud ja peetakse jätkuvalt kõikjal Euroopas, ka tugeva avaliku ringhäälingu traditsiooniga maades – Inglismaal, Itaalias, Hispaanias, Prantsusmaal, Saksamaal. Aruteludes on vaidlustatud avalik-õiguslike ringhäälingujaamade finantseerimiseks kogutava otsese ringhäälingumaksu (loamaksu, litsentsimaksu) õiguspärasust ja põhjendatust. Avalik-õigusliku ringhäälingu üheaegset finantseerimist reklaamist ja loamaksust on peetud ebaausa konkurentsi ilminguks. Kahtluse alla on seatud avaliku ringhäälingu õigus üldse reklaamiaega müüa.

Avaliku ringhäälingu finantseerimise põhimõtteid Prantsusmaal, Saksamaal, Portugalis ja mujal on vaidlustatud ka Euroopa Kohtus.

Terav poleemika on avalik-õigusliku ringhäälingu rahastamisküsimuste käsitlemist saatnud ka Eestis. Kuigi 1994. aastal vastu võetud ringhäälinguseaduses kehtestatud rahastamismudeli (iga-aastane riigi toetus + reklaam) muutmiseks on tehtud arvukaid katseid, on need pingutused olnud edutud. Püüame alljärgnevas heita pilgu aastatel 1993-2000 Eestis toimunud otsingutele ja ideedele ringhäälingu finantseerimise valdkonnas.*

Alustame avaliku ringhäälingu rahastamisega seotud üldisema problemaatika lühiväitega.

* Artiklis ei käsitleta Eesti avalik-õigusliku ringhäälingu konkreetset finantsmajanduslikku olukorda ega rahalisi küsimusi. Hüvilised võivad artikli lisast leida statistilisi andmeid ETV eelarve ja Eesti reklaamituru kohta aastatel 1992-2000.

1. Avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimise euroopalikud põhimõtted

Euroopalik arusaam avaliku ringhäälingu finantseerimise põhimõtetest on fikseeritud Prahas 7.-8. detsembril 1994. aastal toimunud Euroopa Ministrite Ringhäälingukonverentsi resolutsioonis "Avaliku ringhäälingu tulevik" (konverentsist võttis osa ka tollane Eesti kultuuriminister). Resolutsiooni selles osas, mis puudutab avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimist, tuuakse selgelt esile kõik olulisemad momendid, mida osalenud riigid antud küsimuses oluliseks pidasid. Dokumentis deklareeritakse vajadust kindlustada avalik-õigusliku ringhäälingu rolli, vastutust ja võimet täita talle seatud ülesandeid seadusandlike ja praktiliste lahendustega.

Kohustust tagada ringhäälingu ajakirjanduslik sõltumatus ja kaitse poliitilise ning majandusliku mõjutamise eest seostati ennekõike vajadusega tagada avalik-õiguslikule ringhäälingule tema eesmärkide täitmiseks vajalikud vahendid. Resolutsiooni alajaotuses "**Suhtumine avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimisse**" postuleeritakse järgmised põhimõtted:

- **Kaitsta** avalikku teenust osutava organisatsiooni **sõltumatust**, kindlustades talle **turvalise ja kohase** finantseerimisviisi, mis tagab põhieesmärkide täitmise, see on kvaliteetse ja mitmekesise info-, haridus-, kultuuri- ja meelelahutusprogrammi tootmise.
- Kasutada avalikku teenust osutava organisatsiooni finantseerimisel paindlikult **erinevaid ressursse ja tulualikaid** – loamaksu, riigi toetust, ühiskondlikke fonde, reklaami- ja sponsortulu, organisatsiooni oma majandustegevuse tulusid – kirjastustegevust, programmi ja teenuste müüki ja muud sellist.
- Finantseerimiskorraldus peab võimaldama avalik-õiguslikul ringhäälingul **planeerida oma tegevust ja arengut pikema ajaperioodi vältel**. Kaasaegne televisioon ja raadio on audiovisuaalse tootmise valdkond, mille majandusliku teovõime ahendamine avaldab otsest mõju organisatsioonide võimele täita avaliku teenuse osutamise kohustust.

Järgnevate aastate jooksul on nimetatud põhimõtteid erinevates dokumentides korduvalt taasesitatud, täiendatud ja uuesti sõnastatud, olulisem on jäänud aga samaks. Märksõ-

nadeks kokku võetuna võiks avalik-õigusliku ringhäälingu **finantseerimise põhitingimusteks pidada:**

- sõltumatust;
- stabiilsust ja prognoositavust ;
- põhjendatust, selgust ja arusaadavust;
- piisavust avaliku ringhäälingu eesmärkide täitmiseks;
- avalikkust, tingimatu vastutust finantseerija ees ja avalikku aruandlust.

2. Avaliku ringhäälingu finantseerimisallikate üldise-loomustus

Tulenevalt avaliku ringhäälingu laiapõhjalistest kohustus- test osutada kogu riigi elanikkonnale kättesaadavat mitmeke- sist, kvaliteetset, valdavalt omakeelset audiovisuaalset ringhäälinguteenust ja nliisuguse info- ning kultuuriteenuse suhteliselt kõrgest hinnast on sõjajärgses Euroopas välja kuju- nenud avaliku ringhäälingu **finantseerimisallikate paljus**, mida erinevates riikides mitmesugustes kombinatsioonides ja mudelites ning erinevate piirangutega rakendatakse. Neist fi- nantseerimisallikatest olulisemad on:

- otsene ringhäälingumaks;
- riigi toetus;
- eraringhäälingu maksustamine avalik-õigusliku ring- häälingu kasuks;
- reklaam ja otsepakkumine;
- sponsorlus;
- abonementmaks;
- muud tuluallikad.

2.1. Otsene ringhäälingumaks (litsentsimaks, loamaks)

Avaliku ringhäälingu loamaks on solidaarsusprintsibiil põ- hinev otsene maks avaliku ringhäälinguteenuse (televisiooni ja raadio) eest, mis kehtestatakse seadusega ühe leibkonna ehk telekodu kohta sõltumata leibkonna suurusest, selle valduses olevate tele- ja raadiovastuvõtjate arvust ja avalikule ringhää- lingule kulutatud kuulamis- või vaatamisajast.

Ringhäälingumaksu on Euroopas rakendatud avaliku ring- häälingu finantseerimiseks alates 1927. aastast, mil see esma- kordselt kehtestati Inglismaal. Oma olemuselt on see avaliku ringhäälingu põhimõtetele kõige paremini vastav finantseeri-

misallikas – otsene maks toetab avaliku ringhäälingu sõltumatuset nõuet, kannab demokraatlikku funktsiooni ja seob avaliku ringhäälingu otsese vastutusega rahva ees. Pikemaks ajaperioodiks määratud otsene toetusmaks tagab tulude regulaarsuse ega sea ringhäälingut liigsesse sõltuvusse võimust. Rakendatakse eraldi nii televisiooni- kui raadiomaksu, enamasti siiski ühtset avaliku ringhäälingu maksu. Maksu suuruse määrab seadusandlik kogu valitsuse ettepanekul kolmeks kuni viieks aastaks.

Otsese ringhäälingumaksu muutused on mõnedes riikides seotud tarbijahinnaindeksi või rahvusliku kogutoodangu kasvukoefitsientidega. Otsesese maksu puuduseks on see, et reeglina kehtestatakse võrdne maks kõigile teleperekondadele sõltumata nende sissetulekust, avaliku ringhäälingu kasutamise aktiivsusest või programmidele antavast hinnangust. Puuduseks on ka maksukaod ja kulutused maksu kogumisel. Otsese toetusmaksuga finantseeritakse avalikku ringhäälingut enam kui 30 Euroopa riigis ja see kuulub seadusega kehtestatud kohustuslike maksude hulka.

2.2. Riigi toetus

Riigi eelarvest eraldatav toetus on otsese maksu kõrval teine enamlevinud viis avaliku ringhäälingu finantseerimiseks. Enamasti katab riigi toetus vaid osa avalik-õigusliku programmi tootmise kuludest.

Riigi toetusel on finantseerimisallikana rida puudusi. Asjaolu, et toetus määratakse riigieelarve menetlemisel igal aastal uuesti, muudab avaliku ringhäälingu tegevuse ebastabiilseks, raskendab ressursside ja arengu planeerimist ning mitmesuguste pikemaajaliste finantseerimisotsuste, investeringute, laenude ja liisinguvõimaluste kasutamist.

Toetuse lga-aastane määramine võib võimalolijaile anda võimaluse avaldada avalikule ringhäälingule survet ning mõjutada programmide sisu. Avaliku ringhäälingu toetuseks eraldatavad eelarvevahendid konkureerivad igal aastal teiste avaliku sektori valdkondadega, mille vajadused võivad osutuda eelistatumaks.

Häirib ka eelarvelise toetuse teatav ebasünkroonsus telehooaja kavandamise rütmiga, sest uut telehooaega kavandatakse märtsis-mais, riigi toetus määratakse aga alles sama aasta hilissügisel kinnitatava riigieelarvega.

2.3. Reklaam

Eetriaaja müük reklaamiks on avaliku ringhäälingu kõige probleemsem finantseerimisallikas. Ühelt poolt on eetriaeg rahvuslik rikkus ja kaalukas eksporditartikkel, sest suurem osa eetriaajast müüakse välistellijatele. Reklaami keelamine või piiramine avalikus ringhäälingus tähendaks olulisest sisetulekuallikast loobumist olukorras, kus vahendeid avaliku ringhäälingu arendamiseks, programmide tootmiseks ja investeeringuteks tehnilisse arengusse on ebapiisavalt.

Samas mõjutab reklaam ka avaliku ringhäälingu programmide struktuuri ja kvaliteeti. Reklaamiaja eduka müügi huvides tuleb teha saateid, mis köidavad massiauditooriumi ja panevad reklaamiantjaid huvituma reklaamiaja ostmisest nende saadete eel ja järel, seda ennekõike tippajal (*prime time*). See kommertsialiseerib avalikku ringhäälingut ja sunnib auditooriumi suurendamise nimel suunama üha enam ressursse populaarsete saadete tootmiseks ja vähendama kulutusi saadetele, mille vaatajaskond on väike.

Reklaamiaja müük avalikus ringhäälingus vähendab samuti kommertsringhäälingu võimalusi, kellele reklaamitulu on oma tegevuse finantseerimise peamine allikas. Kui ringhäälingut finantseeritakse nii reklaamist kui ringhäälingumaksust, on avalikul ringhäälingul olulised eelised erajaamade ees. Asjaolu, et avalik ringhääling saab tulu nii riigi toetusest kui reklaamist, käsitab erasektor ebavõrdse, halvimal juhul kõlvatu konkurentsina. Erajaamade omanikud leiavad, et reklaamiaja-müügi eesmärk on suruda nad turult välja. Väidet, et ebavõrdsus on põhjendatud ja tingitud avaliku ning kommertsringhäälingu kohustuste ja ülesannete erinevusest, ei peeta kaalukaks argumendiks.

Enamikku Euroopa avalik-õiguslikest ringhäälinguajamast finantseeritakse üheagselt otsesest ringhäälingumaksust ja reklaamiaja müügist saadud tuludest. Riigi toetus või loamaks üksi ei taga reeglina avaliku ringhäälingu ülesannete nõuetekohast täitmist.

Reklaamitulude osakaal avaliku ringhäälingu eelarves peaks olema vaid nii suur, et see kompenseeriks toetuse või maksutulude vajakajäämise. Reklaam võimaldab otsest ringhäälingumaksu alandada. Kui reklaamitulude osakaal ei ulatu üle 10-15 % eelarvest, ei ole ohtu, et avalik-õiguslik programm kommertsialiseerub. Mida suurem osa avaliku ringhäälingu finantseerimismahust on mittekommertsiaalsetel tuludel, seda väiksem on reklaami mõju programmile.

2.4. Otsepakkumine

Otsepakkumine on telereklaami erivorm, mille eesmärk on kaupade või teenuste müügiks pakkumine vastavates saatelõikudes või saadetes. Otsepakkumise koht programmis ja otsepakkumise maht on reeglina ringhäälinguseadustes täpselt reguleeritud. Ka on otsepakkumissaadete lülitamine avalik-õiguslikku programmi sisulistel kaalutlustel vaidlustatav.

2.5. Sponsorlus

Sponsorlus on reklaami erivorm, mis võimaldab telesaadete tootmiskulude katmiseks kasutada teleorganisatsiooniväliste subjektide (asutuste, organisatsioonide, füüsiliste isikute) vahendeid ilma konkreetseid kaupu, teenuseid või subjekte otsestelt reklaamimata. Saate või programmi sponsori nimi tuleb avalikustada. Sponsorluse osakaal avaliku ringhäälingu eelarves on enamasti väike, edukamalt kasutatakse seda allikat üksikprojektide ja väikesemahuliste sihtprogrammide finantseerimiseks. Erandiks on rahvusvahelised spordiprogrammid, olümpiamängud, maailma ja Euroopa meistrivõistlused, mille puhul sponsorite kasutamine on üldlevinud ja hanketingimustest tulenevalt sageli kohustuslik. Ka sponsorlusel võib olla teatud mõju programmide sisule. Teatud tüüpi saadete spondeerimine pole aga üldse võimalik (uudised, poliitikasaated ja muu selline).

2.6. Eraringhäälingu maksustamine avalik-õigusliku ringhäälingu kasuks

Mõnedes riikides on reklaam avalikus ringhäälingus keelatud ja osa erakanalite reklaamitulust eraldatakse avalikule ringhäälingule. Sellise võimaluse kasutamine eeldab suhteliselt stabiilset turusituatsiooni, kindlat lepingulist suhet ning tagatist. Erakanalilt saadud tuludel ei tohi olla avaliku ringhäälingu eelarves liiga suur kaal, sest avalikku ringhäälingu teenust ei saa seada liigsesse sõltuvusse erasektori edukusest. Puudusena tuleks märkida keerukust koefitsientide kehtestamisel reklaamiturul suurte muutuste – languse või tõusu – arvestamiseks. Väga komplitseeritud on selle lahenduse korral avalikkuse tagamine, tulude varjamise vältimine ja avaliku ringhäälingu tulude garanteerimine erajaamade finantsilise ebaedu korral.

2.7. Abonementtasu

Teleprogrammide edastamine tellijatele võib tulevikus kujuneda telejaamade oluliseks finantseerimisallikaks. Erinevalt otsesest ringhäälingumaksust ei pea vaatajad maksma kindlat summat kasutatavate programmide arvust ja nende tegelikust vaatamise ajast sõltumata. Tellimustelevisiooni eelis on otsene side teenuse pakkuja ja tarbija vahel. Analoogiliselt ajakirjanduse tellimisega võib see olla aastatellimus mingile programmi-paketile või üksikute kanalite valikuline tellimine kindlaks ajaperioodiks. Tehniliselt nõuab tellimustelevisiooni rakendamine eetritelevisiooni puhul suuri ümberkorraldusi – programmide kodeerimist ja keeruliste dekooderite paigaldamist vastuvõtuseadmetele. Senine kogemus maksulisest televisioonist näitab, et vähesed neist, kes saaksid liituda, teevad seda. Vähenevad küll litsentsimaksu kogumisel tekkivad kaod, samas vähenevad aga ka auditooriumi, eriti madala maksuvõimega inimeste võimalused programme kasutada. See on vastuolus avaliku ringhäälinguteenuse ideega. Avaliku ringhäälingu üleminek tellimustelevisiooni mudelile oleks mõeldav vaid spetsialiseeritud, ternaatiliste kanalite puhul, mitte aga üldleviringhäälingu finantseerimiseks.

2. 8. Muud tuluallikad

Avalik-õiguslikud ringhäälinguorganisatsioonid saavad kasutada programmi tootmise kulude katmiseks mitmesuguseid majandustegevuse tulusid – kirjastamisest, omasaadete ja filmide müügist, arhiiviteenustest, tehniliste teenuste osutamisest, õppematerjalide valmistamisest ja levitamisest, avalike ürituste korraldamisest, piletimüügist, reklaami- ja meenete müügist saadud tulusid.

3. Avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimise mudelid Euroopas

Euroopa maade avalik-õiguslikke teleorganisatsioone finantseeritakse peamiselt ja üheaegselt kahest tuluallikast – otsesest ringhäälingumaksust ja reklaamituludest. Tuluallikate struktuuri põhjal võib rahvuslikke teleorganisatsioone Euroopas jagada viide rühma:

1. Ainsaks tuluallikaks on otsene ringhäälingumaks. Euroopas on vähe riike, kus avalik-õiguslikke teleorganisatsioone finantseeritakse ainult loamaksust (Inglismaa, Taani, Rootsi).

2. **Ainsaks tuluallikaks on reklaam.** Mõnedes riikides, kus ringhäälingumaksu kogumine ei ole õnnestunud (Hispaania, Portugal, Monaco) on püütud toime tulla vaid reklaamituludega. Konkurentsist tingituna on avaliku ringhäälingu reklaamitulud vähenenud ja riik on olnud sunnitud puudujäägi katma eelarvest (Hispaania). Ainult reklaamitulul põhinev rahastamine on avalik-õiguslikule teleorganisatsioonile vähesobiv suure ebastabiilsuse tõttu.

3. **Ainsaks tuluallikaks on riigi toetus.** Vähestes riikides (näiteks Belgias) finantseeritakse televisiooni praegu täielikult riiklikult. Riigi majanduslikud võimalused avaldavad selle viisi puhul otsest mõju teleorganisatsiooni toimetulekule. Teletootmine on ka rikastele riikidele liiga kallis, et seda täies ulatuses kinni maksta.

4. **Finantseerimine loamaksust ja reklaamist.** See on enamiku avalik-õiguslike teleorganisatsioonide finantseerimise viis Euroopas. Paljudes riikides on seatud piirangud reklaamiks müüdavale eetriaajale (enamasti kuni 15%). Mõnedes riikides on piirangud seatud ka reklaamitulude mahule. On riike, kus reklaamlaega müüb riiklik agentuur ja jagab saadud tulu ümber mitmete kanalite vahel (Holland).

5. **Finantseerimine loamaksust ja erimaksudest.** Tuntud on lahendused, kus kommertsjaamad eraldavad osa oma tulust avalik-õiguslikele kanalitele (Soome), ja vastupidi, kus loamaksust eraldatakse teatud osa kommertsalusel töötavale üleriiklikule telejaamale (Taani). Loamaksu taseme alandamiseks on rakendatud ka mitmesuguseid aktsiise, vastuvõtjamakse ja muud sellist.

4. Alternatiivsed põhimõtted maksumaksjate raha ja reklaami kasutamiseks

Vaatamata Euroopas levinud finantseerimisvormidele ja mudelitele oleks Eestis nähtavasti otstarbekas luua originaalne – Eesti poliitilisi, majanduslikke ja kultuurilisi iseärasusi ning TV-sektori spetsiifikat ja loomepotentsiaali arvestav finantseerimismudel, mis vastaks avaliku ringhäälingu põhitähtsustele.

Pole kahtlust, et avaliku ringhäälingu finantseerimise peamiseks allikateks on **maksumaksjate raha ja reklaam**. Küsimus taandub sellele, millise loogika alusel avalik-õiguslik ringhääling maksumaksjalt ja reklaamist raha saab. Maksudest saadava raha puhul tuleb esimene valik teha kahe vastandliku

põhimõtte vahel – rakendada saab kas **riigikeskset** või **indiviidikeskset** (telekodudekeskset) finantseerimisskeemi. Lisaks saab mõlemal juhtumil valida kas **otsese** või **kaudse** viisi vahel. Koos erinevate võimalustega saada eelarvevahendeid reklaamist tekib mitmeid finantseerimismudeleid, millest perspektiivsemad kirjeldame allpool. Kõigepealt aga täpsustame maksumaksjate raha kasutamise võimalusi.

Riigikeskne kaudne finantseerimisvorm. Valitsuse ettepanekul eraldab Riigikogu avalikule ringhäälingule eelarvest toetuse igal eelarveaastal Riigikogu tehtud otsuse kohaselt. Skeemi on rakendatud viimased kümme aastat, see on kaasa toonud ebastabiilse ja poliitilistest tõmbetuultest sõltuva rahastamise. On esitatud ideid eraldada toetuseks mingi kindel protsent riigieelarvest või lisada “ringhäälinguaktsiis” mõnele juba olemasolevale maksule (näiteks elektri hinnale), ent need ettepanekud pole toetust leidnud.

Riigikeskne otsene finantseerimisvorm. See on üks Eesti Kultuuriministeeriumi ideedest. Ministeerium esitaks avalik-õigusliku programmi tellimuse, ametnikud teeksid ettepaneku, mitu tundi ja milliseid saateid nad telliksid ja kui palju nad iga saateliigi pealt tunnist maksaksid. Ministeerium ei välista seejuures võimalust, et riigi tellimusele võiksid ETV kõrval konkureerida ka eratelekanalid. See idee lähtub väärast arusaamast avaliku ringhäälingu olemusest ja rollist ühiskonnas. Viimane ei saa olla sõltuvuses täitevvõimust. Avaliku ringhäälingu üle on juba seadusega seatud kõrgem organ, ringhäälingunõukogu, kes vastutab selle eest, et ETV ja ER programmid oleksid vastavuses seadusega. Jääb arusaamatuks, miks peaks riik saateid tellima välisomanduses olevatelt eratelekanalitelt. Küll on aga olemas vajadus rakendada erasektorit, sõltumatuid produtsente ja tele- ning videofirmasid, kellelt avalik ringhääling võiks ja peakski osa toodangust tellima.

Indiviidikeskne otsene finantseerimisvorm. See on klassikaline ringhäälingumaks (loamaks, *license fee*) – otsene maks telerit omava leibkonna ehk telekodu kohta. Maksu rakendatakse paljudes riikides, ent Eestis ei tule see ilmselt kõne alla, sest elanikkonna maksujõud on väike. Suured oleksid ka maksu kogumiskulud ja kaod. Lisaks sellele oleks loamaksu kehtestamisel keeruline vältida vastuolu (eriti TV puhul) muukeelse programmi mahu ja mitte-eestlaste perekondade maksuraha osakaalu vahel ringhäälingu eelarves. Uut maksu oleks ka raske põhjendada, sest seni on teleteenus olnud kättesaadav tasuta (v.a. kaabeltelevisioon).

Indiviidikeskne kaudne finantseerimisvorm. Avalikule ringhäälingule riigieelarvest pikemaajalise toetuse eraldamise arvestuslikuks aluseks võetakse arvestuslik summa ühe telekodu kohta kuus või aastas. Selle mudeli kohaselt teeb ringhäälingunõukogu valitsusele ettepaneku kinnitada pikemaks perioodiks, näiteks kolmeks aastaks, toetussumma ühe telekodu kohta avaliku ringhäälinguteenuse eest. Antud raha telekodu arvuga korrutades saadakse avaliku ringhäälingu toetuse summa, mis esitatakse kinnitamiseks Riigikogule. Riigikogu poolt eraldatud toetuse jagab ringhäälingunõukogu ETV ja ER programmide tootmiseks ja arendamiseks.

Kaks võimalust finantseerida avalikku ringhäälingut reklaamist – otsene ja kaudne. Tulu reklaamist võivad avalik-õiguslikud ringhäälinguajaamad saada kahel viisil. Esiteks, müües oma eetriaega reklaamiks. Kaudne viis reklaamist tulu saada põhineb lahendil, kus avalik-õiguslik ringhäälinguorganisatsioon reklaami ei näita, riigi erakanalid aga maksustatakse vastava maksuga avalik-õigusliku ringhäälingu kasuks. Reklaami puhul eksisteerib muidugi veel kolmaski võimalus – avalik ringhääling reklaamiaega ei müü ja erakanalitelt kompensatsioonimaksu ei saa.

5. Avaliku ringhäälingu finantseerimist käsitlevad seaduseelnõud, ettepanekud, lepped ja ideed Eestis aastatel 1993-2000

Allpool on lühidalt esitatud olulisemad ideed, mida Eestis on avaliku ringhäälingu finantseerimise vallas seadusandlike initsiativide, seaduse muutmise ettepanekute, seaduseelnõude projektide, lepingute ja kavandite vormis aastatel 1993-2000 esitanud valitsus, kultuuriministeerium, ringhäälingunõukogu, erakonnad ja avalik-õiguslik ringhääling. Loetlust selgub, et aastate jooksul on kaalutud mitmeid finantseerimise mudeleid ja ideid. Enamik neist Riigikogu menetlusse ei jõudnud, need, mida Riigikogu saalis siiski arutati, seadusparandusteks ei saanud. 1994. aastal ringhäälinguseadusega vastu võetud finantseerimismudel, ebatäpses sõnastuses pealegi, püsib sisuliselt tänaseni. Alates 1993. aastast, mil Eestis hakati arutama avaliku ringhäälingu seadusandliku reguleerimise küsimusi on finantseerimisettepanekud olnud järgmised:

- Eesti Ringhäälingu Kompanii (ERK – ETV ja ER) finantseerimine toimub riigieelarvest ja loamaksudest (ringhäälinguseaduse eelnõu variant, seisuga 13.06.1993).

- ERKd finantseeritakse vahetult riigieelarvest arvestusega 0,3 vabarigi valitsuse poolt kehtestatud miinimumpalka ühe potentsiaalse kuulaja-vaataja kohta aastas ja seadusega kehtestatud loamaksudest. Lisaks finantseerimine reklaamist, sponsorlusest ja oma majandustegevuse tuludest (ringhäälinguseaduse eelnõu variant, seisuga 16.07.1993).
- ERKd finantseeritakse vahetult riigieelarvest arvestusega 0,3 vabarigi valitsuse poolt kehtestatud miinimumpalka ühe riigi alalise elaniku kohta aastas ning seadusega kehtestatud loamaksudest (ringhäälinguseaduse eelnõu variant, seisuga 19.09.1993).
- Eesti Rahvuslikku Ringhäälingut (ERR) finantseeritakse seadusega kehtestatud loamaksudest, vahetult riigieelarvest eraldatud summadest arvestusega ..... (eelnõus jäetud lahtiseks), reklaamist, ühiskondlikest fondidest, sponsoribist, saatevõrkude rendist (ringhäälinguseaduse eelnõu variant, seisuga 17.01.1994).
- Vastavalt ringhäälinguseadusele moodustuvad Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tulud: 1) seadusega kehtestatud maksudest; 2) vahetult riigi eelarvest eraldatud summadest; 3) reklaamist, mille edastamise korra, hinna, kasutamise ja mahu otsustab ringhäälingunõukogu, kusjuures reklaami maht ei ületa viit protsenti päevasest programmi saatemahust Eesti Televisiooni ühel ja Eesti Raadio kahel kanalil, millest üks on võorkeelne (08.03.2000); 4) fondidest, sponsorlusest, saatjate ja võrkude renditasust ja muudest allikatest laekuvad summad (ringhäälinguseadus, 19.05.1994).
- Eesti Televisioonile esitatakse käesoleva seadusega riiklik tellimus. Riigi ringhäälingutellimust rahastatakse riigieelarvest. Iga aasta riigieelarves määratakse eraldi osana vahetult Eesti Rahvusringhäälingule eraldi 1) riigi ringhäälingutellimuse täitmiseks ja 2) investeeringuteks. Eraldi määratakse summas, mis võrdub järgmise või suurema protsendiga antud aasta riigieelarve kuludest kokku: 1) riigi ringhäälingutellimuse täitmiseks – üks protsent riigieelarve mahust; 2) investeeringuteks – 0,1 protsenti riigieelarves sätestatud riiklike investeeringute kogumahust. Kui sellel alusel arvutatud eraldise summa on väiksem eelarveaastale eelnenud kolmel aastal Eesti Rahvusringhäälingule määratud sama sihitusega eral-

diste summade aritmeetilisest keskmisest, määratakse eraldi nimetatud keskmises summas. Sätestatu rakendamise esimesel kolmel aastal võetakse arvesse Eesti Televisioonile ja Eesti Raadiole määratud eraldisi (Riigikogus menetlemata Eesti Rahvusringhäälingu seaduse eelnõu, koostanud kultuuriministeerium, seisuga mai 1997).

- 1998. aasta algusest kuni 1999. aasta maini kehtis leping ETV ja eratelekanalite TV3, TV 1 ja Kanal 2 vahel, mille kohaselt ETV loobus reklaamiaja müügist ja sai selle eest erakanaliteelt kompensatsiooni. Leping katkes mõlemapoolsete süüdistustega lepingutingimuste rikkumises.
- Iga aasta riigieelarves määratakse eraldi osana vahetult Eesti Televisioonile eraldi: 1) riigi ringhäälingutellimuse täitmiseks; 2) investeeringuteks (Riigikogus menetlemata ringhäälinguseaduse eelnõu, koostanud kultuuriministeerium, seisuga 19.03.1998).
- Avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide programmide levitamise kulud kaetakse 1) teede- ja sideministeeriumi eelarvest; 2) avalikku ringhäälingut finantseeritakse riigieelarvelisest toetusest, mille suurus vastab vähemalt 0,34% riigi maksutuludest Eesti Raadio ja 0,46% riigi maksutuludest Eesti Televisiooni toetuseks (Riigikogus menetlemata ringhäälinguseaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu, koostanud ringhäälingunõukogu, seisuga 06.1998).
- Iga aasta riigieelarves määratakse eraldi osana Eesti Televisioonile toetus, mille suurus on . . .% riigieelarve mahust (Riigikogus menetlemata ringhäälinguseaduse eelnõu, koostanud kultuuriministeerium, seisuga 27.07.1998).
- Iga aasta riigieelarves kinnitatakse eraldi osana Eesti Televisioonile toetus, mille suurus määratakse eelmise aasta baasilise toetuse summa korrutisest riigieelarve eelnõus esitatud keskmise prognoositava tarbijahindade kallinemise protsendiga (ringhäälinguseaduse eelnõu 956 SE I – algatas valitsus 14.09.1998; Riigikogu lükkas tagasi 1. lugemisel 14.10.1998; samuti ringhäälinguseaduse eelnõu 1021 SE I – algatas Koonderakonna fraktsioon 15.10.1998 ja võttis tagasi enne täiskogul menetlemist 09.11.1998; samuti ringhäälinguseaduse eelnõu 1105 SE II – algatas valitsus 16.12.1998, eelnõu

langes menetlusest välja Riigikogu 8. koosseisu volituste lõppemise tõttu märtsis 1999; samuti ringhäälinguseaduse eelnõu 4 SE I – algatas valitsus 22.03.1999 ja võttis tagasi enne täiskogul menetlemist 28.04.1999).

- Rahvusringhäälingu tegevust finantseeritakse riigieelarvest vastavalt riigieelarve seaduses (RT I 1993, 42, 614; 1996, 22, 436; 49, 953) sätestatud korrale, reklaamist saadavast tulust ning fondidest, sponsorlusest, saatjate ja võrkude renditasust ja muudest allikatest laekuvatest summadest (Riigikogus menetlemata Eesti Rahvusringhäälingu seaduse eelnõu, koostanud kultuuriministrium, selsuga 22.10.1999).

6. Avaliku ringhäälingu perspektiivsed finantseerimismudelid Eestis

Kuigi maksumaksjate ja reklaamiraha kasutamiseks on võimalik konstrueerida palju erinevaid finantseerimisskeeme, langeb osa neist kindlasti ära – otsest avaliku ringhäälingu maksu Eestis vaevalt kehtestatakse. Nähtavasti pole lähitulevikus mõeldav ka kaudsetest reklaamituludest loobumine (vt tabeli).

Laskumata esitatud mudelite põhjaliku analüüsini, võiks osutada, et avaliku ringhäälingu finantseerimise tingimustele ja TV-sektori stabiliseerimisvajadustele vastavad Eestis kõige paremini mudelid kolm ja neli. Sellest tulenevalt tegi ringhäälingunõukogu ettepaneku **telekodudepõhise riigi toetuse arvutamise süsteemi rakendamiseks**.

Eestis kehtiv avaliku ringhäälingu finantseerimise mudel ei vasta sõltumatuse ja stabiilsuse nõuetele. Ringhäälingunõukogu tegi seetõttu ettepaneku üle minna telekodudepõhisele riigi toetuse arvutamise süsteemile. Ringhäälingunõukogu tegi samuti ettepaneku eraldada edaspidi riigieelarve kaudu toetus ETVle ja ERle ühise summamana kogu avaliku ringhäälinguteenuse eest kokku ja teha toetuse jagamine ETV ja ER vahel ringhäälingunõukogu kohustuseks.

Uus põhimõte riigi toetuse arvutamiseks seisneb järgmises:

1. Riigieelarvest eraldatakse igal aastal toetus avaliku ringhäälinguteenuse osutamiseks ühtse summamana ühe tele- ja nelja raadioprogrammi kohta;

Tabel 1

Riigi toetus programmi tootmiseks		Riigi tellimus lepingu alusel
1. Riigikogu eraldab ringhäälingule iga-aastase toetuse programmi tootmiseks, ETV müüb reklaamiaega.	R e k l a a m i g a	5. Riigikogu eraldab ETVle toetuse riigitellimuse täitmiseks, ETV tellib osa saateid sõltumatutelt produtsentidelt, ETV müüb reklaamiaega.
2. Riigikogu eraldab stabiilsetoetuse telekodude põhise, ETV müüb reklaamiaega.		6. Riigikogu eraldab vahendid riigitellimuse täitmiseks (avalik-õigusliku teleprogrammi tootmiseks), kultuuriministeerium tellib avalik-õiguslikku programmi nii ETVlt kui ka erakanalitelt, ETV müüb reklaamiaega.
3. Riigikogu eraldab ringhäälingule iga-aastase toetuse programmi tootmiseks, ETV ei müü reklaamiaega, eratelekanalid maksustatakse avalik-õigusliku ringhäälingu maksuga.	R e k l a a m i t a	7. Riigikogu eraldab ETVle toetuse riigitellimuse täitmiseks, ETV tellib osa saateid sõltumatutelt produtsentidelt, ETV ei müü reklaamiaega, eratelekanalid maksustatakse avalik-õigusliku ringhäälingu maksuga.
4. Riigikogu eraldab stabiilse toetuse telekodude põhise, ETV ei müü reklaamiaega, eratelekanalid maksustatakse avalik-õigusliku ringhäälingu maksuga.		8. Riigikogu eraldab vahendid riigitellimuse täitmiseks avalik-õigusliku teleprogrammi tootmiseks, Kultuuriministeerium tellib avalik-õiguslikku programmi nii ETVlt kui erakanalitelt, ETV ei müü reklaamiaega, eratelekanalid maksustatakse avalik-õigusliku ringhäälingu maksuga.

2. Riigieelarvest eraldatud toetuse jagab ETV ja ER vahel ringhäälingunõukogu;

3. Riigi toetuse arvestamise alusena rakendatakse põhimõtet, mis kehtestab arvestusliku toetuse avalik-õigusliku ringhäälinguteenuse osutamiseks ühe telekodu (leibkonna) kohta aastas;

4. Ringhäälingunõukogu ettepanekul esitab valitsus Riigikogule kinnitamiseks arvestusliku toetuse kroonides avalik-õigusliku tele- ja raadioteenuse eest telekodu (leibkonna) kohta kuni kolmeks aastaks;

5. Toetuse kogusumma arvutatakse telekodude (leibkondade) koguarvu ja arvestusliku toetussumma korrutisena;

6. Ringhäälingunõukogu võib teha valitsusele ja Riigikogule ettepaneku arvestusliku toetuse muutmiseks igal aastal riigieelarve koostamise ja menetlemise käigus.

Tabel 2

Leibkondade arv	Arvestuslik toetus - kr telekodu kohta kuus	Arvestuslik toetus - kr telekodu kohta aastas	Riigi toetus avalikule ringhäälingule (ETV+ER kokku, mln kr)	Võrdlus 2000. aastaks määratud toetusega (%)
600 000	21,5	258	154,8	99,9 ¹
600 000	24,0	288	172,8	111,5
600 000	26,0	312	187,2	120,7
600 000	28,0	336	201,6	130,6
600 000	31,0	365	218,0	140,8 ²

¹ – sisuliselt võrdne 2000. aasta riigi toetusega ETV-le ja ER-le kokku

² – arvestuslik toetus, mida ringhäälingunõukogu taotleb avaliku ringhäälinguteenuse toetamiseks aastateks 2001-2003 – üks kroon telekodu kohta päevas

Ringhäälingunõukogu argumenteerib, et telekodudepõhise süsteemi eelised seisnevad ennekõike süsteemi lihtsuses, selguses ja arusaadavuses. Toetussumma telekodu kohta on hästi võrreldav teiste kultuuriteenuste hindadega, perekondade vaba aja ja infokuludega. Näiteks – ETV ja ER summaarne riigi toetus 2000. aastal on 155 miljonit krooni, arvestatuna 600000 Eesti leibkonna kohta teeb see 21,5 krooni kuus ehk 300 krooni aastas. Võrreldes praegust 21,5 krooni telekodu kohta kuus kino- või teatripiletite hinnaga või siis päevalehtede hinnaga.

Skeem on kergesti omaksvõetav, sest see sarnaneb "pearahaga" hariduses. Riik "tellib" igale telekodule ETV ja ER programmid, tagades seega igaühele vaba ligipääsu avalikule ringhäälingule. Telekodu põhimõte vastab avaliku ringhäälingu vaimule, sest lähtub inimestest ja inimestele teenuse osutamisest. Põhimõte on euroopalik ja samas originaalne – see lähtub samast alusest kui Euroopas levinud loamaksu põhimõte, ent samas ei ole see otsene maks. Skeem suurendab ringhäälingunõukogu vastutust ja minimeerib riigiametnike rolli.

7. Kokkuvõtteks

Ringhäälinguseaduse alusel rakendatava avaliku ringhäälingu **finantseerimisviisi puudused** on jäänud aastate jooksul samaks. See:

- on mõjutatav võimulolijate poolt;
- on ebastabiilne, ressursid pole prognoositavad;
- ei taga vajalikke vahendeid avaliku ringhäälingu arenguks;
- ei võimalda pikemaajalist finantseerimis- ja investeerimisstrateegiat;
- sõltub liigselt ülejäänud avaliku sektori vajadustest;
- tekitab suuri pingeid avalik-õigusliku ja eraringhäälingu vahel.

Olukorra muutmine nõuab jätkuvat arutelu, diskussiooni, ideid ja ettepanekuid, konsensuslikke lahendusi avaliku ringhäälingu finantseerimise küsimustes nii professionaalsetes kui poliitilistes ringkondades. Loodetavasti annavad need protsessid lähitulevikus positiivseid lahendusi.

Allikad ja kirjandus

- Ammas, A. ETV saadetele riiklik tellimus. – *Eesti Päevaleht*, 14.07.2000.
Avalik-õiguslik idee ja Eesti Televisioon. – *Äripäev*, 18.01.2000.
Eesti TV erakanaliks. – *Äripäev*, 05.05.1999.
ETA. ETV ellujäämiseks on vaja 47 senti ühe telepere kohta. – *Postimees*, 23.11.2000.
ETV kinni või raha juurde. – *Eesti Päevaleht*, 06.12.2000.
Hea programm ületab ETV rahavõimalusi. – *Eesti Päevaleht*, 19.06.1999.
Herkel, A. ETV elas üle võimete. – *Postimees*, 26.06.1999.
Herkel, A. ETV vajab tasakaalu ja tulevikunägemust. – *Eesti Päevaleht*, 28.08.1999.
Herkel, A. Ringhäälinguperestroika tuleb lõpetada. Avalik-õiguslikule ringhäälingule pole alternatiivi. – *Postimees*, 15.12.1999.
Ibrus, I. Vajame tugevat ETV-d. – *Eesti Päevaleht*, 14.08.1999.

- Joosu, T. Riik võib ETV ja Eesti Raadio müüa erakätesse. – *Eesti Päevaleht*, 13.11.1999.
- Jõesaar, A. Spondeeritud rahu lõpp. – *Postimees*, 12.05.1999.
- Kaalep, T. Hooaja algus väikeses televisioonis. – *Eesti Päevaleht*, 11.09.2000.
- Kadastik, M. ETV – liiga rikas või liiga vaene. Poliitikutel puudub tahe ETV rahastamises kord luua. – *Postimees*, 27.11.2000.
- Karpa, K. Poliitikud täitsid lubaduse Urmile. – *Eesti Päevaleht*, 06.12.2000.
- Karpa, K. Esimene rahastust võlgade tasumiseks. – *Eesti Päevaleht*, 06.12.2000.
- Karpa, K. Toomas Lepp kaitseb reklaami kaotamise ettepanekut. – *Eesti Päevaleht*, 07.11.1997.
- Karpa, K. Kallas jätkaks ETV toetuseta. – *Eesti Päevaleht*, 08.09.2000.
- Kask, T. Kolmevalitsuse lammutav aeg ETVs. ETV ei saa jätkata vanade majandustavade vaimus. – *Postimees*, 03.09.1999.
- Kubo, M. Rikkad oleme rahvana. – *SL Õhtuleht*, 11.09.2000.
- Kuhu lähed, Eesti Televisioon? – *Äripäev*, 21.01.2000.
- Lang, R. Aus ülestunnistus. – *Postimees*, 23.11.2000.
- Lang, R. Saagu avalik ringhääling. – *Postimees*, 31.10.2000.
- Lepp, T. ETV-le lüüakse hingekella. – *Postimees*, 12.05.1999.
- Meikar, S. ETV tuleb erastada. – *Postimees*, 11.12.2000.
- Mets, M. ETV ja ER kui järjekorras viimased. – *Äripäev*, 04.02.2000.
- Putting, J. ETV rahaprobleemide jätkumisel kaalub Aare Urm lahkumist. – *Postimees*, 18.11.2000.
- Putting, Jaanus. Eesti Televisiooni vaesus sunnib ajakirjanikke astuma libedale tee. – *Postimees*, 04.11.1999.
- Ringhäälingunõukogu seisukoht Eesti Televisiooni kriisist väljatoomise, finantseerimise põhimõtete muutmise, eelarvekujunduse ja edasise arengu põhiküsimustes. Ringhäälingunõukogu dokumendid, 23.09.2000.
- Rummo, P.-E. Avaliku ringhäälingu sõltumatusel. Televisioon ja raadio peaksid saama kindla osa riigi maksutulust. – *Postimees*, 15.07.1998.
- Rummo, P.-E. Riigist ja ringhäälingust. Kaks uudist riigivõimu ja ringhäälingu suhete kohta. – *Postimees*, 20.07.1998.
- Rummo, P.-E. Mis pilt ikkagi paistab. Ringhäälinguseaduse uuendamine käib üle kivide ja kändude. – *Postimees*, 25.05.1998.
- Rummo, P.-E. Mida teha Eesti Televisiooniga. Edukale reformiriigile adekvaatne riigitelevisioon. – *Postimees*, 07.05.1999.
- Rummo, P.-E. Riik ja ringhääling. Ringhäälinguorganisatsiooni peaks nõustama depolitiseeritud kogu. – *Postimees*, 09.11.1999.
- Rummo, P.-E. Veel pole hilja pilti reguleerida. Selgus ringhäälingumaastikul on võimalik. – *Postimees*, 14.05.1999.
- Sookruus, P. Eestile piisab esialgu neljast telekanalist. – *Postimees*, 11.02.1999.
- Šein, H. Avaliku ringhäälingu tulevik Eestis. 12+1 põhiküsimust, teese ja fakte diskussiooniks avalik-õiguslikust ringhäälingust. Tallinn, 1996.
- Šein, H. Materjale avaliku ringhäälingu teooriast ja praktikast. Eesti Televisiooni kontseptsiooni- ja arenguküsimusi 1993-1997. ETV, 1997.
- Šein, H. Ringhäälingu valik: rahvas või publik. – *Eesti Päevaleht*, 09.12.1998.

Šein, H. Televisioon muutuste palavikus. – *Eesti Päevaleht*, 05.05.1999.
 Šein, H. Reklaam jäägu ETV-st eemale. – *Eesti Päevaleht*, 10.05.1999.
 Šein, H. Avalik-õiguslik või eraõiguslik Eesti Ringhääling? – *Eesti Päevaleht*, 10.08.1999.
 Šein, H. See pole vaatamise ja kuulamise maks. – *Sõnumileht*, 25.01.2000.
 Šein, H. Sõbrakäsi ETV-le. Miks otsustada telekodude-keskse rahastamisskeemi kasuks. – *Postimees*, 19.07.2000.
 Tarand, K. Üleannetu televisioon. – *Eesti Päevaleht*, 01.02.2000.
 Telejuhid ennustavad ühe kanali hukku. – *SL Õhtuleht*, 11.09.2000.
 Ummelas, M. Vaba arvamuskujundus on tõsisel ohul. – *Postimees*, 07.08.1999.
 Vaher, A. Lahendusi ETV probleemile. – *Äripäev*, 31.01.2000.
 Viitsur, H. Televisioon – kokku või lahu? – *Äripäev*, 06.10.2000.
 Ühendamise asemel likvideerimine. – *Äripäev*, 09.08.1999

Lisa

Reklaamiturg Eestis 1992-1999

Tabel 3

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kokku (mln kr)			117	281	409	585	710	639
Ajalehed (%)			60	55	47	48	47	47,8
Ajakirjad (%)			7	9	9	8	12	12,6
Televisioon (%)			33	23	27	27	26	20,4
Raadio (%)			-	8	12	10	10	12,0
Välireklaam (%)			-	5	5	8	5	6,5
Internet			-	-	-	-	-	0,7
Televisioon								
Kokku (mln kr)			38,6	64,6	110,4	157,9	184,6	130,3
Kokku (mln kr)	1,5	14,0	43,4	37,7	71,7	120,5	172,7	143,4
ETV (mln kr)	1,5	6,7	20,3	28,0	38,2	52,0	44,1 ³	9,6
ETV osa telereklaamist			52,5%	43,2%	34,6%	34,8%	23,8%	7,4%
Reklaami osa ETV eelarves	6,8%	17,4%	25,2%	28,1%	33,5%	38,0%	30,8%	7,7%

Allikad: BMF, ETV, EBU; ¹BMF, ²Eesti Statistikaamet, ³ reklaamist loobumise lepingu alusel erakanalitelt saadud tulu

ETV eelarvetulud ja kulud 1992-2000

Tabel 4

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ¹
Tulud kokku	21,2	38,2	80,5	99,4	113,9	136,9	143,3	124,2	160,2
Riigieelarvest (mln kr)	15,6	19,1	41,8	56,7	67,5	70,9	81,2	93,6	90,2
Riigi toetuse osa	73,5%	50,0%	52,0%	57,0%	59,2%	51,9%	56,7%	75,0%	56,3%
Reklaamist (mln kr)	1,5	6,7	20,3	27,9	38,2	51,9	-	9,6	44,5
Reklaami osa eelarves	6,8%	17,4%	25,2%	28,1%	33,5%	38,0%	(30,8)	7,7%	27,7%
Muud tulud (mln kr)	4,1	12,4	18,4	14,8	8,2	14,1	62,1	21,0	25,5

Mõnede tugeva avalik-õigusliku ringhäälinguga riikide fi- nantseerimisskeemide võrdlus Eestiga

Tabel 5

	Riigi toetus	Loamaks	Reklaam	Muud allikad
Austraalia	80%	-	3%	17%
Kanada	66%	-	23%	11%
Prantsusmaa	-	70%	25%	5%
Jaapan	-	98%	-	2%
Lõuna-Aafrika Vabariik	10%	14%	76%	-
Inglismaa	-	82%	-	18%
Eesti	57%	-	30%	13%

Allikad: ETV ja T. Mendel. *Public Service Broadcasting. A comparative Legal Survey.* UNESCO Asia Pacific Institute for Broadcasting Development. Kuala Lumpur 2000. Võrdlusandmed on 1999. aasta kohta, v.a. Prantsusmaa (1998) ja Eesti (2000).

Raul Rebane

Euroopa avalik-õiguslike televisioonide arengutendentsidest pärast 1991. aastat

Lugeja on kindlasti kursis praegu toimuva diskussiooniga avalik-õigusliku ringhäälingu tuleviku üle. Enamikku rahuldavat lahendit ei ole siiani leitud. Pikema perioodi vältel on erinevate riikide valitsustele suuri pingeid tekitavaks probleemiks olnud eelkõige finantseerimisskeem ja on ette näha, et praeguse arengu juures jääb see nii ka tulevikus.

Euroopast

Järgnev riikide grupeerimine avalik-õigusliku ringhäälingu seisundi põhjal rajaneb koostöökogemustel kõikide allpool loetletud riikide avalik-õiguslike televisioonide esindajatega.

1. Suured ja rikkad: Saksamaa, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Hispaania. Euroopas on suur ainult see televisiooniüritus, millest need riigid osa võtavad. Nad maksavad suurima osa Euroopa ühisprojektide kuludest, neil on avalik-õiguslike televisioonide tegevuse garanteerimiseks soliidne seadusandlik baas ja nad on piisavalt finantseeritud, et olla eestvedajateks ka uute ja kalliste projektide arendamisel.

2. Väikesed ja rikkad: Põhjamaad (väljaarvatud Island), vveits, Austria, Iirimaa, Portugal, Kreeka, Belgia, Holland, Iisrael. Ka nende riikide televisioonid on hästi finantseeritud. Põhjamaad isegi väga hästi, neil on kõrgelt arenenud televisioonikultuur ja reeglina hea kvalifikatsiooniga personal. Üle-euroopalistes teleprojektides osalevad need riigid aktiivselt ja nende häälel kõlab tihti kõvemini, kui seda eeldaks nende rahvaarv. Väga aktiivsed Euroopa Ringhäälingute Liidus (*European Broadcasting Union, EBU*).

3. Väga väikesed: Island, Luksemburg, Malta, Küpros. Ka nels riikides on televisioonide tegevus piisavalt kindlustatud, ettevõtmistele paneb tihti piiri väike rahvaarv, koos sellega vähenevad ka finantseerimisvõimalused.

4. Stabiilsed: Poola, Tšehhi, Sloveenia. Televisioonid on suhteliselt hästi kindlustatud nii seaduste kui finantsidega ja neil on traditsiooniliselt kõrge kvalifikatsiooniga tööjõud. Väga aktiivsed EBU-s.

5. **Ebastabiilsed:** Ungari, Slovakkia, Rumeenia, Serbia, Horvaatia, Bulgaaria, Ukraina. Nende riikide televisioonid on seoses ühiskonna muutustega suurte probleemide ees, reeglid ja kontekst muutuvad tihti.

6. **Väikesed ja ebastabiilsed:** Eesti, Läti, Leedu. Balti riigid on oma tööjõu kvalifikatsioonilt ja seadusandluse poolest lähedal eelmisele grupile, kuid finantseerimisvõimalustelt ja rahvaarvu tõttu selgelt tagapool. Tegevust EBU-s segab rahapuudus.

7. **Õppivad:** Bosnia-Hertsegoviina, Makedoonia, Valgevene, Moldova, Albaania. Nendes riikides on madal televisioonikultuur, tegevus on nii seadusandluse kui finantseerimise seisukohast komplitseeritud ja kannab tihti juhuslikku iseloomu. EBU-s tegutsemiseks vajavad teiste abi.

8. **Erandlik:** Venemaa. Tööjõu kvalifikatsioon on kõrge ja paranemas, samuti finantsvõimalused. Televisioonide omandisuhe muutub tihti, samuti tegevusreeglid. EBU-s osaleb vastavalt vajadusele.

Loomulikult ei ole selline klassifikatsioon ammendav, sest tihti vahetatakse mingite uute tegurite mõjul gruppi. Näiteks Ungari, mis kaua aega kuulus kindlalt neljandasse gruppi, on seoses turu avanemisega kommertsjaamadele ja uute seadustega suurte raskuste ees. Aga isegi selline grupeerimine näitab, et tegelikult on Euroopa avalik-õiguslike telejaamade võrk äärmiselt erineva suuruse, võimaluste ja arengutasemega.

Ida ja Lääs

Suur veelahe jookseb Lääne stabiilsete demokraatiade ja hiljuti vabanenud Ida vahelt. See on koguni nii suur, et enamiku näitajate osas puudub võrdlemis- ja jälgendamisvõimalus, sest sama taseme saavutamiseks on vaja lihtsalt liiga kaua aega. Vahelpeal jõuavad muutuda riigid, televisioonid, tehnilised tingimused ja kogu infomaailm.

Seega saab teha järelduse – lihtne Lääne kopeerimine tulemusi ei anna, Idal tuleb leida oma tee. Sellega tegeldakse kõikides riikides, kohaldades end pidevalt muutuvate tingimustega. Erinevalt esimese kolme grupi riikide avalik-õiguslike televisioonide algusajast on Ida vastamisi mitte ainult oma probleemidega, vaid ka eriti jõuliste, kõiki puudutavate suurte protsessidega.

Pärast NSVL lagunemist ja “külma sõja” lõppemist hakkas telesektori arengukontekst kiiresti muutuma ja seda võib iseloomustada järgmiste näitajatega: 1) turu avanemine, 2) vaatajaskonna harjumuste muutumine, 3) info tarbimise tüübi muutus ja 4) digitaliseerimine.

Turu avanemine tõi lühikese aja vältel Kesk- ja Ida-Euroopa riikidesse juurde sadakond telekanalit, mis praegu võitlevad vaatajaskonna ja reklaamiraha pärast omavahel ja avalik-õiguslike televisioonidega. Loomulikult ei saadud läbi ka kurioosumiteta – Lätis anti kunagi välja üle 40 teletitsentsi ja vaeses Albaanias on neid praegugi ametlikult 35.

Enamikku riikidest tuli kiiresti sisse väliskapital, mis võttis koha sisse, ootamaks turu arengut. Väliskapitali invasioon on nii aktiivne, et selleteemaline statistika vananeb juba kirjutamise ajal. Viimasel ajal on olnud märgatav ka “ketistumine” – Viasat Põhja- ja Baltimaades, Nova Kesk-Euroopas ja nii edasi. Telejaamade aktiivne ostmine ja müük lubab teha järelduse, et kõik kanalid, mis on midagi väärt või isegi potentsiaalselt midagi väärt, müüakse aja jooksul kindlasti kellelegi ära ja ainult suurte riikide (Poola, Venemaa) omakapitalil on mingeid võimalusi säilitada osalus kodumaistes telekanalites. Eranditult ostab Lääs kanaleid Idas ja mitte vastupidi.

Vaatajaskonna harjumuste muutumine. Kummalisel kombel on märgata erinevust “arenenud” televisiooniriikide ja vabanenud riikide vaatajaskonna harjumustes. Kõigepealt on viimase viie grupi riigid tunduvalt aktiivsemad teletarbijad, keskmiselt ligi neli tundi päevas, samal ajal kui Põhjamaades on see näitaja keskmiselt kaks ja pool tundi. Nähtus, mis nõuaks eraldi uurimist, on teise grupi riikide vaatajaskonna aktiivne meelelahutusvajadus, mis võttis eriti silmatorkavad mõõtmised aastatel 1991-1997. Ladina-Ameerika sebiooperite võidukäik pea kõikides Ida riikides on Läänes, välja arvatud Hispaania ja Portugal, tundmatu nähtus. Oletuslikult on seda seotud kompensatsioonivajadusega pärast pikaajast stressi, mida eranditult kõik Ida riigid läbi elasid.

Viimasel ajal on ilmnunud ka ühiskonna jagunemine väikestes infokogukondadesse (*information communities*) ja välismaailma vastu tuntava huvi kiire kadumine. Televisioonid on vaatajate käitumisele loomulikult reageerinud ja see on tähendanud eelkõige erakanalite, aga ka avalik-õiguslike kanalite programmistruktuuri muutust meelelahutuslikus suunas.

Info tarbimise tüübi muutus on ülemaailmse nähtus, eriti kiiresti ja mõjuvalt toimib see aga Ida-Euroopas. Uue meedia, eelkõige interneti tulek on olnud muljetavaldav ja muutnud suurte gruppide reaalselt käitumist. Samal ajal tuleb arvestada, et viimase viie grupi riikidel toimub see protsess koos muude meediatarbimist iseloomustavate muutustega – tava- ja mobiiltelefonide, telepuldi ja videomagnetofoni kasutajate plahvatuslik tõus ja muu selline. Tänapäevane infokasutus on enamikul meist

kardinaalselt erinev harjumustest isegi ainult viis kuni seitse aastat tagasi. See protsess on alles algusjärgus ja lihtne on ennustada, et mõningate aastate pärast toob see kaasa uue probleemi – põlvkondadevahelise infolahkme, mida teleprogrammide koostajad kindlasti arvestama hakkavad.

Digitaliseerimine on Idas alles jõudu kogumas, osaliselt on see pidurdunud seoses raha ja kvalifitseeritud spetsialistide puudumisega. Täna on veel vara rääkida, milliseks muutub telemaastik näiteks 10-15 aasta pärast, aga muutub ta kindlasti. Kindlasti suureneb kanalite arv, kindlasti hakkavad nad raadio eeskujul suunduma täpsemalt nixxauditooriumide suunas, kindlasti muutub meediatuurundus (*marketing*) veelgi olulisemaks teaduseks, aga tervikpilti on praegu raske ette kujutada.

Ida-Euroopa avalik-õiguslike televisioonide tänapäev

Eespool kirjeldatud protsessid koos riikide tormilise poliitilise arenguga on loomulikult mõjutanud ka televisioone ja praeguseks võib välja tuua rea sarnaseid tendentse.

Vaatajaskonna kiire kaotus, mis moodustab tavaliselt ligi poole, aga Ungaris, Tšehhis, Slovakkias ja Leedus veelgi rohkem. Suhteliselt edukalt on kommertsjaamade survele vastu pidanud Poola, Sloveenia ja Rumeenia, kus on vaatajate osakaalust säilitatud üle 30%.

Rahapuudus. Praktiliselt on kõikide riikide televisioonide juhid rahapuudust nimetanud üheks põhiprobleemiks. Selle põhjused on riigiti erinevad, reeglina vähenes reklaamisissetulek, riik ei finantseerinud endises mahus või ei suudetud litsentsitasu planeeritud suuruses kokku korjata. Reas riikides (Ungari, Eesti, Leedu, Bulgaaria, osa Balkani riike) on olukord selgesti käsitletav kriisina, millest väljatuleku teede otsimine on olnud viimastel aastatel televisioonide, valitsuste ja ringhäälingunõukogude põhiline tegevus.

Koos sellega on tekkinud vajadus vähendada töötajate arvu. Kohati on vähenemine olnud eriti suur. Eestis on 90-te aastate alguse ligi tuhandest töötajast alles jäänud alla 400, samades suurusjärgudes on eelkõige kohalike stuudiote töötajaid koondatud enamikus riikides. Kes hiljem alustas, selle probleemid on suuremad, näiteks Ungaris on viimase kolme aasta jooksul vähendatud töötajaid rohkem kui poole võrra ja see läheb eriti valuliselt. Mõnes riigis, näiteks Slovakkias ja Poolas, ei ole see protsess veel täit hoogu sisse saanud, kuid saab varem või hiljem tingimata.

Poliitiline surve. Sama kindlalt, kui poliitikutud kinnitavad poliitilise surve puudumist, väidavad telejuhid enamikus riikides selle olemasolu. Eriti keeruline oli olukord kuni viimase ajani Serbias, kus kohaliku SOKO TV juhi Nebojsja Ristici sõnadel pole nende probleemiks erinevalt teistest mitte raha, vaid vabaduse puudumine. Teistes riikides on otsest survet ajakirjandusvabadusele küll järjest vähem, kuid tüüpiliselt üritab iga uus valitsus avalik-õiguslikus televisioonis näha oma partei propagandistlikku käepikendust ja siis "vastavalt teenetele" ka lahendada finantseerimisprobleeme. Silmatorkav erand on siin Eesti, kus poliitiline surve telejuhtidele on juba pikema perioodi vältel olnud minimaalne.

Segadused seadusandluses. Koos finantseerimise ja poliitilise survega on meediaalane seadusandlus praktiliselt kõikide Kesk- ja Ida-Euroopa televisioonide murelaps. Televisioonimaastik allub halvasti kiiretele muudatustele ja reeglina ei tunne seadusandjad telemaastiku iseärasusi, mistõttu vastuvõetud uus regulatsioon on tihti vastuolus "terve mõistusega" ja rohkem loob probleeme, kui lahendab neid. Ungarlased elavad teatavasti pillutatult paljude riikide territooriumil ja neid on eriti keeruline emamaa tegevusest informeerida. Uus seadus kohustas seda tegema MTV-2te. Samas anti sellele kanalile vaid satelliidilitsents ja tulemuseks oli Ungari territooriumil vaatajaskonna vähenemine 60% võrra! Riikide erinev arengutase on praeguseks loonud seadusandliku segapuntra, mille lahendab ainult piisav aeg ja praktika.

Millele toetutakse avalik-õigusliku televisiooni olemasolu põhjendamisel?

Hoolimata kohati teravaks muutunud diskussioonidest, ei ole tegelikult siiani üheski riigis avalik-õigusliku ringhäälingusüsteemi eksistentsi lõplikult kahtluse alla seatud. Üht- või teistmoodi toimib ta raskustest hoolimata edasi. Milliste argumentidega?

Programmi struktuur. Veel mõni aeg tagasi erines avalik-õiguslike kanalite programmivalik tunduvalt oma eraõiguslikest konkurentidest. Viimased aastad on aga palju muutnud, eelkõige tippaeg (*prime-time*) on muutunud meelelahutuslikumaks ja juba on mõned televisioonidest, näiteks Txehhi ja Poola omad, selgelt deklareerinud – reiting ja vaatajate osakaal on programmide ülesehitamisel eriti olulised. Suurenenud on seriaalide, mängude ja eelkõige spordi osatähtsus. Viimase näitaja osas on avalik-õiguslikud televisioonid selgeks turuliidriks.

Et eranditult kõik viimase viie grupi televisioonid müüvad reklaamiaega, on lihtne ennustada selle tendentsi jätkumist.

Programmi kvaliteet. See on reeglina subjektiivselt hinnatav näitaja, lisaks tuleb arvestada, et nüüdisajal toodetakse suur osa programmivalikust juba väljaspool teleorganisatsiooni sõltumatute tootjate poolt. Fakt on küll see, et eelkõige väiksemates riikides oli suur osa professionaalsetest teletegijatest pikka aega koondunud avalik-õiguslikesse kanalitesse, aga see eelis väheneb pidevalt.

Kultuuri ja emakeele kaitse, minoriteetide informeerimine. See on oluline argument, sest Euroopa väikestel keelealadel ei kujune turu väiksuse tõttu kunagi välja aktiivset teleurgu. Reeglina on kultuuri vaja riiklikult toetada ja televaaldkonnas tehakse seda tavaliselt avalik-õigusliku süsteemi kaudu. See on enamikus riikides suur konfliktiallikas, sest televisioonid peavad oma tegevuse finantseerimiseks müüma reklaamiaega ja muutma seetõttu programmi, oponentide huvi oleks avalik-õiguslikud kanalid suunata nimetatud "kultuuririgetosse" ja sellega kaotada konkurent turul. Tänapäevani ei ole seda vastuolu edukalt lahendanud ükski Ida-Euroopa riik. Ka siin ei ole rahapuuduse tõttu rakendatav mõnede rikkaste Euroopa riikide (Taani, Belgia, Norra) mudel, kus esimene kanal tegeleb ühiskonna ja kultuuri, teine aga meelelahutusega.

Euroopa Ringhäälingute Liit ja Euroopa Liit. Tänapäevaks on neist kahest subjektist välja kujunenud kõige olulisem avalik-õigusliku meediasüsteemi kaitsemehhanism. EBU oma 50 liikmesriigi, saatjate võrgu ja koolitussüsteemiga on ainus üleeuroopaline telekett ja sellisena oma eraõiguslike konkurentide arengust kaugel ees. Programmihangetes ja ülekannete tehnilises teostuses annab EBU oma Ida-Euroopa liikmetele suuri eeliseid, sest osa, mida maksavad esimese kolme grupi riigid sama programmi ja ülekandeõiguste eest, on ülejäänud riikide osamaksudest võrreldamatult suurem. Praktikast tähendab EBU liikmeksolek seda, et kanal annab organisatsioonile ära rea oma õigusi ja saab selle eest vastu eeliseid, mida ta üksi teutsedes endale lubada ei saaks.

Kokkuvõtteks

Hoolimata majanduslikest, poliitilistest ja seadusandlikest probleemidest, millega eranditult kõik vaesemate Euroopa riikide avalik-õiguslikud televisioonid võitlevad, on nende eksistents tagatud kuulumisega tugeva katusorganisatsiooni EBU liikmeskonda. EBU liikme staatus ja lootus saada Euroopa Liit-

du liikmeks asetab kõik Ida-Euroopa riigid (välja arvatud Venemaa) seisu, kus avaliku-õigusliku ringhäälingu toetamine on praktiliselt vältimatu.

Areng on aga äärmiselt kiire ja juba mõne aasta pärast võivad prioriteedid muutuda. Kesk-, Ida- ja Lõuna-Euroopa riikides toimuvate muutuste jälgimine tähtsustub lähiajal veelgi, sest just see territoorium on hetkel maailma suurim labor, kus testitakse inimese, riigi, televisiooni ja info vahekorda.

Allikad ja kirjandus

Conference on regional co-operation between public broadcasters in South East Europe. Bornholm, Denmark 1-3 april 2000. Baltic Media Centre 2000.

Film, television, video and new media in Europe. Statistical Yearbook 2000. Brussels: Council of Europe.

2000 Olympic marketing Fact File. International Olympic Committee. Lausanne.

Raoul Suvi

Milline peaks olema avalik-õiguslik teleprogramm?

Artikkel põhineb 2000. aasta juunis Concordia Ülikooli meediateaduskonnas kaitstud kursusetööl "Avalik-õigusliku teleteenuse osutamise võimalused Eestis".

Inimesed ootavad telekanalilt eelkõige kolme asja: 1) meelelahutus, 2) uudised ja 3) spetsiaalinformatsioon, taustainformatsioon, kommentaarid. Miks peaksid vaatajad seejuures eelistama avalik-õiguslikku ringhäälingut erakanalitele?

Üks põhjendus on kindlasti usaldusväärsus. Erafirma poolt edastatud uudised võivad silmas pidada kasulikkust firmale. Avalik-õiguslik telekanal saab pakkuda infot, mille puhul ei teki erahuvide teenimise kahtlust. Ja mis ei teeni ka riigi huvisid.

Elimineerida tuleks ka toimetusesisesed mõjutegurid nagu parteilisus ja teistest kommertsettevõtetest tingitud mõju uudistetoimetajale (näiteks teine töökoht avalike suhete esindajana). Vaataja peab olema veendunud informatsiooni edastaja erapooletuses.

Kuna finantsid avalik-õigusliku ringhäälingu ülevõlpidamiseks pärinevad maksumaksja taskust, võib avalik-õigusliku ringhäälingu tegijatel olla (teadvustamata) tunne, et nad peavad esindama abstraktset maksumaksjat ja tema eest seisma. Ka see on oht objektiivsusele.

Et objektiivsuse tagamiseks läheb vaja professionaalseid tegijaid, vajab avalik-õiguslik telekanal ulatuslikke võimalusi kvaliteetse infoprogrammi tootmiseks.

Meelelahutus avalik-õiguslikus televisioonis

Et telesaadete tarbimisel on esikohal meelelahutus, ei tohiks ka avalik-õiguslik telekanal sellest mööda minna. Millest lähtudes peaks avalik-õiguslik telekanal koostama oma meelelahutusprogrammi? Kui uudisteprogrammi võtmesõnaks on usaldusväärsus, siis mis võiks see olla meelelahutuse puhul? Pakun välja järgmised võtmesõnad: 'kvaliteet', 'sihtgrupid', 'üldisus', 'kombineeritus'.

Lähtume sellest, et kvaliteetmeelelahutuse alla kuuluvad rahvusvaheliselt tunnustatud sarjad ja filmid (Oscaritega pärjatud, Kuldsed Gloobuse omanikud, tuntud näitlejad). Kui vaataja otsustab aega veeta avalik-õigusliku telekanali seltsis, ei pea ta nägema rämpsprogrammi.

Teiseks teenib avalik-õigusliku televisiooni meelelahutusprogramm erinevate sihtgruppide huve. Paigutaksin siia kultuurisaated, spetsiaalsed spordisaated, noorte- ja lastesaated ja nii edasi. Sihtgruppidega peab arvestama, sest kommertskanalid orienteeruvad eeldatavasti kõige üldisemale auditooriumile.

Üldisus meelelahutuse puhul tähendab varianti, kus meelelahutuslik programm pannakse paika saadete reitingu järgi.

'Kombineerituse' puhul pean silmas, et tippajal (*prime time*) näidatakse massimeelelahutust ja muul ajal programmi sihtgruppidele. See versioon on kaasajal enim kasutatav – nii avalik-õiguslikus kui eratelevisioonis.

Võttes aluseks avalik-õigusliku ringhäälingu arengukohustuse, tuleks lähtuda kvaliteedist ja sihtgruppidest. Seebiseriaallid tuleks kõrvaldada kui arengule mitte kaasaaitavad programmiosad. Arengu hindamise aluseks tuleb võtta edastatava uue informatsiooni hulk.

Avalik-õigusliku programmi kujundamise juures tekib veel üks küsimus. Kas avalik-õiguslik telekanal peab arvestama erakanalite programmidega? Kas iga telekanal peab olema vaadeldav kui tervik või tuleb vaadelda telemaastikku kui tervikut? Viimasel juhul saab avalik-õiguslik telekanal ilma vaevata jätta programmist välja väiksema informatsioonisaldusega komponendid ja valida programmi edastamise kellaaegu vastavalt auditooriumi käitumisele.

Avaliku teleteenuse tellimine

Avaliku teenuse osutamist ei saa käsitleda ostu-müügi tehinguna. See peab olema sama hästi läbi mõeldud nagu riiklik pensioniprogramm, mis toetub kindlatele alustele ja mille funktsioon on avalikkusele vaevata arusaadav.

Avalik-õiguslikku teleprogrammi koostades tuleb küsida, kas üks või teine asi antud programmis on ühiskonnale vajalik? On kõrgelt vaadatavad programmid ja vajalikud programmid. Venetsueela seept vaatavad paljud, kuid kas see on ühiskonnale vajalik, et sellele maksumaksja niigi nappi raha raisata? 'Vajalik' peaks eeskätt tähendama ühiskonna arengu soodustamist.

Avalik-õigusliku ringhäälingu suhted kommertskanalitega

Kuidas peaks avalik-õiguslik ringhääling Eestis oludes suhtuma kommertskanalitesse? Pakun välja järgmised variandid:

a) pigistab silma kinni ja koostab avalik-õiguslike komponentidega programmi;

b) teeb ainult avalik-õiguslikku programmi ja arvestab sellega, et kõik selle, mis ei käi avalik-õigusliku alla, leiab televaataja kommerts-telekanalitest;

c) toodab avalik-õiguslikku programmi ja näitab seda kommerts-kanalites.

Esimene variant on see, mida ETV praegu teeb. Teine variant on kõige loogilisem. Avalik-õiguslik ringhääling teeb endale selgeks, mis on tema rida ja mis mitte, ning arvestab sellega, et turul tegutseb veel mitu erakanalit, mis pakuvad kommerts-programme.

Kolmas variant tähendab, et avalik-õiguslik telejaamal ei ole oma saatjavõrku, vaid ainult programmitootmise üksus. Antud versioon ei ole hea, sest sõltumatuse tagamiseks on vaja siiski oma lainepikkust ja 100% katvusega saatevõrku.

Avalik-õigusliku programmi koostamine

Avalik-õiguslikku programmi peab kujundama kommerts-kanalite programmi ja auditooriumi liikumist arvestades. Sõnum peab auditooriumini jõudma ja oskuslik programmi kujundamine peab seda toetama. Samas peaks aga olema välistatud mõttetu reitingu tagaajamine odavate seebisarjade või seltskonnasaadetega, millel pole ühiskonda arendavat väärtust.

Peeter Vösu

Avalik-õigusliku televisiooni probleeme Eestis

"Televisioon on kultuuriasutus number üks Eestis. Televisioon on ju tegelikult kinoekraan, teater, kontserdisaal ja Riigikogu sinu kodus; see on kanal, mille kaudu tuleb maailm sulle kätte." (Mark Soosaar)

Üle 90 % eestimaalastest vaatab televiisorit iga päev. Televisioon pakub nii informatsiooni kui meelelahutust ja kujundab üldist maailmapilti.

Milline peaks olema elektroonilise meedia süsteem, seda reguleerivad seadused ja finantseerimisskeem – need küsimused on päevakorral olnud juba kaua aega. Demokraatlik Euroopa on jäänud mudeli juurde, milles kõrvuti tegutsevad avalik-õiguslik ja eratelevisioon, kuigi viimasel kahel aastakümnel on hakanud kostma hääli avalik-õigusliku ringhäälingu erastamise poolt. Kui avalik-õiguslikku televisiooni käsitleda vaid majandusüksusena, oleks selle erastamine kiireim lahendus kuhjunud probleemidele.

Ent majandustegevus ei ole avalik-õigusliku televisiooni eesmärk, vaid vahend. Avalik-õigusliku televisiooni eesmärk on eelkõige mitmekülgne ja tasakaalustatud programm. Peale selle esindab Eesti avalik-õiguslik televisioon Eestit maailmas, arhiveerib audiovisuaalseid materjale ja arendab ning kaitseb kultuuripärandit. Oluline osa on ka vaatajaskonna ajaloolisel suhtel ETVsse ja usalduslikkusel selle kanali vastu.

Avalik-õigusliku ringhäälingu rollist ühiskonnas

Avalik-õiguslik ringhääling on sarnaselt teiste avalik-õiguslike organisatsioonidega osa demokraatlikust ühiskonnast. Tsiviilseadustiku kohaselt on see avalikes huvides seadusega loodud juriidiline isik (§6).

Avalik-õigusliku meedia puhul on vaidlusküsimuseks võimu piirid. Eriti tuntav on see probleem noore demokraatiaga Eestis. Milline on raha liikumine inimestelt avalik-õigusliku teenuse pakkujale ja kui palju rahastaja kontrollib teenuse pakkujat? Müllisel määral peab avalik-õigusliku teenuse pakkuja arvestama teenuse tarbija soovide ja huvidega? Kuidas

mõjutab teenust riik raha hulga ja rahastamise viisi määrajana? Millist survet võib avaldada institutsioon, kes vahendab raha jõudmist avalik-õigusliku meediaorganisatsioonini?

Tekkida võivad ka sisulised probleemid. Kui avalik-õiguslik ringhääling arvestab ainult turu nõudlusega, siis ei erine ta millegi poolest kommertsringhäälingust. Milline on enamuse ja vähemuse soovide arvestamise õige suhe? Millisel määral peaks avaliku teenuse pakkuja olema ühiskonna koolitaja ja harija rollis?

Käesolev artikkel põhineb 2000. aasta juunis Concordia Ülikooli meediateaduskonnas käitstud kursusetööl "Avalik-õigusliku televisiooni probleeme Eestis".

Avalik teenus erakanalilt?

Eraringhäälingu pooldajad põhjendavad erastamise vajadust efektiivsusega. Äripäeva toimetaja Aivar Hundimägi tõi Concordia Ülikoolile antud intervjuus välja majanduslikud argumendid erastruktuuride kasuks: *"Äripäev on olnud seisukohal juba mitmeid aastaid, et Eestis ei ole vaja avalik-õiguslikku televisiooni sellisel kujul, nagu ta on praegu ETV näol. Meie arvame, et seda raha [—] saab kasutada efektiivsemalt, kui riik läheks üle projektjuhtimise põhimõtetele, et pannakse paika saated, mida peaks kindlasti näitama, millest kommertskanalid ei ole ise huvitatud ja siis finantseeriks nende saadete tootmist."*

Siim Kallas Reformierakonnast kirjutab: *"Reformierakond peab avaliku hüve loomist võimalikuks ka siis, kui raadio ja televisioon on erakätes"* (Eesti Päevaleht 18.01.2000). Kallas kirjutab samas artiklis: *"Miski ei takista teoreetiliselt edaspidi ka eratelekanalitel osalemast ühe või teise avaliku teenuse hankimise võimalusel"*.

Probleemiks on siinjuures Eesti teleturu väiksus. Praegu Eestis Televisioonile kulutatava rahaga ei ole võimalik toota heal tasemel ja tasakaalustatud informeerivat, harivat ning meelt lahutavat programmi. See tähendab, et oma praeguste eelarvete juures (umbkaudu: ETV 120 miljonit krooni, TV 3 – 70, Kanal 2 – 60 ja TV 1 – 45 miljonit), ei ole ükski kanal majanduslikult sel määral sõltumatu, et prioriteetne oleks programmi sisu.

Televisioonis sõltub programmi kvaliteet rahast rohkem, kui üheski teises meediavaldkonnas. Eriti kui võrrelda hinna ja vaadatavuse suhet. Et hariv saade oleks sama vaadatav, kui Venetsueela või Mehhiko seriaal, tuleks sellele kulutada vähemalt kümme korda rohkem raha. See näitab selgelt erinevust

televisiooni ja trükimeedia vahel. Artikli hind kvaliteetlehes ei ole oluliselt kõrgem kõmulehe artikli hinnast.

Kujutlus avalik-õiguslikust ringhäälingust

BBC kujutlus iseendast on olla maailma kõige loovam ja usaldatavam ringhääling ning programmide valmistaja (BBC koduleheküljel www.bbc.co.uk).

Loovuse ja usaldatavuse üheks eelduseks on kindlasti eelmainitud tasakaalustatud programmi loomine, mis sisaldab vajalikul määral informeerivaid, harivaid ja meelelahutuslikke saateid. Loovuse või loomingulisuse saavutamine ja arendamine nõuab lisakulutusi pidevaks koolituseks, seminarideks ja täiendõppeks nii loomingulisele kui ka tehnilisele personalile.

Loovuse ja usaldatavuse seisukohast vaadatuna ei tundu ETV erastamine Eesti praeguses olukorras otstarbekana. Oluks korras, kus reklaamitulu jätab erakanalid kahjumisse, ei ole tõenäoline, et nad kulutaksid raha loomingulise ja tehnilise personali koolitusele. Samuti on välistatud võimalus nõuda erakanaltelt piisavas koguses kvaliteetsete haridus- ja info-saadete tootmist.

Usalduse küsimus puudutab ka poliitilist ja majanduslikku sõltumatust, mis väldiks erinevate huvigruppide surve programmi. Ka selles osas on praeguses Eestis ohus just eratelekanalid.

Televisiooni roll rahvuse edendamisel

Väikertigina vajab Eesti televisiooni ka kui rahvuse eneseteadvuse ja väärikuse kandjat. Avalik-õiguslik televisioon rahvustelevisioonina peab toetama Eesti kodumaist ja omakeelset kultuuri. Siin võib nimetada lauluvõistlusi, muusika- ja teatriüritusi ja muid kultuurisaateid, mida turg üldiselt ei soosi.

Kultuurisaadetele on väga raske seadustega sätestada miniged kvaliteedinõudeid. Selles valdkonnas tuleb usaldada tegijaid ja loota nende missioonitundele.

Kõik erakanalid kuuluvad praegu välismaalastest omanikele. Seadusega oleks neile ehk küll võimalik sätestada toodetavate kultuurisaadete hulka, kuid võimatu oleks nõuda nende sisulist kvaliteeti.

Kes saab omanikuks, kui ETV erastada? On vähetõenäoline, et uued omanikud oleksid eestlased. Mis saab siis rahvuse ja rahvuskultuuri toetamise eesmärgist? Seadused ei anna eratevõtte puhul siinkohal mingit garantiid. Sellest tulenevalt on

otstarbekam jätta ETV kui Eesti rahvuskultuuri kandja ja rahva teadvuse edendaja erastamata.

Üks riskifaktoreid on seejuures erakanalite majanduslik ebakindlus. Majanduslike huvide ja programmiliste huvide vastuolu korral jääksid ilmselt peale majanduslikud huvid. Ei ole tagatud ka ühegi erakanali turule püsima jäämine, mis garanteeriks vaatajaskonna usalduse võitmiseks tarviliku järjepidavuse. Samuti puudub välisomanikel vähimgi motivatsioon Eesti kultuuri toetamiseks olukorras, kus kultuurisaadete tootmine suurendab tootja kahjumit.

Avalik-õigusliku ringhäälingu finantseerimise võimalused

Juba 1997. aastal Eesti Päevalehele antud intervjuus tõstas Hagi Šein selle probleemi teravalt: *"Kahjuks ei ole Eestis sündinud konsensuslikku meediapoliitikat, riigi vastutus ringhäälingu valdkonnas on ebamäärane. Aeg muudkui läheb ja ikka on lahendamata ETV jaoks kaks väga olulist probleemi – omandiküsimus ja finantseerimismudel."* (Šein 1997: 266). Samu küsimusi arutati veelgi varem, 7. juunil 1995 Rahvusraamatukogus toimunud avalikul arutelul "Avaliku ringhäälingu tulevik Eestis". Seal tõstatas avaliku ringhäälingu finantseerimise küsimuse Marju Lauristin ja seda puudutasid veel mitmed ettekanded (Šein 1997: 275-317).

Kogu telereklaamituru maht Eestis oli 1999. aastal umbes 120 miljonit krooni. 2000. aastaks on reklaami müügi prognoos kokku 130-135 miljonit krooni ja aastaks 2001 on see 140-170 miljonit krooni. Need arvud näitavad, et ka kogu Eesti reklaamitulu ei ole piisav isegi kolmele erakanalile. Selline pingeline turuolukord mõjutab negatiivselt ETV suhteid kommertskanalitega.

See ei ole reklaamlaja müügi ainus negatiivne mõju. Reklaamlaja müük mõjutab ka programmi ülesehitust. Sõltuvalt reklaamlaja eest saadavatest sissetulekutest muutuvad prioriteetseteks saated, mis ei tarvitse avalik-õigusliku programmi aspektist sugugi prioriteetsed olla. Kerkivad mitmed eetilised ja lojaalsusega seotud probleemid. Tavapäraselt, eriti alafinantseerituse korral, jääb peale rahaline surve. Petetud pooleks osutub siin maksumaksja, kes on suurema osa programmiist kinni maksnud.

Reklaamlaja kaudne müük tähendaks erakanalite reklaamitulude mingi osa loovutamist avalikule ringhäälingule. See summa on selgelt liiga väike, et sellega rahastada kogu teleka-

nali tegevust. Kõne alla võib siin tulla osaline, kindlasti mitte aga põhiline sissetulek. Pean seda põhimõtteliselt õiglaseks, sest see annab avalikule ringhäälingule võrdse võimaluse osaleda reklaamist saadavate sissetulekute jagamisel, moonutamata seejuures turgu ja avalik-õiguslikku programmi.

Kaudsest reklaamimüügist saadud osaline rahastamine võib kujuneda probleemseks põhjusel, et see on avalik-õiguslikule ringhäälingule suhteliselt ebakindel sissetulek. Lahendusena võiks rakendada aktsiisimaksu, mis laekub reklaamist ja läheb täies ulatuses edasi avalik-õiguslikule televisioonile. Sarnaselt kütuseaktsiisile, mis läheb teede korrashoiuks. Selle maksu suuruse osas tuleks teha eraldi analüüs. Aluseks võib võtta ETV-le laekuva summa, mille suurus võiks olla programmide mahtusid arvestades proportsionaalses suhtes erakanalitele jääva rahaga.

Reklaamiraha nappusest tulenevalt jääb enamuse ETV kuludest maksumaksja kanda. Üheks võimaluseks oleks veel avaliku ringhäälingu loomaks, mille eeliseks on selge ja arusaadav seos teenuse pakkuja ja tarbija vahel. Puuduseks on võimalikud probleemid selle maksu kogumisel. Teine võimalus on rahastada avalik-õiguslikku ringhäälingut riigieelarve kaudu. Selle variandi puuduseks on otsese seose puudumine maksja ja teenuse pakkuja vahel ning riigi sekkumise oht programmi kujunemisse. Eeliseks on kokkuhoid, ei ole vaja koguda eraldi maksu. Et valdav enamuse eestlastest vaatab ETVd, on maksu kogumine riigieelarve kaudu ka moraalselt põhjendatud.

Optimaalseks võib pidada avalik-õigusliku ringhäälingu rahastamist põhiliselt riigieelarvest ja osalt kaudse reklaamiraha abil, maksustades reklaami näitamist eraringhäälingus.

Kui palju maksab avalik-õiguslik programm?

Kas 100 miljonit krooni on suur või väike raha? Audiovisuaalne toodang on kallid. Kahetunnise filmi eelarve ületab enamasti juba 200 miljoni dollari piiri. Hispaaniakeelsete seriaalide tunnihinnad algavad 5000 kroonist. Kodumaise teleaate tunnihinnad mahuvad 50 ja 70 tuhande krooni vahele. Erandeid võib olla mõlemas suunas, aga ettekujutuse programmi eelarve suurusjärgust võib saada, korrutades aasta soovitud programmimahu tundides 60 tuhande krooniga. Sellise valemi järgi maksaks 5000 tundi aastas 300 miljonit krooni ja see oleks ilmselt suurusjärg, millega avalik-õiguslik ringhääling saaks garanteerida odavate seriaalideta kvaliteetse programmi.

Rahastamismudel peaks olema läbipaistev. Kindlasti peaks olemas olema vähemalt kümne aasta arengukava ja garanteeritud rahastamise maht ja viis sama pikaks ajaks.

Milline organisatsiooniline vorm on parim?

Avalikku ringhäälinguteenust osutavad Euroopas enamasti avalik-õiguslikud organisatsioonid. Organisatsiooni ülesehitus ja ülesannete jaotus on erinevates maades erinev, sõltuvalt tavadest ja vajadustest. Vähem või rohkem kasutatakse kõikjal ka vabakutseliste ja väiketootjate loodud programme. Organisatsiooni vorm peaks toetama ettekujutust avalik-õiguslikust ringhäälingust ja selle eesmärgi.

Kas avalik-õiguslik organisatsioon on ainus ja parim lahendus avaliku teenuse osutamiseks? Eespool on välja toodud erakanalite eesmärkide vastuolulisus, mis mõnes olukorras võib esile kerkida. Kolmandaks võimalikuks variandiks oleks mittetulundusühing.

Holland on üheks näiteks mittetulundusühingute kasutamisel avaliku televisiooniteenuse osutamisel (Intervjuu van der Wolfiga). Kogu avalik-õigusliku meedia moodustab Hollandis kombinatsioon avalik-õiguslikust meediaorganisatsioonist ja kuuest mittetulundusühingust. Avalik-õiguslik organisatsioon haldab seadmeid ja stuudioruume ning on vastutav programmi ülesehituse ja eetrissemineku eest. Kuus erinevat eraõiguslikku mittetulunduslikku organisatsiooni toodavad programme, mille sisu üle nad ka ise otsustavad. Seadusega on reguleeritud, mitu protsenti millisesse kategooriasse kuuluvaid programme nad peavad tootma. Riik finantseerib nii avalik-õiguslikku kui ka eraõiguslikke organisatsioone, kellega on sõlmitud vastav leping. Reklaamiaega Hollandi avalik-õiguslik ringhääling ei müü. Sellise süsteemi eeliseks on konkurents kuue organisatsiooni vahel. Vastavalt iga tootja vaatajaskonnale hulgale otsustatakse neile antava saateaja määr. Tänavu jagatud saateag fikseeriti kümneks aastaks.

Täiesti teistsugune mudel on läbi aegade olnud BBC'l. Viimase mõne kuu jooksul on BBC's toimunud muudatused, mis muudavad briti meediakorporatsiooni veelgi kompaktsemaks. 1. veebruaril 2000 võttis BBC juhtimise üle uus peadirektor Greg Dyke ning esitas otsekohe plaani organisatsioonilisteks muudatusteks, mille juhatus kuus nädalat hiljem ka kinnitas. *"Meie eesmärgiks on luua üks BBC, kus inimesed naudivad oma tööd, neid inspireerib ja ühendab ühine eesmärk valmistada häid programme ja osutada silmapaistvaid teenuseid,"* ütles

Greg Dyke 3. aprillil toimunud pressikonverentsil (Dyke 2000). Muudatustega juhtimises vähendas ta juhtimistasandeid, et olla lähemal toimetustele ja programmistele otsustele. Endise neljalükmelise tegevjuhtide komitee asemele määras ta juhatuse komitee, mis koosneb 17 tegevjuhist, kes on otseselt tema alluvuses. Samas vähendas ta tunduvalt osakondi ja keskastme juhte, mille tagajärjel on plaanis vähendada organisatsioonilisi kulusi viie aasta jooksul 24 protsendilt 17 protsendile. Programmitoimetusi jääb neli:

- 1) draama-, meelelahutus- ja lastesaated;
- 2) dokumentaal- ja haridussaadet;
- 3) sport;
- 4) uudised.

Kui Hollandi mudel on pluralistlik ja keeruline, siis BBC mudel on seevastu ühtne ja lihtne.

Hollandi mudelil on palju eeliseid, kuid Eesti praeguses olukorras ei ole seda võimalik rakendada. Eestis ei ole konkureerivaid mittetulunduslikke organisatsioone, kes võiksid seda rolli täita. Samas ei arva ma, et selle võimaluse peaks tulevikus välistama.

Eesti praegustes tingimustes peaks kõige paremini toimima BBC'le sarnanev mudel. Olemas on avalik-õiguslik organisatsioon ETV. Olemas on ruumid ja seadmed. Kõige olulisem – olemas on kogunud loominguine kollektiiv ja auditooriumi usaldus. Usalduse võitmine on protsess, mis võtab aega.

Eesti oludes oleks hea sarnaselt BBC'ga luua väheste tasanditega, väheste keskastme juhtide ja laiaulatusliku, otseselt peadirektorile alluva juhtide nõukoguga organisatsioon, kus tegevjuht on programmi puudutavatele otsustele lähedal.

Teatud projektide jaoks oleks otstarbekas kasutada ka spetsialiseerunud väiketootjaid ja produtsente. See muudab programmi mitmekesisemaks ning toob organisatsiooni lisaideid.

Kokkuvõte

Analüüsides erastamise eeliseid ja puudusi, võib järeldada, et kuigi erastruktuurid on üldiselt efektiivsemad, ilmneks toodetava programmi valikus tõenäoliselt huvide konflikt, mis eriti teravalt võib tunda anda alafinantseerituse korral. Tulenevalt avalik-õigusliku televisiooni eesmärkidest ja funktsioonidest ühiskonnas tuleb sellega paremini toime avalik-õiguslik organisatsioon. Seetõttu ei ole ETVd otstarbekas erastada.

Avalik-õiguslik televisioon on vajalik kogu Eesti ühiskonnale. Teenuse tarbijana on ühiskonnal kohustus kanda ka kulusid.

Allikad ja kirjandus

- Dyke, G. (2000). Dyke unveils moves to build "One BBC". – *BBC News Release*, 3 April 2000. www.bbc.co.uk
- Intervjuu Aivar Hundimäega kevadel 2000. Concordia Ülikooli video.
- Intervjuu Peter van der Wolfiga 20.04.2000.
- Kallas, S. Eesti Televisioon ja tema raha. – *Eesti Päevaleht*, 18.01.2000.
- Kangro, T., Viita A., Krimm T. (2000). *Eesti Televisiooni kriisiprogramm 2000. aastaks*. Käsikiri. Tallinn: Eesti Televisioon.
- Šein, H. (1997). *Materjale avaliku ringhäälingu teoriast ja praktikast*. Tallinn: Eesti Televisioon.

Urmo Kübar, Liina Lepik, Alari Rammo

Avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste tõlgendamine Eesti praktikute hulgas

Meediateoreetik Denis McQuail on väitnud, et ühest avalik-õigusliku ringhäälingu kontseptsiooni pole tegelikkuses veel välja kujunenud. Avalik-õigusliku teenuse idee leiab viimastel aastatel üha enam erinevaid tõlgendusi (McQuail 1994).

Brian McNairi järgi on avalik-õigusliku meedia idee ähmas-
tunud seoses uue meediatehnoloogia kasutuselevõtmisega (näiteks kaabel- ja satelliitvõrgud) ja selle mõjuga meedia rollile ühiskonnas. Teiselt poolt peab avalik-õiguslik ringhääling ko-
hanema üha tarbijakesksemaks muutunud ühiskonna nõud-
mistega (McNair 1994, cit. Püvi 1999).

Nii võtsime hüpoteesiks, et ka need inimesed, kes oma töö
tõttu terminit pidevalt kasutavad, tõlgendavad seda erinevalt.
Seejuures eeldasime, et suuremad erinevused tekivad just
praktikute (ringhäälinguorganisatsioonide juhid) ja teoreetiku-
te (meediaõppejõud, ringhäälingunõukogu liikmed) tõlgendus-
te vahel.

Uuringu viisime läbi telefonitsi ja näost-näkku intervjuude-
na, kus esitasime küsimuse: "Kuidas teie mõistate väljendit
"avalik-õiguslik ringhääling"?". Lisaks küsisime: "Millised on
teie meelest avalik-õigusliku ringhäälingu funktsioonid Ees-
tis?". Otsustasime mitte esitada küsimusi vastajale eelnevaks
tutvumiseks, et kuulda just tema esmaseid (seega tema jaoks
kõige olulisemaid?) mõtteid.

Põhiosa intervjuudest on tehtud kevadel 1999. Mari
Velmetit, Mart Ummelast ja Peeter Sookruusi on küsitletud ke-
vadel 2000.

Kuigi palusime küsitletutel leida vastamiseks aeg, mil neil
on võimalik sellele keskenduda, ei saa me anda garantiid, kui-
võrd nad suutsid või tahtsid vastamise hetkel kontsentreeruda.
Küsitlesime järgnevaid meediategelasi (ametinimed küsitlemi-
se ajal):

- **Halliki Harro**, Tartu Ülikooli ajakirjandusõppejõud
- **Andres Jõesaar**, TV 3 tegevdirektor
- **Signe Kivi**, kultuuriminister
- **Rein Lang**, AS Trio LSL juhatuse esimees

- **Urmas Loit**, Ringhäälingute Liidu tegevdirektor
- **Vello Lään**, Tartu Raadio direktor
- **Paul-Eerik Rummo**, Riigikogu ringhäälingunõukogu esimees
- **Ain Saarna**, Eesti Raadio peadirektor
- **Peeter Sookruus**, kultuuriministeeriumi üldosakonna juhataja
- **Hagi Šein**, Concordia ülikooli meediateaduskonna dekaan
- **Kris Taska**, Kanal 2 direktor
- **Vallo Toomet**, AS Eesti Sõltumatu Televisioon juhatuse esimees
- **Mart Ummelas**, Eesti Raadio programminõukogu esimees
- **Mari Velmet**, Raadio 4 direktor
- **Peeter Vihalemm**, ringhäälingunõukogu liige, Tartu Ülikooli ajakirjandusõppejõud

Avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste seletamiseks kasutatud karakteristikud jaotasime nelja gruppi, arvestades seejuures ka negatiivseid seletusi, see tähendab seletamist läbi selle, mida avalik-õiguslik ringhääling ei ole.

Seletamine läbi funktsioonide eripära

"[---] erinevaid huvigruppe informeeriv [---], kaasa arvatud [---] need, kes kommertsile huvi ei paku" (Harro).

"[---] klassikalises mõttes alati on avalik-õiguslikkus hariv funktsioon" (Harro).

"[---] kodanikku õpetav-koolitav-holativ-teavitav" (Jõe-saar).

"[---] ta peab aitama inimestel aru saada, mis ümberringi toimub, et õigesti käituda – tähta seadusi, ühiskonnas omaks-võetud reegleid, olla abiks talle nõ õigete valikute langetamisel oma praktilises elus" (Ummelas).

"[---] peab tagama võimaluse kõigil riigi kodanikel saada olulisemates ühiskonnaelu küsimustes erapooletut ja tasakaalustatud informatsiooni, [---] et inimesed saaksid kujundada oma arvamust [---]" (Šein).

"[---] sotsiaal-poliitiline informatsioon, kultuurinfo ja stiis ka meelelahutus" (Šein).

"[---] neli suunilust – informatsioon, haridus, kultuur ja meelelahutus. Ta peab olema selline, mis vastab inimeste ootustele ja vaeeldamatult vajab ta meelelahutust" (Sookruus).

"[---] ütleme mingisugune puhas meelelahutus võiks ju olla selline, mida ei peaks tegema" (Ummelas).

"Meelelahutus [---] mu meelest ei ole avalik-õigusliku televisiooni eriti tähtis kohustus" (Taska).

"[---] peab tagama vaba ja tasakaalustatud, poliitilises mõttes ja ühiskondlikkus mõttes tasakaalustatud informatsiooni levi ühiskonnas" (Rummo).

"Eesti seadus paneb Eesti avalik-õiguslikele ringhäälingu-organisatsioonidele [---] eesti rahvuskultuuri edastamise, salvestamise ja säilitamise ülesanded." (Rummo).

"Ja siis on tal kindlasti info edastamise kohustus ja ka ühiskondliku elu tähtsamate probleemide arutlus peaks seal toimuma." (Tbomet).

"[---] talletama arhiivi eesti kultuuri, ühiskonnaelule tähtsamaid saateid ja sündmusi, [---] kultuurisündmusi ja selliseid sündmusi, mis ei paku huvi kommertsjaamadele" (Tbomet).

"[---] informatsioon, eluvajalik ja integreeriv ja sotsiaalne informatsioon, et see on kõige tähtsamad asjad" (Taska).

"Ühelt poolt on tegemist [---] operatiivse informeerimisega, aga [see ei tähenda] mitte ainult [---] puht sündmuslikku külge, vaid [---] üldsuse tähelepanu juhtimist [---], järjekindlalt probleemide tähelepanu all hoidmist" (Vihalemm).

"[---] teatud gruppides ja teatud piirkondades esinevaid probleeme [---] ja elu kajastada. Ühesõnaga lisaks puht välisest sündmustest informeerimisele kujundada teatud maailmapilti ses tähenduses, et see oleks mitmekesine, erinevad piirkonnad, erinevad grupid saaksid meedias sõna ja nende olukord, nende probleemid oleksid esindatud. Ja seal oleks ka informatsiooni, mis nelle huvi pakub" (Vihalemm).

"[---] olla teatav foorum [---], kus osalised on siis rohkem või vähem informeeritud teatud asjadest ja huvitatud teatud asjadest ja arutlevad teatud asjade üle. Et meedia teadlikult arutlevates küsimustes suunab arutelu selle kaudu, et ta asjaosalistele pakub sõna, otsib need üles, keda üks või teine küsimus võib puudutada ja pakub neile sõna ja kujundab mitmekülgset arvamustevahetust. Eriti nendes küsimustes, mis on olulised ja mille ümber otsus sünnib" (Vihalemm).

"[---] inimeste ühendamine võib minna ka kaugemale arutlust, võib tähendada ka teatud aktsioone" (Vihalemm).

"[---] tegeleb [---] lisaks tavalisele, üldmõistes ringhäälingule, ka niisuguste suhteliselt kallite asjadega, [---] mida keegi teine lihtsalt ei jaksa teha" (Saarna).

"Kultuuri talletamine kõige paremas mõistes, kõige laiemas mõistes" (Saarna).

"[---] avalikkuse informeerija, kultuuriväärtuste looja, hoidja ja talletaja avalikkuse huvides" (Loit).

"Ja ka sellises tehnilises arengus peaks ta olema kaasaraajaja" (Loit).

"Tegevus [---] peab olema suunatud funktsioonidele ühelt poolt säilitada rahvakultuuri, teiselt poolt selle arendamisele" (Lang).

"[---] kohustus seista oma keele ja kultuuri eest" (Kivi).

"[---] riigil on vaja anda oma rahvale informatsiooni, mis peab olema edastatud riigi suhtes objektiivselt ja moonutamata" (Kivi).

Seletamine läbi programmi eripära

"[---] avalikku teenust pakkuv ringhäälingusüsteem ja avalikkuse huvides toimiv" (Harro).

"[---] mitmekesine programm, mille juures on arvesse võetud nii massi- kui ka vähemusauditooriumi huvi" (Šein).

"[---] programm on mitmekesine, tasakaalustatud igas mõttes – poliitiliselt, kultuuriliselt. Sisaldab saateid väga erinevatele ühiskonnagruppidele ehk ei ole orienteeritud mingile kitsale ringkonnale" (Velmet).

"[Programmi] skaala peaks olema suhteliselt lai" (Jõesaar).

"[---] me peaksime kõik põhilised elanikkonna rühmad, huvigrupid, ka vähemused, neile pakkuma võimalust. Kuid teisest küljest on selge, et raadio on spetsiifiline kanal" (Ummelas).

"[---] teenus, mida ta pakub, on vajalik ühiskonna arenguks ja arvestab vähemusgruppide huve" (Toomet).

"[---] valdav osa selle avalik-õigusliku jaama programmist peaks olema hangitud ja loodud selle jaama enda toimetuse kontrolli all [---] ta on esiteks emakeelne, oma kultuuri keskne, ta lähtub kohalikust huvist ennekõike" (Šein).

"Ta peaks üle 50% oma programmist kas tellima Eesti tootjalt või tegema ise, produtseerima ise eestikeelseid saateid" (Toomet).

"[---] ringhääling, mis siis [---] informatiivset ja sotsiaalset programmi pakub kõigile Eestimaa territooriumil õiguslikult elavatele kodanikele" (Taska).

"[---] raadio programm tänasel päeval valmib sellel hetkel kui ta eetrisse läheb ja ka see on avalik-õigusliku raadio ülesanne – ta ei saa ajakohasuse põhimõttest taganeda" (Ummelas).

[---] tegevuse eesmärk ei ole kitsas ärihuvi, vaid just nimelt avalikkuse huvi [---]" (Loit).

"[---] esimene vahe ongi selle vahel, kummast juhindutakse, kas kasumi saamisest või avalikkuse teenimisest. Ja avalik-õiguslik ringhääling selgelt juhindub viimasest" (Vihalemm).

Seletamine läbi omandivormi ja finantseerimise eripära

"[---] see ei sõltu omandivormist, see võib olla nii riiklikus omandis, avalik-õiguslikus omandis kui ka eraomandis; ja ei sõltu ka finantseerimisviisist, see võib olla finantseeritud nii riikliku toetuse kaudu, kui ka lubamaksudest, kui ka reklaamist, kui ka kombineeritud vahenditest" (Šein).

"[---] enamik, ka väiksemaid Euroopa riike on leppinud nii öelda segafinantseerimisega (riigiraha ja reklaam). Ma arvan, et see on ka Eestis täiesti normaalne" (Sookruus).

"[---] kolmas ringhäälingu juriidilise toimimise vorm riigiringhäälingu ja eraringhäälingu kõrval. [---] peab oma tunnuste kohaselt olema eraldatud riigist sellisel viisil, et täitevvõim ei saa sekkuda tema tegevusse, see tähendab [---] peab saama tegevtseda tema kohta kälva seaduse alusel, mis tagab tema poliitilise sõltumatuse ja ka tema finantseerimise viis peab olema niisugune, et see ei too endaga kaasa poliitilist ega muud sõltuvust" (Rummo).

"[---] mingi kindel ettenähtud protsent eelarvest, mis siis sõltub sellest, kui riigieelarve suureneb, selle võrra suureneb ka avalik-õigusliku ringhäälingu eelarve" (Velmet).

"[---] teda finantseeritakse [---] kas riiklikest allikatest või loamaksu alusel ja ta ei osale reklaami turul ehk kommertsturul" (Toomet).

"[---] parlamendi poolt asutatud avalik-õiguslikud ringhäälinguorganisatsioonid [---] on allutatud avalikkuse kontrollile" (Kivi).

"[---] avalik-õigusliku funktsiooni täitmiseks on vajalik teatav vabastatus kasumist, [---] seda peab saama teha kas siis riigi toel või maksumaksja toel, loamaksu teel või mõne järjekindla sponsori toel" (Vihalemm).

Seletamine läbi kättesaadavuse eripära

"[---] peab olema kõigile riigi kodanikele kättesaadav, see tähendab võrdseid võimalusi ligipääsuks informatsioonile" (Šein).

Kokkuvõte

Küsitlus tõestas hüpoteesi, et erinevate inimeste jaoks tähendab mõiste "avalik-õiguslik ringhääling" erinevaid asju. Esines otseselt vastukäivaid tõlgendusi: näiteks tähendab "avalik-õiguslik" erakanalite juhtide (Toomet, Taska, Lään, ka Jõesaar) jaoks otsesemalt või kaudsemalt väljendatult mitte-osalemist reklaamiturul; samas näevad ajakirjandusõppejõud (Šein, Vihalemm) reklaami müümist ühe võimaliku finantseerimisallikana ka avalik-õigusliku ringhäälingu puhul. Eesti Raadio töötajate (Velmet, Ummelas) arvates võib reklaami kasutada ka avalik-õiguslik ringhääling – ideaalis küll mitte, aga Eesti ei ole ideaalide jaoks piisavalt rikas.

Samuti tekkis eritõlgendusi omandivormi seisukohalt. On väiteid, et avalik-õiguslik ringhääling võib olla nii riigi- kui eraomandis (Šein, Vihalemm, Jõesaar), seda nähakse riigiringhäälinguna (Taska, Ummelas) ja kolmanda sektori omanduses olevana (Rummo). Kultuuriminister Kivi näeb avalik-õiguslikku ringhäälingut ühelt poolt riigi teenistuses, teisalt aga allutatuna avalikkuse huville.

Programmi osas nimetatakse meelelahutust nii avalik-õigusliku ringhäälingu funktsioonina (Šein, Jõesaar, Sookruus, Ummelas) kui ka selle funktsioonide hulka mittekuuluvana (Taska). Iseküsimus, mida tõlgendatakse meelelahutusena – näiteks nimetati sageli avalik-õigusliku ringhäälingu konkreetsete funktsioonidena raadiokuuldemänge, rahvuslike (rahvalike) ja rahvusvaheliste kultuurisündmuste ja spordivõistluste ülekandeid, mida võib teatud tõlgenduses samuti meelelahutuseks nimetada.

Eesti Raadio programmidirektor Mart Ummelas tõdes, et avalik-õiguslike funktsioonide täitmist kommertsraadiote poolt tuleks võtta väikse mõõndusega, sest nende eesmärk on siiski raha teenida. Ka jutusaateid tehakse kommertsraadiotes Ummelase sõnade järgi sellepärast, et inimestele meeldib neid rohkem kuulata ja sinna vahele on kergem reklaamiaega müüa. Neil on laiem majanduslik eelhoiak, ka uudiste puhul.

Veel võib märgata praktikute seas tendentsi seletada mõiste lahti pigem läbi funktsioonide (Taska, Jõesaar, Toomet, Saarna, Ummelas, Velmet, aga ka Kivi), mis kujunes praktikute suuremat osakaalu arvestades ka kõige populaarsemaks avalik-õigusliku ringhäälingu seletuseks. Teemaga rohkem teoreetiliselt tasandil kokku puutuvate küsitletute seas kohtab rohkem laiemaid nägemusi (näiteks Rummo seletab seda läbi omandisuhte, Šein läbi kättesaadavuse).

Mart Ummelas pidas avalik-õigusliku raadio üheks kindlaks funktsiooniks reaalajas töötamist. Programm peab olema voolav, mille vahel peab olema ka kunstilise väärtusega saateid. Samas mõõnab Ummelas, et Vikerraadio on tehniliselt üleminekuajal. Toimetajad alles harjuvad uute tehniliste võimalustega ja keskenduvad üksnes sellele. Sisu jääb tahes-tahtmata teisejärguliseks. Uus tehnoloogia nõuab ka uut mõtlemist, millega tuleb harjuda.

Enamik küsitluid mainis avalik-õigusliku ringhäälingu tunnustena vabastatust kasumi taotlemisest ja avalikkuse huvi teenivat mitmekesist ning tasakaalustatud programmi, sealhulgas suunatust minoriteetidele. Avalik-õigusliku ringhäälingu funktsioonidena toodi kõige rohkem esile informeerimist nii sündmuste kui protsesside tasandil, nii sise- kui välisinfo näol, suunamist, õpetamist, samuti rahvuskultuuri edastamist, salvestamist ja säilitamist ning avaliku diskussiooni tekitamist ja juhtimist.

Tõrkab silma, et erinevad tõlgendused tulenevad erinevatest huvidest – siin võib näitena tuua erakanalite juhtide nägemuse reklaamimüügi (Taska puhul ka meelelahutuse) sobimatusest avalik-õiguslikule kanalile ja kultuuriminister Kivi nägemuse avalik-õiguslikust kanalist kui riigi informatsiooni objektiivsest ja moonutamata edastajast.

Kirjandus

McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory*. London: Sage. Tsiteeritud teose: Püvi, M. (1999). *Vikerraadio kui avalik-õigusliku raadiokanali kujutamine Eesti üleriigiliste päevalehtedes 1998. aastal*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli ajakirjandusosakond.

Maarja Lõhmus, Epp Ehand

Programmianalüüsi probleemid ja meetodid

Järgnevad käsitlused on kokkuvõte 2000. aasta kevadel Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas tehtud Eesti tele- ja raadioprogrammide analüüsist, mille eesmärgiks on anda ülevaade programmidest – nende poolt täidetavatest funktsioonidest, sihtauditooriumidest, aga ka edastatud väärtushoiakutest. Kui mitmekesised õieti on meie tele- ja raadioprogrammid? Millest ja kuidas neis räägitakse? Kellele ja milleks need programmid on?*

Kui programmitüübi, funktsioonide, sihtauditooriumide, zanride ja väärtushoiakute määratlemine on programmianalüüsi puhul traditsiooniline, siis mõnevõrra uudne on katse määratleda, kuivõrd programm pakub avalikku teenust, loob avalikku hüve.**

Üliõpilased kuulasid/vaatasid kuue raadiokanali ja nelja telejaama programme veebruari-märtsi kuuel päeval – reeglina kolmel argipäeval ja kolmel puhkepäeval.*** Päevade valik oli juhuslik. Analüüsi ühikuks on üks terviklik saade/programm; iga saate/programmi puhul määratleti esinejad-osalejad****, kujuteldav sihtauditoorium, zanr, saate funktsioonid, saatega edastatavad väärtused ning kas ja kuivõrd (täielikult või osali-

* Rootsi ringhäälinguprogrammide võrdlustulemuste järgi tootis seal avalik-õiguslik televisioon 60% infoväärtuslikku, 10% *infotainment*- ja 30% meelelahutusprogrammi, reguleeritud kommertstelevisiooni vastavad näitajad olid 30%, 20% ja 50% ning kommertstelevisioonis 25%, 0% ja 75% (Findahl 1998: 94). Tüüpiliselt on Euroopa jaamade programmi poliitikas käinud võitlus programmide politiseerimise ümber ja poliitilise võimu maksimaliseerimise eest selle asemel, et teenida avalikke huve; 1990ndatel on erajaamad suundunud korraldama poliitiliste huvide teenindamist läbi turu (Burgelman, Pauwels 1998).

** Analüüsile eelnenud seminarides ühtlustasime meetodikat ja määramiskriteeriume, et püsida kodeerimisel – eriti avaliku teenuse määratlemisel – võimalikult ühtses süsteemis.

*** Raadio Uunot on erandlikult kuulatud viiel päeval, Raadio 2 kaheksal päeval, Raadio 4 neljal päeval – kahel tööpäeval ja kahel puhkepäeval.

**** Esinejate-osalejate määratlemisega võib ühtlasi määratleda sotsiaalseid protsesse ja hoiakuid protsesside suhtes. Näiteks Briti 1930ndate kriisi ja töötuse teemal domineerisid BBC's esinejatena kõigepealt eksperdid, siis uurivad ajakirjanikud, kolmandas faasis marginaliseeriti "töötud" kui sotsiaalne minoriteet, lõpetati teema nimetamine aktuaalseks ja viimaks ka selle käsitlemine (Scannell 1986).

selt) saade osutas avalikku teenust, vastas avalikkuse huvidele. Allpool olulisematest analüüsikategooriatest lähemalt.

Mõistagi hõlmas avaliku teenuse osutamise analüüs avalik-õiguslikku ringhäälingut – nelja raadioprogrammi (Vikerradio, Raadio 2, Klassikaraadio ja Raadio 4) ja Eesti Televisiooni. Lisaks neile on kaasatud ka kolm eratelekanalit (TV 3, TV 1 ja Kanal 2) ja kaks eraraadiojaama – Kuku ja Uuno Raadio.

Avaliku teenuse osutamine

Miks on eraringhäälingut analüüsitud avaliku teenuse funktsiooni täitmise aspektist, kui selle pakkumine pole tema kohustus?

Esiteks sellepärast, et igasugune meedia tegutseb avalikul väljal ja toimib inimestesse mingil moel. Kui see pole avalikkuse teenimine, avaliku huve tekitamine, siis mis see võiks olla?

Telseks, kui avalik-õiguslikule ringhäälingule on seadusega pandud kohustus teha teatud kriteeriumidele vastavat programmi, siis peaks olema võimalik eristada ka teistsugust programmi.

Avaliku teenuse funktsiooni täitmise määramisel on aluseks võetud nii ringhäälinguseadus kui ka üldine arusaam avalikust teenusest, avalikust huvist ja avalikust ringhäälingust.

Kõige üldisemalt võib öelda, et avaliku teenuse funktsiooni raadio- ja teleprogrammis mõistetakse kui vastutustunnet ühiskonna ja inimese ees, lähtumist avalikkuse huvidest. See tähendab, et kuulajale/vaatajale ei valetata, temaga ei manipuleerita, tema aega ei raisata, teda ei tõrjuta, halvustata ega ignoreerita; ta on ajakirjanikule lugupidamist väärt vestluspartner, kelle probleemidest ajakirjanik hoolib ja kelle kogemusi ajakirjanik tahab jagada.

Avaliku teenuse pakkumise hindamisel pidasime oluliseks programmi/saate teemat ja asjaolu, kuivõrd tähtis on antud teema sotsialiseerivas kontekstis. Jagasime saated kolme gruppi:

- 1) saade täidab avaliku teenuse funktsiooni täielikult,
- 2) täidab seda osaliselt,
- 3) ei täida seda funktsiooni.

‘Osaliselt’ tähendab seda, et teema poolest täidab, aga küsimuse asetuse ja esitusviisi poolest mitte – teemat käsitletakse kas erahuvist lähtuvalt või auditooriumi mittearvestavalt. Selle grupi saadete määramisel on arvesse võetud eeskätt suunitlust ja taotlust, mis vähemalt osaliselt vastab avalikkuse huvi-
le. Praktikas on see valdkond eriline hall ala, mis edaspidi vajab detailsemat kaardistamist.

Avaliku teenuse funktsiooni kandsid reeglina näiteks uudised ja teised igapäevast tegelikkust kajastavad saated, lastesaated ja kvaliteetmeelelahutus (nt "Kreisiradio", väärtfilmid, dokumentaalseriaal "Õnne 13"; raadios "Mnemoturniir"). Avaliku teenuse funktsiooni ei täitnud sebiooperid ega reklaam. Selles osas on eristus eeldatavasti lihtsalt mõistetav. Keerulisem ongi just osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete liigitus. TV 3 analüüsinud Marko Mägi toob osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete näiteks filmisaate "Cinemanía" ja "Politseikroonika". Politseisaade võiks avaliku teenuse funktsiooni täita selle poolest, et see kajastab tegelikkust, aga saate väärtust kahandab inimeste alavääristamine ja/või ennatlik süüdistamine. "Cinemanía" tutvustab uusi filme ja võiks kanda avaliku teenuse funktsiooni, aga et kogu tutvustus põhineb reklaamtraileritel, siis võib seda saadet analüüsija hinnangul pidada sisuliselt reklaamsaateks. Näiteid liigituse kohta on täiendavalt toodud kanalite kokkuvõtetes.

Probleemiks on, kui võrd saab üksikuid saateid üldse avaliku teenuse funktsiooni aspektist määratleda ning kas ei peaks pigem vaatlema programmi tervikuna. Mil määral on tervikprogramm midagi muud kui saadete summa?

Antud käsitluses on avaliku teenuse osutamise astet määratletud iga saate puhul eraldi, eeldades, et tervik koosneb eristatavatest terviklikest osadest; kanalite kirjeldustes on aga programmi kirjeldatud ja analüüsitud terviknähtusena.

Avaliku teenuse funktsiooni täitmise kohta on tehtud koondtabelid, mis on esitatud peatüki kokkuvõttes.

Sihtauditoorium

Raadio- ja teleprogrammide sihtauditooriumi määratlemisel olid liigituskategooriateks: üldine auditoorium; noored; lapsed; keskealsed; pensionärid; mehed; naised; maainimesed; rahvusvähemused ja teised vähemused; temaatilised huvirühmad – spordi-, kultuuri-, majandus- ja usuhuvilised. Üks saade võib olla ja enamasti ongi mitut sihtauditooriumi arvestav.

Funktsioonid

Määratlesime raadio- ja teleprogrammidel alljärgnevaid sotsiaalseid ja subjektikeskseid funktsioone: informeeriv, reguleeriv, korraldav, organiseeriv, hariv, kogemusi vahendav, osalev ja osalemist pakkuv, esteetiline, meelelahutuslik, psühholoogiline samastumine, müük. Üks saade võib täita ja enamasti täidabki

mitut erinevat funktsiooni. Näiteks esineb üha enam kombi-
neerituna informeerivat ja meelelahutuslikku funktsiooni –
infotainment-saateid, näiteks “Pealtnägija”, “Kahvel”, “Tere
hommikust”.

Žanrid

Raadio- ja teleprogrammide analüüsiks kasutatud žanri-
skaala oli lai: diktoritekst, intervjuu, vaba vestlus, selge struk-
tuuriga kõne ja struktureerimata kõne, reportaaz, kunstiline
lavastus; aktiivse osalusega žanrid – *talk-show*, mälumäng,
võistlus, mängud; segažanr, sarifilmid, mängufilmid, doku-
mentaalfilmid, sebiooperid, reklaam, videoklipid, muusikavi-
deod, animafilmid, kontsertsalvestused, otseülekanded, spor-
diülekanded ja situatsioonikomöödiad.* Ka žanri poolest võib
saateid sageli määratleda samaaegselt mitmesse kategooriasse
kuuluvana.

Edastatavad väärtused

Väärtuste fikseerimisel loobusime etteantud kategooriatest
ja iga analüüsija pidi edastatavaid väärtusi kirjeldama prog-
rammi eripärast lähtudes. Nagu ka ilmnes, on näiteks Raadio 2
ja Vikerraadio programme analüüsides raske rakendada samu
väärtushoiakute kategooriaid. Vikerraadiot kuulanud Meelis
Süld ja Inge Rumessen töötasid analüüsi käigus välja Vikerraadi-
ole välja 21st kategooriast koosneva väärtushoiakute liigitu-
se, mida kasutati alusena ka mitme teise programmi puhul. Li-
gitus hõlmab väärtustena: 1) eesmärgikindlust, 2) eesti keelt, 3)
eesti (rahvus)kultuuri, tavasid, 4) eesti rahvust, 5) enese huvide
eest seismist, 6) eneseväärikuse säilitamist, 7) haridust, 8) har-
ritust, 9) informeeritust, uudishimu, 10) kangelasi, samastu-
mist, 11) kristlikku maailmavaadet, 12) kultuuri, 13) lapsepõl-
ve, vanemaid, kodu, 14) loodust, keskkonda, 15) lõõgastust,
ajavõidet, huumorit, mängulisust, 16) patriootilisust, isamaad,
17) poliitilist maailmavaadet, 18) professionaalsust, 19) raha,

* Teoreetiliselt on võimalik raadio- ja teležanride skaalat üles ehitada erinevatelt
alustelt. Klassikalise raadiožanride skaala on esitanud Valdo Pant, tema jagas
saated dominantelementide järgi esitusžanrideks, intervjuudeks, reportaazideks,
dokumentalistikaks ja kunstisaadeteks (Fakt. Sõna. Pilt XI). Teležanride levinud
liigituse on esitanud Aune Unt: ajakirjanduslikud žanrid (uudis, olemuslugu
(*feature*), reportaaz, filmiessee, dokumentaalfilm, õppesaade, mäng, *talkshow*),
meelelahutuslikud žanrid (fiktsionaalsed – draama, situatsioonikomöödia, sebi-
ooper, filmžanrid; tegelikkusel põhinevad – mäng ja *talkshow*), segažanrid. Žan-
ride kõrval on saate oluliseks karakteristikuks selle formaat – saate standardne
struktuur, mis viitab selle jätkuvusele (sari, seriaal, üksiksaade), arengule (staati-
line olukord, arenev sõrtee), üleehitusele (avatud või suletud lõpp), ning mida ise-
loomustab teatav kindel vorm, ulatus ja stiil (Unt 2000: 5–6).

omakasu, majanduslikku maailmavaadet, 20) riigi huve ja kaitset, 21) tervist.

Programmianalüüside täienduseks intervjuerisid üliõpilased programmide koostajaid, need intervjuud on olnud tervikpildi loomisel oluliseks tõlgendusallikaks. Ka on võrdlustes kasutatud BMF Gallup Media monitooringu kokkuvõtteid programmide ja auditooriumide kohta. Kokkuvõtlikes artiklites on autorid iga kanali puhul keskendunud nende arvates eriti olulistele küsimustele ja iseloomulikele tendentsidele.

Kirjandus

- Burgelman, J.C., Pauwels, C. (1998). Public service broadcasting into the next millenium: challenges and legitimacy. Rmt: *The Future of Public Service Broadcasting*. Turku: University of Turku, Communication Studies. Series A: Papers and Reports, Vol.1.,3-14.
- Findahl, O. (1998). Problems of cultural values and quality: Do they still matter? Rmt: *The Future of Public Service Broadcasting*. Turku: University of Turku, Communication Studies. Series A: Papers and Reports, Vol.1., 92-101.
- Pant, V. (1989). Eesti Raadio dokumentaalsete elavsaadete zanriskaala 1965. – *Fakt. Sõna. Pilt*. XI. Tartu.
- Scannell, P. (1986). Broadcasting and the politics of unemployment 1930-1935. Rmt: Collins, R. jt (toim). *Media, Culture and Society*. London: Sage. 214-226.
- Unt, A. (2000). Televisioon. Rmt: *Meediaõpetus*. Materjalide mapp gümnaasiumidele. Tartu: Tartu Ülikool.

Andri Maimets

ETV

Käesolev artikkel on kokkuvõte 2000. aasta kevadel Tartu ülikooli ajakirjanduse osakonnas kaitstud kursusetööst "ETV programm aastal 2000", mille peamine eesmärk oli selgitada, kuidas ETV kui avalik-õigusliku telekanali ja seega avaliku teenuse pakkuja programm vastab ringhäälinguseaduses sätestatud nõuetele. See on ETV programmi kirjeldus hooajal, mil kanali juhtkond, ringhäälingunõukogu, parlament ja mitmed huvigrupid olid eelkõige keskendunud ETV finantsmajandusliku kriisi lahendamisele.

Uurimus põhineb kuue päeva programmi analüüsil, ETV programmi puudutaval dokumentatsioonil ja intervjuudel Eesti Televisiooni peadirektori kohusetäitja Tiina Kangroa ning endise peadirektori Thomas Lepaga.

Jõudsin järeldusele, et 2000. aasta kevadhooajal oli ETV programmipoliitikas avalik-õiguslik programm selle traditsioonilises tähenduses (tasakaalustatud programmi kogu ühiskonnale) sekundaarne ja programmipoliitikas lähtuti eelkõige programmi tulususest telekanalile.*

ETV andis vaadatud päevade jooksul eetrisse 178 saatet, kogumahus 5455 minutit.** Hankeprogramm moodustas sellest 40% (siin ja edaspidi on protsent võetud minutitest, kui pole öeldud teisiti) ja omatoodang 60%.

Esmaesitlused moodustasid programmist 83% ja kordussaated 17%, seejuures oli kõige rohkem kordussaateid vaadatud laupäeval, mil kordussaated moodustasid programmist peaaegu 30%. Laupäevased kordussaated – publitsistikasaated ("Pealtnägija", "Kodumaa täna") ja hariduslikud keeleõppe- ning teadussaated ("Prantsuse keel – minu arm", "Noova") on avalik-õiguslikus televisioonis põhjendatud valik.

* Justkui vabandava asjaoluna on oponendid väitnud, et programmiuuring langes perioodi, mil kanal, olles finantsmajanduslikes raskustes, oli peadirektori kohusetäitja Tiina Kangro sõnul kohustatud jälgima eelkõige reitinguid ja tegelema reklaamimööbiga ega saanud niivõrd arvestada traditsiooniliste avalik-õigusliku ringhäälinguga programmi põhimõtete.

** Vaatusalused päevad: 19., 20., 25., ja 27. veebruar ning 1. ja 17. märts aastal 2000.

Sihtauditoorium

Sihtauditooriumi aspektist domineerisid ETV programmis üldise auditooriumiga, st konkreetse sihtauditooriumita saatet, neid oli 61%. Mõiste "üldine auditoorium" all on silmas peetud nii üldhuvist lähtuvaid saatet kui ka määratlemata sihtgrupiga saatet. Sellesse kategooriasse kuuluvad näiteks "Aktuaalne kaamera", nüüdseks lõpetatud äratusprogramm "Tere hommikust", "Laulukarussell", kultuurisaade "OPI" ja "Filmiöö" filmid ning muu üldoluline programm.

Tähtsal kohal programmi sihtauditooriumina olid keskealised (30%) ja noored (24%). Pensionäridele ja lastele oli saatet vähe (vastavalt 14% ja 5%), kusjuures mõnel päeval polnud eetris ühtegi lastesaadet.

Meestele mõeldud saatet oli rohkem kui naistele mõeldud. Eeskätt meestele või pigem meestele mõeldud saatet moodustasid vaadeldud päevade programmist 19% (nt "Pealtnägija", "Agenda", "Nädal Toompeal") ja eeskätt naistele või pigem naistele mõeldud saatet 12% (nt soap-opera "Kõik mu lapsed", "Kõõglkunst").

Maaainimestele mõeldud saatet oli kuue päeva jooksul 120 minutit (2%) ja rahvusvähemuste saatet 180 minutit (3%).

Teemahuvilisid silmas pidades pühendab ETV enam aega spordihuvilistele (458 min, 8%), seejärel kultuurihuvilistele (205 min, 4%). Temaatilistest saadetest oli kavas veel usu- ja majandussaatet.

Kui BMFi andmetel vaatavad ETVd kõige rohkem 50-75 aastased eesti naised (Baltic Media Book 2000: 156-157), siis analüüsitud päevade lõikes oli sihtauditooriumina eelistatud eelkõige keskealisi spordihuvilisi (eesti) mehi.

Seega ei ole saadete valimisel ja programmi koostamisel silmas peetud mitte niivõrd ringhäälinguseadusega sätestatud kohustust pakkuda saatet kõikidele rahvastikurühmadele, vaid seda, kui palju võiks auditoorium kanalile kasu tuua.

Saadete funktsioonid

Meediaanalüütik Olle Findahl toob BBC asutajale John Reithile viidates välja ringhäälingu, eelkõige avalik-õigusliku ringhäälingu kolm peamist funktsiooni: meelelahutus, informeerimine ja harimine (Findahl 1997: 93). Ka ETVs oli vaadeldud päevadel enim meelelahutuslikke saatet. Need (mängufilmid, infotainment-saadet, mängud jms) moodustasid poole (2725 min) uuritud programmist.

32% saadetest (1755 min) täitsid informeerivat funktsiooni (lisaks uudiste- ja publitsistikasaadetele on siia liigitatavad osa *infotainment*-saateid, näiteks "Pealtnägija", "Tere hommikust" jt.). Harivaid saateid oli 1283 minutit ehk 24% ("Avatud ülikool", keeleõppesaated "Prantsuse keel – mu arm", "Crossroads Café", kultuurisaated "Kultuuriruum", "Vita Brevis", "Lennud" jm).

Suhteliselt palju (6%) oli otsese müügifunktsiooniga saateid (nt "Telekaubamaja"), arvestades eelkõige asjaolu, et reklaami maht ETVs ei tohi ületada 5% päevasest programmi saatemahust (Ringhäälinguseaduse redaktsioon 2000: §35 lg 3, vt Lisa). Siin teeb liigse mõõnduse ehk ka ringhäälinguseadus, eristades reklaame ja otsepakkumisi.

Saate vorm

ETV saadete vormi analüüsis on materjal esitatud mitte minutite, vaid saatekordade põhjal, kuna nii selgub, millised žanrid/vormid on enim eelistatud ning milliseid kasutatakse vähem.

Eelistatuim oli kombineeritud žanr: seda esindasid 178-st saatest 68 ehk 38% saadetest. Siia kuulusid uudistesasaated ja suur osa ajakirjanduslikust programmist.

Rohkesti kasutati diktoriteksti (10%), seejuures ei ole arvesse võetud saatekavateadustusi, vaid ainult saateid. Diktoriteksti suur osakaal on tingitud "Kenolotost".

Kolmandaks jäid sageli kulukaks peetud lavastuslikud saated (14 saadet) – "Õnne 13", teleteater, keeleõppesaated, lastesaated. Kui varasematel aastatel on ETV aktiivselt osalenud olulistes kultuuriptsessides (telelavastused ja -ülekanded), siis 2000. aastal on eetris palju kordusesitusi.

Korduvalt pakkus ETV vaadata otsepostitus- ja reklaamsaadet "Telekaubamaja" (13 korda), kasutades lavastuslikku ent madala kvaliteediga reklaamivormi.

Palju oli vaba vestlust ("Kaheteistkümmes tund", "Ostapil külas", "Klaver põõsas"), sarifilme (suur osa hankeprogrammist) – mõlemat 11 saadet. Kuue päeva jooksul oli eetris kaheksa spordiülekannet. Kõige vähem edastas ETV teleloenguid (nt "Avatud ülikool") ja jutlusi.

Kes pääsevad ekraanile?

Kuue päeva programmi vaadates selgub, et mõned vanusegrupid (noored, pensionärid), mitmed rahvus- ja vähemusgru-

pid olid ekraanil vähe esindatud või puudusid täielikult. Nii nägi noori ekraanil 3% saadetes, vanu inimesi mitte kordagi.*

Autorisaadetes (näiteks "Pealtnägija", "Brauser", "Tere hommikust", "Hommiku TV") võis täheldada teemade ja saatekülaliste valikut lähtuvalt saatejuhust, mitte külaliste rollist (ametnik, näitleja jne) – nimetaksin seda autorikeskseks teemapersonide valikuks.

Uuritud ajavahemikul olid esindatud järgmised ametid/rollid (loetelu on ära toodud esinemisrõhkuse järjekorras: autorikesksed teemapersonid, sportlased (ametis), eesti näitlejad (ametis), muusikud (ametis), lapsed, muusikategelased (saatekülalise rollis), juhuslikud inimesed (ka "tavalised" inimesed), kirikutegelased, meditsiinitöötajad, poliitikud, teletöötajad (saatekülalise rollis), põidlahoidjad (ka stuudiopublik), teatri- tegelased (saatekülalise rollis), päevapoliitilised juhtfiguurid, ehitusspetsialistid, ametnikud, noored, filmitegelased (saatekülalise rollis), kirjandustegelased (saatekülalise rollis), mälu- mängurid, teadlased, puuetega inimesed, amatöörmuusikud (saatekülalise rollis), endised juhtivtöötajad, majandusspetsialistid, kokad, keskkonnaspetsialistid, arvutispetsialistid, rahvakultuuri spetsialistid, maainimesed.

Väärtushinnangutest ETV saadetes

Koostöös Tartu ülikooli ajakirjandustudengite Inge Rumesseni ja Meelis Süllaga töötasin käesolevaks uurimuseks välja väärtushotakute kategooriad. Pingerea koostamisel võtsime arvesse saatekordi, mitte programmi mahtu minutites. Järjestus on: 1) informeeritus/uudishimu, 2) raha/omakasu/õigused, majanduslik maailmavaade 3) lõõgastus/ajaviide/huumor/mängulisus, 4) professionaalsuse väärtustamine, 5) haritus, 6) eesmärgikindlus/visadus/julgus, 7) eesti (rahvus)kultuur/tavad, 8) kangelased/samastumine, 9) eesti rahvus, 10) lapsepõlv/vanemad/kodu, 11) vaimne kultuur, 12) loodus/keskkond, 13) eesti keel, 14) tervis, 15) kristlik maailmavaade, 16) haridus, 17) riigi huvi/kaitse, 18) eneseväärikuse säilitamine, 19) poliitiline maailmavaade, 20) patriootilisus/isamaa, 21) oma huvide eest seismine.

Võib pidada ootuspäraseks, et ETV saadetes oli esikohal informeeritus/uudishimu. Suur osa saateid on seotud operatiivse informeerimisega või sündmuste lähema selgitamisega. Tel- sel kohal ei olnud haritus või haridus, vaid raha, omakasu,

* Siinkohal tuleb arvestada, et pingerea koostamisel olen välja jätnud uudistesaa- detes (AK, "Sport", "Kapital") esinevad tegelased.

õigused ja majanduslik maailmavaade. Pidades silmas ringhäälinguseaduses sõnastatud avalik-õigusliku telekanali ülesandeid, näib see vastuolulisena (§25, lg 1). Kolmandalt kohalt leiame lõogastuse, ajaviite, huumori ja mängulisuse – 29 saadet 178st – (mängud, meelelahutuslikud saated, mängufilmid, telerevisioonid, sitcomid ehk situatsioonikomöödiad).

Isiksuslikele väärtustele pöörasid ETV saated vähe tähelepanu – eneseväärikuse säilitamise ja oma huvide eest seismise kultiveerimine (neid väärtusi toetavad näiteks saated “Kui lumi kaob”, “Kodumaa täna”, “Maahommik”) on oluline eelkõige juhul, kui auditooriumiks on lapsed ja noored, miks mitte ka vanurid. Selle peale (eelkõige laste- ja noortesaadetele) pole ETV programmis aga mõeldud. ETV peadirektori kohusetäitja Tiina Kangro seletas programmi tagaplaanile jäämist rahapuudusega ja üleminekuga produtsendisüsteemile:

“...võttes arvesse seda, missugune kaos on siin majas toimunud kahe aasta jooksul, siis on asjad läinud sassi, see vastab tõele. [...] Praegu me tegeleme sügisprogrammiga, aga kuna eelarve on väga pingestatud, siis need lahendused ei tule päriselt niimoodi, kuidas me tahaksime. [...] See, et lastesaateid on nädalas hästi vähe, see viga ilmselt paraneb sügisel. Praegu meil uue peaprodutsendi tulekuga tööpoolest peaaegu kõik saated seiskusid ja nüüd läheb põhiaur sügise peale...” (Intervjuu Kangroga).

Hankeprogrammist

Teleuurtja Richard Paterson on vaadelnud hankeprogrammi mõju televaatajatele:

“Sisseostetud teleseriaale kasutatakse eelkõige selleks, et täita programmi, ja tulemuseks on, et vaatajad näevad maailma nii, nagu see on interpreteeritud [näiteks] Ameerika kujutiste kaudu. Aga regionaaltelevisioonide eeskuju näitab, et Ameerika domineerimine pole nii hull – kohalikult toodetud draama omandab alati suurema vaatajaskonna kui Ameerika programm.” (Paterson 1998: 58).

Samasugust efekti võib märgata ka ETVs “Õnne 13” ja “M klubi” puhul, mis ületavad muu maailma (peamiselt USA, Suurbritannia, Saksamaa) filmide/seriaalide vaadatavuse. BMFi andmeil (Baltic Media Book 2000: 158), pole 1999. aasta kümne parima kordussaate hulgas ühtegi välismaist filmi/seriaali. Esikohal on kodumaine teledraama “Õnne 13”.

ETV avaliku teenuse osutajana

Vaatlesin ETV programmi kolmest aspektist – avalikku teenust osutavad saated, osaliselt avalikku teenust osutavad saated ja need, milles seda ei osutata.

Eraldi tähelepanu pöörasin avalikku teenust osutavate saadete osakaalule teleprogrammi vaadatavuse tippajal (*prime time*, kella seitsmest kümneni öhtul).

Kolmandaks jälgisin avaliku teenuse aspektist omasaateid. ETV kuue päeva programmi kokkuvõtte avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete aspektist on toodud tabelis 1.

Tabel 1

	Kõik saated		Tippaeg		Omasaated	
	min	%	min	%	min	%
Kokku	5455	100	1189	100	3252	100
Avaliku teenuse funktsiooniga saated	3215	59	628	53	2306	71
Osaliselt avaliku funktsiooniga saated	1258	23	335	28	873	27
Ei täitnud avaliku teenuse funktsiooni	982	18	226	19	73	2

Selgus, et tippaja programm on kanali tervikprogrammi peegeldus, andes enam-vähem samaväärse pildi.

Numbrid ei ole üllatavad, kui võtta arvesse, et osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvad saated võiks (teatud tingimusel) liita avalik-õiguslike saadetega. Osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete alla liigitasin erahuvist lähtuvad või auditooriumi mittearvestavad saated. Siinkohal tuleb silmas pida ka saate vormi ja sisu suhet. Nii näiteks on osaliselt avalikku teenust osutavaks saateks hinnatud mälumängu "Kümnest 10", mille hariduslik, meelelahutuslik ja mänguline sisu jääb saate monotoonsuse ja vormilise lõtvuse varju.

Osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvaks saateks olen hinnanud ka Reet Neimari teatrisaadet "Lennud", mis vastab küll avaliku teenuse tingimustele, kujid mille puhul on tegu juba mitmenda kordustsükliga. Vastus küsimusele, mis on saanud Eesti näitlejatest, on tänast päeva silmas pidades vana-

nenud ja vajaks uuemat käsitlemist. Nii tuleb selle saate olemasolu vaadelda pigem programmitähtsena, mitte aga ratsionaalse programmi poliitilise otsusena.

Osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete hulka kuuluvaks on käesolevas töös loetud veel näiteks "Laulukaruselli" promosaade, hankeseriaal "Kiirabihaigla", autoralli, meelelahutussaade "Klaver põõsas", muusikasaade "Karavan laulab Valgret", hankeseriaal "Bill Cosby", kanali promosaade "Kuldloige" (ja selle kordus), telelavastus "M-klubi", telefilm "Välke Hobo", meelelahutussaade "Tähed muusikas" (ja selle kordus), muusikafilm "Bee Gees" jt.

Lõpetuseks

Kui enamik ETV saateid vaadeldud perioodil vastasid avalik-õigusliku televisiooni kriteeriumidele (avalikku teenust osutavate saadete osakaal kanalil valdav), siis traditsioonilise avalik-õigusliku programmi põhitõdedele programm tervikuna minu arvates ei vastanud.

Kirjandus ja allikad

Baltic Media Book 2000. Tallinn, Riga, Vilnius: BMF Gallup Media.

Findahl, O. (1998). Problems of cultural values and quality: Do they still matter? Rmt: Nieminen, H. *The Future of Public Service Broadcasting*. Turku: University of Turku, Communication Studies.

Intervjuu ETV peadirektori kohusetäitja Tiina Kangroga märtsis 2000.

Intervjuu ETV endise peadirektori Toomas Lepaga märtsis 2000.

Paterson, R. & Smith, A. (toim) (1998). *Television. An International History*. Oxford University Press.

Ringhäälinguseadus. seadus.ibs.ee/seadus/cgi-bin/aktid.

Riigi Teataja I/1994. Seaduseparandused 08.03.2000, 16.06.1999, 10.02.1999, 25.01.1999, 16.12.1997, 08.12.1997, 11.06.1997, 25.03.1997, 26.06.1996, 25.01.1995, 16.10.1995, 14.09.1994.

Eva Tammelo

TV 1

Valdav osa (58% – protsent võetud siin ja edaspidi minutitest) TV 1 programmist uuritud kuuel päeval koosnes saadetest, mis ei täida **avaliku teenuse funktsiooni**.^{*} Avalikku teenust pakkuvaid saateid oli programmis alla viiendiku (17%). Veerand programmist (25%) vastas avaliku teenuse nõuetele osaliselt. Et kommertstelevisioonil puudub seadusega pandud kohustus osutada avalikku teenust (v.a uudised), siis puudub ka alus, andmaks hinnangut, kas seda on vähe, palju või parasjagu. Avaliku teenuse saadetest moodustasid lõviosa uudised, sekka on sattunud ka ajakirjanduslikke saateid ("Rooli võim", "Looduse kuldraamat" jms).

Ülekaaluka osa TV 1 programmist moodustasid **sisseostetud saated** (61%). **Omatoodangu osakaal** oli 39%, üsnagi suur hulk, kui võtta arvesse ringhäälinguseadusega pandud kohustust näidata omasaateid vähemalt kümnendikul eetriaajast. Omasaated olid küll põhiliselt uudised ja saatekavadele ning üsna väheste pingutusega valminud niinimetatud tühjad, ajakirjandusliku väärtuseta saated (nt muusikavideodest koosnev soovisaade, "Info TV"). Avaliku teenuse funktsiooni täitvaid saateid oli omatoodangu hulgas vaid viiendik (21%). Suurem osa omatoodangust (61%) oli eetris argipäeviti. Nädalapäevade vahel jaotus omatoodang ebaühtlaselt.

Saatetüüpidest domineerisid seriaalid (27%). Seriaalid ja nende kvaliteet määravad ka kanali näo – TV 1 ongi eelkõige seriaalikanal. Järgnes "Info TV" ehk teletekst (15%) ja mängufilmid (14%) ning muusikasaated (13%). Olulise osa programmist moodustasid ka tervise(!)- ja spordisaated ning nn. ostukanal "Teleturu" vormis. Äärmiselt vähe aega oli jäetud lastesaadetele (50 minutit, 0,8%), mis ajaliselt on üllatuslikult erootikasaadete ühe pulga peal, ja vestlus- ning kultuurisaadetele (mõlemad 25 min, 0,4%). Seega võib öelda, et erinevatele huvigruppidele suunatud saateid oli suhteliselt vähe. Programm tervikuna oli üsna üheülbaline. Eraldi väärib märkimist, et programmis polnud ühtegi telemängu.

^{*} Vaadatud on 25.02-01.03. 2000 programmi – kokku 6485 minutit.

Silma torkab **kordussaadete** suur maht (16%). Korraldaja ajakirjanduslikku omasaadet "Rooli võim", mõningaid hankesaadeteid ("Lõbus kokk Keith Floyd", "Looduse kuldraamat") ja seriaale ("Pacific Blue", "Action Man", "Kodus ja võõrsil" jms). Lõputult kordus "Teleturg".

Rohkem kui kolmandik saadetest (36%) oli mõeldud **üldisele auditooriumile**.^{*} Sihtauditooriumiks olid ka noored (18%) – noortesaade "Link" oli eetris igal argipäeval. Järgmise sihtauditooriumirühmana on määratletavad vanemapoolsed naised (11%) – nendele oli mitmeid seriaale. Suhteliselt vähe saateid oli mõeldud meestele ja hoopis unarusse olid jäänud lapsed, kellele polnud mõnel päeval pühendatud viit minutitki.

Samas on TV 1 mõelnud mõne väga spetsiifilise huvigrupi soovide täitmisele. Näiteks Idamaa tarkustest huvitatud ja oma tervise eest hoolitseda armastavatele inimestele mõeldud "Joogi Wai Lana" oli ärpäeviti eetris kolm korda päevas (6%). Tõsi küll, selle saate ajastus – enne seltsset hommikul, keskpäeval, südaõõsel – nõuab sihtauditooriumilt saatekava erilist jälgimist.

Üldiselt püüab TV 1 sama auditooriumi, mida teisedki komertskanalid, arvestades eelkõige maksuvõimelise sihtgrupiga (autoomanikele liiklussaadete "Rooli võim", gurmaanidele "Lõbus kokk Keith Floyd"). Sihtrühmast on väljas vähekindlustatud ja maainimesed – need, kellest ükski reklaamlandja huvitatud pole.

Programmi funktsioonidest domineerisid erinevates vormides meelelahutus ja informeerivat funktsiooni täitvad saated (uudised, "Info TV"). Suur osa saadetest kandis ka harivat funktsiooni ("Lõbus kokk Keith Floyd", "Looduse kuldraamat"), kuid see jäi pigem meelelahutuse kõrvalfunktsiooniks.

Suur osakaal oli kommertseesmärgiga saadetel ("Teleturg"). Äärmiselt vähe oli kavas esteetiliselt elamust pakkuvaid saateid.

Vormiliselt olid ülekaalus seriaalid ja mängufilmid. Järgnesid teletekst, (muusika)videoklipid, soovisaated ja kombineeritud žanris mitmete elementidega, nlinimetatud ajakirjatüüpi saated (sellised on näiteks enamik omasaateid ja sisseostetud ajakirjanduslikud saated). Kõige vähem, ainult 25 minutit, oli vaba vestlust – vestlussaadetest oli üks kord nädalas kavas "Ruby Wax klusab".

Enamikku saadetest hindan ebahuvitavaks, teostuselt keskpäraseks odavaks meelelahutuseks. Esile võib tõsta ajakirjanduslikke omasaateid (nt "Rooli võim", "Link"), mis täida-

^{*} Võrdluseks – ETV programmis on üldisele auditooriumile mõeldud ligi kaks kolmandikku programmist (61%), TV 3-s üle kolmandiku (39%). – Toim.

vad oma ajakirjanduslikku eesmärki igati korralikult, ehkki on tehtud nappide vahenditega.

Saadetes väljendatud **väärtushoiakutest** domineeris informeeritus ja teave ("Info TV" suur eetrimaht, uudised, "Teleturg"). Järgnesid (läänelik) massikultuur (seriaalid, mängufilmid, soovisaade), lapsepõlv ja kodu- ning inimsuhted (jällegi seriaalid, nt "Kodus ja võõrsil"), tervis ja sport ("Joogi Wai Lana", jalgpalliülekanne), ärriline omakasu ("Teleturg", "Rooli võim"). Olulisel kohal olid ka *action*, enesekehtestamine ja julgus.

TV 1 programmis puudusid eesti kultuuri ja isamaalisi hoiakuid väljendavad saated.

Kokkuvõttes sarnanes TV 1 üldnäitajatelt teiste Eesti komertskanalitega, näidates palju sisseostetut (seriaalid, filmid, meelelahutussaated) ja vähe omasaateid ning avaliku teenuse funktsiooni täitvaid saateid. Põhirõhk programmis oli meelelahutussaadetel nagu teistel erakanalitelgi. Ka püüdis ta sama auditooriumi.

Teiste telekanalitega võrreldes oli TV 1 eripäraks suurt osa eetriajast täitev teletekst (15%) ja teised üldisele, määratlemata auditooriumile suunatud saated (uudised, seriaalid, teleturg).

Samas on kavas saateid kitsastele huvigruppidele ("Joogi Wai Lana"). Ka võib eraldi välja tuua saadete ühetüübilist suunitlust, viletsat kvaliteeti ja sellest tulenevat kanali odavat imagot.

Henrik Roonemaa

Kanal 2

Kanal 2 programmis domineerisid vaadeldud kuue päeva jooksul seebiooperid ja sarifilmid, mis moodustasid programmist vastavalt 17% (protsent arvutatud saatekordade järgi) ja 14%.*

Seebiooperid (nt "Unistajad", "Ma ei unusta sind ial", "Sunset Beach") täitsid suure osa argipäevade päevasest programmist. Varem tippajal eetrisse läinud seriaalid tõsteti päevasele ajale, sest kanal püüab programmidirektor Vilja Palmi sõnul vanu vaatajaid säilitades võita juurde uut sihtgruppi. Seebiooperid kõidavad eelkõige vaesemaid, vanemaid ja maal elavaid inimesi, kes pole reklaamlandjate jaoks küllalt atraktiivsed. Tõeline põhjus (endise auditooriumi säilitamise kõrval), miks seebiooperid programmis edasi püsivad, on see, et mitmesajaosalised seriaalid olid juba varem sisse ostetud (Intervjuu Palmi ja Lalapeaga).

Sarifilmid (nt "San Francisco tänavad", "Kuhu koer on maetud", "Võluvägi") olid argipäeviti kavas pärastlõunast hillaööni. Sarifilmid, mis programmi koostajate väitel on valitud keskmise või keskmisest tugevama tasemega filmide seast, on üks vahend, millega Kanal 2 püüab end vaatama meelitada peamist sihtgruppi – inimesi vanuses 12-49 aastat (Intervjuu Palmi ja Lalapeaga).

Rohkem kui kümnendiku programmist moodustasid kombineeritud zanris saated (13%) ja lastele mõeldud animafilmid (12%). Segazanride alla olen liigitanud infoprogrammid nagu "Päevapeegel", hommikuse "Uudised ja info" ja suure osa laupäevastest venekeelsetest telezurnaalidest (nt "Subboteja", "Venelased Eestis").

Valdavalt USA päritolu situatsioonikomöödiad (nt "Tuvikesed", "Sõbrad", "Tööpostil", "Seinfeld") moodustasid vaadeldud programmist 8,4% ja need on sisse ostetud viimase aasta jooksul. Ka *sitcomide* ülesandeks on sarnaselt sarifilmidega püüda eelkõige noori ja keskealisi vaatajaid.

Märkimisväärselt kõrge oli reklaamprogrammide osakaal (5%). Selle liigituse alla kuuluvad iga päev kaks korda eetris olnud "Teleturg" ja pühapäevaõhtune "TV-oksjon". Viimast ei pea

* Vaatufasulused päevad: 2.-5. märts ja 9.-10. märts 2000.

omaprogrammi direktor Vahur Laiapea vajalikuks ja ta leiab, et saade viib kanali mainet alla (Intervjuu Palmi ja Laiapeaga).

2000. aasta 8. mai Postimehe nädalalõpulisas Arter on kolmkümmend ajakirjanikku valinud "TV-oksjoni" 10 Eesti kõige halvema telesaate sekka. Samas kuulub "TV-oksjon" Kanal 2 vaadatuimate saadete hulka, olles eetris pühapäeval tippajal. Kuna programmi koostajad ei sooviks seda saadet programmis näha ja saade on siiski eetris väga vaadataval ajal, võib oletada, et tegu on reklaamiosakonna survega programmi-politikale, kuigi programmidirektor Vilja Palm seda intervjuus eitas (Intervjuu Palmi ja Laiapeaga).

Meelelahutuslik hankeprogramm

Meelelahutuslik programm täitis kuue päeva eetriaegast üle poole. Meelelahutuse alla kuuluvad kõik seebiooperid, sarifilmid, mängufilmid, animafilmid ja suur osa omaprogrammist.

Välismaiste seriaalide puhul on märgata suundumust uuema, kvaliteetsema ja kallima toodangu poole. Selle näiteks on selliste tunnustatud seriaalide kavva võtmine nagu "Seinfeld", "Sõbrad", "Tuvikesed", Oscari võitnud "Wallace & Gromit" ja kaheksa Emmyt võitnud "Holokaust".

Ka filmiprogrammi koostades on Kanal 2 tähelepanu pööranud eelkõige noortele ja keskealistele.

Omatoodangu kvaliteet oli kõikuv. Saadete tehniline teostus oli proovitud hoida võimalikult odaval tasemel ja ka sisu peale ei olnud tootjad raatsinud kuigi palju kulutada. Tüüpilis- teks näideteks on siin "Wigla show" ja "Vidiodid". Esiletõstmist väärib selles plaanis laupäevane venekeelne programm, eriti "Subboteja", mille tehniline teostus ei ole küll hiilgav, kuid seda enam on läbi mõeldud ja professionaalselt ning kaasahaaravalt esitatud saate sisu.

Uurimistöös vaadeldud Kanal 2 programmist moodustas 84% (protsent arvutatud minutite järgi) hankeprogramm ja 16% kanali omatoodang. Hankeprogrammiks lugesin ka need saated, mis Kanal 2 on ostanud erinevatelt Eesti päritolu tootja- telt, nt "Subboteja", "Loomakliinik", "Politseikroonika" jne. Ar- gipäeviti täitis hankeprogramm 78% eetriaegast ja puhkepäeviti koguni 97%.

Programm kui avalik teenus

Avaliku teenuse funktsiooni täitis ligi 15% (protsent arvuta- tud minutite järgi) Kanal 2 programmist. Tippajal eetris olnud

saadetest kandis avaliku teenuse funktsiooni umbes 9% saadetest. Kuue päeva jooksul eetris olnud omasaadetest täitis avaliku teenuse funktsiooni ligi 76%. Põhiosa neist saadetest moodustas argipäevahommikune uudiste- ja infoprogramm, samuti kaks korda päevas eetris olev "Päevapeegel" (hommikuteelmise päeva saate kordus), "Vastassels" ja laupäevahommikune venekeelne programm.

Eelkõige maksujõulisele auditooriumile – kanali ümberpositsioneerimine

1999. aastal viis Kanal 2 läbi põhjaliku muutuse programmi ülesehituses, eesmärgiga suurendada vaadatavust 12-49aastaste inimeste seas, mis on kõige maksujõulisem ja seega reklaamiantjale atraktiivsem vaatajate grupp (Intervjuu Palmi ja Laiapeaga). Enne muudatust oli Kanal 2 vaadatavus soovitud sihtgrupi seas üsna madal ja peamise osa vaatajatest moodustasid pensionärid ja lapsed.

1998. aasta detsembris oli Kanal 2 Eestis vaadatavuselt kolmas telekanal. Seda jälgisid peamiselt 12-14 aastased ning 60-74 aastased inimesed (BMF Gallup Media andmeil vastavalt 16,2% ning 15,1%). Kõige vähem tundsid Kanal 2 vastu huvi 40-49 aastased ning 30-39 aastased inimesed (vastavalt 11,3% ning 11,4%).

Pärast muudatust programmi ülesehituses oli Kanal 2 vaadatavuselt Eestis endiselt kolmandal kohal, kuid 1998. aasta detsembri 13,3% asemel oli tema osakaal (*share*) jaanuariks 2000 tõusnud 14,1 protsendini. ETV ja TV1 osakaal oli jäänud samaks (vastavalt 19,3% ning 9,0%), TV3 oma aga langenud 17,1 protsendilt 15,9 protsendile.

Vanusegrupiti oli Kanal 2 teinud läbi tõusu nooremate vaatajate hulgas ja languse 40-79 aastaste vaatajate seas, nagu programmireformiga oligi soovitud saavutada.

Ulatuvuse (*reach*) poolest olid 2000. aasta veebruariks oma positsioone parandanud kõik Eesti telekanalid, Kanal 2 jätkas teisena, kuid endise 59% asemel vaatas seda nädalas vähemalt 15 minutit nüüd 64% auditooriumist. Endiselt oli ulatuvus suurim 12-14-aastaste seas (69%), kuid oluliselt oli see tõusnud 20-29-aastaste seas (55%lt 68%le) (BMF Gallup Media 1998-2000).

Märtsis 2000 tehtud intervjuus ütles Kanal 2 programmijuht Vilja Palm: *"Kui mina sõna aasta tagasi tulín, siis oli kõige suurem probleem just see ostujõuline vaataja. Meid vaatasid väga noored või pensioniealised [---] Võime öelda, et sellest kurnatlikust oleme me aasta jooksul välja hõpanud, vanusegrups*

12-49 aastat vaataja on meil nüüd käes ja me peame seda nüüd hoidma. Me ei ole ümber orienteerinud, vaid tasapisi väikeste muudatustega saavutanud selle sihtgrupi, mis meid kõige rohkem huvitab. Kõigepealt saavutasime selle programmi uuendamise – mitte ainult uute asjadega, vaid noorendamisega. Selles vanusegrupis inimene läheb kiiresti kaasa uute tuultega nii filmimaailmas kui seriaalide maailmas kui oma programmis, kõiges. Ta ei ole stabiilne, nagu "Aktuaalse kaamera" vaataja, et kui ta on seda 20 aastat teinud, siis ta teeb seda veel 20 aastat, ükskõik, mis seal näidataks või kes seal esineks. See vanusegrupp ootab värskeimat ja uuemat ja seda me oleme püüdnud pakkuda. [- - -] Tema kaela määrada mingeid 1960ndate ja 1970ndate tippfilme on raske. [- - -] Teine asi, mis on muutunud, on see, et Kanal 2 oma programm oli libistatud sujuvalt kuskile ääremaaale, ta oli kas hilja öösel või vara hommikul või pühapäeva päeval, kui kõik inimesed olid kuskil meelt lahutamas – sportimas või lastega õues. See oli kardinaalne otsus, et meie oma programm nihkus prime-time'i ja jäi sinna. [- - -] Sellest lastehaigusest, mis tekkis siis, kui Eesti inimesel tekkis äkitselt võimalus elada sisse seepidesse, oleme üle saanud. Nüüd hakatakse otsima uuesti oma eestikeelset programmi ja programmi, mis lahkaks meie elu ja probleeme ja poliitikat ja mis tutvustaks Eesti inimest ja Eesti kuulsaid luuletajaid, näitlejaid."

Sihtauditoorium

Suurim osa Kanal 2 saadetest vaadeldud kuue päeva jooksul olid suunatud üldisele auditooriumile (37%, protsent arvutatud minutite järgi) ega olnud mõeldud ühelegi kindlale grupid. Siia kuuluvad näiteks uudiste- ja infosaated, mõned mängufilmid ja mõned sarifilmid. Siinkohal tuleks tähelepanu pöörata programmidirektor Vilja Palmi sõnadele, mille kohaselt peab iga Eestis tegutsev kommertstelekanal ellujäämiseks tegema programmi võimalikult laiale publikule.

Üldauditooriumile järgnesid võrdselt (kumbki umbes 30%) keskealsed ja noored, kes moodustavad kahepeale kokku Kanal 2 praeguse peamise sihtrühma, vanusegrupi 12-49 aastat. Üle poole kanali programmidest oli suunatud otseselt kas keskealistele või noortele.

Argipäeviti näitas Kanal 2 noortele peamiselt seriaale ("Unistajad", "Võluvägi", "Malibu") ja kaks korda päevas muusikavideode programmi "Muusika sinule". Eestikeelsest programmist võts noortele suunatuks lugeda näiteks "Wigla showd" ja "Vidioote".

Otseselt keskealisele publikule suunatud saateid oli programmis väga vähe, enamus keskealiste saateid sobiks vaatamiseks ka kas noortele või pensionäridele. Põhjus peitub ilmselt selles, et keskealiste grupp on ealiselt niivõrd lai ja piirid noorte/keskealiste ning keskealiste/pensionäri- ja keskealiste vahel on suhteliselt ähmased. Näiteks seebiseriaale vaatavad ühtviisi nii keskealised kui pensionärid, samas kui hilisõhtust komöödia-seriaali "Tuvikesed" nii noored kui keskealised.

21% Kanal 2 saadetest oli suunatud pensionäridele. Ühtegi ainult ja spetsiaalselt pensionäridele mõeldud saadet (nagu ETVs "Prillitoos") eetris ei olnud, kuid siia kuuluvad päevased seebiseriaalid ja mõned sarifilmid ("Holokaust") ning saated ("Õhtused jutud"). Pensionärid on see vaatajagrupp, kellele Kanal 2 on viimase aasta jooksul vähem tähelepanu pööranud, eelistades noori ja keskealisi, ning ka programmis on see näha – *prime-time*’il ning hilisõhtul pole pensionäridel Kanal 2st peaaegu midagi vaadata, välja arvatud mõningaid üldise auditooriumi kategooria alla kuuluvaid uudiste- ja päevapoliitikasaateid.

9% ulatuses pakkus telekanal programmi ka lastele. See koosneb peamiselt animafilmidest (nt "Võlur", "Lumivalgeke", "Kass Oggy ja kurjad prussakad") ja paarist seriaalist (nt "Odüsseia" ja "Peeglike, peeglike"). Kõik lastesaated on välismaise päritoluga.

18% saadete puhul võib välja tuua asjaolu, et nad on suunatud pigem naistele kui üldisele auditooriumile (peamiselt päevased seebiooperid ja näiteks *talk-show* "Ricki Lake Show"). Seega anti enamus naistele suunatud (või üldse kitsamale sihtgrupile suunatud) programmist eetrisse päeval ja tippaeg oli lalapõhjaline.

Meestele suunatud programmi oli kanalil ainult 3% (spordisaated), kui mitte lugeda meestele suunatuks politsei- ja põnevussarju (liigitasin need üldauditooriumile mõelduteks).

3% Kanal 2 programmist oli mõeldud venekeelsele elanikkonnale ja kõik need saated olid 200 minuti jooksul eetris laupäeva hommikul.* Kanal 2 venekeelne programm (elkõige teležurnaal "Subboteja") on tõsine konkurent ETV venekeelsele programmile, sest tunnustatud tegijad nagu Aleksandr Zukerman ja Mihhail Vladislavlev pakuvad mitmekülgset ja läbimõeldud infot, esitatuna kergesti haaratavas meelelahutuslikus vormis.

* Võrdluseks – ETV programmis oli Andri Maimetsa vaadeldud kuue päeva jooksul venekeelseid saateid eetris 180 minutit. Nädala lõikes oli kevadel ja on praegu ETV kavas veidi rohkem venekeelseid saateid kui Kanal 2-s. – Toim.

Kontrastiks venekeelsele trükiajakirjandusele on Kanal 2 venekeelne programm väga eestimeelne.

Kultuurihuvilistele oli suunatud üks saade – “Kalevitütär”. Kuigi tegu on teatud mõttes meelelahutussaadega, loevad programmi koostajad seda väärtuslikuks kultuurialaseks projektiks, mida kanal teeb prestiiži pärast, sest vaatajaid ja reklaamirahasid see enda äratasumiseks ei kogu.

Lõpumärkus

Vaatlesin 2000. aasta kevade programmi. Tuleb silmas pildada, et sel ajal viidi kanali programmis läbi suuri muutusi, mis jätkuvad 2001. aastal. Muidugi muutub programm mingil määral kõigil telekanalitel, kuid Kanal 2 puhul on tegu programmi teadliku ja sihipärase ümberkujundamisega, uute sihtgruppide otsimisega. Peamiseks põhjuseks on siin uus omanik – Norra meediakontsern Schibsted. Niisiis on käesolev programmianalüüs üksnes ühe vaheetapi kirjeldus.

Allikad

BMF Gallup Media auditooriumiuuringud 1998-2000.

Intervjuu Kanal 2 programmidirektori Vilja Palmi ja omaprogrammi direktori Vahur Laiapeaga märtsis 2000.

Marko Mägi

TV3

Vaadeldud kuuel päeval näitas TV 3 161 saadet, kokku 6 330 minutit, mis teeb päevas keskmiselt rohkem kui 16 tundi.* Üle kolmandiku sellest ajast – 36% (protsent siin ja edaspidi arvutatud minutitest, kui pole öeldud teisiti) – moodustavad kordussaadet. Kolmveerandi programmist moodustab hankeprogramm.

Hankeprogrammis domineerivad selgelt USAs toodetud filmid ja seriaalid. Neile järgnevad enam-vähem võrdselt Suurbritannias ja Ladina-Ameerikas toodetud seriaalid. Kui USA seriaalid ja filmid on esindatud žanriliselt üsna mitmekesiselt, siis Briti päritolu on näiteks huumorisari "Allo, Allo" ja draamasari "Kahe korruse rahvas", Ladina-Ameerikast pärinevad vaid seebiseriaalid ("Mees merelt", "Isaura") ja Austraaliast põnevussarjad ("EZ tänavad", "Sõnumitooja").

Omasaadet

TV3 originaalprogramm koosneb laias laastus nelja tüüpi saadetest: **"lipulaevad", meelelahutus, harivad-informeerivad saated ja kindlale sihtauditooriumile suunatud saated.** "Lipulaevad" on saated, mida kanal ise peab oma tähtsamateks tõmbenumbriteks. Sellised on näiteks "Seitsmesed uudised", "Sajandi valgus ja varjud", "Kahvel" ja "Kuldvillak".

Meelelahutust pakuvad telemängud (näiteks "Õnneratas" ja "Bingo-Loto") ja seriaalid. Hariv-informeerivana on käsitletav selline saade nagu "Arstisaade". Kindlale sihtauditooriumile suunatud saated on määratletud soo ("Kaunis kaunimaks" naistele), vanuse ("Filter" noortele) ja huvidega ("Cinemanía" filmihuvilistele, "Hommikukõõk" kokandushuvilistele, "Valvoline sport" spordisõpradele, "Eesti loodus" loodusesõpradele, ehitussaade "Nurgakivi" ehitushuvilistele).

Žanriskala

Saadete vormianalüüsi puhul pldasin arvet saatekordade järgi ja kõige enam – ligi pooltel juhtudest – oli tegemist seriaalidega (44%). Üllatusena oli kavas suhteliselt palju multifilme

* Vaatlusalused päevad: 17.02, 26.02, 27.02, 28.02, 03.03, 04.04. 2000.

(14%), nende hulgas oli ka selliseid, mille sihtauditooriumiks pole mitte lapsed, vaid noored või täiskasvanud. Palju oli kasutatud ka kombineeritud žanri (13%). Teised žanrid – vestlussaadet, mängud, mängufilmid, dokumentaalfilmid ja muu – olid esindatud ühtlaselt madalalt.

Seriaalide suhteliselt suurt osakaalu võib seletada nende majandusliku tõhususega.

"Seriaalidel on palju eeliseid, mis kõik on järk-järgult mõjutanud kogu televisiooni toodangut: igapäevased tegelased ja situatsioonid koos tagasipöörduva auditooriumiga, tõhus toodang, kerge reklaamimüük. Ei tohi kunagi unustada, et kommertstelevisiooni programm on auditooriumi köitmiseks, mida saab müüa reklaamitandjale." (Smith & Paterson 1998: 60)

Samas ei saa seriaalide ja mängufilmide suurt hulka automaatselt pidada negatiivseks, kuna neid edastava telekanali mõju auditooriumile ei saa võtta üks-üheselt vaataja reaalsustaju nõrgendavana.

"Televisiooni on kriitiliselt nimetatud eskapistlikuks meediumiks. Programmi tootmisele ja saadetele heidetakse sageli ette ratsionaalsuse ja sisemiste väärtuste puudumist, need on nõudmisi mitteesitavad ja formaalsed. Tuntakse, et televisioon ei ole täitnud oma hariduslikku potentsiaali ja pakub üksnes odavaid kogemusi. Selles valguses nähakse eskapismi üdini negatiivsena: meelelahutuslikkus, fantaasiates elamine, eemaldumine tegeliku elu probleemidest. Siiski on ka teistsuguseid uurimusi, mis on avastanud märksa keerukamaid seoseid: televisioon aitab sageli lahendada tegeliku elu probleeme, otsides vastust fantaasiatest. Televisioon võib muuta taju ja arusaama maailmast, milles indiviidi elab." (Smith & Paterson 1998: 58).

Saadete funktsioonid

Meelelahutuse funktsiooni kandis 82% ja samastumise funktsiooni 51% programmist, kaugele maha jäid informeeriv (19%), hariv (9%) ja kogemusi vahendav (5%) funktsioon.

Kõige sagedasema funktsioonide kombinatsioonina esinesidki koos meelelahutus ja samastumine, mis iseloomustas pea iga seriaali-mängufilmi. Samuti esinesid tihti koos informeeriv ja hariv funktsioon, nagu näiteks saadetes "Eesti loodus" ja "Arstisaade". Ka informeeriv ja kogemusi vahendav funktsioon on suhteliselt tihti saadete põhilisteks funktsioonideks – näiteks saadetes "Politseinädal" ja "Kaunis kaunimaks".

Vaadeldes funktsioone ajalisest aspektist, selgub, et meelelahutus oli ühtlaselt päeva peale laiali jagatud ja seda katkesta-

sid aeg-ajalt vaid informeerivad või informeeriv-harivad saated. Funktsioonide "päevaplaanina" oli nädalavahetuse programm selline: kell 8-10 meelelahutus, kell 10-13 informeeriv-hariv, kell 13-19 meelelahutus, kell 19-19.15 informeeriv, pärast seda meelelahutus. Argipäevade programm oli sellest mõnevõrra erinev, sest mõnel päeval (neljapäeval, reedel) korrati nädalavahetuse informeeriv-harivaid saateid. Üldjoontes oli tööpäevade programm järgmine: kell 7-17 peamiselt meelelahutus, mida olenevalt päevast katkestasid kas müügiprogramm ("Teleturg") või eelmise nädalavahetuse informeeriv-harivad saated; kell 17 lühiuudised, kell 17.10-19 meelelahutus, kell 19-19.30 informeeriv kava, millele olenevalt päevast järgnes kas informeerivkogemusi vahendav omasaade või meelelahutus, kell 20.30-23 meelelahutus, millele järgnesid informeeriva funktsiooniga hilisõhtused lühiuudised ja meelelahutus.

Seega oli argipäevade tippajal meelelahutust täiendatud teiste funktsioonidega. Nädalavahetusel domineeris meelelahutus tippajal tugevalt ja oli teiste funktsioonidega täiendatud rohkem ennelõunasel ajal.

Meelelahutuse domineeriv osakaal tuleneb suurest mängufilmide, seriaalide ja telemängude hulgast. Meelelahutuse suur osakaal on TV3 omanike taotlus.

"Programmi eesmärk on eelkõige meelelahutus. 1. jaanuarist oleme ühinenud Viasat kontserniga – selles mõttes ühinenud, et meil on ühine eetrigraafika, ühised vahekõllid ja sellest tulenevalt ka ühine programmipoliitika. Viasati loosungiks on dedicated entertainment – meelelahutus igaühele. Meelelahutuse kõrval pakume ka uudiseid, informatsiooni, natuke probleemsaateid ja lastele mõeldud programme. Aga põhimõtteliselt on eesmärgiks ikka: lahuta meelt!" (Intervjuu TV 3 avalike suhete juhi Annika Remmeliga).

Sihtauditoorium

Põhiliselt on TV3 saated suunatud üldisele auditooriumile, mis tähendab, et tegu on saadetega "kõigile". Üldisele auditooriumile oli uuritud päevade programmist mõeldud 39% (nt "Sa-jandi valgus ja varjud", "Kuldvillak", "Politseinädal", uudised, mängufilmid). Võrreldaval hulgal (29%) oli noortele mõeldud saateid (nt "Filter", "Melrose Place", "Dawson's Creek").

Edasi võib välja tuua enam-vähem võrdselt naistele (18%, nt "Kaunis kaunimaks", "Hommikukõõk", "Vaprad ja ilusad") ja meestele (16%, nt "Remington Steele", "A-rühm") suunatud saated. 480 minutit (8%) oli suunatud lastele (nt "Alice imede-

maal", "Onu Frederik ja sõbrad", "Ilmaeluime"). Marginaalselt olid esindatud ka teemad – sport, köök, loodus, kinnisvara – ja vastavad huvigrupid. TV 3 ei pakkunud spetsiaalseid saateid keskealistele, pensionäridele ega maainimestele. Seda võib seletada TV3 kui kommertskanali orienteeritusega eelkõige kasumile.

"Kommertsteleviisioon elab oma reklaamirahade arvel, seetõttu võib öelda, et hea programmi kriteerium võiks olla see, et ta pakub huvi võimalikult laiale auditooriumile. Me ei saa oma programmi üles ehitada eksklusiivsetele või hästi tehtud, kuid väikestele vaatajagruppidele tehtud saadetele." (intervjuust TV 3 avalike suhete juhi Anneli Remmeliga).

Üldisele auditooriumile sunnib erakanalit keskenduma vajadus olla atraktiivne reklaamialandjale, kes soovib saada võimalikult palju kontakte, mis omakorda tähendab suundumist üldisele, võimalikult rohkearvulisemale auditooriumile.

"Erakanalite funktsioon on ainult üks: teenida kasumit. Teenimiseks on mitu viisi, kas suurem turuosa või odavam programm. Lõppeesmärk on ikka aastalõpukokkuvõttes see number. [...] Kui me räägime märtsist 2000, siis see [programmikooastamise kriteerium] on tasuvus. Praegu on väga tugev orientatsioon sellele, et raha tagasi teenida." (Intervjuu TV 3 endise tegevdirektori Andres Jõesaarega).

Avaliku teenuse pakkumine

Kui vaadelda programmi avaliku teenuse osutamise seisukohalt, näitas TV 3 täielikult avaliku teenuse funktsiooni täitvaid saateid viiendiku programmist, mainitud funktsiooni osaliselt täitvaid saateid 140 minutit (2%). Ligi neli viiendikku (78%) programmist klassifitseerus avaliku teenuse funktsiooni mittetäitvaks.

Järgnevalt toon näiteid mõningate konkreetsete saadete klassifitseerumise kohta. Täielikult avaliku teenuse funktsiooniga saated olid näiteks: "Sajandi valgus ja varjud", "Ilmaeluime", "Hommikuköök", "Eesti loodus", "Arstisaade", uudised, aga ka dokumentaalfilmid "Discovery maailm" ja "Vabana sündinud".

Osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete hulka klassifitseerusid "Politseikroonika" ja "Cinemanja". "Politseikroonika" kajastab kuritegevust Eestis ehk siis igapäevase tegelikkuse üht aspekti. Saate väärtust kahandas saatetegijate poolt valitud positsioon, mis oli kaldunud riigi ehk politsei poole ja kodaniku vastu, väljendudes näiteks inimeste alavääristamises ja/või ennatlikus süüdistamises.

Filmisaade "Cinemanía" informeerib kinos peatselt linastuvatest filmidest, aga ta teeb seda üheülbalselt, toetudes filmikompaniile valmistatud reklaamtraileritele. Saatejuhi tekst jääb suures jaos filmi sisu ümberjutustavaks. Seega võib "Cinemaníat" pidada sisuliselt reklaamsaateks.

Osaliselt pakkus avalikku teenust ka saade "Kuldvillak", millel oli küll olemas hariv funktsioon, kuid see polnud antud saate puhul domineeriv, tegijate taotlus oli pigem meelelahutus.

Avaliku teenuse funktsiooni mittetäitvad olid näiteks seriaalid, "Bingo-loto", "Nädala filmid" ja nii edasi.

Avaliku teenuse funktsiooni suhteliselt suurt osakaalu – viilendik programmist – võib seletada vajadusega parandada kanali imago ja vaatajate soovidega arvestamisega.

– Mis on TV3 kõige olulisemad saated?

"Igal saatel on oma eesmärk. Kui imidzist ja vaataja huvidest rääkida, siis "Kahvel", "Seitsmesed uudised", "Sajandi valgus ja varjud". Kui me räägime kasumist, siis mängud, lotod, "Kuldvillak", "Õnneratas". Need on saated, mis toovad raha sisse."

– Miks TV3 teeb saadet nagu näiteks "Sajandi valgus ja varjud", mis sobiks vabalt ETV-sse, mis on nn täiesti avalik-õiguslik? Sellist kohustust ju ei ole.

"Jah, kohustust ei ole. Vaataja huvides, mis meid ka huvitab."

– Et siis mingite teiste tulude arvelt teete ka midagi sellist?

"Jah, minu ajal see nii oli. Esiteks kujundab see kanali imidžit ja teiseks on see ka erinevate vaatajagruppide rahuldamine. Kõik ei taha kogu aeg "Maria Bonitat" näha." (Intervjuu Jõesaarega).

Programmi kommertsiaalsus

Kommertstelekanali programm on eeltoodud analüüsi kohaselt nii funktsioonide, saadete vormi kui kujuteldava sihtauditooriumi aspekte arvestades suhteliselt üheülbaline. Saateid programmi planeerides ei ole esikohal mitte saate kvaliteetsus või saate vajalikkus, vaid primaarseks osutub ikkagi tasuvus, nagu Andres Jõesaar ka viitas.

– Milliseid saateid sellepärast on tehtud, et need toovad raha sisse?

"Sisse toovad raha need saated, millel on kõrged reitingud. Reklaamioskjad on väga kinni reitingutes. Sellepärast saab välja

tuua "Kuldvillaku", "Kahuli", "Politseinädala", millel on kõrge reiting. Arstisaated ja lastesaated on tagaplaanil. Nendes on minimaalselt reklaami." (Intervjuu Remmeliga).

Erakanali programmi eest vastutavad inimesed on sunnitud programmi koostamisel arvestama nii turu olukorrast lähtuvate kui ka kontsernisisesest survetega. Remmeli sõnul määravad viimased näiteks ära filmid ja sarjad, mida TV3 näitab. Samuti on omanikud Remmeli sõnul majanduslikel põhjustel püüdnud lõpetada kõigi omasaadete tegemise. See on takerdunud Eesti seadusandlusest tulenevate piirangute taha: seadus nõuab 25 protsenti omatoodangut ühe kalendrikuu jooksul.

Omanike suhtelist rahulolematust kinnitab ka Andres Jõesaar, öeldes, et 1996. aastal paika pandud viie aasta plaanist on vaid osa punkte täidetud: "Turupositsioon on varem kättevõidetud, kui me kirja panime, aga majandusliku kasumi tootmisega on vastupidi... ütleme, et selleni on veel poolteist aastat aega." (Intervjuu Jõesaarega).

- Kas TV3 programmiga jääte rahule?

"Kui olla omanik, siis mitte, kui olla televaataja, siis numbrid näitavad, et vaataja on rahul. Püstitatud sai eesmärk haarata vanuserühm 12-50. Selles vanuserühmas ületame me praegu ETVd peaaegu kaks korda." (Intervjuu Jõesaarega).

Kuivõrd saaksid erakanalid avalikku teenust pakkuda? Võib välja tuua kaks seisukohta – TV3 endise juhi ja praeguse avalike suhete juhi omad.

"Arvan, et kommertsjaamad suudaksid anda inimestele täpselt sama, mis peaks andma avalik-õiguslik televisioon. Veebruaris oli probleem, et ETV ei saa rahapuudusel vabariigi aastapäeva pidustusi ülekanda. Meie olime kohe valmis seda tegema. Tegelikult ei ole sellist asja, et jääks midagi raha taha pidama. Et see ei too sisse, et seda me ei tee. On selliseid asju, mida me teeksite ka siis, kui me sellest tulu ei saa." (Intervjuu Remmeliga).

"Näen seda võtolla litiga mustades prillides, kuid näen, et omanikud on nii palju raha kuue või rohkema aasta jooksul süa sisse pannud ja ei näe sellel enam mõtet. Juhtub sama, mis lehtedega. Kaua sa ükka seda toidad. [—] Arvan, et praegune turuolukord kaotab ära selle, mis ei too kasumit, kas otseses rahalises või turuosana kanali imidži näol. Kāes on praegu see aasta, kui pole enam raha: Rootsi või Norra krooni Eesti krooniks ei konverdiita televisioonis. Seni maksis Rootsi või Norra või üks-

kõik milline välistele vaataja selle kinni, et eestlased saaksid head programmi näha. Nüüd on see aeg läbi, nüüd peab oma rahaga hakkama saama. [—] Eestis on kindlalt parem programm kui eestlased majanduslikult suudaks üleval hoida. [—] Selle koha pealt on Eesti rahval ees aeg, kus nad on sunnitud ütlema: olid ajad.” (Intervjuu Jõesaarega).

Nende arvamuste taustal ei saa eeldada, et avalik-õigusliku kanali kadumisel kasvaks avalikku teenust pakkuvate saadete maht erakanalites, sest eelkõige soovivad omanikud mitte jätkuvalt investeerida, vaid raha kilrest tagasi teenida. Ja kui avalikku teenust pakkuvate saadete maht ka kasvaks – kuigi see on omasaadete lõpetamise jutu taustal väheusutav – ei ole garantiid, et selline olukord ei võiks omanike suvast lähtuvalt ükskõik millisel ajahetkel muutuda.

Allikad ja kirjandus

Intervjuu TV 3 endise tegevdirectori Andres Jõesaarega 31.03.2000.

Intervjuu TV 3 avalike suhete juhi Annika Remmeliga 30.03.2000.

Smith, A. & Paterson R. (toim) (1998). *Television. An International History*. Oxford University Press.

Maia Möller, Meelis Süld

Vikerraadio

Vikerraadio on Eesti raadioprogrammide vanim ja auväärseim. Vikerraadioga (sh varem üldiselt Eesti Raadioga, Vikerraadio loodi ER2. programmina 1967. aastal) on üles kasvanud mitu põlvkonda ja ta tähendab paljudele harjumuspärast raadiokeskkonda. See programm on nagu klassika – ühendav ja turvaline. Vikerraadiol on läbi aja olnud kultuuriline, ühendav ja hariv roll.

Vikerraadiot kui avalik-õigusliku raadio põhiprogrammi iseloomustab sõnaliste saadete suur osakaal ja programmi suunatus üldisele auditooriumile.

Programm ja funktsioonid

Vikerraadio programmis domineerisid analüüsitud kuuel päeval hariva funktsiooniga saated, mis täitsid veerandi programmist (24%, protsent siin ja edaspidi võetud saatekordadest).^{*} Harivate saadete osakaal oli suurim nädalavahetustel, mil olid eetris nt “Müstiline Venemaa”, “Tähtpäevatund” ja raadioteater, aga küllaldane ka argipäeviti, nt igaõhtune “Maailmapilt”.

Ligi viiendik (18%) programmist täitis meelelahutusfunktsiooni – siia kuuluvad raadiomängud ja muusikasaated, aga ka osa hommikuprogrammist. Peaaegu sama palju oli informeerivaid saateid (16%) – uudised, “Argipäev”, “Maailm täna” jt.

Kogemusi vahendavatest saadetest (13%) väärtivad mainimist küpsemale ja naiselikumale kuulajale mõeldud “Spekter” ja “Päevatee”. Järgnevad reguleerivad, suunavad ja arvamust kujundavad saated (11%) nagu “Rahva teenrid”.

Esteetiliselt elamust pakkus ligi kümnendik saadetest, sealhulgas raadioteater, ja osalemisvõimalust 9% saadetest (nt telefonisoovikontsert).

Programmi ülesehitus

Saatepäev algab kell pool kuus hommikuprogrammiga, mis läheb kell kümme üle muusikaprogrammiks “Keskhomeik”.

^{*} Vaatlusajalused päevad: 17.02, 19.02, 20.02, 04.03, 06.03, 07.03.2000.

Hommikuprogramm on meeleolu loova muusika, uudiste, saatejuhi poolt valitud teemade ja intervjuudega otsesaade. Hommikuprogrammi kuuluvad lüklusteated, ajalehtede ülevaated, lühikommentaariid ja -intervjuud, hommikujutlus, õnnesoo-vid. Viimases saatetunnis on kuulajatel võimalus stuudiosse helistada ja arutleda saatejuhi poolt väljapakutud teemal.

Kell üksteist jätkub ennelõunane programm välispoliitika-saatega "Maailm täna". Saade sisaldab sageli välisajakirjanduse ülevaateid, aga ka Eesti Raadio välisreporterite infot-kommentaare. Pooletunnise välispoliitikasaate järel on eetris järjejutt.

Päev on diskussioonide ja arutluste aeg. Pärast keskpäeva-seid uudiseid jõuab eetrisse kahetunnine otsesaade "Päevasüda", mille päevakajalised teemad vajavad rohkem tähelepanu kui uudistesaaetes eraldatud 2-3 minutit. Kell kaks on eetris Vikerraadio keskne probleemsaade "Argipäev". Kell neli algab "Spekter", mis sisaldab nädalapäevast sõltuvalt haridus-, keskkonna-, pere- ja terviseteemalisi saatelõike. Üldist kuulata-vust taotlevad saated jätkuvad pool kuus Vaba Euroopa ja kell kuus "Päevakajaga".

Vikerraadio öhtuprogramm on kultuuri, kunsti, inimliku eksistentsi probleemide, emotsioonide ja mõtiskluste aeg. Eet-ris on "Maailmapilt", öhtujutt, erinevad muusikasaated, "Argi-päeva" ja hommikuse järjejutu kordus ning "Keskööprog-ramm".

Nädalavahetuse saatekava erineb tööpäevade omast oluli-selt. Programmi kuulub rohkem kultuuri-, muusika- ja ajaloo-saateid, mis on nii meelelahutust pakkuvad kui ühtlasi ka harivad. Näiteks "100 aasta laulud", mis annab ülevaate sajan-di vältel populaarseks osutunud muusikast ja muusikutest, või ühe muusiku bio- ja diskograafiat tutvustav "Unustamatud". Nädalavahetuse kavas on ka päevakajalisi teemasid puuduta-vaid saateid: "Rahva teenrid" võtab kokku nädala olulisemad ühiskondlikud teemad, "Maalehaga maale" käsitleb põlluma-jandusega seotud probleeme.

Haridus- ja kultuurisaated

Enamik harivatest saadetest on kultuurisaated, mis tut-vustavad nii Eesti kui välisriikide loomeinimesi ja annavad kuulajale süsteemse ülevaate mõnest ajalooperioodist: "Täht-päevatud" (ülevaade kultuuritegelaste elust ning loomingust nende sünnipäeval), "Saja aasta laulud" (tutvustab parimaks peetud muusikat läbi sajandi), "Unustamatud" (tegeleb tuntud muusikute biograafia ja diskograafia tutvustamisega), "Kul-

tuurikaja", raadioteater ja järjejutt (pakuvad tõsisaid kirjan-
dusalamusi).

Säravaimad on Vikerraadio programmis kultuuri- ja maail-
mapilti rikastavad kunstilised saated: kuuldemängud,
järjejutud, "Maailmapilt", "Kirjutamata memuaare", "Keskõõ-
programmi" saated. Nende saadete tugevus sõltub eelkõige toi-
metajatest: Mari Tarand läheneb alati keelele-kirjandusele
naiselikult läbi perekondlik-traditsioonilise vaatenurga; Mar-
tin Viirand huvitub kultuurikontaktidest ja kultuuri laiemast
mõtestamisest; Terje Soots isiksuslikest ja psühholoogilistest
probleemidest; Lembit Lauri inimese saatuseloost Eestis. Kõik
mainitud saatejuhid oskavad hästi valida vestluskaaslast.

Programmis on ajalugu, pärimust ja identiteediprobleeme
käsitlevaid saateid. Lähiajalugu teadvustab "Kirjutamata me-
muaare", kaugemaid aegu-kultuure "Müstiline Venemaa" jm.

Samastumisvõimalust pakub Helgi Erilau "Tähtpäeva-
tund", kus probleeme otseselt ei püstitatagi, vaid jutustatakse
traagilisi elulugusid muusikaga põimitult. Ometi võib siin saa-
da (kujuteldava) lahenduse mõnigi isiksuslik ja eksistentsiaal-
ne probleem.

"Keskõõprogramm" on paljulubav ning saated on inimlikud.
Harivat rolli tänapäeva stiilis täidab Jaan Tootseni toimetatav
raadioloeng "Õõülikool".

Sotsiaalse suunitlusega saated

Vähem tähelepanu on Vikerraadio programmis pööratud
looduse ja keskkonnaprobleemidele, samuti sotsiaal- ja pere-
probleemidele. Saatekavas on olemas küll vastavasisulised
saated (nt "Spekter"), esindatud on nii tervishoiu-, keskkonna-
ku haridusteemad, kuid veniva ja vähediskutiivse esituslaadi
tõttu ei kutsu need saated end kuulama ega täida oma rolli.

Ajal, mil inimesed ühiskonnas elavad valuliselt üle suuri
muutusi, ei ole Vikerraadios pea üldse käsitletud perekonnate-
maatikat. Puudub diskussioon. Inimesed ei saa pöördelistel
hetkedel toetust. Teravamalt väljendub see faktis, et program-
mis puuduvad saated, mis tõstataksid eksistentsiaalseid prob-
leeme. Seega on programm mõnevõrra inimkaug ja tänapäe-
vaste probleemide käsitlemisest hoiduv.

Sihtauditoorium

Kõige rohkem oli kujuteldava auditooriumina arvestatud
keskealisi (neile oli mõeldud 29% saadetest). Peaaegu sama pal-
ju saateid oli üldisele auditooriumile (26%). Meestele ja naistele

oli suunatud võrdselt 14% saadetest, pensionäridele 13% (nt "Päevatee"). Vähe oli tähelepanu pööratud lastele ja noortele (vastavalt 2% ja 1%).

Lastesaadete vähesus on tõsine probleem, teistes raadio-programmides on neid samuti väga vähe. Tänuväärne on õhtujutt. Reet Made toimetatavad lastesaated on aga elukauged ja liiga jäikade raamidega.

Tegelikult puuduvad raadios laste hääled ja mõtlemine, otsekui välditaks sel moel tulevikule mõtlemist ja vastutust. Samuti ei kosta keerulist elu elanud eakate inimeste kogemusi.

Väärtushoiakud

Väärtushoiakutest domineerisid vaadeldud päevaldel haritus (18%) ja informeeritus (15%). Mõnevõrra jäid maha kultuur (9%), eesti (rahvus)kultuur/tavad (7,9%), tervis (5,2%), riigi huvid ja riigikaitse (5,2%), eesmärgikindlus/visadus/julgus (5,2%) ja kristlik maailmavaade (5,2%). Vähem väärtustati patriootilisust ja isamaad, lapsepõlve, vanemaid, kodu, haridust, omakasu/õigusi, loodust, eneseväärikuse säilitamist, eesti keelt, professionaalsust ja oma huvide eest seismist.

Erinevalt teistest raadiojaamadest on Vikerraadio pühen-danud saateaga ka kristliku maailmavaatega inimestele: "Kiri-rikuelu", hommikupalvused ja pühapäevahommikune lühijut-lus ning neile lisaks veel Eesti Luterliku Tunni saated.

Kommentaariid

Vikerraadio on säilitanud mitmed head ja vajalikud tradit-sioonid (kuuldemängud, järjejutud, erinevad kultuurilise orientatsiooniga saated, "Keskööprogramm" jne), samas on vii-masel kümnendil kadunud olulised sotsiaalsed saated, millele ei leia asendust ka teistest programmidest, nt "Perekond ja kodu" laadsed saated.

Ärevaks teeb vähene suunatus tulevikku, kaugema pers-pektiivi puudumine. Analüüsitud päevade programmis aval-dus see nii probleemikäsitlelustes kui ka sihtauditooriumide aspektist näiteks lastesaadete vähesuses. Palju harivaid ja in-formatiivseid saateid sisaldav programm jätab seetõttu tolmu-se mulje.

Vikerraadio vajab värskust, et võimaldada diskussiooni, osalemist tõsistes üldistes arutlustes. Poliitilist informatsiooni võiks olla vähemgi, ent eluprobleemide käsitlemisel peaks ole-ma osalevam ja aktiivsem. Vaja on laiemaid probleemitõstatusi ja analüüse eri valdkondadest, avarat ja avardavat pilku Eesti ja muu maailma protsesside käsitlemisel.

Sergo Selder

Raadio 2

Raadio 2 programmis domineerib meelelahutus. Teistlaadi funktsioone täidavad näiteks "Ajalootund", "1940", "Kuula kõõki", "Trikatrel", "Olukorrast riigis", "Kunstikanal", "Võrgutaja", "Tähtpäevatud".

Raadio 2 programmis on ka saateid, mis ühendavad meelelahutuse informatsiooniga, nagu "Tere hommikust", "Laupäevak", "Et R2 maa", "Kahega lõunal". Kuid üldiselt ei ole informatsioon nendes saadetes mitte niivõrd eluliselt vajalik teave kui just pehmemad meelelahutuslikud uudised, iseäranis muult maailmast.

Minu kuulamiskogemuse põhjal pakub Raadio 2 Eesti raadiotest kõige mitmekesisemat muusikavalikut, näiteks pakub Kaarel Kose kuulata enimmüüdud muusikapalu, "Lustikumut" – soovilugusid kuulajatelt, "Propaganda" – uuemat rocki, "Kliinik" house'i ja garage'i, "Reggae power" reggaemuusikat, "Kae kantrit" kantrimuusikat, "Linnadzungel" hip-hopi ja souli, "Sessioon" erinevat džässi.

Suurem osa saateid ongi muusikasaated, mis, kui muusika välja arvata, on üpris ühesugused: saatejuht ütleb muusika tutvustuseks paar sõna ja mängib muusikat.

Raadio 2 programm on suuresti üles ehitatud staaridele. Kuulajatele pakutakse üsna palju võimalusi osalemiseks: selleks on kavas telefonimängud, soovisaated, tervitussaated.

Kahjuks tuleb tõdeda, et Raadio 2 saadetes helistaja ei sõra just erilise taiplikkusega. Enamik raadiosse helistajaid on noored inimesed, kes täpselt ei teagi, miks nad helistavad. Näiteks kui etteantud vastusevariantidega raadioküsimuse puhul on pakkumata veel üksainuke variant neljast, oskab paar inimest alati pakkuda veel kord juba läbivõetud variante, mis näitab, et saadet ei kuulatagi eriti põhjalikult.

Raadio 2 on tihedalt seotud kõikvõimalike sponsoritega. Iseäranis on Raadio 2 muusika- ja filmitööstuse meelevaldas: raadiomängude küsimused pole mitte maailmaasjade, vaid kitsalt mõne konkreetse firma või toote kohta – näiteks kas siis parasjagu kinos linastuva filmi ("Propaganda") või verivärske plaadi (Kaidi Klein) või mõne firma ("Päripüüdja") või mõne käimasoleva messi või muusika- või spordiürituse kohta.

Raadio 2 ei paku ega koorma oma kuulajat millegi keerulise-
maga. Suurem osa programmist on kergesti seeditav.

Programmi suur eelis on õiste saatete olemasolu. Öösel ei
mängi stuudios anonüümne plaadimasin, vaid kuulajatega
suhtleb inimene (võtab vastu õiste helistajate kõnesid ja män-
gib soovilugusid). Käesolevas artiklis ma õõsaateid pikemalt
siiski ei käsitle.

Lisaks Eesti Raadio uudistele on Raadio 2-l ka oma uudi-
sed.

Kujuteldav auditoorium

Kuulatud perioodi kuude saatepäeva sattus 33 erinevat
saadet (lisaks veel uudised).^{*} Kordussaateid ma üldpildis ei ar-
vestanud.

Kõige enam saateid oli mõeldud noortele – 21 saadet 33st,
s.o 64% (siin ja edaspidi on protsent võetud saatete arvust).
Noortele olid määratud kõik muusikasaated, "Võrgutaja",
"Timbulimbu show" jms.

Keskealistele oli 8 saadet (24%), nt "Tähtpäevatund", "Kuu-
la kõõki", "Olukorrast riigis", "1940". Vähem saateid (6 e 18%)
oli tehtud pensionäre ja üldist auditooriumi arvestavalt. Nende
saatete hulgas olid "Kae kantrit", "1940", "Kuula kõõki", "Täht-
päevatund".

Üldisele auditooriumile olid suunatud "Tere hommikust",
"Et R2 maa", "Ajalootund", "Kahega lõunal".

Lastele võiks kuulata viit saadet (15%), nt "Eesti
Kabel", "Timbulimbu show", "Trikatrei" ja Märt Rannamäe
saade.

Vähemustele mõeldud saateid ette ei tulnud. Vähemusteks
ei arvestata siinjuures muusikamaitsega määratletud vähe-
musi.

Saate funktsioon

Kõige suurem hulk saateid, ehk suisa 26 saadet (79%)
kandsid meelelahutuse pitsert. Siit võib välja lugeda, et on ava-
likku teenust pakkuvaid saateid, mille puhul meelelahutus on
omal kohal, nt "Tere hommikust", muusikasaated, "Kõõgijutt",
"Rahva oma kaitse".

Kümme saadet täitsid osalemise funktsiooni (30%), nt
"Timbulimbu show", "Lustikummut", "Et R2 maa".

---

^{*} Vaatlusalused päevad: 19.02-22.02 ja 26.02-29.02.2000.

Üheksa saadet olid informeerivad (27%), kuus harivad (18%).

Saate vorm

Kõige rohkem esines saadetes lihtsalt hajusat teksti ehk struktureerimata kõnet (14 saadet), nt "Timbulimbu show", Märt Rannamäe saade, muusikasaated. See ei tähenda, et need saated koosnevadki ainult struktureerimata kõnest, kuid seda tuleb saates väga tihti ette.

Esinemissageduselt ei jäänud palju maha diktoritekst (13 saadet), nt "Tere hommikust", "Kuula kõõki", "Ajalootund".

Vaba vestlust sisaldavaid saateid oli seitse, nt "Timbulimbu show", "Rahva oma kaitse", "Olukorrast riigis". Viie saate koosseisus oli intervjuu. Oli ka üks lavastuslik saade – "Kõõgijutt". Ühtegi reportaazi vaatlusalusesl perioodil kahjuks ette ei tulnud.

Saates osalejad

Üldiselt peab ütlema, et R2 saadetes väga palju osalejaid ei ole. Rohkem on neid ajakirjanduslikes saadetes, kus saatejuht on veldi enam vahendaja rollis, nt "Et R2 maa" ja "Kahega lõunal". Saates osalejad on nendel juhtudel intervjuueeritavad ja saatesse helistajad.

Väga huvitavate osalejatega saade on "Eesti kabel", kus saavad laulda kõik kodanikud, kes selleks soovi avaldavad. Tavalisteks osalejateks on ka otse eetrisse helistajad kõiksugu kuulajaküsimuste puhul. "Kunstikanalis" oli saatejuht kutsunud kaks inimest stuudiosse. Ent üldjuhul on saadetes osalejateks vaid saatejuht/autor ise, tema muusika ning helistajad.

Väärtushinnangud saadetes

Programmis väärtustati informeeritust, alternatiivmuusikakultuuri, lase-lõdvaks-suhtumist – kõik kolm olid väärtustatud kuues saates (18%), nt saadetes "Tere hommikust", "Linnadzungel", "Sessioon". Popmuusika ja uudislik meelelahutus olid esindatud viies saates (15%).

Neljas saates väärtustati tantsukultuuri, kolmes saates haritust, isetegevust ja popkultuuri.

Kahes saates oli tähtsal kohal kunst-kultuur ja huumoriroonia, nendeks saadeteks on "Kunstikanal" ja "Rahva oma kaitse". Saates "Võrgutaja" on väärtustatud tehnikaaajastuga kaasas kälmist.

Avaliku teenuse funktsiooni küsimus

Avalikku teenust pakkuv programm peaks olema üldhuvi-
tav, kõigile mõistetav ja sisukas. Ta peab sisaldama endas po-
tentsiaali. Muusikakriitik Tõnis Kahu on öelnud, et ta ei pea
kogu aeg teatris käima, aga tal on vaja teadmist, et teater on ole-
mas ja sinna saab igal ajal minna (Intervjuu Kahuga).

Üks lahkavamusel tekitav moment avalik-õigusliku ring-
häälingu puhul on reitingud ja muud näitajad. Hagi Šein rõhu-
tab, et avalik-õiguslikus ringhäälingus on oluline programm,
mitte majandusnäitajad (Šein 1996). Eraringhäälingu eesmärk
on eelkõige teenida kasumit ja selleks võib ta muuhulgas osuta-
da ka avalikku teenust, kui heaks arvab. Peamine erinevus
seisneb kohustuste erinevuses.

"Kontrastiks kommertsringhäälingule peab ETV näitama
suurel hulgal neid saatetüüpe, mida ei saa jätta turu konjunk-
tuuride ja juhuse hooleks, mis turul tingimata ellu ei jääaks,
kuid millel on märkimisväärne tähtsus inimeste eneseteadvuse
ja väärikuse kasvatamises, sotsialiseerimises, ja osalemises
avalikus elus: kvaliteetsed uudised ja info, tõsine draama, kau-
nid kunstid ja kultuur, haridussaadet, laste- ja noortesaadet.

*Kvaliteet ja programmi mitmekesisus on need peamised kri-
teriumid, mille alusel hinnatakse avalik-õigusliku televisiooni
vastavust ühiskondlikule tellimusele. Üldiselt jaguneb kogu
omatoodang kaheks: ajakirjanduseks ja meelelahutuseks. Ava-
lik-õiguslik programm peab olema valdavalt ajakirjanduslik.
Mõistagi ei taha siinkohal väita, nagu poleks heal meelelahutu-
sel ETV programmis kohta. Küsimus on proportsioonides, selle
tegemise vormides. Ja kvaliteedis."* (Avalik-õiguslik ringhää-
ling...2000: 4, 9). ETV kohta öeldu peaks käima ka R2 kui ava-
lik-õigusliku raadiokanali kohta.

Pierre Juneau on öelnud: "Otsustajad kõikides riikides on
lasknud raadiol ja televisioonil muutuda pigem turustusmasi-
naks kui kultuuri elemendiks."

Seda on tunda ka Raadio 2 programmis. Tugevat rõhku on
pandud popkultuuri uutele väljalasetele nagu seda on uued
muusikaplaadid ja värskelt kinos linastuvad filmid.

Väga tugev promomine käib läbi mitmesuguste kuulaja-
mängude, kus pidevalt korrutatakse, kui uue ja hea plaadiga
on selle päeva auhinna näol tegu.

Lisaks sellele oskavad vist vaid Raadio 2 plaadikeerutajad
ise öelda, kui mitu korda päevas mängitakse parajasti muusi-
kamaailma kõige kuumemat hitti.

Nüüd võib ikka veel kinnitada, et tegemist on kuulaja huvi-
dele vastu tulemisega. Kuulaja tahab seda muusikapala kuula-

ta, sest see on populaarne ja ta arvab, et see meeldib talle. Kuid avalik-õiguslik jaam peab olema kuulajatele ka omamoodi kasvataja ja harija – pakkuma talle uusi lahendusi ja variante, asju, mida kuulaja ise ehk oodata ja soovida ei oska.

Samas on ilmnunud kahtlusi, kas ikka on õige vaadelda Raadio 2 eraldi kanalina? Selle küsimuse esitajad vihjavad tavaliselt sellele, et Eesti Raadiot tuleb käsitleda tervikuna ja Raadio 2 on vaid osa sellest.

Arvan, et Raadio 2 programmi saab vaadelda osaliselt ka teistest eraldi. Kui nende auditoorium on peatoimetaja Urmas Leinfeldi sõnul 20-40 aastased inimesed, siis tähendab see, et programm on suunatud ühele vanusegrupile. 20-40 aastased inimesed ei jagune ainult muusikamaitse alusel, vaid vajavad infot, meelelahutust, harvaid saateid ja kultuuri nagu teisedki inimesed.

Kui vaadata Eesti Raadiot tervikuna, siis selle neli kanalit ei tohiks omavahel konkureerida, vaid peaksid üksteist täiendama. Hetkel nad aga konkureerivad teatud osas omavahel.

Analüüsitud 4200 minutist Raadio 2 programmist moodustas avaliku teenuse funktsiooni täitev programm minu hinnangul 2238 minutit (53%), sellest üle poole täitis seda funktsiooni üksnes osaliselt.

Kultuur ja avalik teenus

Teatavasti sisaldab avalik-õigusliku ringhäälingu üldlevinud definitsioon mõistet "kultuur". Aga mida selle all mõistetakse? Selgub, et erinevaid asju. Raadio 2 peatoimetaja mõistab selle all suuresti popkultuuri ja kaasaegset muusikamaailma.

"/.../ aga õhtul me mängime kõiki alternatiivseid asju, seal on mõnel saatel ainult paar tuhat kuulajat".

- Need on siis lihtsalt erineva muusika saated?

"Erineva muusika jah. Põhimõtteliselt on seal kõike: jazzist hiphopi ja rajurokini ja alternatiivsed tantsumuusikasaated."

- See on siiski ju muusikaline lähenemine kuulajale, et siin mingeid saateid nagu vähemustele konkreetselt...

"Noo... hiphopisaade, kus on Eestis võibolla ainult kuskil kaks tuhat inimest üldse, kes seda muusikat taluvad – kui see ei ole vähemustele suunatud, siis mis asi see on?"

- See on ikkagi muusikasaade, see ei ole vestlussaade, arutlussaade?

"Põhimõtteliselt kogu info, mis seda valdkonda üldse haarab, tuleb ikkagi sealt."

- Ta läheb siis uudislik-meelelahutuslikus suunas?

"Absoluutselt mitte. Siin on väga suur erinevus – kõik ülejäänud raadiod, mõtlen eraraadiod, nendel ongi põhiline see, et vedada seda ühte kaigast kogu aeg. Meil oleks lihtsam ja tunduvalt odavam mängida õhtusel ajal ka sama, mida päeval, niiöelda seda hitraadiot jätkata. Meie osakaal oleks palju suurem. Me justkui meelega anname õhtul osa kuulajaid teistele."

Siit selgub ka see, et oma tegutsemises lähtub Raadio 2 ikkagi suuresti kommertshuvidest.

Kas mõiste "kultuur" all võib mõista meie igapäevast tänavapilti? Kas see tähendab, et avalik-õiguslik ringhääling peab peegeldama ja edendama just seda maailma? Või mõistetakse siin kultuuri all midagi sügavamat? Muusikakriitik Tõnis Kahu on arvanud, et see kultuur tähendab pigem midagi, mis meil on ühiselt olemas. Mis meil on ühises minevikus. Midagi, mis läheb hinge ja on kahtlemata tähtsam kui ostu-müügi suhe.

Kultuur on see, mis teeb inimesed huvitavaks, muu maailma tähelepanu väärivaks. See on see, kuidas rahvas, ühe maa inimesed väljendavad oma unistusi ja lootusi ja kuidas nad räägivad oma minevikust ja tulevikust. See on see, millest nad hoolivad.

Kui raadio loodi ja hiljem televisioon välja arendati, võttis enamik riike seisukoha, et neid meediume kasutatakse harimiseks, kultuuri heaks, informeerimiseks, väärtuslikuks ja väärikaks meelelahutuseks ja valgustuseks.

Tuleb selget vahet teha muusikalise kultuuri kui väärtuse ning muusikalise kultuuri kui kauba vahel, mida tarbijatele igal võimalikul juhul pähe määratakse.

Kokkuvõte

Kiituväärt on Raadio 2 ponnistus mängida võimalikult palju erinevat muusikat. Kiituväärt on see, et Raadio 2 teenib Eesti Raadiole raha. Kiituväärt on peatoimetaja soov teha rohkem ajakirjandust. Raadiojaama puhul on selle paratamatuks tagajärjeks suurem sõltuvus kommertshuvidest, kui seda tihti tunnistada tahetakse.

Kirjandus ja allikad

Avalik-õiguslik ringhääling Eestis: mõiste, programm, auditoorium (2000).

Uurimistöö 1. vahearuanne, Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond.

Intervjuu Raadio 2 peatoimetaja Urmas Leinfeldiga märtsis 2000.

Intervjuu muusikakriitik Tõnis Kahuga märtsis 2000.

Šein, H. (1996). *Avaliku ringhäälingu tulevik Eestis. 12+1 põhiküsimust, teese ja fakte diskussiooniks avalik-õiguslikust ringhäälingust*. Tallinn: Eesti Televisioon.

Anu Mägi

Klassikaraadio*

Klassikaraadio on Eestis ainulaadne raadiojaam. Sel on suur tähtsus raadios kõlava muusika ja jututeemade ringi avardamisel, sest niisuguseid autoreid, teemasid ja muusikazanre teistest Eesti raadiojaamadest ei kuule. Eesti Raadio juhtkonna nägemuse järgi peaks Klassikaraadio olema muusikalis-sõnaline kõrgkultuurilise orientatsiooniga, väärtmuusika ja -kirjanduse eri žanre kajastavate saadetega programm igas vanuses ja erineva sotsiaalse suunilusega, peamiselt linnades elavatele kesk- ja kõrgema haridusega püsikuulajatele (www.er.ee/a2002.html).

Klassikaraadio peatoimetaja Tiia Teder sõnastab Klassikaraadio eesmärgi kui avalikkuse kultuurilise teenindamise lala formaadiga muusikalise programmi kaudu (Intervjuu Tederiga).

Lai vanuseline sihtauditoorium, puhtkultuuriline orientatsioon ja muusikaformaat on Klassikaraadiolle ainuomased.

Klassikaraadio eelkäijaks võib pidada Eesti Raadio III programmi, kus 1970-1980ndatel mängiti klassikalist muusikat. Klassikaraadio sünnipäev on 1. aprill 1995, siis alustati mõnetunnise programmiga, mille sisuks oli klassikalise muusika edastamine, üks tund oli ka sõnalise muusikasaate päralt. 1996. aastal laienes programm 6lt tunnilt 18le. Detsembrist 1998 on programm ööpäevaringne, samast ajast pärineb laias laastus ka praegune terviklik saatekava.

Muusika ja muusikasaated

Enamuse Klassikaraadio ööpäevaringsest eetriaajast täidab kõrgetasemeline muusika, tööpäevadel on muusikat 18-19 tundi ööpäevas, mis sisaldab ka plaadimasina poolt valitud õõmuusika. Nädalavahetustel, mil eetris kõlavad kõik nädala jooksul eetris olnud sõnasaated ning lisaks kordussaadet Vi-kerraadiost, on muusikat 10-11 tundi.

Plaadimuusikale lisaks antakse eetrisse ka klassikalise muusika kontsertsalvestusi nii Eestist kui Euroopast. Klassikaraadio teeb otseülekandeid nii Eesti kui Euroopa kontserdi-

* Vaatlusajalused päevad: 17-20.02, 25-27.02.2000.

saalidest, viimaseid eelkõige tänu EBU (Euroopa Ringhäälingute Liidu) liikme staatusele.

Raadiojaama populariseerimiseks ja auditooriumi võitmiseks on igal tööpäeva õhtul eetris tunniajaline populaarse klassika saade "Da Capo".

Oma koht on ka autorite poolt valitud ja kommenteeritud muusikaprogrammidel, mida tinglikult saab nimetada muusikasaadeteks. Taolisi saateid on eetris 2-3 tundi päevas.

Just nendes saadetes kõlab peale sümfooniate, ooperite ja kaasaegse süvamuusika ka džäss, *cross-over* jt muusikastiilid, mida teistes raadiojaamades eriti ei mängita. Väga suure vabaduse annab tegijale hilisõhtune saade "Fantaasia", kus autoril on vabad käed muusikastiilide valikul. Džässmuusikal on Klassikaraadios kindel koht "Pühapäevajatsu" saates. Kuna muusikaline spekter on Klassikaraadios väga avar, pole võimalik saavutada ka kõigi kuulajate rahulolu: näiteks džässi ja sümfoonia publik pole alati sama. Seda probleemi on püütud lahendada saatekava koostamisel: näiteks hommikuprogrammides avangardmuusikat ja džässi ei kõla.

Sõnasaated

Sõnasaadete osakaal on kordusi arvestamata suhteliselt väike. Klassikaraadios võib kuulda infosaateid: Eesti Raadio uudiseid ja Vaba Euroopa ning Ameerika Hääle saateid. Viimaseid edastatakse ER programmidest ainsana. Klassikaraadios, nagu ka Vikerraadios on igal hommikul palve, lisaks edastatakse kord nädalas Eesti Luterliku Tunni programmi. Kokku oli nädalas religioonile pühendatud 100 minutit eetriaega.

Olulised on Klassikaraadio originaalsaadet, mille tase on tänu professionaalsetele tegijatele kõrge. Klassikaraadio visiitkaardiks on kogu toimetuse koostöös valmiv nädala muusikaelu kokkuvõttev "Helikaja".

Klassikaraadio toimetuse koosseis on ainulaadne: viieteistkümnest töötajast kümme on muusikalise eriharidusega (Intervjuu Tederiga).

Pidevat käsitlemist leiavad ka kirjanduse- (kord nädalas on eetris kirjanduspooltund), filmi-, teatri- ja kunstimaailm ("Sõnalise" sarjas), keeleprobleemid (Vikerraadio "Keelekõrva" kor-dus).

Saadete autoriteks on oma ala professionaalid, samas pole Tia Tederi sõnul teemade ring Klassikaraadios piiratud, sest alati on hea kuulda, kui intelligentne loominguline inimene räägib millestki pühendumise ja innuga.

Klassikaraadio funktsioonid

Klassikaraadio funktsioonid võib kokku võtta järgnevalt:

1. Esteetilise elamuse pakkumine – meeldiva muusikalise tausta loomine alternatiivina popmuusikale, muusika propageerimine.

2. Muusikaelu tutvustamine kontsertide vahendamise ja "Helikaja" kaudu.

3. Kultuuritegelaste- ja nähtuste tutvustamine, kuulaja harimine.

4. Kultuuripärandi jäädvustamine – muusika salvestamine ja plaatide väljaandmine.

Seega ilmneb Klassikaraadio täielik vastavus avalik-õigusliku ringhäälingu nõuetele.

Kokkuvõte

Klassikaraadio kultuurilisus täiendab Vikerraadio ja ka Kuku raadio sotsiaalsust, pakkudes üldharivat humanitaarset temaatikat. Samuti täiendab Klassikaraadio muusikavalik tüüpiliselt popmuusikat mängivaid muusikajaamasid ja kannab tugevalt harivat funktsiooni.

Seega on Klassikaraadiol tähta oluline roll inimväärikuse kasvatajana ja ajakirjanduses käsitletavate teemade ning autorite ringi ja Eesti üldise kultuuriruumi avardajana.

Allikad

Eesti Raadio tegevuse põhisuunad aastani 2002. Eesti Raadio võrgulehekülg www.er.ee/a2002.html.

Intervjuu Klassikaraadio peatoimetaja Tiia Tederiga 02.03.2000.

Õnne Päril

Raadio 4

Käesoleva artikli eesmärgiks on analüüsida Raadio 4 programmi kui avalikku teenust. Analüüs põhineb raadioprogrammi kuulamisel nelja ööpäeva jooksul veebruaris ja märtsis 2000 – kahel tööpäeval ja kahel puhkepäeval*.

Pärast Eesti Vabariigi taasiseseisvumist on probleemiks tõusnud mitte-eestlaste, ennekõike venelaste käekäik ja tulevik Eestis, seda nii muulaste kui eestlaste vaatevinklist.

Eesti- ja venekeelse meedia tarbimise võrdlev analüüs näitab, et Eesti meedia kasutamise aktiivsus on eestlastel oluliselt suurem kui venelastel. Valdav osa muulastest jälgib vähe kohalikku trükisõna ja saab oma igapäevase informatsiooni Venemaa telekanalitest või omakeelsest suhtlusringkonnast (Lauristin, Heidmets 1998: 9).

Eesti venekeelse elanikkonna raadiokuulamise harjumus on aga peamiselt kohalike kanalite keskne. Erinevalt telesaadetest on raadiojaamad loonud endale enamvähem regulaarse auditooriumi – Eesti raadiojaamade venekeelseid saateid ei kuula üldse vaid kaheksa protsenti venelastest (Vihalemm 2000: 45).

Institutsionaalsel tasandil kujundavad muulaste võimet ja võimalusi osaleda ühises kultuuriruumis eeskätt kaks institutsiooni: haridussüsteem ja meedia. Samas püüab Raadio 4 selle peatoimetaja Mari Velmeti sõnul täita haridussüsteemist lähtuvalt puudujääke: *"Ma arvan, et peame paljus ära tegema seda, mida ei ole teinud üldharidussüsteem."* (Intervjuu Velmetiga 23.03.2000).

Raadio 4 programmi kujunemine

Eesti Raadio võõrkeelne (peamiselt venekeelne) programm Raadio 4 alustas täismahulise kavaga 1. mail 1993. Raadio 4 on avalik-õiguslik raadio, mille sihtauditoorium on Eestis elavad vähemusrahvad (www.ere.ee). Põhiliselt venekeelse programmi kavas on nädalas üle tunni saateid ukraina keeles ja üks tund valgevene keeles, üks tund kuus on eetris saade armeenlastele ning üks tund kuus juutidele.

* Vaatlusalused päevad: 17.02, 20.02, 04.03, 06.03.2000.

Analüüsi osad

Avalik-õigusliku ringhäälingu iseloomustamisel lähtusin Urmo Kūbara, Liina Lepiku ja Alari Rammo töös kasutatud liigitusest. Nimelt pidasid nad Eesti meediapraktikute ja -teoreetikute poolt esitatud avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste definitsioone liigitades oluliseks programmi, omandivormi ja finantseerimist, funktsioone ning kättesaadavust (vt nende artiklit käesolevas kogumikus lk 52).

Viienda aspektina lisasin sellele liigitusele keelekasutuse. Keelekasutus on minu arvates veel üks aspekt, mis võiks eristada avalik-õiguslikku ringhäälingut kommertsringhäälingust. Saatejuhtide korrektse keelekasutuse suurt tähtsust rõhutas ka Raadio 4 peatoimetaja Mari Velmet.

Programm

Programmi vaadeldakse antud artiklis kolmelt seisukohalt:

- 1) kujuteldav auditoorium;
- 2) saate/programmi vorm;
- 3) hinnang sisu ja vormi kokkusobivusele.

Kujuteldav auditoorium

Raadio 4 programmi kuulates jääb mulje, et ehkki saate sees võib leiduda väiksemaid osi vähemusgruppidele, on pea kõik saated adresseeritud laiale auditooriumile – seda eriti ennelõunasel ajal. Seetõttu võis peaaegu kolmveerand kuulatud saadete mahust liigitada üldise kuulajaskonnaga saadeteks.

Tabel 1. Kujuteldav auditoorium

Saadete arv	Üldine	Noored	Lapsed	Pensionärid	Huvi-grupid	Rahvus-vähemused
131	100	7	6	1	16	1
100%	76,3%	5,3%	4,6%	0,8%	12,2%	0,8%

Kanalile on iseloomulik professionaalne oskus rääkida lihtsalt ja kõitvalt ka keerulistel teemadel nagu äri või teadus. Näiteks 6. märtsi saates "Aeg on raha" räägiti järgmistel teemadel:

- 1) maailma, sealhulgas Eesti internetistumine;
- 2) pensionikindlustus – analüüs ja selgitused näidete varal;
- 3) Eesti ametiühingud.

Esitatud informatsioon oli huvitav, suunatud erinevatele vanuse- ja huvigruppidele ning kommentaaride ja näidete varal selgelt esitatud.

Saate vorm

Saadete vorm Raadio 4-s on vaheldusrikas. Diktoriteksti esines pea kolmandikus saadetest (kõik uudislikud saated).

Teise kolmandiku moodustasid segažanrid, millest omakorda umbes veerandi moodustasid taas uudissaadete vormid – tavaline oli diktoriteksti ning intervjuu või siis diktoriteksti ning reportaaži segavorm.

Harva leidsid niiõelda puhtaid vorme – üks niisuguseid oli selgelt struktureeritud korrektse kompositsiooniga kõne, mida esines eelkõige kultuurisaadetes. Vaba vestlus peamiselt grupi-vestlusena esines näiteks pühapäevahommikuses noortesaa-tes "Track", kus grupp noori arutles ning vaidles erinevate õppimisvõimaluste üle.

Klassikalist intervjuud leidsid samuti harva – hea näide sellest oli intervjuu Andres Kollistiga neljapäevases saates "Vaateväljal".

Tabel 2. Erinevate saatevormide esinemine

Dik- tori- tekst	In- ter- vjuu	Vaba- vest- lus	Struk- turee- ri- mata kõne	Repor- taaž	Osa- lev mäng	Sel- gelt struk- turee- ritud kõne	Sega- žanr	Mää- ratle- mata	Kok- ku
39	4	8	3	1	2	9	45	20	131
30%	3,1%	6,1%	2,2%	0,8%	1,5%	6,8%	34%	15%	100%

Hinnang sisu ja vormi kokkusobivusele

Raadio 4 programmis ei hinnanud artikli autor ühtki saadet halvaks ja vaid üks saade oli ebahuvitav.

Pisut üle poole kuulatud saadetest olid keskmiselt huvitavad – näiteks uudistesaa-tes, noortele adresseeritud program- mid, mängu- ja meelelahutussaa-tes. Keskmiselt huvitavate saadete puhul mängib tihti kaasa etteantud vorm. Näiteks dik- toritekstiga uudistesaa-tes on improvisatsioonil ja seega ka ül- latusmomendi võimalus väikseim.

Pea neljandikku saadetest võis hinnata üle keskmise huvitavaks. Umbes kuuendikku saadetest võis nimetada väga huvitavaks.

Väga huvitavad ja mitmekesised olid rajatagused programmid "Svoboda" ja "Raadius", vestlussaated – õnnestunud intervjuud Andres Kollisti (neljapäevane "Vaateväljas"), Nelli Kalikova (pühapäevane "Portreed") ja Eesti armees teeninud vene noormehega (pühapäevane "Külalistetuba"). Palju informatsiooni andis ka vene noorte vaba vestlusring pühapäevases saates "Track".

Suurepärasel tasemel olid klassikalise muusika saated – näiteks "Prelüüd" või "XX sajand". Velmeti andmeil kuulavad Raadio 4 klassikalise muusika saateid ka eesti muusikainimesed (Intervjuu Velmetiga 23.03.2000).

Tabel 3. Huvitavad ja ebahuvitavad saated

Väga huvitav	Huvitav	Keskmiselt huvitav	Ebahuvitav	Kehv	Kokku
18	34	68	1	-	121
14,9%	28,1%	56,2%	0,8%	-	100%

Funktsioonid

Peeter Sookruus on avalik-õigusliku ringhäälingu iseloomustamisel pidanud oluliseks nelja keskset valdkonda – informatsiooni, haridust, kultuuri ja meelelahutust (vt Kūbara, Lepiku, Rammo artikkel käesolevas kogumikus lk.....).

- Peaaegu pooltel Raadio 4 saadatel oli mitu funktsiooni. Kui uudiste puhul on informatsiooni roll valdav, siis segadust tekitavad muusikasaated.

On raske otsustada, kas saade Vene popansamblist on pigem meelelahutus või pigem hariv, kui saatejuht pakub muusikale lisaks intervjuud ansambli liidriga ning saates esitatakse täielik diskograafia ja ansambli ajalugu;

Ajakirjanduslik-informeertvates saadetes – näiteks "Hommikuprogrammis" – on sageli faktirikkad informatsiooniblokid, sisuliselt sobiv muusika, kuulajatele esitatakse küsimusi koos tagasihelistamisnäidetega, tehakse reklaamintervjuusid teat-

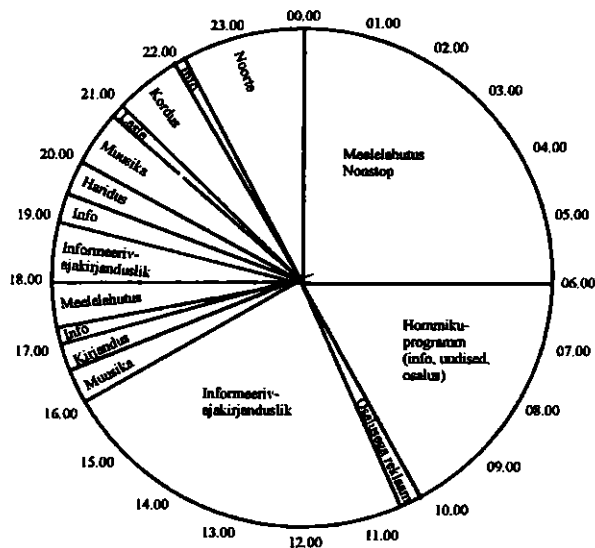
rilavastajate ja muusikutega (nt õhtuse kontserdi või etenduse kohta). Tulemuseks on programmid, mille auditoorium on üldine ja mille osad on ühtlasi orienteeritud erinevatele huvigruppidele, integreerides neid samas ühtse auditooriumina.

Kõige selgemini eristuvad informatsioonisaated: uudised, saadete tutvustused, infotunnid. Ka teatavat stiili meelelahutussaadet eristuvad hästi – tavaliselt vabama keele ja n.ö diskori stiilis saatejuhtidega. Tavaliselt on sellised saated suunatud nooremapoolsele kuulajale.

Tabel 4. Saadete funktsioonid

Info	Hariv	Kogemusi vahendav	Meelelahutus	Reklaam	Segafunktsioon	Kokku
53	2	1	10	2	63	131
40,4%	1,5%	0,8%	7,7%	1,5%	48,1%	100%

Saadete erineva jaotuse näitlikustamiseks töö- ja puhkepäevadel toon alljärgnevalt kaks joonist.

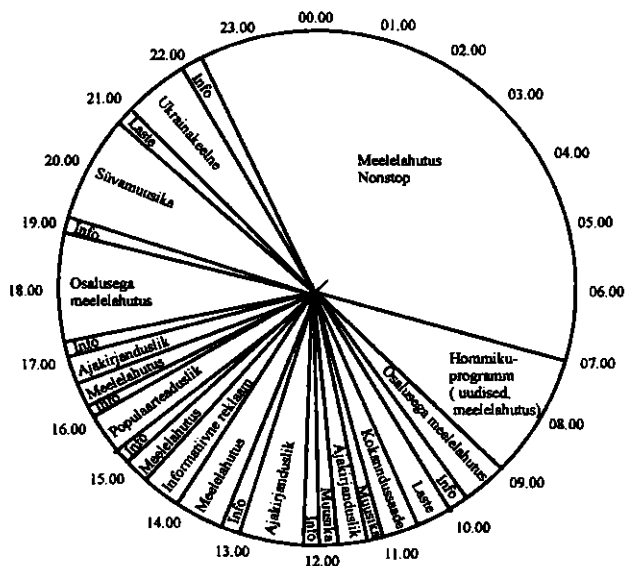
Joonis 1. Saadete peamised funktsioonid neljapäeval, 17. 02.2000

Vaatlusaluse päeva esimesel poolel (kell 6-16) oli tegemist informatiivse rõhuasetusega programmiga (erandiks vaid 15 minutit kestev reklaamsaade), mille sees omakorda võib eristada osalemise pakkumist, meelelahutust ja organiseerivaid saateosi.

Osalemine ei ole seejuures võimalik mitte ainult arvamuse avaldamisena, vaid ka tõsine nõuküsimisena kirja teel – näiteks saade "Juristi nõuanne", kus jurist Vladimir Litvinov tegeles mitte-eestlaste juriidilise nõustamisega. Ehkki kõiki probleeme vaevalt raadio teel lahendada õnnestub, suutis saade pakkuda rohkesti üldinformatsiooni ning mitmetel lihtsamatel juhtudel ka vastuseid.

Õhtul (kell 16-22) olid eetris kitsamale auditooriumile adresseeritud saated: järjejutt, Eesti Raadio fonoteegis asuvate uute CDde tutvustamine, ühe ansambli diskograafia koos põhjaliku tutvustusega, aga ka saated klassikalise muusika austajatele, lastele ja spordihuvilistele.

Hilisõhtune (kell 22-24) noorteprogramm läks sujuvalt üle öiseks muusikaliseks non-stopiks, mis kestis kella kuueni hommikul.

Joonis 2. Saadete peamised funktsioonid laupäeval, 4. märtsil

Laupäevane programm erineb oma ülesehituselt äripäevast: ajakirjanduslikud saated asuvad vahelduvalt kihiti meelelahutusega. Osalust pakkuvat meelelahutust esines vähemalt kolmes saates, kusjuures ühes neist võis võita auhindu – saates “Muusikaviktoriin”. Päeva sisse mahtus ka 25minutiline reklaamsaade “Kaubamaja”.

Samas oli näiteks nelja kuulatud päeva kohta ainsaks pensionäridele suunatud saateks “7. stuudio”, kus lahati pensionäride olukorda ja probleeme Eestis.

Hommikupoolikusse mahtusid ka laiale auditooriumile huvipakkuv saade Edith Piafist ja intervjuu Ülo Tuulikuga.

Õhtupoolikul oli mitu muusikasaadet: klassikalist jazzmuusikat kajastav “Kohvik Flamingo” ja klassikalise muusika saade “Helide võlu”. Üheksast kümneni õhtul oli programmis ukrainakeelne saade ja hilisõhtu oli taas noorte päralt.

Auditoorium

Raadio 4 on kuulatavaim venekeelne programm Eestis – BMFi 2000. aasta kevaduuringutes oli see üldarvestuses kolmandal kohal Vikerraadio ja Raadio Elmar järel. Mitte-eestlastest elanikkonnast vanuses 12-74 kuulas Raadio 4 programmi 30%; venekeelsetest raadiojaamadest teisel kohal asuvat raadiojaama Russkoje Radio kuulas 19% (BMF 2000).

Mari Velmeti sõnul kuulas kevadel 2000 programmi ka 40 000 eestlast – BMFi andmetel kuulas raadiojaama vähemalt 15 minutit nädalas 3% eestlastest.

Tabel 5. Eesti enamkuulatud raadiojaamad
01.03.-30.05.2000 (% nädalasest raadiokuulamise ajast)

	Kok- ku	Me- hed	Nai- sed	12-19	20-29	30-49	50-74	Eest- lased	Mit- te-ee- stla- sed
Vikerraadio	17	17	17	2	3	7	37	23	2
Raadio Elmar	14	11	17	3	8	15	19	19	2
Raadio 4	9	9	8	2	3	10	12	0	30
Russkoje Radio	5	6	5	8	7	7	3	1	18

Allikas: BMF Gallup Media

Raadio 4 on rohkem levinud Tallinnas (mitte-eestlastest kuulab seda nädalas vähemalt 15 minutit 22%) ja Virumaal (kuulab vastavalt 31%) ning auditoorium on pigem vana- kui

noorepoolne. Nii sisulise kui auditooriumi poole pealt võib Raadio 4 võrrelda Vikerraadioga: mõlemad on oma rahvusgrupis liidripositsioonil, kuulajaskond on püsiv, auditoorium pigem üle keskea kui noored.

Eesti Raadio väitel on Raadio 4 usaldatavus suhteliselt kõrge: erinevate sotsioloogiliste ja turu-uuringute põhjal peavad ligi pooled mitte-eestlastest Raadio 4 kõige usaldusväärsemaks raadiokanaliks (www.er.ee/r4).

Keelekasutus

Avalik-õiguslikku programmi peaks kommertsliku suunaga programmidest eristama korrektne keelekasutus. Mari Velmeti eestvedamisel uurisid 1999. aastal saatejuhtide keelekasutust Tartu Ülikooli doktorandid ja magistrandid professor Irina Külmoja juhatusel.

Kokku kuulasid uurijad 215 tundi saateid ajavahemikus 13.04. kuni 19.04. ning 04.05. kuni 10.05. Kuulamise tulemusel valmis kuulamispäevik, millele toetudes tõi Irina Külmoja esile kõige sagedamini esinevad vead:

- 1) rõhuvead (56);
- 2) vale sõnakasutus (54);
- 3) süntaksivead (53);
- 4) ühildusvead (52);
- 5) žargooni ja slängi kasutamine peaaesjalikult noortesaadetes.

Vigadele vaatamata iseloomustab Külmoja Raadio 4 üldist keelekasutust positiivselt. Samuti tõstab ta esile saatejuhtide keelekasutuse paranemist võrreldes 1994.aastaga.

Et vene keel oli artikli autori jaoks võõrkeel, siis omapoolseid märkusi selle kasutamise kohta mul pole. Küll aga tahaks märkida ära mõned üldised tendentsid:

- 1) saatejuhtide keelekasutus on korrektne ja diktsioon hea – ka võõrkeelsena ei tekkinud probleeme arusaamisega;
- 2) keelekasutus on – võrreldes eestikeelsete raadiojaamadega – emotsionaalne ja väljendusrikas;
- 3) keerulistest asjadest räägivad saatejuhid tavakuulajale mõeldes lihtsate sõnade ja väljenditega.

Järeldused

Artikli autori hinnangul on Raadio 4 poolt pakutav avalik teenus kõrgel tasemel: nelja päeva lõikes oli programm mitmekesine ja orienteeritud erinevatele gruppidele.

Raadio 4 kui üldisele auditooriumile suunatud programmi tippaeg on hommikul 6st 12ni (14% kogu auditooriumist kuulab vähemalt 15 minutit nädalas) – seetõttu on programm laiemalt suunitlusega, niiõelda “igaühele midagi”. Õhtupoolsed saated on spetsiifilisemad.

Programm täidab informatiivset, kultuurilist, hariduse ja meelelahutuse funktsiooni; tihti on funktsioonid segunenud. Peamisel kuulamisajal – hommikupoolikul – on tegu infole rõhuva programmiga.

Raadio 4 saatejuhtide suhtumine Eesti riiki on lojaalne, kuid samas analüüsiv, otsiv ja omapoolseid lahendusi pakkuv. Huvitavaks näiteks oli intervjuu Kodakondsuse- ja Migratsiooni ameti endise direktori Andres Kollistiga, kus intervjuueerija oli väga viisakas, kuid küsimused olid sedavõrd keerulised, et Kollist tegeles viimaks ainult enda ja poliitikute väljavabandamisega. Samas nentis intervjuueerija lõpuks, et olukord on ju muutumas, ning päris ka Kollistilt, missuguseid lahendusi ta praegu probleemidele näeb. Saade oli intrigeeriv, põnev ja Eesti riigiparaadi suhtes kindlasti kriitiline, kuid samas olukorda analüüsiv.

Raadio 4 toimetused teeb suuri pingutusi integreerumise nimel – seda mitte sõna “integratsioon” tähenda kasutamisega, vaid pigem sisulise poole pealt. Integreerumise taseme määratlemise mitteformaalse kriteeriumina pakub Valeria Jakobson välja üksikisiku subjektiivset enesetunnetust, st kuivõrd tunneb ta end “oma” või “võõrana” Eesti ajalooliselt kujunenud sotsiaalses ja kultuurilises keskkonnas (Jakobson 1997). Raadio 4 puhul sobib siia näide vene rahvusest noormehest, kes teenis Eesti sapõõrivägedes ning kelle intervjuud kuulates torkasid meeldivalt kõrva sõnaühendid “meie sõjavägi” ja “meie riik”.

Teise näitena võiks tuua kultuuri- ja haridussaadet, kus paralleelselt toimub vene kultuuri parimate tavade järgimine (teatrisaade “Külalisetendused Tallinnas”) ning teilsalt Eesti kultuuri tutvustamine (Eesti pagulaskirjandust tutvustav saade “Manuskript”). Programmi kuulates ei ole vahet, kas tegu on eesti või vene päritolu nähtuse või inimesega, kõiki teemasid ja inimesi koheldakse ühtemoodi professionaalselt.

Saatejuhtide kõnekeel on rikkalik, soe, empaatiline ja emotsionaalne (võrreldes eesti raadiojaamadega) – haarab teemadega kaasa; samas jääb keelekasutus korrektseks. Suurem osa saatejuhte on hea diktsiooniga.

Väärtushinnangutest tõuseb pidevalt esile inimese väärtustamine.

Raadio 4 kuulaja on lojaalne ja kaasarääkimisaldis, seejuures soovib ta sõna sisuliselt, mitte selleks, et lihtsalt eetrisse pääseda. Näiteks "Hommikuprogrammis" esitati küsimus, mida teha narkomaanidega. Tunni aja pärast lasti lindilt eetrisse väga erinevaid argumenteeritud vastuseid – alates soovist narkomaane ravida kuni ettepanekuni narkomaanid maha lasta. Velmeti sõnul on kuulajad aktiivsed: "*Vene inimene on emotsionaalne. Nad helistavad – nad teavad kõiki saatejuhte. Nad kirjutavad silamaani – see oli alguses minu jaoks kõige võõram.*"

Artikli autori jaoks jääb vastuoluliseks suhe venelaste aktiivse kaasarääkimissoovi ja väidetava 85% passiivse enamuse vahel – kas helistajateks on siis ainult aktiivsed ülejäänud 15% seast või on kaasarääkijaid siiski rohkem?

Kirjandus ja allikad

- BMF Gallup Media. *Tele- ja raadioauditooriumi päeviku-uuring. Kevad ja suvi 2000*. www.mediafacts.com/statistics/electronic/Estonia/Est_Rsh-rtbl_spr_2000.htm
- Heidmets, M., Lauristin, M. (1998). Mitmekultuurilise Eesti valikud. Rmt: *Mitmekultuuriline Eesti: väljakutse haridusele*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Integratsioon Eesti ühiskonnas. Monitooring 2000* (2000). Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus.
- Intervjuu Raadio 4 peatoimetaja Mari Velmetiga 16.03.2000.
- Intervjuu Raadio 4 peatoimetaja Mari Velmetiga 23.03.2000.
- Jakobson, V. (1997). *Vene noored Eestis: sotsioloogiline mosaiik*. Tallinn: Avita.
- Lauristin, M., Vihalemm, P. (1998). Meediakasutus ja sotsiaalsed muutused Eestis. Rmt: *Eesti inimarengu aruanne 1998*. Tallinn: UNDP.
- Отчет о слушании передач Радио 4*. Тарту, , 1999. Uurimisgrupp Irina Kõllmoja juhatusel.
- Raadio 4 kodulehekül www.er.ee/r4/
- Vihalemm, T. (1999). Meediatarbimise globaalsed ja lokaalsed orientatsioonid Eesis. Rmt: *Eesti inimarengu aruanne 1999*. Tallinn: UNDP.

Erle Rudi

Raadio Kuku

Raadio Kuku endine peatoimetaja Harri Tiido (Harri Tiido lahkus toimetusest suvel 2000) iseloomustas Kuku raadiot kui täisformaadis programmi edastavat raadiojaama (*full-program station*), mis pakub kuulajale uudistesaateid, sise- ja välispoliitilist kommentaari, spetsialiseeritud saateid, samuti meelelahutust ja muusikasaateid (Intervjuu Tiidoga).

Raadiojaam reklaamib end tunnuslausega "Raadio mõtlevale inimesele". Harri Tiido selgituse kohaselt tähendab see, et toimetus eeldab oma kuulajalt keskmisest suuremat teadlikkust ja aktiivsust ühiskonnas toimuva suhtes. Toimetuse poolt seatud eesmärk on edastada kuulajale informatsiooni võimalikult operatiivselt, samas kui info tõlgendamine ja ühiskondlike protsesside konteksti asetamine jääb eelkõige kuulaja enda teha.

Kuku toimetuse endise juhi nägemuse kohaselt on suurem osa saateid suunatud tüüpkuulajale, kes on 25-49aastane, keskmisest haritum ja ühiskonnas ning maailmas toimuvaga keskmisest rohkem kursis.

Programmi keskse osa moodustavad uudistesaated, mis on eetris iga poole tunni tagant (alates 6st hommikul argipäeviti ja 8st puhkepäeviti), lisaks veel Ameerika Hääle uudised kaks korda päevas, päeva kokkuvõttev uudistesaade "Päevapilk" ja Vaba Euroopa uudised. Argipäeva lõunas esimeses programmis on tähtsal kohal jooksva info edastamine ja kiiretel telefonikommentaaridel põhinev "Raadioexpress".

Muusikaformaadilt on Kuku end määratlenud kui ACE (*Adult Contemporary European*) ja rokkmuusikat eelistav jaam. Samas on kavas erisaated džässi, retrot, kantrimuusikat ja etnilist muusikat armastavale kuulajale.

1992. aastal esimese erakapitalil põhineva raadiojaamana asutatud Kuku kuulub aktsiaseltsi Trio LSL raadiojaamade ketti. AS Trio LSL aktsiatest kuulus 2000. aasta kevadel 49% Ameerika Ühendriikide kontsernile Metromedia International Inc. ja 49% kahele Eesti meediaärimehele Rein Langile ja Hans H. Luigele. Üks protsent aktsiatest kuulus Eesti kodanikule, kelle nime toimetus ei soovinud avalikustada.

Toimetuse tööd juhtis pikka aega Harri Tiido. Suvest 2000 juhib toimetuse tööd endine uudistetoimetaja Merilis Nõgene. Toimetuse palgal on üheksa toimetajat, kes koordineerivad toimetuse tööd erinevates ainevaldkondades.

Lisaks Tallinnas asuvale emajaamale kuuluvad Kuku raadiote ketti Mulgi Kuku Viljandis, Tartu Kuku Tartumaal, Järva Kuku Paldiskis ja Raadio 100 Narvas. Kevadel oli asutamisel ka Kuku Pärnu toimetuse, mis alustas tööd käesoleva aasta suvel.

AS Trio raadiojaamade hulka kuuluvad lisaks Kuku jaamadele ka muusikale orienteeritud Raadio Uno, Raadio Eeva ja Raadio Elmar. Kõik kontserni jaamad edastavad igal täis- ja pooltunnil Tallinna Kuku toimetuses valmivaid uudistesasteid, maakondades asuvate sõsarjaamade programmist moodustavad Tallinna Kuku toimetuse poolt toodetud saated kolmveerandi.

Programmi funktsioon

Kuku programmis domineerivad informeeriva ja reguleeriva-kommenteeriva sisuga saated. Analüüsiks kuulatud 6120 minutist moodustasid uudised ja uudistesasaated 2225 minutit (36%).* Reguleeriva, suunav-organiseeriva või kommenteeriva sisuga saateid oli ligi 17%, meelelahutust 18%. Nii informeerivat kui meelelahutuslikku rolli kandvaid saateid oli 16% ja osalemist pakkuvaid saateid ligi 6%.

Kommentaarisaaetest on Kuku programmis kõige kuulatavamad laupäevane "Keskpäevatund" ja pühapäevane "Välismääraja", millest esimene analüüsib nädala sisepoliitilisi sündmusi, viimane keskendub välispoliitikale.

"Keskpäevatund" võlgneb suure populaarsuse eelkõige saate tegijate tuntusele. Saatejuhiks oli (käesoleva aasta suveni) raadiojaama peatoimetaja Harri Tiido, tema kaasvestlejateks Kuku omanikeringi kuuluvad ärimed Rein Lang ja Hans H. Luik.

Kommentaatorite rollis esinevad ärimed Hans H. Luik ja Rein Lang (neist viimane kuulub ka Reformierakonda) edastavad nägemuse ühiskonnas toimuvate protsesside kohta siiski eelkõige iseenda seisukohast lähtuvalt. Seejuures on arvamused esitatud küllalt radikaalselt, olukorda paikapaneva hinnanguna, kas tegemist on "hea" või "halva" nähtusega. Saatejuhi rollis esinev peatoimetaja Harri Tiido tasakaalustab küll vestlust ning tuletab kuulajale sageli meelde kaasvestlejate staatust ("Sina, Hans, peaksid seda ärimehena ju teadma.",

* Kuulatud päevad: 17.02, 19.02, 25.02-28.02.2000.

“Rein, sina kuulud vist nüüd ametlikult ka Reformierakonda.”)
(vt ka Holger Bergi artiklit käesolevast kogumikust lk 196).

Poliitilisest aspektist väärtustab saade eelkõige parempoolseid liberaalseid vaateid ja tööandja huve, käsitledes halvustavalt vasakpoolset või sotsiaaldemokraatlikku mõtteviisi (nt ametiühingute kui liikumise mittevajalikkuse toonitamine, Keskerakonna ebapopulaarsus kommentaatorite silmis).

Kommentaatorite subjektiivsus on ohtlik eelkõige seetõttu, et tegemist on kuulaja jaoks varjatud subjektiivsusega: kuulajale jääb teadmata, kuidas on arvamuse esitaja kommenteeritava sündmusega seotud. Samas kasutavad saates osalejad oma arvamusele kaalu andmiseks sageli mõisteid rahvas ja riik (“Riigi huvides...”; “Rahvale kasulik...”).

Harri Tiido juhitud “Välismääraja” keskendub välispoliitilisele olukorrale. Kuigi ka see saade on kommentaarisaade, üritavad “Välismääraja” tegijad anda pigem laiemat ülevaadet kui hinnangut skaalal hea-halb. Eesmärgiks on arutlemine, erinevate aspektide esiletoomine ja Eesti palgutamine maailmapoliitika konteksti.

Meelelahutuse suur osa programmis tuleneb eelkõige saadete vahele paigutatud *non-stop* muusikaprogrammist “Vabakava”. Suur osa saateid kannab nii meelelahutuslikku kui informatiivset rolli, näiteks Rohke Debelaki juhitud “Infoselver”, mis edastab muusikaga vaheldumisi meelelahutusliku sisuga uudiseid.

Informeeriv-meelelahutuslik saade on ka mälumäng “Mnemoturniir”, samuti argipäevane hommikuprogramm, mis lisaks uudistele ja kommentaarile pakub ka näiteks osalemismänge ja võistlusi.

Osalust pakkus näiteks argipäevaõhtune “Õõs on inimesi”, kus saatejuht vestles mõnel kindlal, olulisel ja üldhuvitaval teemal stuudiosse helistanutega. Vähesel määral püüavad pakkuda saatesse helistamise võimalust ka hommikuprogramm ja mõned spetsiifilised saated (“Roheline värv”, “Eesti Päevalehe saade”).

Nii harivat funktsiooni täitvate kui esteetiliselt elamust pakuvate saadete osakaal jäi vaatluselustel päevadel alla 5%. Siinjuures on arvesse võetud eelkõige neid saateid, mille eesmärgiks on see funktsioon seatud teadlikult – teatud määral leidub harivat või esteetiliselt kahtlemata kõikides raadiojaama saadetes. Hariva saatena läks arvesse näiteks tervisesaade “Terviseks”, kus anti kuulajale praktilist teavet, mida haiguse korral ette võtta.

Saate vorm

Kuku programmis domineerib kombineeritud žanr, mis hõlmab elementidena ühekorraga nii intervjuud, vaba vestlust, muusikat kui mõnel juhul ka saatesse helistamist. 98 kuulatud saatest kasutas kombineeritud žanri 24. Neist ilmekamad on hommikuprogramm ja "Raadioexpress", mis hõlmavad nii uudiseid, lühilintervjuusid kui kommentaare.

15 saates domineeris struktureerimata kõne, näiteks võiks olla Tõnis Mägi "Liivakell".

Vaba vestlust sisaldasid 13 kuulatud saadet, näiteks "Pres-siklubi" ja "Keskpäevatud".

Puhas intervjuusaade oli pühapäevane "Kukul külas", kus mängiti välja klassikaline autor-küsi-b-küalaline-vastab-stiil.

Kujuteldav auditoorium

Raadio Kuku programm jaguneb üldjoontes kahe sihtauditooriumi vahel. Ühelt poolt domineerivad laiale sihtrühmale mõeldud uudiste- ja kommentaarisaated, mis peavad silmas eelkõige kiire eluviisiga tüüpkuulajat, kelle mõttemaailma iseloomustavad pigem mehelikud kui naiselikud väärtused. (Nii lastele kui naistele oli selgelt suunatud vaid üks saade).

Teiselt poolt võtavad suure osa programmist enda alla kitsalt spetsialiseeritud saated, mis määratlevad sihtrühma mitte soo ega vanuse alusel, vaid pigem kuulaja huvi- või erialast läh-tuvalt. Kavva kuuluvad majandussaadet, kultuurisaadet, maa-inimestele mõeldud saadet, aga ka märksa kitsamalt piiritletud Tallinna linnasaade, liiklussaade, merendussaadet, keskkon-nasaade, arvutisaade jne.

Spetsialiseeritus iseloomustab ka muusikasaateid, mis on mõeldud eraldi näiteks prantsuse muusika sõpradele, etno-, bluusi- ja džässmuusikahuvilistele.

Üldisele auditooriumile oli mõeldud 55 saadet 98st (64% minutites arvatult).

Väärtushoiakud

Suunatus spetsialiseeritud sihtauditooriumidele annab suhteliselt suure variatiivsuse ka Kuku raadio poolt kultiveeritavatele väärtushoiakutele.

Väärtushoiakute edetabelis on esikohal informeeritus poliitilistest ja majanduslikest protsessidest. Järgneb lääneliku demokraatia väärtustamine, seejärel ettevõtlikkus, läbilöögi-võime, aktiivne ellusuhtumine, eesti (rahvus)kultuur, Eesti

Euroopa ja maailma kontekstis, ning liberalism. Seejärel tulevad ettevõtjate huvid, inimlikkus, korruptsiooni taunimine, pealinnakeskus, kodanikuühiskond ja popkultuur.

Majanduspoliitikas väärtustavad saatejuhid peamiselt liberalismi, mille puhul riigi roll majanduses on minimaalne. Samas väärtustatakse maaelusaates just maaelu ja riigi rolli põllumajanduse toetamisel. Seega on ruumi mitmesugustele mõtteviisidele, kuigi liberalismi väärtustamine annab kogu programmile põhitooni.

Peale informeerituse, teadmiste ja aktiivsuse väärtustamise ei pääse ükski väärtushoiak programmis nii domineerima, et see ei jätaks ruumi teistsugusele mõtteviisile.

Eesti, eesti keele ja kultuuri, rahvusidentiteedi ja maailmakultuuriga seotud küsimustele pöörati tähelepanu eelkõige õhtuses programmis ja puhkepäeviti. Näiteks oli 26. veebruari saade "Murmängud vabariigis" pühendatud Jaan Krossi juubelile. Intervjuude kaudu Mikk Mikiveri, Andres Langemetsa, Ain Kaalepi ja loomulikult Jaan Krossiga püstitas saatejuht Tiit Karuks küsimuse eesti keele ja kultuuri tulevikust. Saade kasvatas detailist (kirjaniku juubel) laiemaks rahvuskultuuri käsitlevaks keskusteluks. Rahvuskultuuri jätkuvuse küsimusi lahkas ka Jüri Kuuskemaa autorisaade "Memoria" 27. veebruaril.

Osalejad, rollid

Saadetes osalejate poolest on Kuku programm spetsialistide- ja ametnikekeskne. Spetsialistide suur osakaal hinnangute andmisel tuleneb valitud auditooriumist – paljud saated on suunatud huvigruppidele, keda huvitavatele probleemidele oskavad asjatundlikku hinnangut anda peamiselt oma ala spetsialistid.

Tihti võtavad spetsialisti rolli enda kanda ajakirjanikud ise, näiteks "Pressiklubi" saates, kus stuudiosse kutsutud ajakirjanikud kommenteerivad päevasündmusi mitte reporterite, vaid valdkonda tundvate isikutena. Spetsialisti rolli võtavad kohati enda kanda ka "Keskpäevatunnis" kommentaatoritena esinevad raadiojaama omanikud Lang ja Luik.

Ametnike suur osakaal tuleb eelkõige hommikuprogrammi ja "Raadioexpressi" arvelt. Päeval vastu võetud seadust, tekkinud lahkeli või muud probleemi kommenteerib mõni ministeeriumi või omavalitsusüksuse ametnik. Telefoniintervjuude ja uudislõikude arvel tuleneb nendest saadetest ka poliitikute suhteliselt suur osakaal.

Tihti kasutatakse ka kultuurivaldkonnas tegelevate inimeste hinnanguid, sageli prominentsusest lähtudes (Mida arvab Mihkel Mutt käibemaksuseadusest?).

Saatesse helistajaid ja uudislõikudes kasutatavaid tavakodanikke kohtab saadetes küllalt harva. Uudislugude puhul piirduakse tavaliselt ametnike, poliitikute ja spetsialistide arvamisega, samal ajal kui "inimene tänavalt" saab harva päevasündmuse kohta arvamust avaldada.

Avaliku teenuse funktsiooni täitvad saated

Avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete suhteliselt suur osakaal Kuku programmis vaatlusalustel päevadel tuleb peamiselt kolmest tegurist:

- 1) palju uudistesaadeteid ja kultuurisaateid;
- 2) programmi suunatus erinevatele huvigruppidele;
- 3) tavakuulaja arvamuse vahendamine ("Õös on inimesi").

Avaliku teenuse määratlemisel lähtusin eelkõige teemadest, mida ajakirjanik käsitleb, ja sihtrühmadest, kellele saade on suunatud. Nii näiteks pakuvad avalikku teenust uudistesaadet, kultuurisaadet ja mitmetele huvigruppidele suunatud saadet, nagu lastesaade ("Kukupai"), maaelusaade, spetsialistlikud muusikasaated (dzäss, bluus, etnomuusika), keskkonnasaated, merendussaadet ja teised. Need saated kajastavad sotsiaalselt olulisi teemasid, kuid ei pruugi hõlmata suurt auditooriumi ega kuuluda seega kasumit tootvate projektide hulka.

Osaliselt avalikku teenust pakkuvate saadete hulka liigitasin need saated, mis tõstatavad küll olulise teema või edastavad informatsiooni, kuid mille käsitlus jääb poolikuks, muutes saate mittetasakaalustatuks. Näiteks pakub "Raadioexpress" operatiivset informatsiooni, kuid edastab uudislugudes valdavalt vaid ühe poole nägemuse (tavaliselt ametnik või spetsialist), mistõttu kuulajal puudub võimalus kujundada toimunud tasakaalustatud pilti. Näiteks oli 17. veebruari saates ühelainsal telefonintervjuul põhinev uudis sellest, et Viljandi maavanem kaebas kohtusse linna volikogu (intervjuu maavanemaga), ja uudis ettevõtjatele mõeldud internetivärava projekti avamisest Tartus. Viimane uudis anti edasi Tartu Ettevõtjate Koja esindaja Maio Sanderi kui projektijuhi silmade läbi.

Ka "Keskpäevatund" tegeleb ühiskondlikult oluliste sündmuste analüüsiga, kuid kommenteerijate erapoolikuse tõttu ei saa seda pidada täiel määral avaliku teenuse funktsiooni täitvaks saateks.

Avaliku teenuse funktsiooni täitvaks lugesin kuulatud programmist 51% (minutitest), osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvaks 23% ja seda funktsiooni mittetäitvaks 26%.

Kokkuvõte

Nagu uurimus näitas, täitis Raadio Kuku programm analüüsitud päeval avaliku teenuse funktsiooni rohkem kui poole programmi ulatuses. Seega võib ka eraraadio pakkuda avalikku teenust, kui selleks on ühiskonnas soodsad tingimused – eelkõige, kui auditooriumi seas valitseb nõudlus niisuguse programmi järele.

Kuku puhul tuleb avaliku teenuse aspektist välja, et üksikute saadete summa ei anna kokku tervikprogrammi. Kuku suures osas avaliku teenuse funktsiooni täitvad saated annavad kokku programmi kindlale kitsale kuulajaskonnale – eelkõige liberalistliku meelsusega ettevõtlikele meestele.

Minu arvates on Kuku suutnud pakkuda avalik-õigusliku Eesti Raadio Vikerraadio programmiga konkureerivat programmi peamiselt kolmel põhjusel:

1) pärast taasiseseisvumist oli eestlaste poliitiline aktiivsus 1990. aastate alguses kõrge, seega valitses ka suur nõudlus arutleva ja informatiivse programmi järele;

2) 1990. aastate algul oli rahva usaldus erastruktuuride vastu suurem kui riigistruktuuride vastu, mis sümboliseerisid nõukogudeaegset tsensuuri;

3) Vikerraadio programm kaotas palju seoses pidevate reformidega Eesti Raadios, nappis kaadrit ja ressursse, mis andis konkurendile olulise eelise.

Eraraadiojaama teeb haavatavaks tema sõltuvus reklaamiturust. Isegi, kui toimetust töötab missioonitundega ja soovib pakkuda avalikku teenust, tuleb neil arvestada turu nõudmistega ja raadiojaama majandustulemustega. Erajaama esmane ülesanne on teenida kasumit, mistõttu programm kujundatakse vastavalt turu survele. Seega pole erajaama olukord nii stabiilne, kui maksumaksja poolt finantseeritava Eesti Raadio olukord, ja see annab tunda ka programmi muutlikkuses. Kui praegu – kolmveerand aastat pärast eeltoodud analüüsi – taoline programmanalüüs uuesti läbi viia, saaks kirjeldada paljuski teistsugust programmi. Näiteks on tänaseks majanduslikel põhjustel lõpetatud veel kevadel Kuku raadio eetris kõlanud "Õõs on inimesi". Selle asemel võib kuulata kordussaateid.

Avalikku teenust pakkuva programmi tootmine on mitmeid kordi kallim kui muusika jaama käigus hoidmine. Kuku raadio

programm püüab arvestada reklaamiandja jaoks võimalikult atraktiivse sihtrühmaga, jagades saated laias laastus kaheks. Suur osa saateid on mõeldud nn "mõtlevale inimesele" – kõrgharidusega spetsialistile, arvamusiidriks, juhtivtöötajale jt, kellel on suhteliselt suur sissetulek ja kes võib oma käitumisega mõjutada teiste tarbimisharjumusi. Teiseks peegeldub spetsialiseeritud saadete suures osakaalus reklaamiandja huvi jõuda kitsaste tarbijagruppideni (nt arvutihuvilised, etnomuusika huvilised, autoomanikud jne).

Eraraadio programmi majanduslikku sõltuvust peegeldab seegi, et paljusid spetsialiseeritud saateid finantseeritakse Kuku raadios otse sponsorite poolt. Näiteks "Meretundi" toetavad Tallinna Sadam, Pakterminal ja mitmed teised vastava valdkonna firmad, "Roheline värav" sünnib Eesti Looduse Fondi toetusel, samuti on antud võimalus teha oma saateid suuremate ajalehtedele (Postimees, Eesti Päevaleht, Äripäev). Kuigi see ei anna veel alust väita, et sponsoreeritud saated on tingimata kallutatud, näitab see siiski, et ressursside vähesus võib sundida toimetust loobuma täielikust vastutusest oma programmi eest.

Allikad

Intervjuu Raadio Kuku peatoimetaja Harri Tiidoga 03.04.2000.

Eno-Gerrit Link

Uuno *

Uuno on 24 tundi päevas ja 7 päeva nädalas viimaseid hitte mängiv muusikajaam (*current hit radio*), ta sihtauditooriumi moodustavad 15-29 aastased inimesed. Uuno peatoimetaja Laur-Leho Kaljumets jagab kuulajad kahte vanuserühma – 16-24 aastased ja 25-30 aastased. Nende vanuserühmade vahelt jookseb Kaljumetsa hinnangul muusikaliste eelistuste piir (Intervjuu Kaljumetsaga).

Uuno on kommertsjaam, mille eesmärgiks ei ole pakkuda avaliku teenuse funktsiooni täitvaid saateid, vaid üksnes meelelahutust. Seetõttu on Uuno programm peamiselt meelelahutuslik ja osalust pakkuv.

Avaliku teenuse funktsiooni täitmiseks võib Uuno programmis lugeda esitatavaid lühiluudiseid. Samas ei tule uudiseid kommertsraadios vaadelda avalikku teenust pakkuva programmi tunnusena, vaid raadioprogrammi elementaarse osana. Uudiseid edastades täidab raadiojaam ringhäälinguseadust, mille kohaselt programmi päevasest mahust vähemalt viis protsenti peavad moodustama uudistesaadet. Sellele, et uudiseid edastades täidetakse pelgalt seaduse nõudeid, viitab fakt, et nädalavahetusel uudiseid programmis ei ole. Nimelt ei nõua seadus uudiste edastamist laupäeval-pühapäeval.

Uuno lühiluudised algavad kolm minutit enne täistundi ja kestavad kolm-neli minutit. Uuno põhjendab uudiste sellist ajastust sooviga pakkuda kuulajatele võimalust kuulata rohkem uudiseid. Kui inimene kuuleb nende kanalilt midagi huvitavat, saab ta otsida lisainformatsiooni Kuku täistunni-uudistest. Uunoga sarnase formaadiga muusikajaam Sky Plus, mis samuti pakub uudiseid kolm minutit enne igat täistundi, põhjendab uudiste sellist ajastust sooviga anda kuulajatele võimalus uudiseid vältida. Kui nende jaamas on uudised, siis teiselt kanalilt saab samal ajal enamasti muusikat kuulata ja vastupidi. Need seletused illustreerivad kahte erinevat suhtumist uudistesse: uudised kui raadioprogrammi tingimata vajalik osa, ja uudised kui midagi tarbetut, mida tehakse ainult seda nõudva ringhäälinguseaduse pärast (vt Mart Normeti artikkel käesolevas kogumikus lk 135).

* Kuulatud päevad: 18.02-20.02, 03.03-04.03.2000.

Uudised kipuvad olema kõmulised või ebaharilikest asjast. Näiteks 18. veebruaril oli mitmel järjestikusel täistunnil avauudiseks see, et Eesti Spordigümnaasiumi õpilased jäid vahele kanepi suitsetamisega. Uudisena esitati ka näiteks lugu hullunud elevandist, kes tallas Indias inimesi surnuks. Ilmselt püütakse niiviisi tabada sihtauditooriumi ootusi/maitset ja/või seda kujundada. Sotsiaalselt olulist leiab Uno uudistest vähe.

Auditoorium

Uno auditooriumi suurus oli 2000. aasta talvel 155 000 inimest, sellest 12-19 aastaseid 40 000 ja 20-39 aastaseid 85 000 inimest (BMF 01.12.99-29.02.2000). Nii võib öelda, et raadiojaam on jõudnud peatoimetaja poolt nimetatud sihtauditooriumini.

Suure osa Uno auditooriumist moodustavad arvatavasti tudengid. Tartu piirkonna õppuritest püsib Uno lainel pidevalt iga teine kolmas. Selle tulemusega lööb Uno Tartus mäekõrguselt kõiki teisi raadiojaamu ning jääb nädala keskmist arvestades alla vaid makimuusika kuulamisele. Arvata võib, et tudengid sätivad oma raadiod Uno lainele, kuulamaks õppimisele pretensioonitult taustamuusikat.

Programm

Uno programm ei ole ajakirjanduslik ja ega ta seda taotlegi. Muusikajaamale omaselt ei kasuta Uno palju muid žanre peale diskori vaba vestluse muusikapalade vaheajal. Siiski on kavas ka (telefoni)intervjuud muusikutega ja lühikesed otsereportaazid Uunoga seotud üritustelt ning operatiivsed liiklusteated, mis altavad programmi veidikenegi mitmekesisemaks muuta.

Uno poolt pakutava võib jagada paaritunnisteks üksteisega sarnanevateks tsükliteks. Iga paari-kolmetunnine tsükkel moodustab saate, mida juhivad tavaliselt tuntud diskorid või muusikaga tihedalt seotud inimesed (näiteks Evelin Samuel). Päevased saatetunnid sarnanevad üksteisega kui kaks tilka vett: igas tunnis tutvustatakse, milliseid lugusid järgmise 60 minuti jooksul kuulda saab, samuti antakse kuulajale teada liiklusolukorrast – suurematest ummikutest, ajutistest liikluskorraldustest.

Uno paiskab eetrisse põhiliselt peavoolu popmuusikat. Nn alternatiivset, väiksemale kuulajaskonnale suunatud muusi-

kat jaam peaaegu ei mängi. See näitab, et raadiojaamal ei ole mingit huvi väiksemate kuulajarühmade huvide rahuldamise vastu. Nii on popkultuuri puhul reeglilik: *"Popkultuuri tarbijad ootavad pigem meelelahutust, juhtnõore või mõlemaid koos kui esteetilisest naudingut. Massiauditooriumile tootmine tähendab seda, et ei saa tegeleda väikeste gruppide maitseelistustega, enne kui neist saab märkimisväärne turuosa."* (Nye 1978:25)

Lõviosa muusikast on välismaise, põhiliselt Lääne-Euroopa ja USA päritoluga, aeg-ajalt (kord ühe või kahe saatetunni jooksul) satub eetrisse ka mõni kodumaiste popmuusikute heliteos. Laur-Leho Kaljumets: *"Mängime teda [eesti muusikat – E.-G. L.] mitte väga tihti ja lugude valik on väga tagasihoidlik. Võrreldes selle muusikaga, mida me iga päev mängime, ei ole Eestis kahjuks nii häid produtsente, kes suudaks head kvaliteetset muusikat toota. Me kuulame lisaks sellele, kas lugu on hea või ei ole ka loo soundi ja kui heli on nadi, siis ei saa seda eetrisse panna."*

Uuno kujuteldava kuulaja muusikalist maitset mõjutavad taevakanalid *Music Television*, *Viva* ja nende mitmed analoogid. See on omamoodi surnud ring – tarbijani jõuab just selline muusika, mida ta ootab ja soovib. Samas määravad massiauditooriumi muusikalise maitse suures osas muusikatööstuse gigantid ehk meelelahutuskontsernid ja plaadifirmad, kes otsustavad, millist artisti inimestele pähe kinnistada, et tema muusika siis CD või videokasseti kujul maha müüa ja sellega raha teenida.

Peatoimetaja põhjendab Uuno muusikavalikut: *"Playlist pannakse kokku kõhutunde järgi, kuid ka DJ-d saavad vähesel määral ise lugusid valida. Me oleme üsnagi põhjalikult testinud ära oma fonoteegi. Selle põhjal me otsustame, mis lugusid me laseme eetrisse ja milliseid ei lase."*

– Kuidas toimub testimine?

"Testimine toimub oma sihtrühma peal. See on üsnagi kallis lõbu, kutsume kokku hulga inimesi ja nende peal kontrollime, kuidas lood meeldivad ja mis ei meeldi." (Intervjuu Kaljumet-saga).

Uuno reklaamib ennast kui kaaslast aktiivsele inimesele, nädalavahetustel on jaama eesmärk olla *"nädalavahetuse ametlik raadio"*. Raadiojaam on läinud aktiivsete kuulajate sekka sellega, et korraldab kanuumatkasid ja dzübirallisid – asju, mida raadiojaamad tavalisest ei tee.

Samas täidab Uuno kindlasti ka taustaraadio ülesannet – programm koosneb ju põhiliselt popmuusikast, mis tuleb ühest kõrvast sisse ja läheb teisest välja, kuulamist/mõtlemist nõudvaid jutusaateid Uuno programmis ei ole.

Saated

Uuno saatepäev koosneb hommikuprogrammist "Starter", kolmetunnistest enne- ja pealelõuna saadetest, soovilugude edetabelist, varasematel öhtutundidel erinevatest tähtdiskorite saadetest ning ööprogrammist.

Nädalavahetusteks leitakse tihti mingi eriline temaatika. Näiteks laupäev-pühapäev 19.-20. veebruar 2000 oli nimetatud E-Type'i weekendiks. Sel nädalavahetusel mängiti palju Roots! poptähe muusikat, igas saatetunnis mängiti ette lõik temaga tehtud intervjuust ja jagati kuulajatele-helistajatele tema CDsid.

Huvitavaks võib hommikuprogrammis pidada nn varjatud mikrofonilõiku. Saatejuht helistab sünnipäevalapse sõpradelt saadud numbril sünnipäevalapsele ja teeb end kellegi teisena esitledes talle mõne absurdse ettepaneku. Taolise idee on hiljem üle võtnud ka teised raadiojaamad ning kuulajad võtavad seda positiivselt vastu.

Ülejäänud saated/saatetunnid on Uunos keskpärased: millegi erilise ja uudsega saatejuhid silma ei paista, aga kuulaja üle domineerima ka ei pääse. Lausigavaid saateid vaadeldud päevade jooksul kõrva ei hakanud. Pikemaajalise Uuno kuulamise jooksul võivad saated (välja arvatud ehk hommikuprogramm "Starter") ja muusika oma rutiinsusega igavaks muutuda. Aga see on maitse küsimus.

Kommertsraadiojaamadele heidetakse tihti ette, et nad teevad oma tööd väga ebaprofessionaalsel tasemel. Tuleb ju kõigile tuttav ette, kuidas raadiodiskorid mitte eriti talplikkude helistajate üle nalja viskavad või neid mõnitavad. Raadiojaamad ei suhtu inimestesse väärilt ja lugupidavalt. See on üldisem küsimus raadiote telefonimängudes, soovisaadetes, ka raadiodiskodes, kus saatejuht kasutab oma domineerimisvõimalust enda kehtestamiseks, helistava kuulaja alandamiseks ja mõnitamiseks (Lõhmus 1998: 75).

Uuno saatejuhid suhtlevad kuulajatega lugupidavalt. Diskor pole pealetükkiv, ta ei püüa ennast eksponeerida ja laseb saatesse helistajal rääkida, vajadusel suudavad diskorid küsida abistavaid ja suunavaid küsimusi.

Ette võib heita Uuno saatejuhtide keelekasutust – eesti keelele eelistatakse tihti võõrsõnu ja slängi. Samas on sihtauditooriumile omane just selline keel ja kui raadiojaam räägib oma kuulajatele arusaadavalt, siis miks mitte.

Saates osalejad

Uunol on oma kuulajatega tihe kontakt. Pea igas saatetunnis pääsevad eetrisse raadiokuulajad, kellega saatejuht vestleb – öhtul/lähipäevadel toimuvatest pidudest, hellistaja vabast ajast, kaaslaste otsimisest vms.

Suurt tähelepanu on raadiojaam pööranud internetileheküljele, mis on kohtumisplatsiks raadio tegijatele ja kuulajatele. *“Uunoveebi uus versioon on eetripärane, annab raadiole pilti juurde. Internet on tänapäeva raadiojärjest lahutamatum osa ja nad lähevad üha tihedamalt kokku.”* (Intervjuu Kaljumetsaga)

Uuno võrguleheküljelt saab vaadata, mis lugu parajasti mängib või milline on järgmine eetrisse minev lugu. Kuulajad saavad saadete üle diskuteerida. Lisaväärtust pakuvad tasuta lühisõnumite saatmise võimalus mobiiltelefonidele ja otsingumootor, mille abil saab otsida Uuno raadio kodulehekülje materjale, mp3 formaadis muusikat, laulusõnu jne.

Väärtushoiakud

Meelelahutuskanalile omaselt propageerib Uuno popkultuuri. Seda väärtushoiakut kohtab kõigis Uuno saadetes. Olu- lisel kohal väärtushinnangute pingereas leiab veel edukuse/omakasu – raadiojaama reklaamivates klippides süstitakse kuulajale teadmist, et nad kuulavad Eesti parimat raadiojaama, kasu saamisele kutsuvad üles diskorid, kes paluvad kuulajaid auhindu lubades helistada.

Uudiste esitamisel peab Uuno tähtsaks ka informeeritust.

Saatejuhtide vabast vestlusest ja nende suhtlemisest helistajatega võib välja tuua eneseväärikuse mõõtme. Üldjuhul püüavad saatejuhid olla viisakad ja mitte kedagi solvata, ka tüütutest helistajatest püütakse mõnusa huumoriga üle saada. Liiklusinfot edastades kutsutakse inimesi üles üksteisele rohkem tähelepanu pöörama ja viisakad olema.

Kirjandus ja allikad

Avalik-õiguslik ringhääling Eestis: Mõiste, programm, auditoorium (2000).

Uurimistöö 1. vahearuanne. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond.

Ehand, E., Normet, M., Roonemaa, H., Rudi, E., Link, E., Maimets, A., Möller, M. (1999). *Euroreporter'99: Eesti raadiomaastik'99*. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond

Lõhmus, M. (1998). Ringhääling muutumises: hetk 1997. *Meediaorganisatsioon I*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Nye, R. B. (1978). *The Popular Culture Reader*. Bowling Green.

Intervjuu Uuno Raadio peatoimetaja Laur-Leho Kaljumetsaga 20.04.2000.

Maarja Lõhmus, Epp Ehand

Programmianalüüside kokkuvõtteks

Ringhäälinguajaamade programme on eelnevates artiklites iseloomustatud nende formaadi, programmis osalejate ja programmi funktsioonide, sihtauditooriumi, programmi vormitunnuste ning edastatavate väärtushoiakute järgi. Eesti 10 ringhäälinguajaama võrdleva analüüsi põhjal võib teha alljärgnevaid tähelepanekuid.

Funktsioonid

Programmide erinevus on seotud programmi funktsioonide erinevusega, kusjuures määratlemise indikaatorfunktsioonideks kujunesid informatiivsus, meelelahutus ja hariv funktsioon (vt tabel 1).

Tabel 1. Iseloomulike funktsioonide täitmine Eesti raadio- ja telejaamades veebruaris-märtsis 2000.

	ETV	TV 1	TV 3	Viker- raadio	Klassi- kaara- dio	Raa- dio 2	Raa- dio 4	Kuku	Uuno
1.	Infor- meeriv	Meele- lahu- tus	Meele- lahutus	Hariv	Hariv	Meele- lahutus	Kombi- neeri- tud funktsio- onid	Infor- meeriv	Meele- lahutus
2.	Hariv- sotsia- liseeriv	Infor- meeriv	Kange- lastega samas- tumist pakkuv	Infor- meeriv	Esteeti- line	Osalev (kerge- tes vald konda- des)	Infor- meeriv	Meele- lahu- tus	Osalev, osalust pakkuv
3.	Meele- lahu- tus		Infor- meeriv	Meele- lahutus	Infor- meeriv	Infor- meeriv	Hariv- sotsia- liseeriv	Tõlgen- duslik- sotsia- liseeriv	Infor- meeriv
4.	Esteeti- line		Hariv- sotsia- liseeriv	Koge- muse vahe- tus		Hariv	Meele- lahutus	Hariv	

Informeerivat funktsiooni kandsid enam jaamade Raadio 4 (40% saatemahust), ETV (koos kergemate *infotainment* saadetega 32% saatemahust), Vikerraadio, Kuku ja ka TV3 saated. Suhteliselt enam määratleti hariva funktsiooni esinemist (24%) ETV ja Vikerraadio puhul ning Kuku raadio tõlgenduslikes-analüütilistes saadetes.

Meelelahutus domineeris funktsioonina Raadio Uno (95% saatemahust), TV3 (82%), TV1, Raadio 2 (79%) programmis ja oli kokkuvõttes küllalt standardne. Ehedat kvaliteetset kodumaist meelelahutust esines suhteliselt harva.

Programmidel ja saadatel ilmneb domineerivaid spetsiifilisi funktsioone: nii on Klassikaraadio domineerivalt hariv-esteetiline, Raadio 2 osalemist pakkuv. Raadio 4 puhul oli iseloomulik saadete suur polüfunktsionaalsus (49%) ning ka suur informatsioonilisus (40%). Avalik-õiguslike kanalite ETV ja ER programmidele on iseloomulik, et harivate saadete osa programmist on $\frac{1}{4}$.

Osalejad

Eri ringhäälingukanalite puhul on võimalik eristada erinevaid domineerivaid esinejaid-osalejaid. Kuku Raadiole iseloomulikud osalejad on ametnikud ja eksperdid (nt "Raadioexpress"), mitmetes saadetes (nt "Pressiklubi") võtavad endale erinevate valdkondade eksperdi rolli ajakirjanikud (vt. tabel 2.).

Tabel 2. Ringhäälinguprogrammide olulisemate osalejate määratlemine veebruaris-märtsis 2000.

Kuku Raadio	Raadio 2
Spetsialistid	Ajakirjanik kui vahendaja või DJ
Ametnikud	Helistajad kergetel teemadel (nt vabast ajast, kaaslaste leidmisest)
Ajakirjanikud spetsialisti rollis	Popkultuuri spetsialistid
Probleeme arutavad helistajad	
Ajakirjanikud kui vahendajad	

Raadioprogrammides on laialt kasutatud erinevaid helistajaid – Vikerraadio hommikuprogrammis sotsiaalsel temadel, Kuku Raadio saates “Õös on inimesi” üldinimlikel teemadel jne. Helistaja tüüproll on suuresti seotud saatejuhi tüübiga ning saate teema ja esitatud küsimusega. Muusikajaamades on mõnelgi juhul teemad tühised, saatejuht ja helistajad lärmakad.

Rahvahulga sümbboolne stuudiosse toomine, emotsionaalse osavõtuõhkkonna loomine on iseloomulik telejaamade meelelahutussaadetele (nt “Reisiga sinule” Kanal 2s, “Tähed muusikas” ETVs, “Bingo Loto” ETVs). Meelelahutusliku efekti annavad nn rolli vahetavad osalejad (nt ETV saates “Kuulus ja kummaline”).

Ajakirjanike ja avaliku elu isikud annavad/kujundavad hinnanguid mistahes teemal.

Osalejarollid on jagunenud ka ajakirjanike vahel, kelle hulgas on nn ekspert-asjatundja, (nt Harri Tiido Kuku või Indrek Treufeldt ETV “Brauseris”); mängujuhid ja DJd (nt Märt Rannamäe Raadio 2s); ideoloogia kujundajad (nt Mart Ummelas Vikerraadio “Rahva teenrites”, Rein Lang ja Hans H. Luik Raadio Kuku “Keskpäevatunnis”), humanistid-kultuuri tõlgendajad (nt Mari Tärand, Lembit Lauri ja Martin Viirand Vikerraadios, Ilmar Raag Eesti Televisioonis); sotsiaalsed osalejad (nt Kaja Kärner); vahendajad-reporterid (Anne Osvet Vikerraadios, Ulla Lääts Kuku) jt.

Sihtauditoorium

Kujuteldava sihtauditooriumi üldpildist selgub, et eriti telekanalid orienteerivad oma saated kõige enam üldauditooriumile (ETV 61%, TV1 ja TV 3 39%). Seda teevad ka mitmed raadiojaamad (Raadio 4 76%, Kuku 64%, Vikerraadio 26%), ent seejuures on täheldatav orienteeritus ka spetsiifilisematele sihtgruppidele (Raadio 2 noortele 64%, Vikerraadio 29% keskealistele jm) vt tabel 3.

Eri kanalite sihtauditooriume võrreldes ilmneb, et tüüpiliselt on erajaamade programm kujundatud reklaamijaid silmas pidades, mis tähendab, et võitlus käib reklaamijate atraktiivseima seltskonna pärast ja saateid ning kogu programmi tehakse eelkõige neile, teiste seltskondadega eriti arvestamata.

Televisioonis väljendub see suunatus üldisele ja laiapõhjalisele auditooriumile. Eraraadiojaamade programme on üldistuste tegemiseks analüüsitud liiga vähe.

Tabel 3. Saadete ja programmi sihtauditoorium, määratletud veebr.-märts 2000 saadete järgi

ETV	TV 1	Ka- nal 2	TV 3	VR	Raa- dio 2	Raa- dio 4	Kuku	Uuno
üld- audi- toori- um	üld- audi- toori- um	kesk- eali- sed	üld- audi- toori- um	kesk- eali- sed	noo- red	üld- audi- toori- um	üld- audi- toori- um	noo- red
noo- red	noo- red	noo- red	noo- red	üld- audi- toori- um	kesk- eali- sed	lap- sed	kesk- eali- sed	noo- red kesk- eali- sed
pen- sio- närid	spet- siali- seeri- tud; tervi- sehu- vid	pen- sio- närid		me- hed- naised	üld- audi- toori- um	spet- siali- seeri- tud huvid	me- hed	
spor- dihu- vili- sed					lap- sed			

Kuku Raadio on seda raadiojaama analüüsinud Erle Rudi hinnangul sihtauditooriumiks valinud jõukad ja teiste inimeste arvamust kujundava seltskonna ning kitsad sihtauditooriumid. Uuno Raadio on sihtauditooriumi määratlenud ealiselt ja pakub sellele vanusegrupile kitsalt määratletud toodet – *current hit radio*.

Televisioonis väljendub see suunatuses üldisele ja laiapõhjalisele auditooriumile.

Avalik-õiguslikud kanalid on sihtauditooriumide poolest erakanalitest tasakaalustatumad, kuigi Andri Malmets väidab ETVd analüüsides, et ka avalik-õiguslik televisioon on oma programmis erakanalilikult auditooriumi reitinguid püüdnud. Nii on vanuserühmadest vähe lastele mõeldud saateid, vaatamata sellele, et näiteks TV3 ja Kanal 2 programmis on animafilme 14% ja 12%. ETV programmis oli saateid lastele 0,8%.

Vormid ja žanrid

Saadete vormilist üldpilti iseloomustab kombineeritud e segažanride märgatav osakaal kogupildis, eriti originaalsaadete puhul; nii on näiteks ETV saadetest 38%, Raadio 4s 34%, Ku-

kus 25%, TV3s ja Kanal 2s 13% kombineeritud elementidega segasaated (vt tabel 4). TV3s ja TV1s on valdavaks žanriks seriaalid (vastavalt 44% ja 27%).

Muusikajaamades on rohkesti vabavestlust, aga ka nõrgalt struktureeritud ja fokuseerimata teksti (Raadio 2 puhul on seda määratletud 40% ulatuses).

Tabel 4. Enamkasutatud vormid Eesti raadio- ja telejaamade saateprogrammis veebruaris – märtsis 2000.

ETV	TV 1	Kanal 2	TV 3	Raadio 2	Raadio 4	Kuku	Uuno
kombineeritud žanrid	seriaal	sarifilmid	seriaal	struktureerimata kõne	kombineeritud žanrid	kombineeritud žanrid	diskoritekst
saatejuhi või diktori tekst	infotekst	seebiooperid	animafilmid	saatejuhi ja diskoritekst	diktoritekst	intervjuu	muusika
lavastused	mängufilm	animafilmid	kombineeritud žanrid	muusika	vabavestlus	vabavestlus	
	muusika	sit-comid					

Nii televisioonis kui raadios on laialt levinud kombineeritud žanrid, domineerivad veel vaba vestlus ja struktureerimata kõne. Kombineeritud saated sisaldavad mitmeid elemente, tüüpiliselt vaba vestlust, intervjuud, kommentaari, muusikat jm.

Mõni saatevorm on liikunud raadiost televisiooni, nt "Vanad ja kobedad" Sky Plusist ETVsse, "Kreisiradio" ja "Tehnokratt" Kuku Raadiost ETVsse.

Nii televisioonis kui raadios on rohkesti mängu, välja arvatud Vikerraadios ja Klassikaraadios.

Eratelekanalite programmis on palju kogu maailmas tuntud seriaale, nagu "Vaprad ja ilusad" TV 3s, "Sunset Beach" Kanal 2s.

Edaspidi oleks huvitav uurida, miks on žanriline mitmekesisus piiratud ja kas see on paratamatu? Milles väljendub kuulajate/vaatajate ning ajakirjanike loominguline suhe – mil-listesse rollidesse on eri žanrides määratud kuulaja/vaataja?

Edastatavad väärtused

Kanalite väärtushoiakud on seotud programmi tüübi, teemaatika ja osalejatega ning nendes väljendub omakorda kanali laiem filosoofiline suundumus. Väärtushoiakute üldist võrdlevat klassifikatsiooni programmide analüüsil ei kasutatud, küll aga võib selgelt välja tuua erinevate kanalite väärtushinnangu-
te dominandid (vt tabel 5).

Tabel 5. Ülevaade raadio-ja telesaadetes domineerinud väärtushinnangutest veebruaris-märtsis 2000.

ETV	TV 1	VR	Raadio 2	Raadio 4	Kuku
informeeritus	teave ja informeeritus	haritus	informeeritus	informeeritus	informeeritus (poliitika, majandusest, protsessidest)
majanduslikust kasust lähtumine	massikultuur	informeeritus	popkultuur, alternatiivmuusika	Eesti kui 'oma' keskkond	Lääne ühiskonna demokraatia
lõõgastus ja mängulisus	lapsepõlv, kodu, inimsuhted	kultuur	lõdvestus ja hedonism	sotsiaalne osalemine	aktiivne ettevõtlikkus, läbilõõgivõime
professionaalsus	tervis ja sport	eesti kultuur ja traditsioonid	haritus	kogemuslikkus	eesti kultuur
haritus	äriplaneet, omakasu ja enesekehtestus	riigikaitse / tervis	isetegevus	inimlikkus	Eesti maailma kontekstis liberalism

Ent kui ka väärtushinnangute üldnimed on sarnased, võivad sisemised tähendused ja orienteeritused olla küllalt erinevad. Nii tähendab 'informeeritus' ETV saadetes ning Raadio 2 saadetes erinevaid nähtusi, hõlmates esimesel juhul nii sot-

siaalse kui kultuurilise välja ja piirdudes teisel juhul rohkem popkultuuri, tarbimise ja meelelahutus(tööstus)e konkreetsete valdkondadega.

Eesti kultuur, traditsioonid ja eluviis ning sotsiaalsed ühishuvid polnud kommertstelekanalites (eriti TV1s) väärtustatud.

Kordussaadet/esmaesitlused telejaamades

Kordussaadete osakaal teleprogrammides on kõikidel kanalitel samas suurusjärgus (vt tabel 6). Oluline on aga valik, milliseid saateid korratakse. Kui ETV kordab puhkepäeviti valdavalt harivaid ja informeerivaid saateid, siis erakanalites korratakse tüüpiliselt seriaale – argipäeviti seriaalide eelmise päeva osasid.

ETV suundumust näidata arhiveeritud kultuurisaateid (nt teatrisaade "Lennud"), aga ka Kuku "Külalise" 1993. aasta lüüdistuste esitamist võib käsitleda kultuuriruumi ja mälu aktualiseerimisena, milles ajalise distantssi tekkimine toob erilise selgusega esile muutused.

Omasaadet/hankeprogramm telejaamades

Eratelekanalid pakuvad laias laastus keskmiselt kaks korda rohkem hankeprogrammi kui ETV (vt tabel 7). Hankeprogramm TV3s (kokku 88%) koosnes vaadeldud päevadel 88% USA, 7% Briti, 6% Lääne-Ameerika, 3% Austraalia päritolu saadetest.

2/3 moodustab hankeprogramm TV1 puhkepäevil, 3/4 on hankeprogrammi Kanal 2s argipäevil ja TV3s kõigil päevil.

Eesti kohaliku toodangu esitamine on suurim ETVs: nädalalõppudel 70% ja argipäevil 47%, samuti TV1 argipäevil (45%, mis tuleneb põhiliselt "Info TV" suurest mahust).

Omasaadetest on Eesti televaldkonna tippsaadeteks infoaadet (ETV "Aktuaalne kaamera"; TV3 "Seitsmesed uudised"), ümbritseva keskkonna ja toimuvate protsesside analüüsid ("Pealtnägija" ETVs; "Politsekroonika" Kanal 2s; "Brauser" ETVs jt), ning meelelahutussaadet, millest kõige vaadatavam (303 000 vaatajat) oli hooajal 2000/2001 Eesti seriaal "Õnne 13" (ETV).

Avalik teenus

Koondtabelid selle kohta, kui võrd analüüsitud raadio- ja teleprogrammid vastavad avalikkuse huvile (vt tabelid 8, 9 ja 10) peegeldavad eelkõige üldtendentse.

Iga programmi analüüsis eri ültõpilane ja hoolimata ühistest arutlustest seminarides, esineb mõningaid erinevusi saadete tõlgendamisel. Siiski võib saadete liigitamist sellisteks, mis selgelt ei täida avaliku teenuse funktsiooni, pidada üsna usaldusväärseks.

Ootuspäraselt selgub Eesti Raadio ja erajaamade võrdluses, et Eesti Raadios on keskmisest rohkem avalikku teenust pakkuvaid saateid. Põhiraskust kannavad Vikerraadio, Klassikaraadio ja Raadio 4. Raadio 2s oli täielikult avalikule teenusele suunatud saateid märkimisväärselt vähem kui Kuku Raadios.

Vikerraadio programm koosnes 82% ulatuses saadetest, mis käsitlesid sotsiaalselt olulisi teemasid, olid hariva või kultuurikeskkonda pakkuva iseloomuga.

Klassikaraadio kui esteetiline ja hariv, maailma avardav programm, vastas täiel määral avalikkuse huvidele. Raadio 2 saadetes on probleemiks, kuidas eristada popkultuuri kui identiteedi kujundajat ja popkultuuri kui tarbekaupa.

Raadio 4 programmi iseloomustab inimese väärtustamine, saatevormide ajakirjanduslik mitmekülgsus ja korrektsus; saatejuhtide emotsionaalsus, empaatilisus ning rikas keel.

Eesti Raadio puhul on otstarbekas rääkida avaliku teenuse funktsiooni täitmisest mitte kogu terviku, vaid nelja programmi lõikes eraldi, sest erinevused programmide vahel on suured. Vikerraadio, Raadio 2 ja Raadio 4 erinevad eelkõige vanuse ja rahvuse pinnal eristatud sihtauditooriumi poolest. Klassikaraadio erineb nendest eelkõige esteetilise funktsiooni domineerimise poolest, mis täiendab esimese kolme sotsiaalset suunitlust, nagu kirjutab Klassikaraadiot analüüsinud Anu Mägi.

Uuno raadiot analüüsinud Eno-Gerrit Link rõhutab jaama iseloomustavat väärikat suhtlemiskultuuri, mis on muusika-jaamades sageli üsna madal.

Raadio Kuku saadetest täitsid veebruaris-märtsis 2000 üle poole (51%) täielikult avaliku teenuse funktsiooni, seega on see jaam Eesti Raadiote tõsiseks konkurendiks. Tugevas konkurentsis püsimine on mõjunud hästi saadete ja kogu programmi kvaliteedile.

Tabel 6. Kordussaadete osakaal programmis

	ETV				TV 1				Kanal 2				TV 3				Erakanalite keskmine			
	argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev	
	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%
Kokku	2475	100	2980	100	3370	100	3115	100	4640	100	1860	100	3265	100	3065	100	11275	100	8040	100
Esmaesitus	2187	88,4	2332	78,3	2785	82,6	2670	85,8	4095	88,3	1660	89,2	2065	63,2	2155	70,3	8945	79,3	6485	80,7
Kordus	288	11,6	642	21,5	585	17,4	445	14,3	545	11,7	200	10,8	1200	36,8	910	29,7	2330	20,7	1555	19,3

Tabel 7. Omasaadete osakaal programmis

	ETV				TV 1				Kanal 2				TV 3				Erakanalite keskmine			
	argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev		argipäev		puhkepäev	
	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%
Kokku	2475	100	2980	100	3370	100	3115	100	4640	100	1860	100	3265	100	3065	100	11275	100	8040	100
Omasaadete	1162	46,9	2090	70,1	1530	45,4	985	31,6	1215	26,2	850	45,7	740	22,7	795	25,9	3485	31,0	2630	32,7
Hange	1313	53,1	890	29,9	1840	54,6	2130	68,4	3425	73,8	1010	54,3	2525	77,3	2270	74,1	7790	69,1	5410	67,3

Erle Rudi hinnangul on Kuku raadio suutnud pakkuda Vikerraadioga konkureerivat programmi peamiselt kolmel põhjusel:

1) pärast iseseisvumist oli eestlaste poliitiline aktiivsus 1990. aastate alguses kõrge, seega valitses ka nõudlus arutleva ja informativse programmi järele;

2) 1990. aastate alguses oli rahva usaldus erastruktuuride vastu suurem kui riigistruktuuride vastu, mis sümboliseerisid nõukogudeaegset tsensuuri, ja seega pöördusid kuulajad pigem eraraadio kui Vikerraadio laienele;

3) Vikerraadio programm kaotas palju seoses pidevate reformidega Eesti Raadios, nappis kaadrit ja ressursse, mis andis konkurendile eelise. *

Neile põhjustele lisandub veel üks väga põhimõtteline asjaolu – nimelt on demokraatlikus avatud kultuuriruumis oluline mitme kvaliteetse kanali üheaegne olemasolu, mis tagaks laiemale ja mitmekülgsema informatsiooni ning tõlgenduste spektri ning annaks kuulajatele erinevaid vaatepunkte oma käsitlemiseks.

Avaliku teenuse funktsiooni täitsid telejaamad silmatorkavalt erinevalt, ETV1 oli programmis 82% vastavaid saateid, komertskanalitel oli vastavate saadete hulk 15% (Kanal 2) kuni 27% (TV1).

Teleprogrammide puhul on eraldi vaadeldud ka programmi vastavust avalikkuse huvile televaatamise tippajal – öhtuti 19.00-22.00 (vt tabel 10).

Tippaja programm annab selles plaanis ülevaate ka programmist tervikuna.

TV 1 puhul täidavad tippajal eetrisse minevad saated avaliku teenuse funktsiooni veidi vähem kui programm tervikuna – hommikul ja päeval tunde kestev tekstitelevisioon "Info TV" on liigitatud osaliselt avaliku teenuse funktsiooni täitvaks. TV 3 puhul aga on tippaja programm veidi enam avalikkuse huvidega arvestav.

Kokkuvõtlikult võib tehtud analüüsi põhjal öelda, et ETV programmis oli varakevadel 2000 vähemalt kolm korda rohkem avalikku teenust pakkuvaid saateid kui erakanalites.

---

* Tuleb rõhutada, et käesolev analüüs põhineb 2000. a. kevadisel raadio-programmil; Kuku programm on aasta jooksul mitmel korral oluliselt muutunud. Mõnikord tundub, et võib rääkida juba teistsugusest raadiojaamast sama nime all.

Tabel 8. Avaliku teenuse funktsiooni tähtvatet saatete osakaal raadios

	Vikerraadio		R 2		Klassikaraadio		Raadio 4		ER kokku		Kuku		Uuno	
	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%
Kokku	6625	100	4200	100	6480	100	4200	100	21505	100	6120	100	5760	100
Ei ole avalik teenus.	520	7,8	1962	46,8	0	0	0	0	2482	11,5	1591	26,0	5472	95,0
Avalik teenus	6105	92,2	2238	53,3	6480	100	4200	100	19023	88,5	4529	74,0	288	5,0
Osaline avalik teenus.	685	10,3	1246	29,7	0	0	130	3,1	2061	9,6	1408	23,0	0	0

Tabel 9. Avaliku teenuse funktsiooni tähtvatete saatete osakaal televisioonis

	ETV		TV 1		Kanal 2		TV 3		Erakanalid kokku	
	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%
Kokku	5455	100	6485	100	6500	100	6330	100	19315	100
Ei ole avalik teenus	982	18,0	3745	57,7	5525	85,0	4940	78,0	14210	73,6
Avalik teenus	4473	82,0	2740	42,3	975	15,0	1390	22,0	5105	26,4
Osaline avalik teenus	1258	23,1	1640	25,3	91	1,4	140	2,2	1871	9,7
Täielik avalik teenus.	3215	58,9	1100	17,0	884	13,6	1250	19,7	3234	16,8

Tabel 10. Avaliku teenuse funktsiooni täitvate saadete osakaal tippajal (*prime-time*)*

Tippaeg (kell 19–22)*	ETV		TV 1		Kanal 2		TV 3		Erakanalid kokku	
	min	%	min	%	min	%	min	%	min	%
Kokku	1189	100	1800	100	1080	100	1425	100	4305	100
Ei ole avalik teenus	226	19,0	1420	78,9	890	82,4	1020	71,6	3330	77,4
Avalik teenus	963	81,0	380	21,1	190	17,6	405	28,4	975	22,6
Osaline avalik teenus	335	28,2	60	3,3	63	5,8	60	4,2	183	4,3
Täielik avalik teenus	628	52,8	320	17,8	127	11,8	345	24,2	792	18,4

Mart Normet

Raadiomaastik ja uudised. Eesti ja Euroopa

18.–24. aprillini 1999 toimus Tartu-suuruses Itaalia linnas Perugias projekti Euroreporter '99 raames raadioajakirjandusele spetsialiseerunud üliõpilaste *workshop Euroradio Landscape*, korraldajaks EJTA (*European Journalism Training Association*).

Üliõpilasi oli üheksast riigist: Belglast, Eestist, Hispaaniast (Katalooniast), Hollandist, Inglismaalt, Itaaliast, Rootsist, Saksamaalt ja Slovakkias. Eestit esindasid Tartu ülikooli tudengid Epp Ehand ja Mart Normet.

Igal osavõtval koolil tuli koostada raport oma maa raadiomaastiku kohta. Üldiseloostuse kõrval oli väga oluline roll uudistel, mida analüüsisime nii sisu, vormi kui staatuse poolest raadioprogrammi kontekstis.

Maarja Lõhmuse juhendamisel lindistas ja kuulas seitsmeliikmeline töögrupp nädalate vältel mitmete Eesti raadiojaamade programmi, eelkõige uudiseid. Lisaks oma tähelepanekutele usutlesime raporti tarvis raadiojaamade uudistetoimetajaid, programmijuhte ja turundusjuhte nii avalikõiguslikust kui erameediast. Töögruppi kuulusid peale eelpoolnimetatute veel Enno-Gerrit Link, Andri Maimets, Maia Möller, Henrik Roonemaa ja Erle Rudi.

Järgnev artikkel koosneb neljast osast:

- 1) Eesti raadiomaastiku ülevaade;
- 2) sissevaade Eesti raadio uudispilti;
- 3) Eesti ja Euroopa raadiomaastiku võrdlus;
- 4) intervjuud oluliste tegijatega Eesti raadioajakirjanduses.

Kaks esimest punkti põhinevad EJTAle esitatud raportil, kuid on kohandatud Eesti lugejale.

1. Eesti raadiomaastiku ülevaade

Raadiojaamade lühiiseloostus

Eestis tegutses uurimisperioodil (märts-aprill 1999) 35 raadiojaama:

*4 (ja pool) üleritgillist avalik-õiguslikku jaama (Vikerraadio, Raadio 2, Klassikaraadio, Raadio 4, Raadio Tallinn).

*10 kohalikku jaama, mis põhinesid Eesti kapitalil (Ring, Ruut, Kaguraadio, Valga Raadio, Kuma, Raadio Tartu, Kadi Raadio, Vali Raadio, Russkoje Radio, BGR 108);

*7 kohalikku jaama, mis põhinesid nii Eesti kui välismaisel kapitalil (100 FM, 100 FM Narva, Eeva, Kuku, Mulgi Kuku, Järva Kuku, Tartu Kuku);

*3 kohalikku jaama, mis põhinesid välismaisel kapitalil (Tallinna Pereraadio, Tartu Pereraadio, Raadio7);

*5 regionaalset jaama, mis põhinesid Eesti kapitalil (Viru Raadio, Saaremaa Raadio, Nõmme Raadio, Sky, Sky Plus);

*2 regionaalset jaama, mis põhinesid välismaa kapitalil (Easy FM, Kuressaare Pereraadio);

*1 regionaalne jaam, mis põhines Eesti ja välismaisel kapitalil (Uuno);

*1 üle-riigiline jaam, mis põhines nii Eesti kui välismaisel kapitalil (Elmar);

*1 üle-riigiline jaam, mis põhines välismaisel kapitalil (V6);

Kõik raadiojaamad, välja arvatud Raadio Vali ja Saaremaa Raadio, edastasid programmi ööpäevaringselt. Enamus jaamadest elatus reklaamist. Eranditeks kristlikud Pereraadiod Tartus, Tallinnas ja Kuressaares, mida finantseeriti annetustest; maailma ainus 24h *blue grass* muusikat mängivat Blue Grass Roots raadio, mida majandab raadiofanaatik Jaanus Väinu oma vahenditest; kaks avalik-õiguslikku jaama (Vikerraadio ja Klassikaraadio), mis elavad riigteelarvest riigteelarveni.

Kahte liiki raadiojaamad

Raporti eesmärki silmas pidades jagasime raadiojaamad uudistele või muusikale orienteeritud jaamadeks printsibi alusel, et muusikale orienteeritud jaamad edastasid ainult lühiauudiseid. Uudistele orienteeritud jaamad – lokaalsed raadiojaamad, Kuku, Vikerraadio ja Raadio 4 – programmis olid olulisel kohal ka uudistesaadet ja aktuaalseid teemasid käsitlevad saated (*current affairs*). Raadio 2 ja Klassikaraadio olid erandlikud muusikale orienteeritud jaamad, milles esinesid ka pikemad uudised, Raadio 2s ka arutlussaadet.

2. Eesti raadiouudised

Lühiuudised ja uudistesaated

Muusikale orienteeritud jaamades olid lühiuudised tavaliselt 2-3 minutit pikad (mitte üle 5 minuti) taustmuusikaga uudisteblokid täistundidel või pooltundidel. Uudistele orienteeritud jaamades kasutati taustmuusikat vähem, harilikult uudiste pealkirjade ja ilmateate taustaks. Samuti olid lühiuudised neis jaamades mõnevõrra pikemad – umbes 5 minutit.

Lühiuudiseid luges tavaliselt uudistetoimetaja otse eetrisse. Erandiks oli raadiojaam V6, kus uudisblokk loeti paar minutit enne eetrisse andmist linti. Helilõike, intervjuusid ega reporterite uudislugusid lühiuudistes ei kasutatud. Vormiline liigendus puudus, algust ja lõppu markeerisid kõllid. Ilmateadet ja liiklusteateid luges harilikult DJ või saatejuht.

Uudistesaated olid 10-30 minutit pikad ja neid viis läbi üks kuni kolm uudistetoimetajat. Erinevalt lühiuudistest iseloomustas uudistesaateid reeglina helipildi mitmekesisus – kasutatud oli helilõike, intervjuusid ja reporterite uudislugusid.

Tavaline praktika oli uudiste pealkirjade lugemine muusika taustale uudistesaate alguses. Kõlle kasutati saate alguses ja lõpus ning liigenduselemendina saate sees.

Uudistele orienteeritud jaamad

Uudistesaadete rohkuse ja mahukuse kõrval oli nende jaamade puhul taiseks iseloomulikuks tunnuseks uudisreporterite ja korrespondentide olemasolu. Eesti Raadiol olid korrespondendid erinevate Eesti linnade kõrval ka Euroopas (Brüssel, London, Moskva, Peterburg, Riia, Jeruusalemm), USAs (Washington) ja Austraalias. Kukul olid korrespondendid Eestis, Euroopas ja USAs. Lokaaljaamadel olid kohalikud reporterid.

Avalik-õiguslikku Eesti Raadiot ja erakanaleid eristas korrespondentide kasutamise puhul aga asjaolu, et erajaamades anti lülitused reeglina eetrisse otse, Eesti Raadios tavaliselt lühist. Eesti Raadio uudistetoimetuse juhataja Uku Toom põhjendas seda tehniliste vajadustega: saab kärpida ja helikvaliteedi eest vastutada.

Vikerraadio, Klassikaraadio, Raadio 4 ja Kuku kannavad üle ka rahvusvahelisi programme (Vaba Euroopa, Ameerika Hää, Deutsche Welle).

Uudisteraadio

1998. aastal loodud Uudisteraadio püüdis areneda 24-tunniseks uudistekanaliks ja uudisteagentuuriks samal ajal. Tippphetkel töötas seal 40 inimest.

"Alguses tegutsesime ka infoagentuurina, oma uudised panime kirjalikult kohe Internetti üles, sellega tegeles omaette inimene ja olime reeglina infoagentuuridest kiiremad, sest neil võttis toimetamine rohkem aega. Eesmärk oli tulevikus hakata paralleelselt infoagentuuriks ja raadioks," ütles Uudisteraadio programmidirektor Mart Pukk.

Tema sõnul katsetas Uudisteraadio Eestis enneolematut süsteemi – ajakirjanikud töötasid saatejuhi heaks: *"Oli saatejuht ja back office. Back office koosnes kolmest inimesest päevas, kes leppisid kokku intervjuud ja koostasid päevaplaani. Saatejuht pidid lihtsalt kursis olema ja küsima."*

Vestlustes erinevate raadiojaamade uudistetoimetajatega taandus programmi kvaliteedi parandamise võimalikkus sageli rahale – kui seda vaid rohkem oleks. Uudisteraadiot finantsprobleemid ei piiranud. *"Kuni detsembrini oli niimoodi, et ainult näita näpuga. Ilus asi hakkas meeldima, ütled, et on vaja ja kohe said... Oli nagu muinasjutt," kirjeldab Mart Pukk.*

Samas ei olnud Uudisteraadios peaaegu üldse reklaami. *"Oli fiktiivne reklaam: oma tuttavate poliitiline reklaam. Ja siis veel Sky [meediakorpratsioon Sky Media – toim.] bartertehingud. Minu küsimusele, miks reklaami ei ole, vastati, et seda raadiot pole võimalik müüa. Reklaamiosakond ja raamatupidamine käis kõik Sky kaudu," rääkis Mart Pukk.*

1999. aasta märtsis jaam suleti. Näib, et peamiseks põhjuseks polnud kuulajate puudus, vaid omanikepoolse huvi puudus. Igatahes oli Uudisteraadio märkimisväärt katse mitmekesistada raadiomaastikku ja pakkuda konkurentsi uudisteagentuuridele.

"Peamine konkurent oli Kuku, kellelt me oleksime enamuse kuulajaid aastaga ära võtnud," sõnas Mart Pukk.

Uudiste tüpoloogia ja uudiste järjestus

Lühituudised võib jagada üldisteks ja temaatilisteks (sport, kohalikud uudised, liiklus, ilm, majandus, teadus, muusika, arvutid, ajaleheülevaated). Uudiseid luges reeglina uudistetoimetaja. Easy FMis erandlikult DJ. Teistes jaamades luges DJ või saatejuht harilikult ilmateadet ja liiklusuudiseid.

Lühiuudised ja uudistesasaated on tavaliselt struktureeritud uudislugude geograafilise mastaabi alusel. Esimesena esitatakse tavaliselt Eesti uudised, siis välisuudised. Mõnikord järgneb välisuudistele veel vähemtähtsate Eesti uudiste blokk. Lõpus on tavaliselt bületääni temaatiline osa (ilmateade) või iseseisev temaatiline lühiuudis.

Struktuur on siiski paindlik. Näiteks tõusid uurimisperioodil tihti esiuudisteks Kosovo uudised.

Kuku raadio toimetaja Erki Berendsi sõnul on Kuku uudisteblokkis kõik uudised tähtsuse järjekorras. *"Isegi Eesti-välismaa võib vaheldumisi lugeda, tähtsam enne,"* täpsustas ta.

Eesti Raadio uudistetoimetuse peatoimetaja Uku Toomi sõnul ei ole nende uudistesaaatel kindlat ülesehitust. *"On kindlad prioriteedid, mitte kindel ülesehitus. Harilik prioriteet - Eesti uudis on ees, aga kui välisuudised on tähtsamad, lükkab see järjekorra sassi. Ise otsustame, mis on kõige olulisem. Pikkadel saadetel on traditsiooniliselt regionaaluudised lõpus, "Päevakajal" on kultuuriteema harilikult lõpus, kui ta pole mingi eriti lõv asi,"* ütles Uku Toom.

Mart Puki sõnul olid Uudisteraadios esmajärjekorras eetris ikkagi siseuudised, siis välisuudised olulisuse järjekorras. *"Olulisust hindas uudistetoimetaja, lähtudes selle raadio mõttest. Näiteks võiks uudiste järjekord olla selline: kaheksa last said liiklusõnnetuses surma, pensioneid alandatakse, valitsus pannakse kokku, Hansapank läks pankrotti. Ette läheb selline uudis, mis kutsub kuulama,"* selgitas Mart Pukk.

Uku Toom järjestaks Puki poolt pakutud uudised järgnevalt: *"Pensionid ja valitsus tegelikult välistavad üksteise... Valitsus oleks kõige esimene ja pension kõige viimane, sest selle mõju on tulevikus. Oleneb, kas Hansapanga pankrotist on varem midagi teada, et see võib tulla. Võibolla oleks see isegi valitsusest ees. Aga kõik nad ei saa tulla kell pool kaheksa! Lasteuudis oleks üks viimaseid siiski. Ta muudab asju ju ainult teatud kindla inimgrupi jaoks."*

Uudiste aeg

Uudised algasid tavaliselt täis- või pooltunnil. Raadios Eeva aga umbes pooltunnil, kusjuures Eevas ei katkestatud uudiste pärast muusikapala, vaid mängiti see lõpuni.

Ilmateade ja liiklusteated esinesid programmis tihti kindlalt fikseerimata ajal (nt poole tunni jooksul).

Kahes raadiojaamas (Uuno, Sky Plus) algasid uudistebüleetäänid kolm minutit enne täistundi. Sky Plusis põhjendati

uudiste sellist ajastust sooviga anda kuulajatele võimalus uudiseid vältida: kui nende jaamas on uudised, siis teistelt kanalitelt saab samal ajal enamasti muusikat kuulata ja vastupidi. Uuno idee oli aga vastupidine: kui inimene kuuleb nende kanalilt midagi huvitavat, saab ta otsida lisainformatsiooni Kuku täistunniuudistest. Need seletused illustreerivad kahte erinevat suhtumist uudistesse: uudised kui raadioprogrammi tingimata vajalik osa, ja uudised kui midagi tarbetut, mida tehakse ainult uudiseid nõudva ringhäälinguseaduse pärast.

Allikad

Väitega, et Eestis teevad raadiouudiseid teabeagentuurid, olid enam-vähem nõus kõik küsitletud toimetajad. Raadio Tartu toimetajad toonitasid ka isikliku kartoteegi olulisust, mis sisaldab aastate jooksul kogunenud märkmeid ja sidemeid. Ka teised toimetajad toonitasid isiklike kontaktide tähtsust.

Lisaks on raadiotele infoallikateks pressimaterjalid ettevõtetest ja organisatsioonidest. Harva ka raadiokuulajad.

Keegi ei nimetanud uudiste allikatena ajalehti, kuigi raadiojaamade kuulamine näitas, et eriti hommikuti pärinesid paljud uudised ajalehtedest, eriti kommertsraadiotes. Eesti Raadio uudistepealiku Uku Toomi sõnul ei anna lehed mitte niivõrd infot, kui ideesid.

Uudiskriteeriumid

Uudistetoimetajad nimetasid uudiskriteeriumidena tähtsust, sotsiaalset mõju, mõju sihtauditooriumile, prominent-sust, aktuaalsust, kasulikkust, huvitavust ja xokeerivust. Igal juhul tundub uudiste valik paljudel juhtudel intuiitiivne. Uudiskriteeriumide nimetamine nõudis toimetajatelt pikka mõtteaega. Uudiste analüüs näitas, et nimetatud ja kasutatud kriteeriumid ei ühti needjust alati. Intuiitiivsus võib tähendada nii teadmatust, järjekindluse puudumist kui ka uudistetoimetajate paindlikkust.

Interpretatsioon

Uudistelt oodatakse objektiivsust. Samal ajal ei ole sõnu ilma tõlgenduslike kaastähendusteta. Peamised küsimused on siin järgmised. Millisel alusel (üldine või erahuvi) hinnanguid antakse? Kas hinnanguid antakse järjepidevalt? Järjepidevus aitab kujundada jaama identiteeti, mis kergendab uudiste konteksti asetamist.

Enamus küsitletud uudistetoimetajatest vältis, et nemad uudistesaares oma suhtumist välja ei näita. *"Toimetaja isiklik arvamus on selgelt eraldatud,"* kinnitas näiteks Erki Berends.

Leidus aga ka sootuks vastandlikke vaatenurki. Sky Plusi toimetaja Rain Kelk: *"Uudistetoimetaja peaks kuuluma mõtlejate inimeste hulka, seega on tal oma maailmavaade ja mina loomulikult püüan oma mõttesuunda ka sisse panna. Ja samas ebameeldivat halvustada."* Samal seisukohal oli ka Nõmme Raadio direktor Margus Lepa.

Uku Toomi sõnul peavad fakt ja kommentaar olema lähedased, et raadiokuulaja saab aru, kus algab üks või teine: *"Ma ei ütle nii, et suhtumist ei tohi välja näidata. Ja ma olen seda ise ka teinud. Aga ma ütleksin nii, et see suhtumine ei tohiks siis minna lahku vähemalt uudistetoimetuse kui mitte raadio seisukohast."*

Tempo. Diktor

Uudisteprogrammi tempo sõltub uudiste lugemise tempost, taustmuusikast ja programmi pikkusest. Lühemad programmid tunduvad kiiremad. Taustmuusika muudab programmi samuti kiiremaks.

Miks kasutatakse eesti jaamades nii palju taustmuusikat ja proovitakse võimalikult kiiresti uudised ette lugeda, on ehk kokku võetud Mart Puki seisukohta: *"Nii kui tempo langeb, siis tundub, et see on jama, mida sa räägid, igav."* Ette rutates võib kinnitada, et teistes Euroopa riikides ei peeta tõsist tooni igavaks, vaid usaldusväärseks.

Diktori tüübi puhul on toimetate meelest kõige olulisemad aspektid hääli ja lugemisoskus, mille alusel tekib kuulajates usaldus. *"Diktori puhul on kõige olulisem joon küpsus – teda peab saama usaldada,"* kinnitab Raadio Tartu programmijuht Madis Ligi. Erki Berends lisab, et kuulajale peaks tunduma, et seda uudist räägitakse, mitte loetakse ette.

Koolitus

Intervjuudest tuli selgelt välja, et need toimetajad, kel pole kõrgemat ajakirjandusharidust, mõistavad koolituse all vaid häälekoolitust. Akadeemilise ajakirjandustaustaga toimetajad aga ka erialast täiendamist. Näiteks oli Tartu Raadio uudistetoimetajate lepingus punkt, et tööandja kohustub tagama töötajale nädalase koolituse igal aastal. Nii on näiteks uudistetoimetuse juhataja Kalle Hein tööpoolest igal aastal end Euroopas täiendamas käinud.

Kuna ajakirjandusharidusega noori igasse raadiojaama ei jätku, nagu kinnitasid ka toimetajad, tuleb uutele töötajatele sageli ajakirjanduse algõpetust anda toimetuses. V6 uudiste-toimetaja Margitta Otsmaa sõnul pakub nende raadiojaam koolitusena *“konkreetsed toimetamisprotsessi – kuidas teha keeleliselt ja lauseehituselt ladus kahelauseline uudislugu.”*

Üldiselt pidasid uudistele suunatud jaamade toimetajad mõõdapääsmatuks kaadri kõrgemat haridust või vähemalt selle omandamist. Muusikaraadiojaamade nõudmised keskenduvad rohkem töötaja häälematerjalile.

3. Euroopa ja Eesti raadiomaastiku võrdlus

Mille poolest erineb Eesti raadio Euroopa raadiost? Peamiselt traditsioonide, suhtumise ja võimaluste poolest.

Eesti ringhääling võib olla küll üks vanemaid Euroopas, kuid vahepealsetel aastakümnetel pakkus Nõukogude Eesti meediasüsteem hoopis isemoodi tegutsemisvõimalusi kui Lääne meedia.

Sellest lähtuvalt on ka meie meediasüsteem erinevalt Läänest mitmes osas kujunemisjärgus. Meile uus on Seal juba ammu toimiv. Näiteks ei taha keegi BBCd ega RAId kinni panna. Samuti ei siple need organisatsioonid võlgades. Eestis töötab kahjumiga aga 90% meediakanalistest.

Seega otsivad Eesti meedia ja Eesti raadio alles oma kohta ühiskonnas. Aga nad ei leia seda enne, kui ühiskond on leidnud oma koha maailmas.

Ka suhtumine ei puuduta ainult raadiot, vaid kogu meediat, kogu ühiskonda. Suhtumine oma tööülesannetesse. Kui Seal tehakse tööd, siis meil teenitakse raha. Ning selle tõttu kannatab töö. Eriti selline töö, mida tahes tahtmata tuleks teha osalt missioonitundest, nagu ajakirjandus seda on.

Selle näiteks võib tuua ka suhtumise uudistesse. Eestis on vähe neid raadiojaamu, mis peavad uudist oluliseks. Veel vähem neid jaamu, mis teevad uudistega tööd.

Näib, et enamus muusikakanaleid ei pakuks üldse uudiseid, kui ringhäälinguseadus seda vaid lubaks. Uudised on tülikad ja kallid. Nii arvatakse meil. Euroopas arvatakse samuti, et uudised on kallid. Aga kallid ka teises mõttes. Selles mõttes, et nad on vajalikud, mitte tülikad. Uudiseid tehakse (ja kuulatakse!) hea meelega. Uudiste tegemine on jaamale otse auasi.

Eestis aga kasutab isegi avalik-õiguslik Raadio 2 uudiste taustal kiiret muusikat. Tegu, mis on ennekuulmatu isegi juhti-

vate tantsumuusikariikide Inglismaa ja Saksamaa tipp-kommertskanalites. Eks see kõik ole suhtumise küsimus.

Võimaluste erinevus Euroopaga puudutab eelkõige avalik-õiguslikke kanaleid. Ja ennekõike materiaalsed aspektid. Võrreldes näiteks YLE-süsteemi eelarvet ER ja ETV omaga läheb meel mõruks ja jääbki selliseks. Vaja oleks arusaamist, et üks asi on korraliku kommertsprodukti tootmiseks vajalik summa, teine asi avaliku väärtuse tekitamiseks ja säilitamiseks tarvilik finants. Kohati tekib juba kahtlus, kas traditsioonid saavad üldse tekkidagi, kui me juba lennukalt lammutame.

Euroreporteri projekti ja EJTA kohta

www.fontys.nl/journalistiek/radiolandscape/
www.ejta.nl/

Lisa 1

Intervjuu Uku Toomiga, Eesti Raadio uudistetoimetuse peatoimetajaga, 30.03.1999

Küsitlajad: Henrik Roonemaa ja Mart Normet. Alltoodu on suulise kõne täpne üleskirjutus.

– Kas uudistesaatel on alati kindel ülesehitus?

“Ei ole. On kindlad prioriteedid, mitte kindel ülesehitus. Harilik prioriteet - Eesti uudis on ees, aga kui välisuudised on tähtsamad, lükkab see järjekorra sassi. Ise otsustame, mis on kõige olulisem.

Pikkadel saatetel [15 min – tolm] on traditsiooniliselt regionaaluudised lõpus, “Päevakajal” on kultuuriteema harilikult lõpus, kui ta pole mingi eriti lõõv asi.”

– Miks on Eesti uudised alguses?

“Seepärast, et me elame Eestis ja need uudised võiksid meie jaoks olla olulisemad kui välisuudised, juhul kui nad on võrdse väärtusega.”

– Kui palju te kasutate regionaaluudiseid?

“Pärast kella kuuest lühikest üle riiklike uudiste blokki on kohalike uudiste blokk, sest Vikerraadiost kadus äsja saade “Meie maa”. Tavalistes uudistesaadetes on neid ka. Kohalikke uudiseid saame agentuuridest ja kohalikest korrespondent-punktidest: Narva, Tartu, Pärnu, Rakvere, Kohtla-Järve, Võru,

Saaremaa, Hiiumaa – nemad otsustavad, mis kohapeal oluline on.”

– Kuidas on organiseeritud uudiste kogumine?

“Kõik algab eelinfost. Meil on eelinfo toimetaja, kes paneb kokku päeva kogumi. Selle põhjal paneb päevatoimetaja paika päeva, vaatab, kuhu saadab reporterid ja millest oleks vaja pikemaid uudistelugusid. Lühemad uudised tulevad muidugi agentuuridest. Samas ka muudest allikatest. Näiteks: praam hilineb, Tiiduse ja Leppnurme surmad.”

– Kas võib öelda, et Eestis teevad raadioajakirjandust uudisteagentuurid?

“Ma päris nii ei ütleks, sest meie uudistes on neli veerandtunnist uudistesaadet – kell 9, 12, 15, 18, pluss 20minutilise “Päevakaja” ja seal hõlmavad üsna suure osa helilõigud, mis ei puutu absoluutselt uudisteagentuuridesse.

Loomulikult lühemates saadetes on suurem osa agentuuriuudiseid. Tekstid toimetatakse üle. Tegelikult vajavad need ka kontrollimist, aga ei jõua ju kõike kontrollida – loogiline oleks usaldada. Neid apsakaid on tegelikult üsna tihti.

Välisuudised tulevad Reutersist, TASSist ja Interfaxist. Reeglina on nad meil tund-kaks varem, kui nad tulevad ETA ja BNS-i kaudu.”

– Kas Reuters ei ole ER-ile sisseostmiseks liiga kallis?

“Ta on odavam kui DPA, ja mingi välisagentuur peab ju olema. No eks me vaatame ka Soome televisiooni ja CNN-i.

Muidugi on kallis, mis me räägime. Aga tuleb maksta.”

– Kui paljud inimesed uudistega tegelevad?

“22-23. Umbes 10 on sellist vastutavat toimetajat, kes käivad eetris, panevad saateid kokku, kes teevad täistunnituudiseid ja pikki uudiseid. 6 rohkem tehnilist toimetajat, kes tõlgivad, toimetavad, tegelevad eelinfoga. Siis on 3 operaatorit, kes altavad asju eetrisse toimetada ja lugusid lõigata. Pluss mina.”

– Milliseid allikaid te kasutate informatsiooni kogumiseks peale agentuuride?

“Lehed ei anna niivõrd mitte infot, kui võrd ideesid. Tutvused, teadmised. Kohalikud korrespondendid – igal hommikul on päevatoimetajal ühendus nendega.”

– Kui tihti on Eesti Raadio esimene, kes uudise teatavaks teeb?

“Paar korda nädalas kuni paar korda kuus. Näiteks Tiiduse ja Leppnurme surmad. Uku Toomi kõne Andra Veldemännile Moskvasse, kui selgus, et ta olevat korraga kolm avaldust kirjutanud.

Uurivat ajakirjandust on meil vähem kui võiks olla, seepärast, et kõik tulistavad, laadimiseks pole eriti mahti. Kindel spetsialiteet, mis loogiliselt peaks olema, on meil üsna teisejärguline. Näiteks kultuurisaadete tegijat Riina Eentalut võib samuti saata NATO välisministrite pressikale.”

– Kuidas te käitute, kui ilmub lehes pealkiri “Taali ähvardab ränk süüdistus”? Kas te konstateerite või püüate infot juurde hankida?

“Selles suhtes ma jagame asjad kaheks: ühed, mis väärivad edasiarendamist ja teised, mis ei vääri. On üsna tõenäoline, et see loetakse ette kui variant. Kui edasi arendame, siis püüame kätte saada mõlemad pooled. Näiteks Pullapää (?) kriisi ajal tuli vaid ühepoolne informatsioon, sest jäägrid ei võtnud toru.”

– Kas te seda ei ütle, et ei saanud üht poolt kätte?

“Mõnikord ikka ütleme ka, kui oleme otsinud. See oleneb juba stiilist. Kuigi see ei ole riigi raadio, vaid nime järgi avalik-õiguslik, me siiski püüame säilitada sellise veidike võibolla konservatiivsuse. Kõmu peale ei ole me reeglina läinud. Kuigi selles mõttes on meil väga suured arutelud ja lahkhelid ja eriarvamused ka siinsamaski raadios – mis asi see täpselt peaks olema. Kas panna rohkem rõhku sellisele human interestile ja vähem poliitikale, majandusuudistele?”

– Mis need kriteeriumid siis ikkagi on teie raadios?

“See on muidugi nii sügav, lai ja keeruline küsimus, et ega ma ei oska võibolla seda täielikult paika panna. Ma eeldan, et ühed asjad on need, mis võivad huvitada, teised need, mis võivad paika mõjutada. Kui asi on ikka täielikult kuulujutu tasemel, siis ta mõjutab ainult emotsioone. Ja siis me võibolla ei pea vajalikuks seda edastada. Ka oletuslikul tasemel materjali ei edasta. Me räägime faktidest ja räägime sündmustest, kui asi ei ole väga tõsine. Päevalehtedega juhtub tihti nii, et nad peavad ümber lükkama.

Kui kedagi kahtlustatakse, kellegi kohta midagi öeldakse, keegi ilmselt midagi teeb; no kahtlustus süüdistus, see on veel asi, millest tõenäoliselt peab rääkima, ja see mõjutab midagi. Aga kui keegi ilmselt võibolla midagi teeb – see ei ole uudis. Sama suure tõenäosusega te ei tee seda.”

– Millist haridust te nõuate ajakirjanikelt?

“Me eeldame, et oleks kõrgharidusega. Ajakirjanduslikku haridust on palju nõuda, sest neid ei jätku reeglina. Ja mis me räägime, mul endalgi pole ajakirjaniku haridust, ma olen ajaloolane. Üsna palju on neid raadioajakirjanike hulgas.

Riigiraadio palgad... riigiraadio taas. Avalik-õigusliku ringhäälingu palgad on kommertsraadio palkadest üldiselt ikkagi

allapoole suunas, rääkimata lehtede palkadest. Selles mõttes ei saa me alati endale tööle valida neid, keda ma tahame. Rääkimata sellest, et neid, kes meil töötavad, meelitatakse pidevalt igale poole ära. Miks nad siin on? Ju nad ise teavad.”

– Miks teie siin olete?

“Mulle meeldib. Igale juhul mulle on pakutud peaaegu poole kõrgema palku, siin-seal.”

– Kas diktorid, toimetajad ja ajakirjanikud on erinevad inimesed?

“Diktoreid enam ei ole. Suurem jagu on ajakirjanikud. Tehnilised toimetajad tõlgivad Reutersi uudist, toimetavad ilmateadet.

Aga ülejäänud vahetuvad oma rollides - sama inimene on ühel päeval päevatoimetaja, teisel päeval reporter, kolmandal päeval loeb ta täistunnil vieminutilisi uudiseid. Me püüame ka selle poole, et tehnilistel toimetajatel oleks tase, mis lubaks neil eetris lugeda uudiseid. Et neil oleks eetriluba. Ega me ei lase kõiki eetrisse. Kui ma kellegi tööle võtan, siis ta käib mul kuu aega kõigepealt Einar Kraudi juures häälekoolis, ja ma ise olen seda täpselt samuti käinud. Meil ei ole nii, et võtame tööle ja siis saadame kohe peale, sest see on üsna jube. Isegi hoolimata sellest, et tundub, et häälel on korras ja kõik on vahva.”

– Mida teeb päevatoimetaja?

“Meie nimetame teda kajakaks. Tema hooles on need kajakad: 9, 12, 15, 18, 20. tema kamandab kahte reporterit, kes teevad erilugusid. Tema alla mingil määral kuulub ka see toimetaja, kes loeb vieminutilisi uudiseid täistundidel. Me nimetame teda produtsendiks ja tema nende pikkade saadete jaoks loeb välisuudiseid. Niisiis neli inimest reeglina tegeleb päevase uudisbloki. Kui vaja, siis haaratakse kedagi juurde. Kui vaja saadetakse mind kuhugi loole.

Eraldi tsükkel on Raadio kahe pooltunni uudised – 2 minutit. Neid teeb eri-inimene, sest need on spetsiifilised uudised, üldriikliku tähtsusega pooleldi kõmu-uudised. Näiteks Vambola Paavo tegi ka Eesti Raadio uudiseid, ja pidi tõesti rõhkusid jaotama.

Toimetuses oleme me küllalt üksmeelsed prioriteetide osas, aga siinsamas raadioski, alates... Mart Ummelasega on mul täiesti eriarvamus, mis uudised peaksid kuskil olema ja kui palju ja välisuudiste osakaal. Ühesõnaga meil on päris tõsised lahkarvamused sellistes põhimõttelistes küsimustes. Me oleme vaelnud ja arvestanud ja kohati jõudnud ühistele seisukohtadele, kohati mitte. Niimoodi vaidlustes selgub tõde. Peadirektoril on oma arvamus. Kuna meie oleme praktilised tegijad, siis meie oleme ikkagi see lõppinstants.”

**- Millist laadi koolitust pakute omalt poolt, peale dikto-
rikoolituse?**

"Paralleelselt häälekooliga töötab tehnilise toimetajana. Siis hakkab vaikselt kedagi asendama ja graafikus olema. Täistunni uudistelupejal ja pikemate saadete tegijal on kõik omal vastutusel."

- Ajakirjanduslik koolitus?

"Igasugused sellised seminarid, konverentsid, tälendusvõrgid on. Aga meil on üsna tihe töögraafik - kui palju neist on võimalik osa võtta. Aga me püüame."

Aega on aga nii vähe, et püüda meie toimetusest nelja-viit inimest tunniks ajaks kokku ajada on praktiliselt võimatu."

- Kui aga tuleb üks kõrgharidusega ajaloolane, kes ei tea midagi uudistest, siis kuidas tema sissesulamine käib, peale häälekooli?

"See hakkabki pihta tehnilise toimetaja koha pealt. Seesama inimene, kelle jaoks ta töötab, õpetab teda."

Muidugi on terve rida igasugust kirjandust, mille peab läbi lugema. Aga see on kõik teooria ja praktika on siin ikkagi see, mis asjad paika paneb. No me ei tea, õppinud on ikka kõik kuidagi. Põhiline, et on huvi. Palju hullem on see, kui tuleb inimene, eks vaatab sulle süütute silmadega otsa, kui küsid, kes on Eesti peaminister või Venemaa president. Siis on keerulisem, sest ta võib kirjutada kokku täielikku jama. ja see on palju hullem, kui et grammatiliselt on rõhud paigast ära ja laused on liiga pikad."

- Kas Tartu ajakirjandushariduse saanute baas on tugevam kui teistel?

"See oleneb inimesest. Me oleme ajakirjandusharidusega inimesi ka lahti lasknud, kui ei sobi uudistesse. Ei ole see natuur, ta on selline flegmaatiline, kes ei sobi uudisajakirjandusse - ei jõua oma looga valmis. Tempo, tempo, tempo, tempo."

- Kas igas uudistesaares peab olema mõni positiivne lugu?

"Seda on meile püütud sisendada. Ega me seda alati ei järgi küll."

- Miks teile seda sisendatakse ja miks te seda ei järgi?

"Sisendatakse seetõttu, et see on üldtuntud psühholoogiline tõde, et positiivsed uudised on paremad kui negatiivsed. Ka ajakirjandusteoreetikutele tundub, et positiivseid uudised on liiga vähe. Aga kui sa seda praktiliselt teed, siis sa võtad ikkagi need uudised, mis sul on."

See võiks isegi nii olla, et pidevalt mõtled mingisuguste kriteeriumide peale ja kasvõi selle peale, mis täpselt räägid, mida

räägid. Aga kui asi on käes, siis tahes-tahtmata on ta mingil määral rutiin.

Me lihtsalt jätame mõned halvad asjad ütle mata. Võibolla seepärast me ei räägigi süüdistustest. Näiteks reeglina ei räägi me pommiähvardustest.”

– Kas iga konkreetset uudistesaadet kokku pannes mõtlete konkreetsele selle hetke sihtgrupile?

“See ei ole küll sihtgrupp, aga näiteks, millal hakata hommi-kusi uudiseid uuesti kordama.

Päris hommikul on selge, et nad peavad kuidagi päeva kokku võtma ja tutvustama, andam ülevaate päevast.

Vanasti – neli-viis aastat tagasi – oli Vikerraadio saatekava konservatiivne. Nüüd ma mõtlen sõna ‘konservatiivne’ all seda, et väga palju oli lindisaateid, mis tund aega kestsid ja kuhu ei olnud võimalik vahele sekkuda. Praegu tehakse selliseid saateid otse, ja tõsise uudisega saab väljaspool uudisteprogrammi peale minna; mis on kahtlemata igasuguste kommertsraadiote pluss.”

– Millistel tingimustel olete nõus tegema ekstra uudise?

“Midagi väga tõsist peab olema. Kurkse, Estonia.”

Milline uudislikkuse kriteerium on teie jaama seisukohalt kõige olulisem?

“Täpsusta. Mis mõttes.”

– Millistele tingimustele peaks vastama “ideaalne” uudislugu?

“Kurkse on selles mõttes ideaalne, et ta on pomm ja mõjutab kõiki. Samas me ei soovi, et neid uudiseid eriti palju oleks. Ma ei oska öelda.

Näiteks läksime Vallo Kelmsaarega pärast Kurkset valitsuse pressikonverentsile. Kolm minutit enne kaheksat hakkas Öövel lahkumisavaldust lugema, mille peale mina tormasin mobiiliga ruumist välja ja helistasin siia, Riina Eentalu oli päevatoimeta-ja, et ütle “Päevakaja” headline’is ära, et esitas. Siis tormasime autoga siia, et jutustada juba konkreetset.

Ideaalne uudis on see, mis üllatab sind ennastki, millega sa rahule jääd.”

– Kas te läksite siis kohe otse-ee trisse?

“Jah.”

– Suhteliselt vabas stiilis või?

“Nojah, mõnikord me kasutame seda. Kui näiteks Mart Siimann oli metsatulekahju üle vaatamas kaks aastat tagasi. Ot-sisime teda taga, kätte ei saa. Oli kokku lepitud, et helistame, et lindistada. “Päevakaja” oli peal, sain kätte ta abi Mart Laidmet-

sa, kes jooksis mõõda pimedat metsa mobiiltelefoniga, andis selle Siimannile. Siimann rääkis mulle ja siis jutustasin mina ümber selle, mis ma Siimannilt olin kuulnud, sest tema häält polnud enam võimalik peale võtta. Kasutame seda tihti "Päevastüdames", kui reporter tuleb uudisllood."

- Kas konkreetsetes uudistesaares peab olema fakt ja kommentaar selgelt lahus?

"Need peavad olema selgelt lahus, et on tunda, et see on sinu enda suhtumine. Ma ei ütle nii, et seda suhtumist ei tohi välja näidata. Ja ma olen seda ise ka teinud. Aga ma ütleksin nii, et see suhtumine ei tohiks siis minna lahku vähemalt uudistetoimetuse kui mitte raadio seisukohast.

Viimane näide oli see, kui Eesti Telefon rääkis maksu kehtestamisest, siis meie arust ei suutnud nad seda hästi ära põhjendada. Ja mingil määral me näitasime seda suhtumist välja."

- Kuidas te seda välja näitasite?

"Seda saab ju esitamisel välja näidata. See, kes käib seal pressikonverentsil või toimetaja ütleb ma kaks-kolm repliiki. See on aktsentide küsimus." Näiteks ükskord ei soovinud üks osapool kommenteerida, ja ma ütlesin seda eetris ning lisasin, et ilmselt on neil põhjust seda varjata."

- Kas teil on mõni kindel nipp, kuidas te kuulajat uudistesaares küljes kinni hoiate?

"Kui pikema saate algul on *headline*, siis on umbes teada, mis saates tuleb."

- Pingekaart ei kujunda?

"See oleneb ikka uudistest endast. See nõuaks juba täiesti lavastuslikku lähenemist. Kui ikka uudist ei ole, siis mis sa seal ikka nii väga hoiad. Ja kui on, siis on see nagoonii."

- Mida te teete, et kuulajad saaksid aru ning mäletaksid teie uudiseid?

"See eeldab lihtsalt seda, et asi on selgelt välja öeldud."

- Ütleme, et teil on valida nelja sündmuse vahel: pensionid langevad, valitsus pandi kokku, Hansapank läks pankrotti ja liiklusõnnetuses sai surma kaheksa last, siis kuidas te need järjestaksite?

"Kaks esimest välistavad üksteise.

Valitsus oleks kõige esimene ja pension kõige viimane, sest selle mõju on tulevikus.

Oleneb, kas Hansapanga pankrotist on varem midagi teada, et see võib tulla. Võibolla oleks see isegi valitsusest ees. Kõik nad ei saa ka tulla pool kaheksa. Lasteuudis oleks üks viimaseid siiski. Ta muudab asju ju ainult teatud kindla intmgrupi jaoks."

– Äkki on siis Eesti Raadio uudislikkuse kriteerium nr. 1 mõjukus?

“Ärme nüüd päriselt räägi Eesti Raadio koha pealt, ma ütlen ikka enda seisukohti. Muidugi ma räägin uudistetoimetuse nimel.

Mõjukus jah, ma arvan küll.”

– Kas siis valitsuse kokkupanek on mõjukam Hansapanga pankrotist?

“Valitsus mõjutab tervet riiki, aga terve riik ei ole Hansapanga klient. Nagu ma ütlesin, kui valitsuse kokkupanek on teada juba päev enne, siis on Hansapank muidugi ees.”

– Kas teil on kindlad uudise kirjutamise reeglid?

“Kindlasti on, aga ma ei oska neid peast öelda.”

– Päris seina peal neid väljas ei ole?

“Aeg-ajalt on. Sellist, mis läbi aastate seisaks – prioriteedid – see on nii ja see nii, ära tee nii, sellist pole.”

– Kas te eelistate kindlat diktoritüüpi või koolitate kindlaks tüübiks?

“Ta peab olema mitte rabe. Hääl peab sisendama usaldust. Ta peab olema vaba – hoolimata lugemisest peab jätma mulje, et räägib peast.

Hääl on ikka üsna oluline – ei tohi olla nii, et inimene ei kuula uudist ja hakkab seda häält kuulama.”

– Kas diktor peab hoidma kindlat tempot ja tooni?

“Mingil määral. See kujuneb kuidagi ise välja. R2 2minutiliste uudiste tempo on kahtlemata kiirem kui 5minutiliste uudiste oma.

Ja see on ka sügavalt isiklik. Seda ei saa sundida. See oleneb tohutult paljudest asjadest, nagu ka puterdamine.”

– Milliseid kõlle te kasutate? Mis on nende funktsioon?

“Liigendada ja tutvustada.”

– Kui palju on väliskorrespondente?

“Palgalised: Marko Saaret Brüsselis ja Madis Hint Moskvast. Lepingulised: Ilmar Mikiver Washingtonis, Samuel Lasikin Jeruusalemmas – ta võibolla enam ei tee, sest meil pole võimalust palju maksta, Tiina Tamman Londoni lähistelt, Gorbunov Peterburgis, Žigurre Riias. Harvemini Ott Uussaar Austraaliast ja Raud Hollandist.

Nende lõigud tulevad reeglina lindist: saab lõigata ja telefonihendus ei pruugi alati kõige parem olla.

Meil on ettenähtud komandeeringusummad. Näiteks Madis Hint käis Iraagis. See elavdab asja ja püüab auditooriumi. Näiteks mina käisin presidendiga Türgis, mis läks melle maksma

15 000, aga keegi käinud Indias, mis läinuks maksma 60 000. NATO tippkohtumisele Washingtoni ma lähen, sest lennupileti saime väga odavalt kätte."

- Millist tagasisidet ja kui tihti te saate oma uudiste kohta? Kuidas te sellele reageerite, kasutate?

"Meil on oma raadio sotsioloogid. Ülejäänud tagasiside on telefoni tasemel. Nüüd korraldab sotsioloog uuringut, kuhu ka meie omad küsimused andsime."

- Milliseid aspekte sooviksite muuta või täiendada?

"Võlusõnaks on raha ja raadio eelarve. Tahan, et oleks rohkem aega süveneda ja rohkem inimesi. Eestisisene korrespondentide võrk vajaks rohkem väljaarendamist. Kommentaare võiks rohkem olla."

- Kui tihti toimuvad toimetusesisesed arutelud uudiste sisu ja vormi üle?

"Ebaregulaarselt ja mitte päris iga päev."

- Kuivõrd te jälgite teiste raadiokanalite uudiseid? Millised on muljed?

"Kuulame, kui on konkreetne põhjus. Ja kui on vaba aega. Autoga sõites kuulasin Uudisteraadiot."

- Kas te olete täheldanud mingit survet väljaspoolt toimetust?

"Rahulolematust on ikka aeg-ajalt. Eriti parteide selsukohalt."

- Aga päris survet, mitte lihtsalt nurinat?

"Nad on aru saanud, et meid väga palju suruda ei anna. Savisaar on küll ka ise siin käinud ja otse-eetrit tahtnud."

- Kas märgistamata reklaamiga on kunagi sekeldusi olnud?

"Just nimelt "kunagi"".

- Kas parem uudisteprogramm jääb peamiselt raha taha?

"Ta on üks oluline asi, mis võimaldab paremini teha. Samas inimloomus ei kannata sellist asja välja, kui mul on siin üks kommentaator, kes päev otsa loeb ajalehte ja õhtul teeb ühe kommentaari. Samas kui teised käivad iga tund eetris, rabelevad, käitvad mõõda lugusid. Kogu selles ringisiblimises jätab see sellise kummalise mulje. Siis hakatakse teda juba mujale rakendama."

"Meil kõigil on koormus suurem, kui seadus lubab."

- Kas võib täheldada mingit üldist raadiouudiste suunamuutust (lähitulevikus)?

"Ilmselt jaguneb kuulajaskond veelgi rohkem. Radikaalset muutust ei kujuta ette. Võibolla see, et kui on uudis, siis saab

sellega kohe peale minna, ega pea täistunnini ootama. Sellega kommertsraadiod lõövad - et programm oleks paindlikum.

Omavahelisi intervjuusid võiks elavdamise seisukohalt teha, aga näiteks "Päevakajasse" see enam ei mahuks. "Päevakaja" lugu reeglina ei ole üle kolme minuti. Intervjuu reeglina on kaks pool."

Lisa 2

Intervjuu Mart Ummelasega, ER programminõukogu esimehe ja peadirektori abiga 30.03.1999.

Küsitlajad: Henrik Roonemaa ja Mart Normet. Alltoodu on suulise kõne täpne üleskirjutus.

- Milline on uudiste osatähtsus Eesti Raadios?

"Ringhäälinguseaduse ehk piibli järgi on esikohal infosaadet. Neist suurim osa uudistel."

- Kas te olete oma jaama uudistega rahul?

"Paljud asjad jäävad meil majanduse taha. Nüüd alles saame endale uudisteauto. Kantavat saatjat pole me kunagi pidanud piisavaks kvaliteediks. Me ei pea primaarseks kohalolekuefekti, vaid sisu. Me ei saaks programmi eriti ka katkestada. Kommertsraadio jaoks on kohalolekuefekt olulisem.

Nüüd, kui meil tekib uudisteauto, siis me peame mõtlema ka selle peale, kas me saame anda midagi otse."

- Miks ta tekib?

"Sest meil on raha tekkinud, et seda muretseda."

- Siis ikka järelikult oli vajadust selle järgi?

"Uudistetoimetuse on tahtnud, et selline võimalus oleks. Nüüd on ka laulupidu tulemas, ja auto on mobiilsem kui buss, kuigi kvaliteetne.

Kas ma olen rahul uudistega?

Olen keskmiselt rahul - tagatud on keskmine tase. Ausalt öeldes ei ole ma rahul päris paljude asjadega. Näiteks välis- ja siseuudiste vahekorraga. Meil on suhteliselt vähe selliseid uudiseid, mis huvitavad meie kuulajat, nagu me teda ette kujutame."

- Millisena te teda ette kujutate?

"Mina kujutan ette, et ta on ikka üle keskea, suhteliselt lihtne inimene, madalama sissetulekuga. Teda huvitavad rohkem olmeasjad, mitte riiklik poliitika ja pressikonverentsid. Seda olen ma püüdnud meie uudistetoimetusele selgeks teha, aga

me ei saa seda ette kirjutada. Meil valitseb demokraatia. Keeldusid ja käskusid ma otseselt jagada ei saa.”

- Kuivõrd te jälgite teiste kanalite uudiseid?

“Natuke jälgin Kukat. Kui ma ütlen, et meil on keskmiselt head uudised, siis ega Eestis kusagil raadiojaamas väga häid uudiseid ei ole.”

- Kas te olete nõus, et Eestis teevad raadioajakirjandust teabeagentuurid?

“Jah. Ma olen seda ise teinud ja saan väga hästi aru, miks see nii toimub. Lihtsalt meil on liiga vähe inimesi uudiseid teemas. Mujal teeb seda terve brigaad. Meil võiks olla rohkem abitoimetajaid, kes agentuuriuudistele hangiks omapoolset lisa.”

- Nii et küsimus on ikkagi rahas, mitte tahtmises või...?

“Tahtmises ka. Tahtmises ka. Kõik püüavad tööd vältida. Ega ajakirjanduses teistmoodi pole kui mujal. Inimene püüab ikka kõigepealt teha oma elu kergemaks.”

- Kas te nõuate ajakirjanikelt või toimetajatelt mingit haridust või töökogemust?

“Kõrgharidus või lõpetamata kõrg. Silani on kõik uudistetoimetajad võetud tööle ikkagi konkurssi korras. Me ei saa nõuda noorelt inimeselt kogemusi, aga haridus peab olema; haridus, mis kuidagimoodi tema tööle kaasa aitab. Päris ajakirjandusharidusega ei ole meil minu teada viimastel aastatel tulnud. On ta siis filoloog, ajaloolane vms. Meil on siin ajaloolasi hästi palju, mida ma päris õigeks ei pea. Sellest on suurel määral tingitud ka see ihalus välisuudiste ja suurte protsesside vastu. ununeb ära, et tavaline inimene pole niivõrd huvitatud globaalprotsessidest.

Mina paneksin alati siseuudise tähtsamale kohale kui välisuudise. Igal juhul.”

- Kas võib täheldada mingit üldist raadiouudiste suunamuutust tulevikus?

“Meie jaoks on kõige olulisem see, et me peaksime suutma toota igale programmile oma uudistepaketti. Näiteks need täistunnised uudised, mis Raadio 2 praegu lihtsalt üle võtab, ei lähe üldse kokku selle kanali kuulaja maailmavaatega.

Töenäoliselt sügisest tahaksime oma programmide formaati hakata täpsustama, kui meil õnnestub nüüd suvel teha ära spetsiaalne uuring, mida ise rahastame ja tellime. Missugused on meie eri programmide kuulajaskonnad - missugused on nende soovid, miks nad meid kuulavad, aga mitte kedagi teist.

Klassikaraadlios tuleb suurendada sõna osatähtsust (kuuldemängud, kultuurisaated), sest eelmisel aastal sai sinna roh-

kem investeeritud kui Vikerraadiosse. Eeskujuks: YLE 1. Interneti tuleks üles panna kõik kuuldemängud. Ka teised saated, et inimene saaks neid kuulata suvalisel ajal.”

– Kas ühiskondlikus kontekstis võib raadiouudiste roll muutuda?

“Kas te viitate interneti levikule?”

– Igas meediavaldkonnas on väga tugev konkurents.

“Mina olen väga kaua raadioga tegelenud ja olen näinud üle 20 aasta, et lõpuks ikkagi väga vähe on muutunud. Loogika või mõtteviis on ju ikkagi seesama. See, mida raadiolt oodatakse on kiirus, operatiivsus, konkreetne ja mitte väga pikkadesse arutlustesse laskumine – lühike, lõõv, selge ja mõnevõrra isegi must-valge asjadele lähenemine. Ega see ei muutu.

Televisioon ei saa kunagi asendada raadiot, sest see nõuab 80% kogu meie tähelepanust, aga raadio nõuab mõne protsendi. Me saame raadiot jälgida, ilma, et ta segaks meil mingit muud tegevust. Siin on raadio xanss ja see jääb alles kui auditiivne vahend. Kas tal on aga samasugune kaal avaliku arvamuse kujundamisel, selle üle võime vaielda. Selles mõttes tema roll ilmselt väheneb. Ega enam eriti ei saa sundida inimesi kolmveerand tunniks või kaheks tunniks raadiot kuulama. Öösel võib-olla jah.”

– Kas ringhäälinguseaduses on mingid suured ebakohad?

“Ju tal ebakohad on, kui uus seadus tehakse.”

– See ilmselt ei lähe läbi, mis praegu lugemisel on?

“Ei, nagu ma täna just lugesin, siis uus valitsus ei võtnud seda tagasi.”

– Kas selles pole mitte finantseerimisprobleem?

“Minu arust see mudel, mis välja pakuti on täiesti rahuldav.” [et ER ja ETV eelarve kasvab vastavalt riigieelarve kasvule – toim].

– Millised on ER tuluallikad peale riigieelarve?

“80% riigieelarve tulud [umbes 80 miljonit – toim] ja muudest tuludest põhiliselt reklaami müük. Aga paar miljonit on sponsorlus ja muud omatulud.

R2 aj R4 puhul on väga erinev olukord. R2 peaks konkurentsiseaduse järgi tulema oma tuludega puhtalt välja.”

– Kas tuleb?

“See on omaette küsimus. Aga Raadio 41 seda ettekirjutust ei ole, sest ta saab oma väga tähtsa missiooni täitmiseks teenida lisaraha.”

– Kuidas sponsorlus välja näeb?

"Siamaani on see olnud üksikute toimetajate mure. Nüüd tahaks seda viia selgemale alusele.

Me oleme seadnud ka küllalt kõrge piiri, ega me ei hakka seda saja või kahesaja krooni eest tegema."

- Kui tihti võib kohata märgistamata reklaami?

"Uudistes kindlasti mitte. Neil on seesama Raadio 2 kõrval, kes jälgib, et nad ei teeks seda, sest see on nende tulu kaotus.

Aga programmi sees on kaheldavaid juhtumeid olnud.

On asju, mida vaatame läbi sõrmede. See on kultuuriürituste toetamine. Kui ei ole tegu rānga raha üritustega, siis me ei pea seda klassikalises mõttes reklaamiks. Näiteks teatrietendused, tõlise muusika kontserdid. Seda me teeme ilma tasuta, aga meil on kõigi teatritega vastastikused sponsorlepingud olemas - nemad panevad meie logo oma kavade ja plakatite peale."

- "Mis värvi on armastusega" läks Vikerraadio vist küll õnge?

"See on jälle selline vaieldav küsimus. Meil oli Aidem Pot'iga [korraldajafirma - toim] leping olemas."

- Aidem Pot on väga selge kommertshuvi taotleja.

"Meil oli tol ajal leping olemas, ei no küsimus on selles, "Mis värvi on armastus", meie võtsime, strateegiline huvi oli, et Eestis vanemale publikule tehtaks ka muusikat. Meie inimesed käisid kogu selle ringreisi Aidem Potiga kaasas. Aga hetkel meil ei ole Aidem Potiga mingisugust lepingut."

- Kuivõrd saab müügiosakond sekkuda saadete tegemisse?

"Programm ise avaldab soovi, kuhu ta soovib sponsoreid ning siis otsitakse neid. Siamaani on see väga halvasti õnnestunud."

- Millistes kanalites te ise oma raadioid reklaamite?

"Lehtedes on kõik bartertehingud, tasulisi reklaame teeme väga harva. Raadio 2 barter on kusagil 2 miljoni ulatuses.

Postimees avaldab meie kasti ja Sõnumilehe koduleheküljelt saab klikkida meie Real Audiosse. Selliseid väikseid asju me püüame kogu aeg juurde teha. See on meie strateegiline taotlus."

- Mida te lehtedele vastu annate?

"Põhiliselt on see seotud ikkagi nende lehtede tutvustusega ja reklaamiga."

- Aga väli- või telereklaam?

"Eesti Televisiooniga on leping, mille Ringhäälingunõukogu on aktsepteerinud, et ETV ja ER võivad teineteist vastastikku reklaamida tasuta. Raadio 2 televisioon reeglina ei reklaami.

Ega raadioga ei ole nii, et teed ühe hea reklaamikampaania ja kõik tormavad sind kuulama. Või ka vastupidi – näiteks kui kaotasime ära põllumeeste saate, ega esimese aasta jooksul ei vähenenud kuulatavus sel ajahetkel.”

– Millised on erinevate kanalite identiteedid?

“Ma üritasingi põhjendada, miks meil on neli kanalit praegu. Kolm põhilist identiteeti, mõjutavat tegurit on seadus, traditsioon ja konkurents.

Puhtalt seaduse pärast me teeme Raadio 4. Ega me heameelega ei teeks ju venekeelset programmi.”

– Miks mitte?

“Aga miks me peaksime seda tegema, kuils seadus ette ei kirjuta?”

– Kas sel pole kuulajaid või?

“Ei, miks tal pole kuulajaid. Aga, miks Eesti Raadio peab seda tegema?”

– Aga miks te ülejäänud programme peaksite tegema, kui seadus ette ei näeks?

“Sest Eesti riigikeel on eesti keel. Siis me võiksime teha ju ka ingliskeelset programmi. Kui me nüüd mõtiskleme Eesti vabariigi põhiseaduse või olukorra üle, siis, mis on see, miks me peame tegema venekeelset programmi. Peale selle, et seadus seda ette näeb.”

– Miks seadus seda ette näeb?

“See on ilmselt riikliku poliitika osa integreerida seda elanikkonda. Aga meie jaoks oleks ju märksa lihtsam teha ühekeelset programmi. Me oleme ju loonud paralleelstruktuurid. Seda on korduvalt ka eelnevatel aastatel vajeldud, kas teha seda edasi või mitte. Siamaani on Riigikogu tahtnud, et me ikkagi jätkaksime. Kui riigi kodanik ma saan sellest väga hästi aru, sest kahtlemata see on praegu ainuke kanal Eestis, mida enamik võõrkeelseid inimesi üldse jälgib. Niiõelda, mis on Eesti kontrolli all. Sest ega Eesti venekeelne ajakirjandus ei ole ju Eesti kontrolli all.

Miks ETV ei ole teinud venekeelset programmi, võiks küsida.”

Programmid olemust ja sisu mõjutavad Ummelase sõnul (tähtsuse järjekorras):

SEADUS	TRADITSIOON	KONKURENTS
Raadio 4	Vikerraadio	Raadio 2
Vikerraadio	Raadio 2	Raadio 4
Klassikaraadio	Klassikaraadio	Vikerraadio
Raadio 2	Raadio 4	Klassikaraadio

Programmide eesmärgid Ummelase järgi:

VIKERRAADIO – informatsiooniline ja kultuuriline programm lalale kuulajaskonnale (tegelik auditoorium – üle 45 keskharidusega või üle selle kuulajad, peamiselt Põhja- ja Lääne-Eestis – 270 000 kuulajat).

RAADIO 2 – informatsiooniline ja meelelahutuslik programm noorele kuulajale (tegelik auditoorium 25-45aastased keskharidusega ja alla selle kuulajad kogu Eestis – 230 000 kuulajat).

KLASSIKARAADIO – muusikaprogramm elitaarsele kuulajale (tegelik auditoorium – üle 30aastased kõrgharidusega suurlinnaelanikud – 30 000 kuulajat).

RAADIO 4 – informatsiooniline ja meelelahutuslik programm venekeelsele kuulajale (tegelik auditoorium – üle 30aastased peamiselt Põhja-Eesti kuulajad – 200 000 kuulajat).

Lisa 3

**Intervjuu Erki Berendsiga,
Kuku Raadio toimetajaga 30.03.1999**

Küsitlajad: Henrik Roonemaa ja Mart Normet. Alltoodu on suulise kõne täpne üleskirjutus.

– Kas uudistesaatel on alati kindel ülesehitus?

“Jah, on küll. Lähtub klassikalisest printsiibist, tähtsam enne, vähemtähtis pärast. Pikemates, 8-minutilistes saadetes on üks, tähtsaim uudis laiendatud ja selle pikkus on umbes 2,5 minutit. On ka eriformaat, mille puhul tullakse ülitähtsa uudisega uudistevälisel ajal.

Välisuudist kasutame üsna palju, eriti praegusel hetkel. Me praegu ei alusta Eesti uudistega, vaid tihtipeale just Kosovo uudistega. Välisuudised moodustavad kolmandiku uudiste mahust.

Raadio 100 FM uudised on rohkem suunatud vene kuulajale ja need probleemid, mis neid vähem huvitavad (mõningad majandusasjad ja rahvusliku koloriidiga kultuuriasjad) on nendes uudistes kas lühidalt või üldse ei ole. Sinna asemele näiteks kodakondsus- ja migratsiooniasjad, mis on neile natuke hingatõheline. Aga programmi ülesehitus on põhimõtteliselt sama.

Uunot me loeme noorte muusikajaks, kuhu käivad uudised võiksid ennekõike puudutada muusikamaailmas toimuvat. Uuno eelistab neid poliitikale ja majandusele.

Eevas on rohkem meelelahutuslikku uudist: teadus, tervis, mood.”

– Kuidas on organiseeritud uudiste kogumine?

“Peaasjalikult kasutame uudisteagentuuride materjale. Praegu BNS, ETA ja läbi BNSi ka AP ja France Press. Kunagi ostisime sisse ka Reutersit, mis oli äärmiselt hea ja operatiivne kanal, aga ta oli rõõgatult kallis. Reutersi uudiste tohutust massiivsust suutsime ära kasutada võibolla 1% ja me leidsime, et see kasutegur on natukene liiga väike.

Teiseks, meie omad uudistetoimetajad proovivad üht-teist välja uurida, teada saada, mõnd agentuuriuudist laiendada.

Kolmandaks, meie tuttavad firmad või asutused (linnavalitsused, maakonnavalitsused). Nendega on kahepoolne side. Lisaks veel kõikvõimalikud firmad, mis on huvitatud mingi info edastamisest, annavad pressiteateid või saadavad fakse.

Järgmine tasand on raadiokuulajad, kes ei anna üldse mitte vähe ja teisejärgulist infot, me oleme sealt saanud palju kasulikku. Ühiskond on ju suur ja silmi palju. Kuskil uputab, kuskil on tees augud, kuskil on kanalisatsioonikaevul kaas pealt ära jne. Ennekõike selline info.”

– Kui paljud ja millistes rollides inimesed on sellesse tegevusse haaratud?

“Kõik, kes uudistega tegelevad, on nii reporterid, toimetajad kui ka diktorid.”

– Kui tihti te kasutate uudisteagentuuride poolt pakutavat? Miks?

“Eestis teevad raadioajakirjandust uudisteagentuurid. Kuskus on näiteks oma uudiste osakaal umbes 5%. BNSis töötab uudistega umbes 30 inimest, meil aga 3 inimest. Me ei ole eesmärgiks seadnud agentuuridega võistlemist, aga meil on hea meel, kui mõni meie poolt välja uuritud asi satub agentuuri. See on kvaliteedi näide. Eile näiteks jõudis BNSi läbi Kuku asjaolu, et presidendile kingiti koer.”

– Millist laadi koostööd teevad korrespondendid?

“Me saame endale korrespondentsinfot Moskvast, Peterburist, Stockholmist, Soomest, kui vaja siis ka USAst (VOA) ja Praha. Nad ei ole otseselt Trio palgal, aga nad töötavad meie heaks ja annavad meile vajalikku infot edasi. Erikorrespondente ei jaksa kuhugi saata, raha ei ole. Mitme firma peale võib saata, aga üksi mitte.”

– Kas teie jaam on harilikult esimene, kes uudise teatavaks teeb?

“Ikka on juhtunud, seesama koera asi näiteks, see tuleb esimesena pähe. No kord nädalas juhtub seda küll.”

- Millisel tasemel haridust ja/või töökogemust te nõuate ajakirjanikelt? Toimetajatelt?

"Nõuaks, loomulikult. Tahtes olla professionaalne raadiojaam, tahaks me töötada professionaalsete ajakirjanikega. Paraku on seis selline, et profiajakirjanikke ei jätku ka muudesse kvaliteetsetesse väljaannetesse. Kanaleid on palju ja nõudlus on suur, tekkinud on üleostmise süsteem ja see on kahetsusväärne. Meil on tulnud ka inimesi otse tänavalt, mõned neist on ka jäänud.

Esiteks on vaja teatavaid Jumala poolt loodud eeldusi: kõne, hää, väljendamisoskus. Teiseks, ajud. Kogu asjandusest peab suutma enda jaoks midagi välja lugeda ja mõnikord ka ridade vahelt lugeda.

Kolmandaks peab aru saama, mis asi on raadio. Päev ei alga kell 9 ja ei lõpe kell 17, lõunavaheajaga kell 13-14, kohustuslike puhkepausidega iga 15 minuti järel. Kui uudis tuleb ka pool 2 öösel, siis tuleb see kohe ära tuua. Aeglane ei tohi olla, uudiste-toimetaja töö on kiire, pikalt mõtlemiseks aega ei jää. Teine tüüp, kes meile ei sobi, on sigainimesed. Need on inimesed, kes ärkavad liiga hilja, kes ei käivitu hommikul kell 6. Tuleb ja loeb mehaaniliselt midagi ära, aga ta ei mõtle sellele."

- Millist laadi koolitust pakute omalt poolt (sealhulgas diktoritele)?

"Otseselt koolitamiseks puudub võimalus. Meie nimetame seda auto parandamiseks sõidu ajal. Kohapealne koolitus ennekõike. Meil on häälekoolitus näiteks. Meie muud koolitust teha ei saa, meil on koostöö Eesti Meediakolledžiga, kus meie inimesed on käinud kursustel ja loengutel. Esmane ajakirjanduslik koolitus on meil kohapeal olemas, Berends, Tiido ja Nõgene annavad oma näpunäiteid. Umbes kahe kuuga võib täiesti valgest lehest mingisuguse uudisteinimese välja koolitada."

- Milline uudislikkuse kriteerium on teie (jaama) seiskohalt kõige olulisem?

"Uunost ja Eevast sügavat infot ei saa, nende ülesanne on kuulajat sündmustega ainult kursis hoida."

- Mille alusel te määrate uudiste järjekorra?

"Uudised on kõik tähtsuse järjekorras. Isegi Eesti-välismaa võib vaheldumisi lugeda, tähtsam enne."

- Kas igas uudistesaares/bülletäänis peab olema mõni positiivne lugu? Human interest lugu? Kollane uudis?

"Peaks olema. Kunagi lõpetasime Kuku uudised alati mõne naljaka uudisega. Nüüd me ei ole suutnud seda printsiipi enam järgida. Selleks, et uudistesaaade tingimata mõnd sellist uudist

sisaldaks, selleks ei hakka uudistetoimetaja väga vaeva nägema. Kui see talle ette jääb, siis pannakse sisse.”

- Kas iga konkreetset uudistesaadet kokku pannes mõlete konkreetsele selle hetke sihtgrupile?

“Ei. “Päevapilgu” ajal mõeldakse küll, aga saateid on nii palju, et selleks lihtsalt ei jää aega. Kui on uudis olemas, siis peab ta eetrisse minema.”

- Millistel tingimustel olete nõus tegema ekstra bülletääni või lülituse?

“Neid kordi on olnud väga vähe, ent siiski. Estonia katastroof, mõningad suuremad põlengud. Ükskord häiris R2 saatja ja R2-s telefonile ei vastatud, siis me teatasime raadio kaudu, et mõni riigiraadio inimestest võiks midagi ette võtta. Mõnikord ka Riigikogus mõne väga tähtsa küsimuse lahendamisel läheme eetrisse, et tähtis uudis kiiremini uudistesse tuua. Aga need on ainult Kukur.”

- Kas teil on mõni kindel nipp, kuidas kuulajate tähelepanu pidevalt (uudistesaate ajal) üleval hoida?

“Eks ikka on. Kui mingi tähtis sündmus on, kus meil oma inimene kohal on, siis ütleme, et järgmises saates räägime sellest pikemalt ja põhjalikumalt.”

- Mida te teete, et kuulajad saaksid aru ning mäletaksid teie uudiseid?

See tuleb iseenesest, selleks midagi tegema ei pea. See oleb uudiste headusest.”

- Kas teil on kindlad uudise kirjutamise reeglid?

“Agentuuriuudis toimetatakse üle, kuid mitte piisavalt. Otseene kõne, pikad ja lohisevad laused – need sisse ei tohi jääda. Aga uudis ise on tähtsam kui toimetamine. Kiirus ja tempo on kõige tähtsam, kui ei jõua toimetada, siis läheb toimetamata sisse. Minevikus oleme käigu pealt tõlkinud, see nõuab aga täielikku professionaalsust.”

- Kas te eelistate kindlat diktoritüüpi?

“Küll oleks hea, kui saaks eelistada.”

- Kas diktor peab hoidma kindlat tempot ja tooni?

“Uunos on diktor masin, kes peab uudise inimeseni tooma. Kuulaja ei peaks võtma uudiseid mitte ette lugemisena, vaid rääkimisena. Kuku puhul hakkab see juba lugema, Uunos ja Eevas mitte nii väga.”

- Kas te kasutate bülletäänides taustamuusikat? Miks/miks mitte?

“Kukur ei ole. Uunos ja Eevas jaama rütmi säilitamise pärast ja kuulaja ootustest lähtuvalt. Kuku on konservatiivne jaam.”

- Milliseid kõlle te kasutate? Mis on nende funktsioon?

"Ligendavaid kõlle ei peaks olema. Isegi välisuudiseid ei peaks kuidagi eraldama. Omal ajal oli lihtne – NL (kodumaa) ja välismaa."

- Millistel juhtudel kasutate helilõike?

"Ainult Kukes ja tähtsate uudiste puhul."

- Kas te hoiate uudistesaares selgelt lahus fakti ja kommentaari?

"Jah. Toimetaja isiklik arvamus on selgelt eraldatud."

- Kas intervjuud korrespondentidega tulevad alati lühikesed?

"99% otse. See on meie printsiip, me töötame enam-vähem otse. Nii palju kui võimalik."

- Millist tagasisidet ja kui tihti te saate oma uudiste kohta? Kuidas te sellele reageerite, kasutate?

"Eestlased on üldiselt sellised naljakad olevused, nad reageerivad äärmiselt kummaliselt. Siis kui peaks reageerima, siis nad eriti ei reageeri. Aga piisab sellest, kui keegi vääratab natukene nime hääldamisega, paneb mitmuse osastava valesti või kui tal R põriseb, siis võib olla reaktsioon täiesti äraarvamatu. Helistavad üsna tundlikud inimesed. Sõltub vaimsest tasemest ja ilmselt ka sellest, et nendel puudub suhtlusobjekt, nad on kas üksi või vigased või puuetega. Normaalne, tavaline inimene, üldjuhul meile ei helista."

- Kas te kasutate/viite läbi auditooriumi uuringuid?

"Jah. Nii palju kui BMF neid üllitab. Iga 3 kuu tagant antakse täisuuring ja vahepeal pooluuringud."

- Milliseid aspekte sooviksite muuta või täiendada?

"Jaam saaks toetuda väga paljus oma reputatsioonil ja autoriteedil oma uudistele. Seda on meil endiselt liiga vähe. Uudistesaares peaks olema ka operatiivseid lülitusi, kasvõi minutiliseks."

- Kui tihti toimuvad toimetusesisesed arutelud uudiste sisu ja vormi üle?

"Toimuvad kusagil iga 3 kuu tagant. Kuku inimesed ainult. Teeme analüüsi ja jälgime, mida on tehtud."

- Kuivõrd te jälgite teiste raadiokanalite uudiseid? Millised on muljed?

"Aega eriti ei ole, kuid natukene ikka. Eesti Raadiot ja ka Uudisterraadiot. Pisteliselt monitoorisime neid ja nende uudistesaaresid, aga mitte väga palju."

- Kas te olete täheldanud mingit survet väljastpoolt?

"See võis alguses nii olla, aga enam küll mitte. Tsensuuri ei ole."

– Kui kitsa eelarvega peate läbi ajama? Millisel moel mõjutab see teie programmi.

“Küsimus ei ole tegelikult rahas. Sellest ei ole isegi juttu olnud.”

– Millised on teie arvates raadiouudiste tulevikuväljavaated võitluses pressi, TV ja Interneti uudistega?

“Me küll jälgime, mis ümberringi toimub, aga me ei tõmble iga tehnilise uuenduse pärast. CNNi tüüpi kanalit Eestisse luua ei ole praktiliselt mõtet, ei toimu midagi, ei juhtu.”

Kanalite identiteedid Erki Berendsi sõnul:

Kuku. “Me ei osanud prognoosida, mis sellest kõigest tuleb. Me teadsime, mismoodi ei peaks tegema, ehk nii, mismoodi omal ajal Eesti Raadios programmi toodeti. Meie kaubamärk on head uudised ja väga head saated. See on meie kaubamärk, mis baseerub meie tegijate autoriteedil. Usaldus, stabiilsus, kindlus, konservatiivsus.”

Uuno. “Uunol on arenguruumi veel selles suunas, et ta oma tegijate puhul suudaks oma ette kandmise taset tõsta. Uudised on hästi toimetatud, aga nende ette kandmisel tekib probleeme. Formaati on muutunud, on paindlikum. Kontakt kuulajaga peaks olema tihedam. Uuno on oma identiteedi enam vähem leidnud, aga nüansse peab veel paika sättima. Energia, aktiivne eluhoiak.”

Eeva. “Toonust tõstev, meeleolu parandav, vitamiinisüst.”

Elmar. “Rahvuslik kanal. Peaks rõhutama oma kultuuri-identiteeti. Ainult eestikeelne. Rahulik-rahvuslik.”

Raadio 100 FM. “Kardinaalselt muutunud. Kunagi oli ta venekeelne Kuku. Formaati oli praktiliselt sama. Eesmärk oli natukene propagandistlik, integreerumine oli märksõna. Aga selles suhtes me täielikult ebaõnnestusime. See oli pigem ühiskonna viga, aga venekeelne kogukond ei ole selliseks raadioks lihtsalt valmis.”

Kohalikud raadiod. “Nendel on veel kõige suuremad arenevõimavõimalused. Nad on liiga ametlikud, liiga kantseleilikud. Uudis nende jaoks on see, kui linnavalitsus istub kokku ja midagi arutab”.

Mati Kark

ETV ja TV 3 põhiuudiste võrdlus

Käesolevas artiklis võrdlen Eesti Televisiooni uudistesaaate "Aktuaalne kaamera" ja TV 3 "Seitsmeste uudiste" teemasid, teemade väärtustatust, uudiste geograafilist mastaapi, uudiste algatajaid ja põhiesinejaid. Hüpoteesiks on, et "Aktuaalse kaamera" uudised pakuvad vaatajale mitmekülgsemat infot kui TV 3 "Seitsmesed uudised".

Kuid püüan vaadelda uudiseid ka laiemas mõttes. Milline on uudiste väärtus avaliku arvamuse mõjutamise seisukohalt ja kui tõsiselt võib ning saab võtta teleuudiseid kui reaalsuse peegeldust?

Püüan näidata, et uudiseid analüüsitades avaldub informatsiooni ühekülsus, väljajättelisus ja kallutatatus ning et uudistes ilmneb uus reaalsus, mida võib nimetada meediareaalsuseks ja millel on ümbrisevaga vaid põgusaid kokkupuutepunkte. Kepplinger (1975) oletab, et "reaalne kultuur" on asendunud "meediakultuuriga", ja see on paljude inimeste jaoks sama reaalne kui reaalsus ise (Schoenbach & Becker 1993: 331).

Vaatluse all on ühe nädala uudised – 13.12.1999 – 19.12.1999. Et "Aktuaalse kaamera" põhisaates pole majandus- ega spordiuudiste blokki (need uudised esitatakse vaatajale põhisaatest eraldi olevates saadetes "Kapital" ja "Sport, sport, sport"), nagu see on "Seitsmeste uudistes", jäid uurimise alt välja ka "Seitsmeste uudiste" majandus- ja spordiuudis-teblokid. Samuti ei läinud eraldi uudistena arvesse "Seitsmeste uudiste" lõpus esitatud sündmuste lühikokkuvõte.

Suures osas põhineb kodeerimisjuhend Johan Galtungi ja Mari Ruge välisuudiste uurimiseks väljatöötatud meetoodikal (1965), mille alusel on uudiseid uuritud juba mitukümmend aastat. Käesolevasse uurimusse on Norra teadlaste meetoodika jõudnud 1995. aastal rohkem kui 40 riigis läbiviidud välisuudiste uurimuses "International News Flow" kasutatud kodeerimisjuhendi kaudu.

Uudiste vaatajad

Auditooriumilt, telekanalile kulutatud aja osakaalult ja kanali vaatamiseks kulutatud aja poolest on Eesti Televisioon

ning TV3 peaaegu võrdsed (vt tabel 1). Uudistevaatajate arvult aga mitte (vt tabel 2). Siiski on tegemist kahe enim vaadatava telekanali enim vaadatavate uudistesaadetega Eestis.

Tabel 1. ETV ja TV 3 vaadatavus

	Auditoorium nädalas*	Vaatajaid nädalas	Osa kogu telerivaatamisele kulutatud ajast nädalas	Kanalile kulutatud aeg nädalas
ETV	70%	813 000	19,1%	5h 43min
TV3	70%	813 000	19,1%	5h 43min

* Eesti elanikud vanuses 12-74, vähemalt 15 minutit nädalas

Allikas: BMF Gallup Media Tele- ja raadioauditooriumi päevik-uuring detsember 1999 (01.12. 1999 – 28.12.1999)

Tabel 2. ETV ja TV 3 põhiuudiste vaadatavus

	Koht vaadatavuse alusel	Vaatajaid
"Aktuaalne Kaamera"	1.	300 000
"Kõneviisid"	2.	120 000

Allikas: BMF Gallup Media Tele- ja raadioauditooriumi päevik-uuring detsember 1999 (01.12. 1999 – 28.12.1999)

Teleuudistest

Veikko Pietilä järgi on uudised informatsioon või teade maailmas toimunud päevakajalistest asjadest ja juhtumitest. Uudistetoimetuse eesmärk on rahvast olulistest asjadest informeerida, et inimesed saaksid ühiskondlikus ja poliitilises elus teadlikult kaasa rääkida. Informatsiooni tuleb edasi anda objektiivselt, tasakaalustatult, täpselt, see peab olema oluline ja põhinema faktidel (Pietilä 1995: 9).

Meediateoreetikud ja semiootikud, sealhulgas Pietilä ise, seavad kahtluse alla uudiste avaldamise valikukriteeriumid ja objektiivsuse ning tasakaalustatuse nõude: seda eelkõige pildi

ja teksti vaheliste suhete tõlgendamise aspektist lähtudes. Selline lähenemine põhineb keele ja muude märgisüsteemide uuringutest sündinud arusaamisel, et nähtused ja juhtumid ei ole olulised iseenesest, vaid neile annab mingisuguse tähenduse keele ja muude märgisüsteemide kasutamine. Seega ka uudised ei saa tegelikult kajastada vahetult, vaid kaudselt: nende tähenduste alusel, mida käsitletavatele asjadele annavad uudistetegijad (Pietilä 1995: 10-11).

Toimetajad ja reporterid valivad uudiseid saates avaldamiseks teatavate kriteeriumide alusel, mis ilmselgelt ei pea sõltuma sündmuse või juhtumi olemusest. See, milliseid sündmusi edastatakse, pole mitte nende sündmuste seesmise tähtsuse peegeldus, vaid komplekssete ja kunstlike valikukriteeriumide avaldus (Fowler 1991: 2). Millised need valikukriteeriumid on, pole lõplikult selge. Vastavasisulistes uuringutes tuuakse välja küll teatud märksõnad: sündmuse suur poliitiline ja majanduslik tähtsus, sündmustes osalejate prominentsus, sündmuste isikupärastamise võimalus, negativism (Hansson 1999: 4), kuid sellised uurimused põhinevad tagajärgedel ehk sellel, mis uurijatele suurt hulka uudistesaaeteid analüüsides silma hakkab. Suur hulk uurimismaterjali võimaldab välja tuua küll valikute üldised suundumused ja ideoloogiad, kuid tähelepanu alt jääb välja see osa valikukriteeriumidest, mis valitseva mõttelaadiga ei ühti, ja ka need uudised, mis saatesse ei sattunud ning mida seetõttu pole võimalik analüüsida. Uudised pole mitte niivõrd leitud ega kogutud, kui võrd loodud (Fowler 1991: 13).

Võib väita, et sündmused pole toimetajate ja reporterite jaoks olulised iseenesest, vaid nende esitamine uudistesaaetes sõltub paljudest objektiivsetest ja subjektiivsetest faktoritest. Näiteks pildimaterjali olemasolust, saate pikkusest, juurdepääsust infole, teema eelnevast kajastatusest saates, aga ka uudistesaaete peatoimetaja/päevatoimetaja isiklikest eelistustest, huvidest, kultuuriruumi tundmisest, poliitilistest veendumustest ja nii edasi. Näiteks valitsuse tegemisi kajastatakse soosivamalt kui opositsiooni tegemisi, Euroopa Liiduga ühinemise pooldajaid soosivamalt kui Euroopa Liidu vastaseid (Pietilä 1995: 199). Seega pole uudis see, mis juhtus, vaid see, mida saab vaadelda ja esitleda kui uudisväärsset (Fowler 1991: 13).

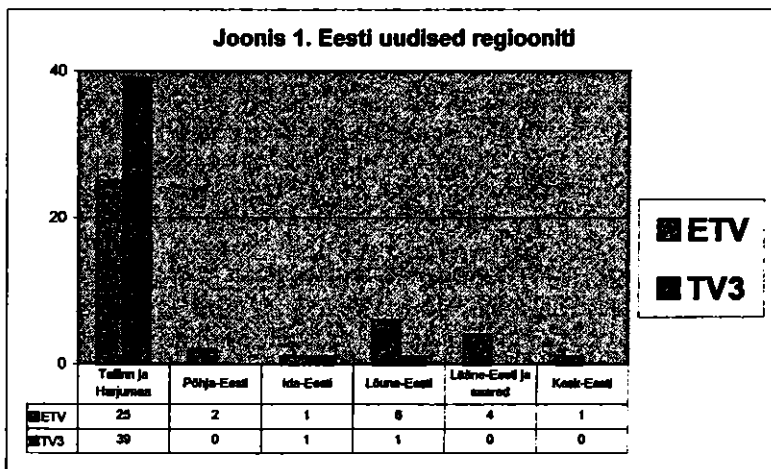
Avaliku arvamuse aspektist pole uudised mitte ainult selle kujundajaks, vaid ka avaliku arvamuse keskkonna loojaks, mille reaalsusaste või seotus ümbritsevaga pole otseses seoses uudistesaaetes avaldatuga. Reaalsuse representatsioon, mida uudised pakuvad, pole mitte reaalsus ise, vaid reaalsus, mida

vahendatakse läbi märkide, koodide, müütide ja ideoloogia. Uudised loovad domineerivale mõtteviisile kuju ja peegeldavad kujutlust sellest, mis on oluline (sest see, mis on oluline, on see, mis on uudistes), järelikult annavad uudised panuse protsessi, kus luuakse domineeriv ideoloogia sellest, mida me tajume reaalsusena. Üks silmnähtav näide sellise ideoloogia funktsioneerimisest teleuudistes on müüdi säilitamine, et kõik see, mis on oluline, on see, mis päevast-päeva toimub poliitikas, majanduses ja rahvusvahelistes suhetes (Bignell 1997: 115).

Analüüsitud uudiste geograafiline mõõde

Analüüsitud nädala jooksul oli ETV "Aktuaalse kaamera" (AK) põhisaates 72 uudist ja sama nädala "Seitsmestest uudistes" 77 uudist.

Kummagi kanali uudistesaares polnud kordagi eraldi ära märgitud Eesti ega välismaiste uudisteagentuuride kaudu tulnud uudised (seda, et edastatakse BNSi, ETA, Reutersi või mõne muu agentuuri infot, mitte oma reporterite kirjutatud või ülesvõetud lugusid). Välisinfo põhjal koostatud ja pildiga illustreeritud välisuudiseid oli palju: AKs 35% ja "Seitsmestest uudistes" 42% kõigist uudistest. Nädala jooksul esines AKs väliskorrespondendi tehtud uudiseid seitsmel korral ja "Seitsmestest uudistes" kahel korral.

AKs oli siseuudiseid 39 ja "Seitsmestest uudistes" 41. Uudiseid, mis puudutavad kogu Eesti elanikkonda, oli AKs 28,

"Seitsmestes uudistes" 29, kindla regiooniga seotud uudiseid AKs 11 ja "Seitsmestes uudistes" 12 (Tallinn või Harjumaa).

Kuigi kindla regiooniga seotud uudiste arvulised näitajad on samad, ajab TV 3 niidelda Tallinna asja: regiooniga seotud uudiste teemad puudutavad "Seitsmestes uudistes" vaid Tallinna ja Harjumaa elanikke (vt joonis 1). AK puhul on kindla regiooniga seotud uudised enamasti salvestatud väljaspool Tallinna. See tähendab, et AK kaasab saatesse suuremal hulgal teemasid, mis huvitavad mittetallinlasi. "Seitsmestes uudistes" oli 39 uudist Tallinnast või Harjumaalt, AKs 25. Teistest regioonidest oli "Seitsmestes uudistes" uudiseid vaid kaks, AKs aga 14 (36% siseuudistest).

Uudiste teemad

Teemade valik on AKs avaram. Erinevalt "Seitsmestest uudistest" leiavad käsitlemist sõjavägi ja riigikaitse, energeetika, keskkond ja saastus, streigid ja religioon. Eesti regionaalarengust räägiti AKs neljal, "Seitsmestes uudistes" vaid ühel korral.

Enam-vähem võrdne on kultuuri-, sotsiaal- ja haridusteede, loodusõnnetuste ja ilma puudutavate sündmuste kajastamine.

"Seitsmestes uudistes" oli rohkem poliitikauudiseid (11, AKs 8), kuritegevuse, õigusemõistmise ja politseiga seotud teemasid (11, AKs 5) ning inimliku huvi lugusid (3, AKs mitte ühtegi). Erinevalt AKst oli "Seitsmestes uudistes" ka üks meelelahutuslik uudis.

Uudise väärtustatus

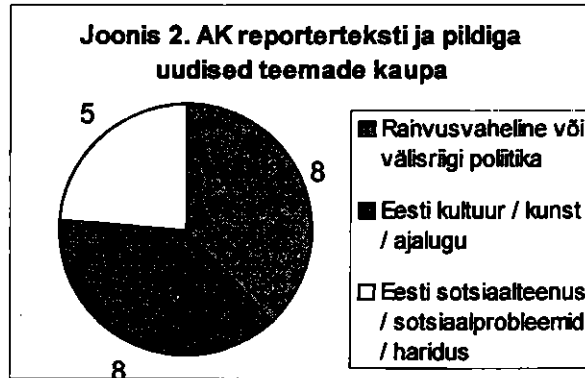
Mõlemad kanalid väärtustavad uudiste järjestusega kõige enam rahvusvahelist poliitikat, AK ka Eesti poliitikat (vt tabel 3). "Seitsmestest uudistest" leiavad, et inimesi huvitavad sotsiaalprobleemid ja haridus, nendel teemadel oli avauudiseid kaks.

Märkimist väärib asjaolu, et "Seitsmestest uudistest" on alustanud kaks korda saadet kuritegevuse teemaga ja üks kord rahvusvahelise konfliktiteemaga, mis tõestab veelkord eespool mainitud fakti, et sündmused pääsevad sagedamini ekraanile siis, kui nad sisaldavad negatiivset. "Aktuaalne kaamera" seevastu oma saateid kuritegevusega ei alusta, kuid ETV uudis-saade annab kinnitust väitele, et ekraanil väärtustatakse enam uudiseid, millel on poliitiline tähtsus.

Tabel 3. Avauudiste teema

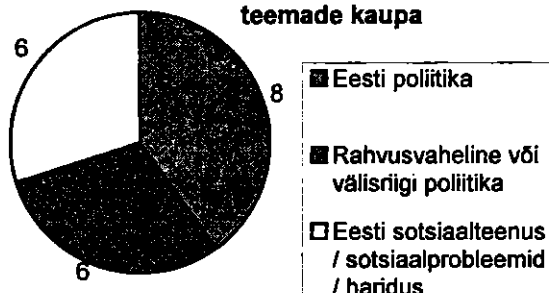
Avauudised	"Aktuaalne kaamera"	"Seitsmesed uudised"
Rahvusvaheline või välisriigi poliitika	2	2
Eesti poliitika	2	
Eesti sotsiaalteenus / sotsiaalprobleemid / haridus	1	2
Eesti regionaalne areng	1	
Eesti konfliktid / sõjad / streigid	1	
Rahvusvaheline või välisriigi sõjandus / kaitse / konfliktid		1
Eesti kuritegevus / õigusemõistmine / politsei		2

Neljsamu väiteld kinnitavad uudise väärtustatus reporteritteksti ja pildiga (vt joonised 2-5). AK väärtustab suures mahus

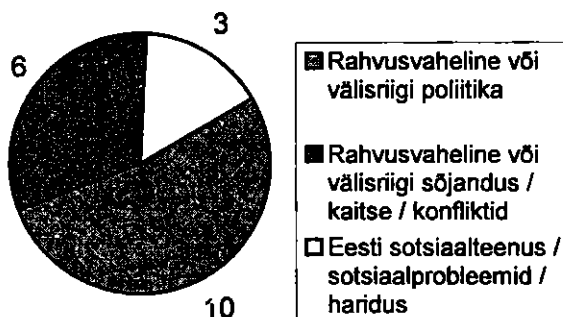

kultuuriuudiseid. Seda fenomeni võib seletada avaliku teenuse funktsiooni täitmisega, mis seab telejaamale kohustuse rahvuskultuuri edendada ja tutvustada.

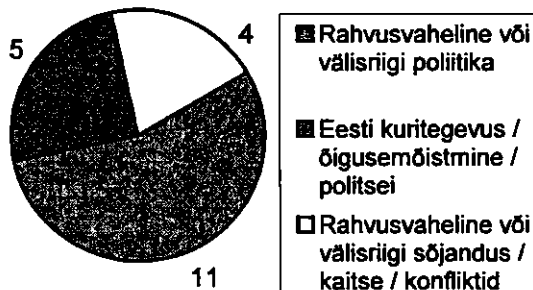
**Joonis 3. Seltsmeste uudiste
reporterteksti ja pildiga uudised
teemade kaupa**

**Joonis 4. AK ankruteksti ja pildiga
uudised teemade kaupa**

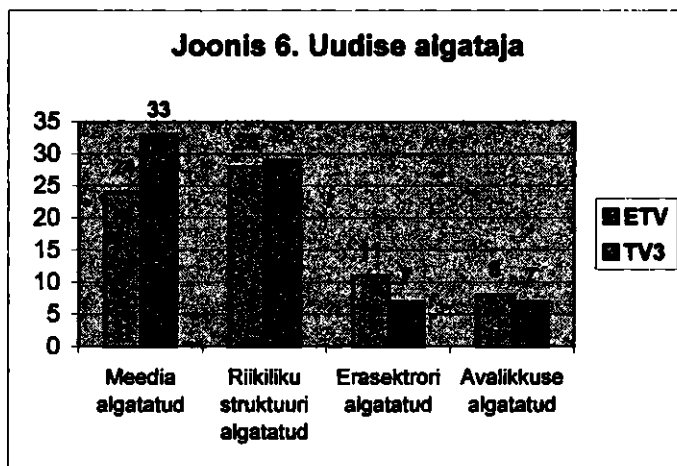

**Joonis 5. Seltsmeste uudiste
ankruteksti ja pildiga uudised
teemade kaupa**

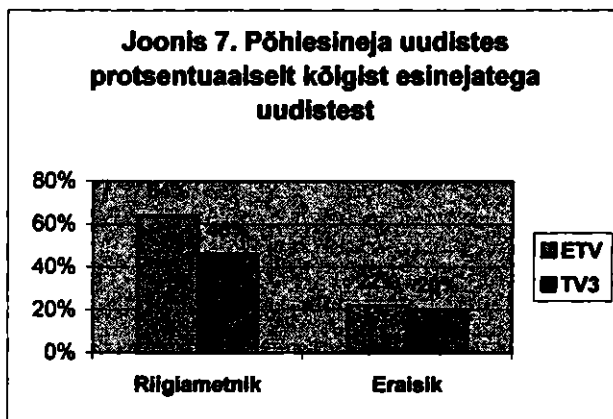
Uudise algataja

Meedia algatatud uudiseid (näiteks "Seitsmeste uudiste" lugu Tallinna kaubamaja ees inimesi revolvrast haavanud kaitsepolitsei Matti Korpi kohtuistungilt) oli "Seitsmestes uudistes"

33 (43% kõigist uudistest), AKs 24 (33%) (vt joonis 6). See tähendab, et TV 3 uudistetoimetused on aktiivsemalt uudiseid otsinud.

Peaaegu võrdselt oli mõlema kanali uudistes nii riigistruktuuride, erasektori kui avalikkuse algatatud teemasid.

Põhiesineja

Riigiametnik esines AKs 23 korral (64% kõigist uudistest, kus oli esineja), "Seitsmestest uudistes" 19 korral (46%) (vt joonis 7). Eraisik esines nii AKs kui "Seitsmestest uudistes" kaheksal korral.

Kokkuvõte

Sündmusi uudistemeedias valitakse vastavalt komplekssetele uudisväärtuse kriteeriumikogumitele; uudis pole see, mis juhtus, vaid see, mida saab vaadelda ja esitleda kui uudisväärtset (Fowler 1991: 13). Fowler leiab, et uudisväärsena vaadeldakse eelkõige tööstuses, majanduses ja kõige enam poliitilistes struktuurides toimunud sündmusi. Tuginedes uudise väärtustatuse andmetele võib väita, et selline seos kehtib ka Eesti Televisiooni ja TV3 uudistesaadetes.

Vastavalt *avaliku huvi* ja *avaliku sfääri* klassikalisele ideele on ühiskond struktureeritud kolme peamise jõu ümber: riik, turg ja kodanikud. Igaüks neist väljendab end oma peamise institutsiooni kaudu – valitsuse, tööstuse ja äri ning parlamendi kaudu. Meedia tervikuna on kutsutud avaldama vastutolmet kõigile kolmele jõule ühiskonnas (Avalik-õiguslik ringhääling... 2000: 2). Vähemalt ühte jõudu pole ei "Aktuaalne kaamera" ega "Seitsmest uudised" suutnud tasakaalustada. See on valitsuse poliitiline jõud. Põhiesinejateks mõlema telekanali uudistes on ülekaalukalt riigiametnikud. Samuti, tulles veelkord tagasi uudise väärtustatuse juurde, on avalugudena esitamise ja reporteritekti ja pildiga uudiste osas suures ülekaalus poliitilised sündmused.

Kui võrrelda AKd ja "Seitsmesi uudiseid", siis AK tugevateks külgedeks on korrespondentide olemasolu välismaal ja korrespondentide võrk Eestis ning suurem temaatiline mitmekesisus.

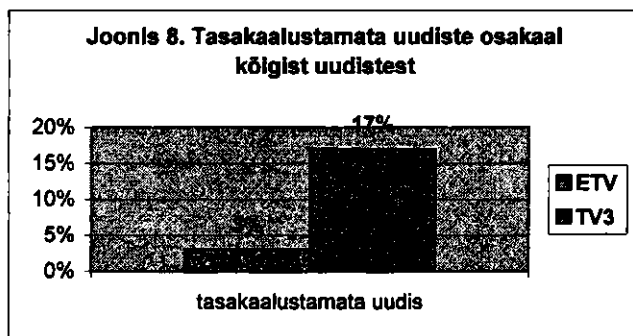
Siiski on mõlema kanali teemavalik küllaltki kitsas. Sellised olulised teemad nagu inimõigused, globaliseerumine, migratsioon/immigratsioon, etnilised probleemid ja soorollid jäid vaadeldava nädala jooksul sootuks tähelepanuta. Seetõttu võib väita, et teemade kaetus jätab soovida.

Mõlema kanali puhul on probleemiks riigiametnike liigne eksponeerimine, seda eriti AK puhul, ja eraisikute vähene kaasamine uudistesse.

Kuigi uudised peavad olema võimalikult objektiivsed, ei tähenda see seda, et keelatud oleksid uudised, kus vaataja saaks võtta kindla seisukoha: kas midagi on hästi või halvasti. AK uudistes on vähe probleemseid ja konfliktseid teemasid kajastavaid uudised, rohkem aga positiivsele viitavaid lugusid. AK

uudistes oli kriitilist nooti tunda 9 korral (13% kõigist uudistest), "Seitsmestes uudistes" 18 korral (23% kõigist lugudest), näiteks "Seitsmeste uudiste" lugu Saar Polli uuringust, kus selgus, et kodanikud on valmis ise politsei tööd tegema, sest peavad politsei tööd väheviljakaks. Tähelepanu positiivsele olukorrale/nähtusele juhtis AK 18 korral (25%), näiteks AK uudis Balti Assamblee kirjandusauhinna vastuvõtmisest Jaan Krossi poolt, "Seitsmesed uudised" aga 12 korral (16%).

"Seitsmestes uudistes" on suuremaid probleeme uudise tasakaalustatusega. 13 korral (17%) polnud sõna antud mõlemale osapoolale [näiteks "Seitsmeste uudiste" loos Helmut Paabo arvamusest, et politseinikud on koondatud ebaseaduslikult, vastaspool sõna ei saanud] (vt joonis 8). AK seevastu avaldas tasakaalustamata uudise kahel korral (3%).

Samuti on "Seitsmestel uudistel" probleeme asjakohase pildi leidmisega. Tekst oli pildiga täielikus vastuolus neljal korral (näiteks lugu valitsuse soovist anda Kunstimuuseumile Tallinna Linnahalli hoone, pildis näidati õiseid pimedaid võtteid linnahallist, laternaid ja silte. Kunstimuuseumi vastuseis seisnes eelkõige halli arhitektuurilistel iseärasustel, pildis aga polnud sellest mitte midagi näha). Osaliselt oli pilt tekstiga kooskõlas "Seitsmestes uudistes" 22 korral (32% kõigist pildiga uudistest), AKs kahel korral (3%). "Seitsmesed uudised" märgivad harva, et kasutavad arhiivipilti, ehkki nädala jooksul näidati mõningaid kaadreid mitu korda ning kasutati erinevatel aastaaegadel salvestatud pilti.

Uudised peavad teemade valikul ja nende käsitlemisel lähema piisava esindatuse printsülbist, see tähendab, esitama kõik olulised teemad olulistest valdkondadest. Eeltoodust selgub, et seda pole suutnud piisavalt teha kumbki uudistesaaade. Seda nii teemade valikul, nende väärtustamisel, uudiste edastamisel mujalt Eestist kui Tallinnast, ega ka uudise algatajana.

Uudistetegijate endi aktiivsus teemade avalikkuse ette toomisel on olnud äärmiselt madal. Haaratakse kinni toimetusele pakutud informatsioonist, püüdmata ise infot hankida. Ning seetõttu võib väita, et mõlemad uudistesaadet peegeldavad ümbritsevat teatava kallutatusega.

AK iseloomulikud jooned võrreldes "Seitsmeste uudistega":

- suurem hulk väliskorrespondentide tehtud uudiseid,
  - regionaalsete teemade suurem kaetus,
  - suurem hulk uudiseid väljastpoolt Tallinna,
  - avaram teemadevalik,
  - uudised on tasakaalustatud,
  - suurem hulk riigiametnike ekraanil,
  - uudistes on pilt ja tekst omavahel kooskõlas,
  - suurem hulk positiivse noodiga uudiseid.
- "Seitsmeste uudiste" iseloomulikud jooned võrreldes AKga:*
- toimetus otsib ise aktiivsemalt uudiseid kui AK,
  - suurem hulk teemasid, mis puudutavad vaid Tallinna ja Harjumaa elanikke,
  - vähe uudiseid väljastpoolt Tallinna,
  - suurem hulk uudiseid inimese huvi ja meelelahutuse teemadel,
  - suurem hulk kriitilise noodiga uudiseid,
  - suurem hulk tasakaalustamata uudiseid,
  - suurem hulk uudiseid, kus pilt ja tekst pole omavahel kooskõlas.

Kirjandus ja allikad

- Avalik-õiguslik ringhääling Eestis: mõiste, programm, auditoorium* (2000). Uurimistöö 1. vahearuanne. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond.
- Bignell, J. (1997). *Media Semiotics: an Introduction*. Manchester and New York: Guilford.
- BMF Gallup Media (1999). Tele- ja raadioauditooriumi päevikuuringu aruanded.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London and New York: Routledge.
- Galtung, J. and Ruge, M. (1970/1965). The Structure of Foreign News. Rmt: Tunstall, Jeremy (toim). *Media Sociology*. London: Constable.
- Hansson, S. (1999). *Aktuaalse kaamera põhisaadete analüüs*. Kursusetöö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond.
- Pietilä, V. (1995). *TV-uutisista, hyvää iltaa*. Tampere: Vastapaino.
- Schoenbach, K. & Becker, L. B. (1995). Origins and Consequences of Mediated Public Opinion. Rmt: Glasser, T. L. & Salmon, C. T. (toim). *Public Opinion and the Communication of Consent*. New York and London: Guilford.

Kadriann Kibus

Voitkade tabamine teleuudistes

"On tõst, et lõpuks mõjutab televisiooni kõige rohkem just majanduslik sundus. Seejuures ei saa aga öelda, et kõige televisioonis toimuva üle otsustaksid tema omanikud, reklaamijad ja riik, kes televisiooni toetab. [—] Võib ainult öelda, et oluline on neid asju meeles pidada." (Bourdieu 1999: 12).

Probleem pole mitte ainult otsene sõltuvus rahastajatest (riik, reklaamija). Probleemiks võib kasvada telejaamade üldine suhtumine, väärtushinnangute kujunemise protsess. Kuidas teleajakirjanik end jagab, vastutades samaaegselt ühiskonna ja tööandja (jaama omaniku) ees, kelle huvi on eelkõige kasum? Kas tal säilib vastutus ühiskonna ees?

Voitkade arreteerimist kajastavate uudiste vaatlusega annan ülevaate, kuidas teleajakirjanikud on esitanud avalikku tähelepanu kõitnud *human-interest* teemat. Seega – kuidas on ajakirjanikud ringi käinud kohaliku pomm uudisega: millist materjali kasutanud, milliseid küsimusi küsinud, kellelt küsinud, kuidas materjali kokku pannud ja millal ning kuidas seda esitanud. Kui tähtsaks on ajakirjanik ja uudistetoimetus Voitkade lugu hinnanud? Kas ajakirjanik suhtub Voitkadesse kui kurjategijatesse või kui rahvuskangelastesse?

Käesolev artikkel on kokkuvõte 2000. aasta juunis Concor dia Ülikooli meediateaduskonnas kaitstud kursusetööst "Eesti telekanalite võrdlev analüüs: vendade Voitkade kättesaamise kajastamine". Töö põhineb Eesti telekanalite uudiste põhisaadetes esitatud Voitkade arreteerimist kajastavatel uudisklippidel, mis olid eetris 2. märtsil 2000.

"Veri ja seks, draamad ja kuritööd on alati hästi müünud ja nii tõstis vaatajaskonna ülemvõim teleuudiste algusse selle, mis seni oli kõrvale jäetud või välja praagitud, taotledes tõsis e ajakirjanduse eeskujul solidsust." (Bourdieu 1999: 13)

Loomulikult kuulub ka Voitkade arreteerimine tsitaadis loetletud sündmuste hulka. Kuid sellega, et see uudis igas telekanalis uudiste esirinnas oli, ei taha ma väita, et televisioon peaks olema põhjalikum või tõsisem. Võtan eelduseks, et televisioon meediumina ei olegi uudistesaa te raames rohkemaks võimaline.

Aktuaalne kaamera

Voitkade uudis on esimene. Ajakirjanik räägib sellest, kui raske Voitkadel uues keskkonnas on. Uudise alguses näitab ajakirjanik empaatilist tooni kasutades üles kaastunnet ja positiivset suhtumist vendadesse. Ka Voitkadel enestel laseb ajakirjanik kasutada mõjuvõimsaid fraase, nagu "oma rahva vastu ei taha sõdida", "võõras võim" ja "otsustasime mitte koostööd teha". Diktor loeb: "[...] vennad Voitkad kinnitasid, et kõige enam muretsesid nad redutades oma vanemate pärast". Jällegi tsitaat, millega ajakirjanik kinnistab Voitkade positiivset imago.

Intervjueeritud politseinikul ei lasta öelda midagi peale selle, et suvel rõõvitud relva saab ta nüüd tagasi. Teine politseinik jutustab, et "elle esitati neile [Voitkadele – K. K.] süüdistused". Politsei kinnitab, et vendade varjamisega olid seotud nende sugulased. See, et politseil eriti rääkida ei lasta, ei tähenda, et politseist oleks tehtud negatiivne kangeline. Vastupidi, politsei on klippi lülitatud sama konfliktivabalt kui Voitkadki. Klippi lõpetab diktor järjekordse tsitaadiga Voitkadelt: "Me pole kurjategijad, lihtsalt läks nii." Seegi lause pehmendab nende imago.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ajakirjanik ei küsinud ühelki intervjueeritavalt tema seisukohta, vaid lasi neil jutustada lugu. Vaataja saab teada, et Voitkad loodavad õigeksmõistmist ega ole enese hinnangul kurjategijad. Lisaks antakse teada, kui suur on avalikkuse toetus "metsavendadele" ("Kümned inimesed on täna helistanud presidendi kantseleisse palvega, et president Lennart Meri vendadele Voitkadele armu annaks.").

Puudub Voitkade süüdistamine. Põhiliselt on ajakirjanik esitanud taustainfot, näidanud suhteliselt positiivset suhtumist Voitkadesse ja esitanud neutraalse loo. Ometi ei saa sellist ajakirjanikupoolset neutraalsust nimetada ka püüdluseks objektiivsuse poole, sest ta on jätnud esitamata küsimused asjaosalistele (Voitkadele ja õigusorganitele).

Seitsmesed uudised

Voitkade arreteerimisloos asemel oli toimetuse esimeseks ja seega tähtsaimaks valinud uudise tuberkuloosiohust ja selle levikust vangide hulgas. TV 3 oli ainus telejaam, mis ei alustanud saadet Voitkade looga.

Voitkade lugu on järjekorras teine. Klippis vahelduvad korrapäraselt autoritekst ja intervjuu – on tekitatud kommentaari-vastuse efekt. Autoritekstis puuduvad subjektiivsed kommen-

taarid ja tugevad eelholakud, kuid saab selgeks, et ajakirjanik ei pea Voitkasid nalivseteks metsameesteks ega tunne nelle kaasa. Samas ei ole võetud taunivat või laativat seisukohta, sest vendade kuritegusid ega situatsiooni juriidilist poolt ei mainita. Samuti ei räägi ajakirjanik politsei tegevusest. Keskendutud on Voitkade hetkeolukorrale ja terve teksti allikana on kasutatud Voitkade poolt AKLe antud intervjuud.

Uudistetoimetused pole sellele uudisele erilist rõhku pannud. Võrreldes teiste kanalitega, oli tegu kõige lühema Voitkade arreteerimist kajastava klipiga.

Erinevatelt teistest telekanalitest valis TV 3 esimeseks tõsiseloo, teadvustades olulist probleemi. Positiivne on, et Eesti üldiselt homogeensel telemaastikul, kus põhiuudis on tavaliselt sama, leidub erandeid ja suudetakse tekitada ka teistsugune tähtsusjärjestus.

Päevapeegel

Traditsioonilise uudistesaaate asemel annab Kanal 2 argipäevadel eetrisse kahekümneminutilise päevateemalise saate. Seega ei ole see struktuurilt võrreldav uudisklipiga.

Kasutatud on kahte allikat – autoriteksti, mis koosneb peamiselt kommentaaridest ja hinnangutest, ning intervjuud Voitkadega.

Läheneimisviisi kehtestab juba saatejuhi esimene lause, mis vastandab hea ja halva: *“Vennad Poltšihhid, vennad Tõnistad, vennad Urbid, vennad Johansonid pole mitte mingid vennad hetkel, võrreldes vendade Voitkadega. Kuid kes jõudis selle jutu peale juba vihastada, siis stop! – tuletame meelde, et kui need esimesed vennad said kuulsaks millegi heaga kultuuris või spordis, siis Voitkad on saanud kuulsaks kurjategijateks.”* Seega nimetab saatejuht Voitkasid kurjategijateks.

Ajakirjanik väidab, et on “väga kummaline vaadata”, kuidas rahva sümpaatia “osaliselt” Voitkade poole kaldub. Saatejuht asub sellega riigivõimu poolele. Öeldes võimu madala renomee kohta rahva hulgas, et “nii kurvalt ei tahaks seda asja ka jätta”, on ajakirjanik seda renomeed tõsta püüdnud oma suhtumise ja hoiaku kaudu.

Kasutatud on ETV intervjuud Voitkadega, see täidab saatest veerand tundi. Saatejuht annab Voitkade vastustele hinnanguid: *“Nagu näete on vennad Voitkad väga hästi ära tabanud seda, et neist on saanud meediafenomenid.”* Ajakirjanik väidab, et Voitkade teleesinemine on järelduste tegemiseks ebaadekvaatne ja subjektiivne allikas.

Ajakirjanik õpetab vaatajale, mida normaalne kodanik asjast arvama peab.

Ilmselt toimibki ta õigesti, kui ta teisi allikaid ei kasuta, sest tema ju teab, et "osaliselt" riigivõimu ei sallita ja siseministeeriumi ametnikud, bürokraadid ja teoreetikud tekitavad tavainimestes vastuselsu ja tõrget.

TV 1 uudised

Voitkade lugu on esimene. Erinevalt teistest telekanalitest on TV 1 intervjuueerinud siseministeeriumi ametnikku. Uudis esitatakse kahes osas: videoklipp ja stuudiointervjuu. Videoklipp koosneb põhiliselt autoritekstist. Erinevalt teistest kanalitest on kohe alguses kehtestatud poliitsei tähtsus kogu situatsioonis: *"Tulles vastu üldsuse huvile Aivar ja Ülo Voitka saatuse vastu, tegi poliitsei täna metsavendadega videointervjuu"*. Kui TV 3 ja ETV ei maininud, kus ja kuidas intervjuu Voitkadega sündis, siis TV 1 väljendab selgelt, et *"Poliitseiameti otsuse kohaselt tehti intervjuu Viljandi arestimajas"* ja Voitkasid küsitles mitte ajakirjanik, vaid poliitseiprefektuuri pressiesindaja. Samuti ei ole TV 1 ajakirjanik kasutanud oma tekstis mingit vendade (endist) igapäevaelu või eluraskusi kajastavat materjali. Ajakirjanik on võtnud ametliku seisukoha ja läheneb asjale õigusorganite vaatepunktist.

Ajakirjaniku hoiak on kehtestatud ka ametniku stuudiosse kutsumisega, mis näitab, et TV 1 ei ole Voitka-teemat pldanud meelelahutuslikuks, vaid tõsist seisukohta eeldavaks ja vajavaks teemaks. Ajakirjanik astub selgelt seaduse poolele, küsides siseministeeriumi avalike suhete juhilt Ilona Leibalt: *"Siseministeeriumi avalike suhete juht, neliteist aastat taga otsitud kurjategijad on nüüd lõpuks kätte saadud. Millised on seaduse järgmised sammud nende suhtes?"* Voitkasid nimetatakse "kurjategijateks" ja oodatakse "seaduse järgmisi samme". Negatiivne suhtumine on antud juba intervjuu avaküsimusega. Ja nagu "Päevapeeglis", peab ajakirjanik avalikku arvamust kummaliseks ja ohtlikuks.

Ilona Leib ütleb: *"[---] me ei tohiks neid inimesi mütoligiseerida [---]"; "[---] neis ei ole kangelas, mida inimesed on neis otsinud suvi läbi ja aastaid"*. Voitkasid määratletakse kui antikangelasi, kes on mütoligiseeritud ja kangelaseks tehtud.

Leib teeb resolootse kokkuvõtte: *"[---] neid inimesi, kes on Eesti Poliitset vastu relva tõstnud, ma ei saa kuidagi pidada kangelaseks"*. Saatejuht kommenteerib: *"No tõenäoliselt ka Eesti inimesed, kui nad selle üle sügavalt järele mõtlevad"*.

Seega kutsub TV 1 üles asjast "õigesti" aru saama.

Kokkuvõte

TV 3 on Voitkade arreteerimist käsitleanud lühidalt, sellele erilist sotsiaalset tähtsust omistamata.

"Aktuaalne Kaamera" on oma videomaterjali ja kohalolekut Viljandi arestimajas ära kasutades loonud narratiivse tabloidloo.

TV 1 ja Kanal 2 ajakirjanikud on Voitkade loos näinud vastuolu Voitkade, seaduse ja avaliku arvamuse vahel ning püüdnud kasutada oma ajakirjanduslikku mõju avaliku arvamuse muutmiseks. Kasumi tootmisele orienteeritud meedias on tugevate seisukohtade võtmise julgus ajakirjanike poolt positiivne nähtus.

Tugev ja konkreetne seisukoht on ainuke võimalus midagi ära öelda. Muidugi puudus Voitkade arreteerimise kajastamisel ajakirjanikul tegelik risk, sest need, kes seisukoha võtsid, tegid seda riigivõimu poolt, mitte vastu.

Tähelepanuväärne on, et seisukoha võtnud "Päevapeegli" ajakirjanik ei vaevunud oma arvamust eriti tõestama – saatejuht on lootnud oma autoriteedile. TV 1 toetas oma seisukohta siseministeeriumi ametniku stuudiosse kutsumisega. TV 3 puhul tasub välja tuua, et nad olid esimeseks uudiseks leidnud teistsuguse probleemi – tuberkuloosiohu. Arvestades, et ka Voitkade arreteerimise kajastamisel oli mitmel ajakirjanikul avalikkusele sõnum, võib väita, et antud teema käsitlemisel on ajakirjanikud tunnetanud vastutustunnet riigi, rahva ja iseenenda, mitte ainult oma tööandja ees.

Kirjandus

Bourdieu, P. (1999). *Televisioonist*. Tallinn: Perioodika.

Epp Ehand

Uudiste tõlgendamine tegijate ja vastuvõtjate poolt

Käesolev artikkel on kokkuvõte 2000. aasta mais Tartu ülikooli ajakirjandusosakonnas kaitsstud kursusetööst "Uudiste vastuvõtt ja tootmine kui uudisžanri kontekst". Uurimistöö eesmärk oli otsida võimalikke lähtekohti uudiste analüüsiks sellest, kuidas uudistekste tehakse ja vastu võetakse.

Lähteküsimus oli, kuivõrd kommunikaatorid ja vastuvõtjad teineteist mõistavad, kuivõrd langeb kokku žanri nendepoolne kirjeldus ja mõtestamine. Ootuspäraselt kirjeldasid uudiste lugejad, kuulajad, vaatajad ja raadiote uudistetoimetajad uudiseid üsna ühtemoodi. Ühesugune arusaam on žanri kui kindla tekstikonventsiooni tunnus.

Töö käigus tõusis esile uudiste autori küsimus. Kas uudised on igal pool ühesugused, nagu ütles üks töö raames küsitletu? Milline roll on sel juhul ajakirjanikul?

Eeluurimuslik töö põhines süvaintervjuel ühelt poolt uudiste lugejate, kuulajate ja vaatajatega ning teiselt poolt raadiote uudistetoimetajatega. Lugejaid, kuulajaid ja vaatajaid küsitlesid Tartu ülikooli ajakirjandusüliõpilased veebruaris-märtsis 2000. Küsitletuid oli kokku 23. Küsimused puudutasid üldist meediakasutust, üksikasjalikumalt televisiooni ja raadiot. Üheksa küsitletu puhul esitati lisaküsimusi uudiste kohta. Teistes intervjuudes on uudistest juttu muude küsimuste raames. Intervjueeritute hulk on liiga väike, et pretendeerida esinduslikkusele – siiski **märgiksin ära, et vastanute keskmise haridustase on Eesti keskmisest oluliselt kõrgem.**

10 raadiojaama uudistetoimetajaid ja programmijuhte intervjueerisid ajakirjandusüliõpilased kevadel 1999 projekti "Euroreporter 1999" raames (projektist on lähemalt juttu Mart Normeti artiklis käesolevas kogumikus lk. 135). Küsimused puudutasid uudiste tegijate üldist suhtumist uudistesse ja kitsamalt raadiouudistesse, uudiste auditooriumisse, uudiste valikukriteeriume, millest nad lähtuvad, ja uudiste kogumise ning töötlemise printsiipe.

Kuigi küsitletud on raadiote uudistetoimetajaid ja ka auditooriumiküsitlus on keskendunud elektroonilisele meediale, on küsimuseasetus siiski üldisem – üldajakirjanduslik.

Uudiste kirjeldus

Ootuspäraselt kirjeldasid lugejad, kuulajad, vaatajad ja uudistetoimetajad uudiseid üsna ühtemoodi. Nii uudiste tarvitajate kui tegijate kirjeldustest tuleb välja, et uudised

1) representeerivad ühist (ühiskondlikku, sotsiaalset) tege-
likkust;

2) uudised on uudised vaid hetke (mis ei tähenda, et neil po-
leks pikaajalist mõju);

3) uudisväärtuslikkuse kriteeriumid lahknevad teistest
ühiskonna väärtushierarhiatest (ei ole neist sõltumatud ega ka
üksüheses vastavuses, vaid teatud määral autonoomsed);

4) kajastavad ühiskonna jaoks mõjukaid sündmusi (muu
hulgas);

5) annavad teadmisi;

6) uudistes on faktid kommentaaridest lahus (üldjuhul);

7) uudised on selged, lühikesed, konkreetsed, asjalikud ja
nii edasi.

Mille poolest erinevad uudiste tegijate ja tarvitajate kirjeldu-
sed uudiste kohta? Uudiste lugejad, kuulajad ja vaatajad räägi-
vad, et uudised on erakordsed, ebatavalised, enneolematud,
kordumatud ja pidevalt muutuvad – uudised vahelduvad.
Uudiste tegijate jaoks aga on uudised tavalised ja rutiiinsed.
Ebatavaline on uudistetoimetaja jaoks ebatavaline uudis.

Uudiste autor lugejate silmis

Autorit nagu polekski. Sellele viitab vastanute väide, et
uudised on igal pool ühesugused. Lisaks sellele jääb reaalne
uudistetegija tihti peale auditooriumi eest varju, näiteks insti-
tutsiooni nime taha. Teadmatus uudiste tegija kui reaalse ini-
mese suhtes väljendub näiteks sellises ütluses: *"Aga ma ju ei
tea, ma tean ainult seda, kes need uudised ette loeb, ma ei tea,
kes need uudised teeb."*

Üks vastanu tõi välja, et igal pool on samad BNSi uudised.
Teine ütles, et Postimehes ja raadios on samad uudised.

Autori kadumise üks põhjus on ilmselt uudiste "lähipaist-
vuses" ehk neutraalses stiilis, mis loob mulje, et autori isiksus
on tekstist väljas: *"Ma saan sealt nagu fakte ilma hinnangu teta.
[—] mingi hinnanguiline moment võib ka tekkida juurde, aga
uudis ei tohiks seda sisaldada vist minu meelest."*

Samas on vastanutel välja kujunenud kindlad uudisteka-
nalid, mida nad jälgivad – enamasti ei oska nad aga oma valikut
põhjendada.

Ilmselt ei ole uudiste autor lugejate jaoks tähtis, sest nende jaoks on autorluse aspekt läbi mõtlemata ja sõnastamata. Kõik vastanud rõhutasid, et neid huvitab see, millest uudis on, mitte uudistekst ega selle autor.

Uudisväärtuslikkuse kriteeriumid

Küsimusele, kas uudistesaatel on alati kindel ülesehitus, vastasid uudistetoimetajad üldjuhul jaatavalt. Uudised on tähtsuse järjekorras. Uudisväärtuslikkuse kriteeriumidena nimetasid toimetajad 1) xokeerivust, 2) sotsiaalset mõjukust, 3) prominentsust, 4) värskust, 5) aktuaalsust, 6) mõjukust sihtauditooriumi jaoks, 7) päevakajalisust, 8) positiivsust, 9) sihtauditooriumi huvi, 10) tarvitamisväärtust, kasulikkust kuulaja jaoks, 11) huvitavust.

Uudisväärtuslikkuse kriteeriumid olid erinevates jaamades erinevad, sõltuvalt jaama formaadist. Näiteks raadiojaama Sky Plus uudistetoimetaja loetles uudiskriteeriume sellises tähtsuse järjekorras: šokeerivus (*“peab piisavalt alustalasid raputama”*), prominentsus, värskus, aktuaalsus, sotsiaalne mõjukus. Tartu Raadios oli esiplaanil sotsiaalne mõjukus, värskus ja positiivsus, Uudisteraadios sihtauditooriumi huvi, V6s mõjukus sihtauditooriumi jaoks, Nõmme Raadios kasulikkus kuulaja jaoks, Sky Raadios huvitavus.

Kõik uudistetoimetajad ütlesid, et ülesehitusprintsipi võib vajadusel rikkuda. Vajaduse üle otsustab uudistetoimetaja.

Kuidas kujuneb eelpool nimetatud tähtsuse järjekord? Otsustab toimetaja. Mõnel juhul lähtub ta sõnastatud uudisväärtuslikkuse kriteeriumidest, mõnel juhul mitte. Viru raadio uudistetoimetaja ütles, et tema valib intuitsiooni järgi, mis tundub päevakajaline olevat, ja õhtul võrdleb oma otsuseid mõnikord teleuudistega – vaatab, kas läks täppi. Nõmme Raadio direktor ütles: *“Uudised on need, mida meie peame uudisteks, ja loodetavasti leiab iga kuulaja uudiste hulgast vähemalt ühe uudise, mis talle korda läheb või meeldib.”*

Seega võib uudisväärtuslikkuse kriteeriume vaadelda kui kultuuriindikaatoreid, mis kujunevad ajakirjanike kollegiaalse professionaalse tegevuse käigus.

Võib oletada, et ajakirjanike kujundatud uudiste hierarhiad iseloomustavad mitte ainult ajakirjanikke, vaid ka uudiste auditooriumi ehk ühiskonda tervikuna. Ühesugust väärtustamist oletab ka Teun van Dijk, põhjendades nähtust, et uudiste diskursuses ajakirjanike poolt enam tähtsustatud uudised jäävad lugejatele paremini meelde. Selle põhjus võib van Dijki ar-

vates olla ka info organiseerituses (esimesena esitatud jäävad paremini meelde). Või mõlemas korraga. (van Dijk 1988: 170)

Objektiivsuse rituaal

Pealkirja "Objektiivsus kui strateegiline rituaal" kannab Gaye Tuchmani artikkel, milles ta analüüsib uudistetegijate objektiivsuse käsitlust (1972). Svennik Høyer kirjutab, et kasutades tagurpidi püramiidi mudelit, viidetega tunnistajatele, tsitaatidega autoriteetsetest allikatelt ja ekspertidelt, tõmbab ajakirjanik end tekstist välja ning vabastab end vastutusest uudiste sisu eest, kui mitte ka nende valiku ja esituse eest (1997: 72).

Van Dijk kirjutab uudiste diskursuse retoorikat iseloomustades, et uudistetegijate standardstrateegiad on

1) faktide rõhutamine (otsene sündmuse kirjeldamine, pealtnägijate tunnistused, teiste usaldusväärsete allikate tunnistused, täpsuse indikaatorid nagu numbrid, otsetsitaadid);

2) faktidevahelise range relatsioonilise struktuuri loomine (varasemate sündmuste mainimine tingimuste või põhjustena ja tulevaste ennustamine tagajärgedena, faktide asetamine tuntud situatsioonimudelitesse, püüe organiseerida fakte tuntud spetsiifilistesse struktuuridesse, näiteks narratiividesse);

3) info edastamine, millel on ka suhtumuslik ja emotsionaalne mõõde (emotsioone äratavad faktid jäävad paremini meelde, sündmuste tõepärasus suureneb, kui tsiteeritakse erinevaid arvamusi, kuigi üldiselt esmane tähelepanu pööratakse üldiselt ideoloogiliselt lähedastele) (van Dijk 1988: 84-85).

Kuidas meele küsitletud uudistetoimetajad kirjeldavad uudisteksti koostamist? Kuku Raadio uudistetoimetaja sõnul on nende raadios faktid ja kommentaarid uudistesaadetes eraldatud, samuti Uudisteraadios. Nõmme Raadio uudistetoimetaja sõnul on faktid ja kommentaarid lahus, raadio direktori arvates mitte: *"Fakti ja kommentaari ei hola selgelt lahus. Samas on selge peaga inimesel ikka asjad selgelt lahus."*

Tartu Raadios on faktid kommentaaridest programmitõhust sõnul lahus, uudistetoimetaja lelab samas, et ta ikka kommenteerib küll, kuigi uudistesaadetes üldjuhul kommentaare üldse pole. V6 uudistetoimetaja sõnul nende uudistes kommentaare pole.

Sky Plusi uudistetoimetaja tunnistab oma erapoolikut suhtumist: *"Uudistetoimetaja peaks kuuluma mõtlejate inimeste hulka, seega on tal oma maailmavaade ja mina loomulikult püüan sisse panna seda mõttesuunda, mida mina pooldan. Ja samas ebameeldivat halvustada."*

Eesti Raadio uudistetoimetaja: *"Need peavad olema selgelt lahus, et on tunda, et see on sinu enda suhtumine. Ma ei ütle nii, et seda suhtumist ei tohi välja näidata. Ja ma olen seda ise ka teinud. Aga ma ütleksin nii, et see suhtumine ei tohiks minna laiku vähemalt uudistetoimetuse, kui mitte raadio seisukohast."*

Seega peavad uudistetoimetajad enda kõrvale jätmist uudistekstist vähemal või rohkemal määral vajalikuks. Ja võimalikuks.

Uudistetoimetaja roll

Selle põhjal, kuidas uudistetoimetajad oma tegevust kirjeldavad, saab rääkida toimetamise kolmest aspektist: uudisteksti koostamine ja parandamine (mehhaaniline ja kiirelt õpitav), mulje loomine ning uudiszanris mõtlemine.

"Uudis ise on tähtsam kui toimetamine," ütles üks toimetaja. Uudis esimeses tähenduses on seega tähtsam kui uudistekst. Toimetamise all peab ta silmas lauseehituse parandamist: *"Otsene kõne, pikad ja lohisevad laused – need sisse ei tohi jääda. Aga uudis ise on tähtsam kui toimetamine. Kiirus ja tempo on kõige tähtsam, kui ei jõua toimetada, siis läheb toimetamata sisse. Minevikus oleme käigu pealt tõlkinud, see nõuab aga täieliku professionaalsust."*

Toimetamisprotsessiks nimetab ka teine toimetaja keeleliselt ja lauseehituselt ladusa kahelauselise uudisloo tegemist. Uudis peaks uudistetoimetajate sõnul olema lihtne, lühike, selge, asjalik ja konkreetne.

Teine asi, mida uudistetoimetaja teeb (seda toimetajad toimetamiseks ei nimeta), on mulje loomine, mis iseloomustab eelkõige uudiste esitamist. Sellepärast loetakse uudiseid suhteliselt kiiresti: *"...niikui tempo langeb, siis tundub, et see on jama, mida sa räägid, igav, mõtled ise välja uudiseid..."* Esiteks ei tohi uudiseid välja mõelda ja teiseks ei tohi jätta sellist muljet, nagu toimetaja seda teeks. Täpsuse taotlus – Sky Plusis algab uudistesaaade sekundipealt, kusjuures sekundeid jälgitakse satelliitkelladelt. Kuku Raadio uudistetoimetaja ütleb, et kuulaja peaks võtma uudiste esitamist rääkimise, mitte lugemiseks. Sel juhul on olemine ja näimine juba vastuolus: uudistetoimetaja loeb teksti maha, aga kuulaja võtab seda rääkimisena.

Ükski uudistetoimetaja ei räägi midagi uudistekstide struktuurist (siiski mainis Uudisteraadio programmidirektor, et uudised järgivad tagurpidi püramiidi skeemi). Ometi teevad uudistetoimetajad uudistekste, millel on kindel struktuur olemas. Ka need uudistekstid, mida uudistetoimetaja nimetab toi-

metamata tekstideks (sisaldavad otsesitaate ja muud taolist), on sellise struktuuriga. Järelikult mõtleb uudistetoimetaja uudisžanris – ise seda märkamata või seda tähtsaks pidamata.

Uudistetoimetajate nõudmised oma professionile

Milliseid nõudmisi uudistetoimetajad ise oma professionile esitavad?

Kuku Raadio uudistetoimetaja: *"Esiteks on vaja teatavaid Jumala poolt loodud eeldusi: kõne, hääl, väljendamisoskus. Teiseks, ajud. Kogu asjandusest peab suutma enda jaoks midagi välja lugeda ja mõnikord ka ridade vahelt lugeda. Kolmandaks peab aru saama, mis asi on raadio. Päev ei alga kell 9 ja ei lõpe kell 17, lõunavaheajaga kell 13-14, kohustuslike puhkepausidega iga 15 minuti järel. Kui uudis tuleb ka pool 2 õösel, siis tuleb see kohe ära tuua. Aeglane ei tohi olla, uudistetoimetaja töö on kiire, pikalt mõtlemiseks aega ei jää. Teine tüüp, kes meile ei sobi, on sigatimesed. Need on inimesed, kes ärkavad liiga hilja, kes ei käivitu hommikul kell 6. Tuleb ja loeb mehaaniliselt midagi ära, aga ta ei mõtle sellele."*

Tartu Raadio uudistetoimetaja: *"Diktori (toimetaja) puhul on kõige tähtsam küpsus, teda peab saama usaldada. Nii nagu meie jaam, peab ka uudistetegija olema igapidi küps. Ei tohi lugemisel rabistada, hääl peab olema kindel, selge, rahulik. Peab hoidma kindlat rütmija tooni, soliidset peab lugema. Uudistetoimetajal peab olema raadio jaoks oluline töövahend, hääl. Oluline kriteerium on uudistest arusaamine. Muidugi on toimetajate vahel suured erinevused, kes loeb kiiremini, kes aeglasemalt, tähtis on, et rütmiline liigestus oleks sama. Tekst peab olema kuula-ja jaoks haaratav."*

V6 uudistetoimetaja peab diktori (toimetaja) juures oluliseks head diktsiooni, meeldivat häält ja arusaadavat uudiste lugemist. Lisaks sellele peab ta jaama formaadiga sobima: *"Meie raadios siis konkreetne ja asjalik."* Easy FMi direktor: *"See tähendab, et kui muusika formaat on pehme ja mahe, siis ei saa tema hääl olla ratuv ja selline äkiline."*

ER uudistetoimetaja arvab, et diktor (toimetaja) ei tohi olla rabe: *"Hääl peab sisaldama usaldust. Ta peab olema vaba – hoolimata lugemisest peab jätma mulje, et räägib peast. Hääl on ikka üsna oluline – ei tohi olla nii, et inimene ei kuula uudist ja hakkab seda häält kuulama."*

Sky Raadio uudistetoimetaja: *"Diktort (toimetaja) hääl peab meeldiv olema... Isegi pole tähtis, et ta oleks meeldiv, tähtis on, et poleks ebameeldiv, võib olla keskmine."*

Uudisteraadio programmidirektor eelistab toimetajad, kes "unustab oma igapäevased mured ära, ei emotsioonitse ja on ise huvitatud sellest, millest ta räägib."

Selle poolest, milline haridus uudistetoimetajal peaks olema, erinevad toimetajate vastused tugevalt – alates sellest, et mingit haridust pole vaja, kuni selleni, et vajalik on kõrgharidus, soovitatavalt ajakirjanduslik kõrgharidus.

Uudistetoimetajalt oodatakse seega tarkust, asjadest arusaamist ja küpsust ning samal ajal seda, et tema isik muutuks "nähtamatuks": "[taustamuusikat kasutame sellepärast, et] kuulajal on kergem rütmis püsida ning ...iseennast kaotada, kaovad enda taust ja enda elatud elu." Seega on uudistetoimetajal nagu kaks ülesannet: mõelda-mõista ja siis see unustada; tekst valmis mõelda ja siis ennast sealt välja tõmmata.

Kokkuvõte

Juhan Peegel kirjutab, et kogu žurnalistikateooria ja praktika keerleb kolmnurga objekt-autor-lugeja ümber. Autori küsimus on Pegli järgi, kes kirjutab ja kuidas ta seda teeb. Ajakirjandus sõltub sellest, milline on ajakirjaniku või kirjasatja ettevalmistatus ja andekus, tema maailmavaade, ellusuhtumine, nägemis-, analüüsi- ja sünteesivõime, eruditsioon, ajakirjanduslik meisterlikkus (Peegel 1968: 87).

Ajakirjaniku isiksus ja haritus on määrava tähtsusega ka praegu ja küllap ka uudiste kirjutamisel.

Uudiste kirjeldustest ilmneb, et uudiste lugejad, kuulajad ja vaatajad ei märka eriti uudiste autorit. Üks põhjus on ilmselt see, et uudiste tegija ei ole auditooriumi poolt vaadatuna mitte konkreetne isik, vaid institutsioon. Teiseks on uudised petlikult "lähipaistvad" – faktide ja hinnangute lahusus, suhteliselt isikupäratu stiil ja nii edasi. "Lähipaistvuse" petlikkus ilmneb, kui lugeda, kuidas uudiste tegijad ennast tekstist välja tõmbavad. Selgub, et selleks, et olla nagu eikeegi, on alguses vaja siiski keegi olla, et oleks, mida ja kust välja võtta. Teisiti öeldes on kõneleja seisukoht uudistekstis peidetud.

Uudistetoimetaja otsustab, milline on uudistekst, järelikult on tema roll kõneleja positsiooni kujunemisel määrav – sõltuvalt oma teadmistest, oskustest ja maailmavaatest ta kas kujundab selle ise või lubab teistel kujundada.

Maarja Lõhmus jagab raamatus "Toimetamine: kas looming või tsensuur" toimetajad manipuleerijateks ja kriitilis-analüüsijateks (1999: 108). Hilisemas artiklis (2000) on ta liigitust täiendanud manipuleeritava toimetaja ja kõrvalejääjaga (ei

taha või ei suuda kohaneda muutuvate keskkonnatingimuste ja ootustega). Kindlasti saab nende kategooriate alusel liigitada ka uudistetoimetajaid.

Et ajakirjanduspilt kujuneb ajakirjanike kollegiaalse professionaalse tegevuse käigus, nagu selgus ka eelpool, siis sõltub üldine pilt sellest, mis tüüpi ajakirjanikud domineerivad.

Kirjandus

- Høyer, S. (1997). Why study journalistic genres? Rmt: Koivisto, Juha, Lauk, Epp (toim) *Journalism at the Crossroads*. Tartu: Tartu University Press.
- Lõhmus, M. (1999). *Toimetamine: kas looming või tsensuur*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Peegel, J. (1968). Ajalehežanrid. Kogumik *Ajaleht*. Tartu: Perioodika.
- Lõhmus, M. (2000). Staging the journalism: professional identity and roles of journalists/editors in context of social changes. Käsikiri artikliks.
- Tuchman, G. (1972). Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, 77, 660-670.
- van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

IV

Epp Ehand, Maia Möller

Kokkuvõte ajakirjandusüliõpilaste hinnangutest raadiosaadetele

Käesolev artikkel annab ülevaate aastatel 1997-2000 Tartu ülikooli ajakirjandusüliõpilaste poolt kirjutatud raadiosaadete analüüsist ja kuulamispäevikutest (53 analüüsi ja 38 kuulamispäevikut, neis vaadeldud saadete loetelu on ära toodud artikli lisas). Kuulamispäevikud sisaldavad raadio kuulamisel tehtud märkusi ja tähelepanekuid, analüüsid on süstemaatilised ja põhjalikumad käsitlelused.

Kuulatud on Vikerraadio, Kuku Raadio, Raadio 2, Klassikaraadio, Uuno Raadio, Raadio Ringi, Tartu Raadio, Raadio 4, Russkoje Raadio, Raadio Puls, Päikeseraadio, Raadio Viru, Vaba Euroopa ja Ameerika Hääle 258 saadet või saate- või programmiõitku.

Analüüsist põhjal saab teha kahesuguseid üldistusi. Esiteks selle kohta, milline on ajakirjandustudengite silmis hea raadiosaade. Hea saate kriteeriumid on läbi kõikide analüüsist enam-vähem samad. Teiseks saab teha üldistusi selle kohta, kui heaks või halvaks on üliõpilased raadiosaateid hinnanud ja milliseid probleeme pidanud keskseteks. Et analüüsijaid on palju (ligi 60) ja nad on kokku raadiot üsna palju kuulanud, annab taoline ülevaade raadiosaadetest üsna hea pildi.

Kuulatud saated mahuvad 11 tingliku tüübi alla: 1) ühiskondlik-politilised vestlussaadet, 2) teemasaadet ja helilõigud, 3) uudisteprogrammid, 4) nn segasaadet, 5) kunstilised saadet, 6) lastesaadet, 7) loengud, 8) huumorisaadet, 9) portreesaadet, 10) muusikasaadet ja muusikaprogrammid, 11) spordiülekanalad.

Erinevat tüüpi saadetes kerkivad üles erinevad probleemid või samad probleemid erineval kujul ja üliõpilased esitavad sellepärast saadetele ka erinevaid nõudmisi. Sellepärast vaatleme allpool erinevaid saatetüüpe eraldi. Samas ei sõltu mõned hin-

damiskriteeriumid saate tüübist. Igal juhul hinnatakse harivat saadet – kas see haridus on siis muusikasaadetes artisti nimi ja muusikaloo taustandmed või uudisteprogrammides uudised või ajaloosaates ajaloolised faktid või kuuldemängude esteetiline mõju. Teiseks nõuavad üliõpilased, et kõik raadiosaated – ka väiksele sihtauditooriumile mõeldud saated – peaksid olema kõigile mõistetavad, see tähendab, et eetris ei tohiks olla segast juttu (mõtlemisvead, kitsa grupi naljad, släng, hääldusvead, halb diktsioon jms). Kolmandaks peaks raadiosaade kuulajale korda minema, teda huvitama ja puudutama. Kuulaja petmist, tema aja ratskamist, üleolevat suhtumist kuulajasse ja rumala või/ja igava jutu rääkimist eetris peetakse lubamatuks.

Ühiskondlik-poliitilised vestlussaated

Siia gruppi kuuluvad Raadio 2 "Olukorrast riigis", Vikerraadio "Rahva teenrid", Kuku Raadio "Keskpäevatund", "Välismääraja" ja "Pressiklubi", eranditega ka Vikerraadio "Maailm täna". Kolm esimest on vestlused nädala aktuaalsetel teemadel. "Välismääraja" puhul on temaatika kitsam – nädala välispoliitika. Pressiklubi on igapäevane saade. "Maailm täna" on samuti eetris iga päev – mõnikord kui välispoliitiline vestlussaade, teinekord kui välispoliitiline monteeritud teemasaade.

Sellistelt saadetelt ootavad üliõpilased arutlust ja uute seoste loomist. Arukat juttu, analüüsi ja uusi teadmisi kuulatud saadetes ka oli, aga selle kõrval esinevad üliõpilaste hinnangul ka ebameeldivad tendentsid. Probleemina näevad nad eelkõige faktidele toetuva analüüsi asemel põhjendamata hinnangute ja muljete tulva kaldumist. Vähem esineb seda "Keskpäevatunnis" ja "Välismäärajas", rohkem "Pressiklubis" ja "Olukorrast riigis", kõige rohkem "Rahva teenrites". Edetabelite koostamine viimasena nimetatud saates on hinnangute loomise tipp ajakirjanike poolt. Näiteks 1999. aasta 11. septembri saates sai Lennart Meri plusspunkte selle eest, et ta on "suurimast suurim" ja Daimar Org miinuspunkte selle eest, et stuudios viibinud ajakirjanikud teda ei tundnud. Edetabelil puudub selge hindamisalus.

"Keskpäevatund" on analüüside põhjal vestlussaadetest kõige analüütilisem, arutlevam ja huvitavam, kuigi mõnikord on saate struktuur segane, mistõttu seda on raske jälgida. Analüüsijate sõnul tekib saates tihti peale tarbijalik (Tiido) – ärimehelik (Luik, Lang) opositsioon. Ühe üliõpilase sõnul häirib tegijate taust saate kuulamist: umbusaldust tekitavad meedia-ärimehed eetris.

Ka Kuku Raadio "Välismääraja" saab analüüsijate heakskiidu osaliseks – arutluskäigud toetuvad faktidele ja on üldiselt huvitavad.

"Olukorrist riigis" saate analüüsides tuleb välja, et tegemist on muljesaatega. Enamasti ei käsitle ega tõstata saatejuhid probleeme, vaid "annavad ülevaadet sündmustest", "mainivad", "märgivad" ja "tuletavad meelde", nagu nad ise ütlevad. Arutluse ja uute faktide asemel esitavad nad hulgaliselt oletusi.

Kuigi saade peaks kas siis käsitlema või kajastama terves riigis toimuvaid protsesse ehk nagu pealkirigi ütleb – rääkima olukorrist riigis, leiavad analüüsijad üksmeelselt, et tihti keskendutakse üksnes Tallinnas toimuvale. 1999. aasta sügisel eetris olnud saadetes oli tüüpiliseks kohalike omavalitsuste valimiste teema Tallinna linnavalitsuse näitel.

Saatejuhid jätavad mulje, nagu teaksid nad kõike ja kui ei teagi, siis on mõlemal alati kindel arvamus. Jutt on lihtne, kujundirikas, noortepärane, huumor kuiv, stiil väljapeetud, mis omakorda toetab mulje tekkimist.

Kuku Raadio "Pressiklubi" tase on analüüsides põhjal ebaühtlane ja oleneb konkreetse saate külalistest ja saatejuhust. Põhilise probleemina ilmneb teemadest ülejooksmine. Teemakäsitus jääb tihti poolikuks või lõpetamata. Sellega kaasneb hinnangute andmine ilma oma arvamust seletamata. Näiteks 1999. aasta 23. oktoobri "Pressiklubis" rääkisid ajakirjanikud, et elu Eestis on paremaks läinud, aga ühtegi näidet selle kohta ei osanud nad tuua. Saateanalüüsija kirjutab, et jutt käib üldtuntud tõdede tasandil, seejuures toetavad ajakirjanikud parempoolset maailmavaadet. Väärtustatud on oma maja, raha, stabiilsus, noorus, kiire kohanemine. Halb on Edgar Savisaar.

Laiem probleem on see, et suhteliselt samasugused väärtused on levinud ka teistes vestlussaadetes. Näiteks suure poliitilise toetusega Keskerakonda halvustatakse või ignoreeritakse üleüldiselt. Ajakirjanike elukogemus ei toeta mõnel juhul seda maailmavaadet, mida nad esindavad – sel juhul tõuseb küsimus, kas ajakirjanikega manipuleeritakse või manipuleerivad nad ise kuulajatega.

Põhjendamata hinnangulisuse üks põhjus võibki olla see, et raadiosaadetes räägivad omavahel sarnaste vaadetega inimesed. Kui kõik rääkijad on juba ette lähedasel seisukohal, siis pole vaja üksteisele oma seisukohti faktidega põhjendada. Tähtsaks muutub efektsete lausete vahetamine. Ajakirjanikud hakkavad esinema, mitte ei räägi.

Eelmiste probleemidega seoses tõuseb esile ajakirjaniku rolli probleem – ajakirjanik käitub tihti staarina, lähtub kuula-

jate asemel enda ja oma sõprade ringi huvidest ning manipuleerib kuulajaga. Üks analüüsija leidis, et 1999. aasta 11. septembri saates "Rahva teenrid" kasutasid ajakirjanikud 18 erinevat manipuleerimisvõtet.

Professionaalse ajakirjanikuna tõstetakse seda tüüpi saadete analüüsides üksmeelselt esile Harri Tiidot, sest ta on avameelne oma poliitiliste eelistuste väljendamisel, aga valmis seejuures arutlema, toetub faktidele ja esitab oma mõttekäigud selgelt.

Teemasaated

Siia gruppi kuuluvad filmi- ja teatrisaated, kirikusaated, maaelusaaed ja teised konkreetse teema kesksed saated. Teemasaadete puhul on üliõpilaste hinnangul eelkõige probleemiks saate laialivalgumus ja saatekõsimuse ähmane tõstatamine. Näiteks 2000. aasta 6. jaanuari saates "Spekter" oli intervjuu algklasside õpetajaga, lugu täiskasvanute vägivalla ohvriks langenud laste psüühilistest traumadest, sellest, kuidas lapsed veedavad koolivaheaja, viisakast käitumisest parkides ja haljasaladel, ning õpetajate lehe tutvustus. Seda saadet analüüsinud tudeng jõudis järeldusele, et saatel puudub ühtne idee ja eesmärk, kui puudub aga eesmärk, siis puudub ka funktsioon.

Üheks suureks grupiks teemale keskenduvate saadete hulgas on "Maailmapildi" saated Vikerraadios. Üliõpilaste arvates on saatesarja pealkiri väga hea, ühtaegu sügav ja laulatuslik, lubab käsitleda igasuguseid arvamusi, suhtumisi, tegevusi ja kogemusi. Põhjalikumad analüüsid käsitlevad saateid aastast 1997 ja enamuse tollaseid toimetajaid praegu neid saateid enam ei tee. Peamine, mida analüüsijad toonastele toimetajatele ette heidavad, on see, et nad lähevad tavaliselt alati kõige lihtsamat teed: saate vormina on kasutatud peaaesjalikult intervjuud, mis omakorda on toimetamata. Mõnel juhul saatejuhid isegi ei sõnasta saate teemat, rääkimata probleemide püstitamisest. Sõltuvalt sellest, kui emotsionaalsed on esinejad, on mõnel juhul jäänud domineerima üsna tähtsusetud teemad. Sageli on analüüsijate hinnangul saadetes väärtused paigast ära. Vahel ei määratle saatejuht ka saatekülalise rolli, lastes tal siia-sinna laperdada. Tihti on saated ülevaatlilikud, lugusid jutustavad, domineerib maailmanägemine kõige lihtsamal mõttes. Põhjusti ei pärita ega uurita. Teemaarendus jääb tihti tutvustavaks ja poolikuks, põhiliseks on muljete edasiandmine.

Leides, et väga palju sõltub toimetajast, sellest, kuivõrd ta püstatab, sõnastab probleemi ja saate teema, jõuavad analüüsijad toimetaja vastutuse probleemini. Mis juhtub, kui toimetajal jääb puudu vastutusest kuulajate ees? Üks analüüsija kirjutab: *"Pidev poolikute ja sõnastamata mõtete produtseerimine viib ühiskonna pooliku sõnastamise ja mõtestamiseni."*

Samas toovad üliõpilased "Maailmapildi" sarjast välja ka suurepäraseid saateid, milles teemaküsitlus on süvitsi minev ja milles on olemas nii emotsionaalne kui teaduslik, ühe inimesega, tema identiteediga seotud, ja laiem, ühiskondlik tasand.

Vikerraadio "Argipäeva" saadete analüüse lugedes tundub, et saated on justkui protokollilised. On saateid, mis toetavad kodanikku kui avalik-õigusliku meediakanali subjekti, aga pole saateid, mis toetaksid inimest. On küsitav, kas seda inimest toetavat saadet peaks just sisepoliitika saadete hulgast otsima, aga ehk siiski. Pole ju poliitika ainult poliitikute ja riigi jaoks, vaid iga inimese jaoks.

Uudisteprogrammid

Uudiste puhul on kõikide raadiojaamade puhul tüüpiline, et eesti ja välisuudiste blokk on eraldatud. Ühelt poolt on see loogiline järjestus, mis loob pildi kodumaal ja alles siis välismaal toimuvast, teisalt jälle tekitab see välisilma ja Eesti vahele tarbetu barjääri.

1999. aasta 9. juuni "Päevakaja" analüüsist selgub, et ülekaalus olid kodumaised uudised, neist omakorda pea kõik olid seotud Eesti riigi ja riigiametnikega. 16 uudises tsiteeriti 25 allikat, neist 16 ehk 64% olid riigiasutused. Keskerakonna esimehe Edgar Savisaare mõtteid kasutati kontekstist väljarebitult, mis näitab veel kord seda, kui vähe ajakirjanikud respektivad erinevaid arusaamu. Ka Kuku raadio "Päevapilgus" on rõhk ametlikel allikatel, samas kasutatakse allikatena aga rohkem ka ettevõtlusega seotud inimesi.

Tavaliste inimeste arvamusi ja vaateid kasutatakse eelkõige Ameerika Hääles, kodumaistes uudisteprogrammides taolised allikad peaaegu puuduvad.

Uudised tehakse valdavalt pressiteadete ja infoagentuuride analüüside põhjal, mis sellise operatiivse meediumi puhul on teatud määral paratamatu. Kindlasti peavad üliõpilased probleemiks aga seda, et vähe pööratakse tähelepanu küsimuseasetusele. Ei läheneta mitte kuulaja tasandilt, vaid kuulajale teatatakse, mis tähtsat asja aetakse.

Teised saated

Segasaateid, kunstilisi saateid, lastesaateid, loenguid, huumorisaateid, portreesaateid, muusikasaateid ja spordiülekandeid on kuulatud suhteliselt vähe (loenguid, huumorisaateid, lastesaateid ja kunstilisi saateid on suhteliselt vähe ka raadiote programmides). Seetõttu on ka üldistusteks vähe alust.

Segasaated on õõprogrammid, hommikuprogrammid ja keskpäevaprogrammid, mis hõlmavad erinevaid teemasid ja erinevaid žanre. Sedasorti saadete puhul nagu ka portreesaadete puhul peavad üliõpilased kindlasti oluliseks eluterve, sotsiaaliku ja rõõmsa meeleolu loomist. Portreesaadete puhul lisandub ootus jagada küsitletava kogemusi, et ajakirjanik võimaldaks kuulajal intervjueeritava maailmast osa saada.

Kunstilised saated on kuuldemängud ja kirjanduse ettelugemine, mida – vähe küll, aga siiski – võib leida peamiselt Vikerraadio programmist. Kuuldemängude kohta on kuulamispäevikutes arvatud, et just need kannavad edasi inimeseks olemise põhiväärtusi, ja sellepärast on tähtis, et neid ikka tehaks ja ette mängitaks.

Päris lastesaateid me analüüsitud saadete hulgast ei leidnud, küll aga õhtujutu Vikerraadios. Unejuttu loeti analüüsijate hinnangul hästi – aeglaselt, rahulikult ja lastele arusaadavalt. Kahjuks ei kõlanud aga unejutu alguses ega lõpus vana tunnuslaulu ja taustaks ei olnud mingeid helisid ega muusikat. Üks analüüsija leidis, et kuivõrd lastesaateid peale õhtujutu niikui ei kavas pole, võiks pärast õhtujuttu tulla ka mõni lastelaulu, et lapsed raadiot päris vihkama ei hakkaks. Miks mitte seesama laulu, mis seal varem oli?

Muusikasaadetest ja -programmidest hindavad üliõpilased hariva momendiga saateid, kust saab muusika kohta ka teadmisi juurde, seejuures peaks aga domineerima siiski muusika, mitte saatejuhi isik. Muusika kommenteerimine ei ole isiklik mulje, vaid ühe nähtuse seostamine teistega – isikupärasel viisil küll, aga siiski põhjendatult. Halvaks peetakse isiklike hinnangute üleküllust, slängi, parasliitväljendeid, nimede vigast hääldamist, faktivigu, rääkimist väiksele kuulajaskonnale (nii et see on teistele arusaamatu), ja kuulaja rumalaks pidamist.

Kokkuvõte

Kõlge üldisemalt on hea raadiosaade ajakirjandusüliõpilaste jaoks selline, kus kuulajaga suheldakse kui võrdse partneri-

ga, kus räägitakse arusaadavalt ega jäeta varju olulisi seoseid, kusjuures saade on terviklik ega riiva kõrva esteetilises plaanis.

Kõrgelt on hinnatud mitmekesine ajakirjandus – korduvalt on rõhutatud teineteise täiendamist. Mida rohkem teemasid, eetrisse pääsejaid, saatetüüpe ja žanre, seda parem. Raadio-saadete analüüsides tuleb välja, et selles mõttes on praegune pilt kahjuks üsna vaene. Teisiti öeldes, meie avalik väli on üsna kitsas. Palju olulisi teemasid on kõrvale jäetud. Isikuid, kes raadio-saadetes sõna saavad, on vähe, ka on vähe erinevaid vaate-punkte. Sama nähtuse juurde kuulub analüütilise vestluse ka-dumine põhjendamata hinnangutesse. Kui kõik vestlejad on juba ette ühel arvamusel, siis pole vaja kiltust ega laitust fakti-dele rajada.

Kui kujutada avalikku välja ette linnana, peamagistraalide ja kõrvaltänavatega, siis meie linn on väike. Kõrvaltänavaid on vähe. Raadiosaadetes on Eesti veel väiksem, kui ta tegelikult on.

Põhiline probleem, mille tõttu hea saade jääb sündimata, tundub olevat küsimus ajakirjanikust ja ajakirjandusest – mil-le ja kelle heaks nad iga päev tegutsevad. Kas kõigile inimestele või kitsale grupile või iseenda jaoks?

Kui ajakirjandus on inimeste jaoks, siis peaks ta inimest toetama. Seda nii kodanikuks olemisel, inimeseks olemisel kui lihtsalt hakkamasaamisel keskkonnas – nii sotsiaalses kui loo-duslikus. Raadiosaadete analüüsides tuleb välja, et tihtipeale ei lähtu ajakirjanikud nendest põhimõtetest, vaid ajavad eetris mingit oma asja. Kõige rohkem tähelepanu pööratakse inimese-le kui kodanikule, kuigi tihtipeale kahjuks ülevalt alla: koda-nikku teavitatakse sellest, mis riigis toimub. Kõige vähem aida-takse kuulajat tema eksistentsiaalsetes muredes.

Nende probleemide lahendamisel on oluline roll avalik-õigus-likul ringhäälingul, sest kui ajakirjandus on inimeste jaoks, siis avalik-õiguslik ringhääling on seda juba oma kontseptsiooni poolest eriti. Kui avalik-õiguslik ringhääling pakub inimestele üha paremaid saateid, siis tõmbab see ühisel ajakirjanduslikul väljal kaasa ka erameedia.

Lisa. Kuulatud saated ja saate- või programmilõigud aastatest 1997–2000

(* – saate eetriaeg märkimata)

Vikerraadio – Argipäev *: 28.05.99; 03.01.00; Bluesitänaval 10.01.00; Eesti Luterliku Tunni saade 09.09.99; Filmimaagia 15.01.00; Filmodroom 16.10.99; jalgpalliülekanne Eesti – Šoti 08.09.99; Kirikuelu *: *;

Kirjutamata memuaare 04.09.99; Kodukäija 09.01.00; 03.01.00; kuuldemäng 19. 09.99; kuuldemäng "Dream jockey" 09.01.00; kuuldemäng "Hippopotamus" 05.09.99; kuuldemäng "The Fool on the Hill"*; kuuldemäng "Vesi voolab Pariisi rentslites" 12.09.99; kuuldemäng "Vulkaan" 24.10.99; KÕP 29.10.99; 12.09.99; *; 04.01.00; 27.12.99; 29.12.99; *; 11.01.00; 03.01.00; 20.11.97; Lastetuba 08.01.00; Maailmapilt 13.11.97; 09.12.97; 11.11.97 kell 9.30; 11.11.97 kell 10.30; 12.11.97; 97. aastal; 04.01.00; 05.01.00; 11.01.00; 22.12.99; 13.01.00; Maailm täna 14.01.00; 10.06.99; Maalehega maale *; 16.01.00; Metamorfoos 15.01.00; Mängiv inimene 16.01.00; Müstiline Venemaa 16.01.00; Olemise sisu 09.10.99; Persona 31.12.99; programmilõigud ühest nädalast 1999. aasta kevadel; Päevakaja 09.06.99; Päevastüda 11.01.00; Raadiohommik 09.09.99; 12.01.00; raadioteater "Peetri kutsikas" 31.10.99; Rahva teenrid 15.01.00; 11.09.99; 10.10.99; 13.11.99; 2000. aasta jaanuar; 06.11.99; 02.10.99; detsember 1999; saade ajavöönditest *; Spekter 13.01.00; 06.01.00; 09.09.99; *; 08.09.99; Sport 16.01.00; Teatrisajand 29.12.99; Tähtpäevatud 16.01.00; unejutt "Suur võistlus" 15.01.00; Unustamatud 09.01.00; 08.09.99; uudised *; 14.01.00; 02.09.99; 09.09.99; 08.09.99; Vello mikser 15.01.00

R2 – Ajalootund 27.12.99; *; *; *; Allan Roosileht 14.01.00; *; 10.01.00 Eesti kabel; 07.01.00 Ehast koiduni *; Et R2 maa *; 14.01.00; 11.01.00; Jõulukontserdi eel 25.12.99; Jõulukontserdi vahel tehtud intervjuu 25.12.99; Kahega lõunal 27.12.99; 12.01.00; Kaidi Kleini saade *; Koit FM *; Kunstikanal 16.01.00; 11.10.97; 12.09.99; Laupäevavisioon 13.01.00; Linnadzungel 22.12.99; 12.01.00; Metallion 19.01.00; Märt Rannamäe *; Olukorrast riigis 02.01.00; 14.11.99; 19.09.99; *; 16.01.00; 09.01.00; 05.09.99; 12.09.99; 17.10.99; 29.11.99; 05.12.99; 26.12.99; 07.11. 99; 24.10.99; otsetülekannet Hollywoodi klubist 04.09.99; 11.09.99; pooltunni-uudised *; 21.01.98 Propaganda 10.01.00; Rahva oma kaitse 07.12.00; 04.01.00; *; Reggae Power 20.12.99; R12 11.12.99; 15.01.00; Sinu saade *; Timbulimbu show 08.01.00; Vibratsioon 22.11.99; 08.09.99; Võrgutaja 16.01.00; *; Ärikanal 18.06.99

Kuku – FM 15.01.00; Infoselver 10.01.00; mai 99; Keskpäevatud 08.01.00; 15.01.00; 25.12.99; 30.10.99; 31.12.99; 04.12.99; 29.05.99; Kreisiraadio 18.12.99; 11.09.99; Kukul külas 09.01.00; *; 16.01.00; Lahe laupäevaõhtu 08.01.00; 15.01.00; Liivakell 15.12.99; 13.01.00; 18.11.99; Linnatud Mulgi Kuku 04.12.99; Lõunapäevaleht 14.01.00; Maailmamuusika 03.01.00; Mida teha, kui midagi teha ei ole? 15.01.00; Murumängud vabariigis *; 15.01.00; september 1999; Paralleelid 29.11.99; Pressiklubi 28.12.99; 27.10.99; 07.01.00; 11.01.00; 20.10.97; 17.11.97; 14.06.99; mai 1999; *;

Publikumärk *; 12.09.99; Päevapilk 29.11.99; 13.01.00; 11.01.00; 26.10.99; Raadioexpress 10.01.00; Terviseks 15.01.00; Teisipäeval teiega 11.01.00; Tiptund 11.01.00; 13.01.00; mai 1999; Tund Annega 09.01.00; 12.09.99; 16.01.00; Vaba Euroopa mai 99; juuni 99; 15.01.00; Vahetund Postimehega 29.12.99; VOA 29.11.99; 06.01.00; Välismääraja 19.09.99; 05.09.99; 12.09.99; 17.10.99; 02.01.00; 16.11.97; 23.05.99; 16.01.00; Ärataja 18.06.99; 21.06.99; 12.09.97; Öös on inimesi 14.01.99; 10.01.00; 12.01.00; Ülikoolilinnatund 15.01.00

Uuno – programmilõigud *

Klassikaraadio – Ahjusoe, aga mitte ainult 14.01.00; Eesti Heliloojate Liit – 75! 16.01.00; Hommikumuusika 27.01.00; Nyd muusika 15.01.00; Talveklassika 07.01.00; Vaba Euroopa 15.01.00

Raadio 4 – Ajalugu nüüd *; Baranka *; Jõuluühvang *; Raadio Vabadus 05.01.00; Silmaring *; Tere hommikust, Eesti! *; Terve mõistus *; Vaateväli *

Tartu Raadio – Anekdoovid 07.01.00; Faasinihe 08.01.00; Meeste jutud 19.09.99; Miski pole püha 15.01.00; neljapäevane programm 27.05.99; Portreeintervjuu 02.01.00; Postimehe pooltund 15.01.00; *Silverscreen* 02.01.00; *; Sport 07.12.00

Raadio Viru – Kipspead 10.01.00; Limiideta 14.01.00

Raadio Ring - Linnatund *; soovisaade 16.01.00; uudised 16.01.00

Ruskoje Radio – Õhtukellad *

Päikeseraadio – uudised 21.12.98

Holger Berg

Varakapitalistlik "Keskpäevatund"

Raadiosaate ideoloogia analüüs

"Kas tõesti eestlased on nii lollid, et meie airuke ülesanne selles maailmas on panna McDonaldsis ühte kotletti kahe saiatüki vahele?" Rein Lang, "Keskpäevatund", 25. detsember 1999

Igasugust kommunikatsiooni võib kriitilise kommunikatsiooniuurimise kohaselt käsitleda ideoloogilisena. Ideoloogia on mõtlemise raamistik ja üldstruktuur, millest lähtuvalt maailma vaadeldakse. Teisisõnu on see väärtuste ja uskumuste kogum, tähenduste ja ideede üldine tootmismehhanism. Ideoloogia eesmärk on auditooriumi veenda, et mõned väärtused ja ideed on rohkem või vähem loomulikud ning iseenesestmõistetavad ja et see on alati nii olnud.

Käesolev analüüs püüab Kuku raadio saate "Keskpäevatund" nähte varal näidata, kuidas praegune Eesti erameedia representeerib Eestit kui varakapitalistlikku üleminekuriiki, kritiseerides eelmist ühiskonnakorda ning ironiseerides selle pärandi üle ja suhtudes kriitikavabalt tulevikuutooplatesse.

Analüüsi aluseks on laupäeval, 25. detsembril 1999 kell 12 eetris olnud "Keskpäevatund", mil saadet tegid Hans H. Luik, Rein Lang ja Harri Tiido.

"Täna räägime korruptsioonist."

Veel enne, kui muutub oluliseks, kuidas millestki räägitakse, on tähtis, millest räägitakse. Valitud teemad annavad auditooriumile märku, mis on ühiskonnas kõnelemisväärtline.

Analüüsitavas "Keskpäevatuunis" olid päevakorral prügivedu, korruptsioon linnavalitsuses, katusepakkujad, ETV majandusseis, sajandivahetus ja kodakondsus teenete eest. Sisuliselt viitavad kõik teemad peale sajandivahetuse väljakujunemata reeglitega ühiskonnale. Prügivedu on ajalooliselt maffiastruktuuridele südamelähedane valdkond (sellele seosele viitavad ka saatetegijad). Korruptsioon riigiasutustes lakkab just ühiskonnas, kus ühed reeglid on kaotanud kehtivuse ja teisi pole veel asemele tekkinud. Teema "ETV kui riigistruktuuri

majandusraskused" viitab liberaalse majandusmudeli müüdi-
le, mille järgi riik on halb peremees. Kodakondsuse teema on
valdavalt üleval ühiskondades, kus kodanikuks olemise küsi-
mus on lahendamata. Eesti ühiskonnas seostub kodakondsus
põhilselt probleemsete muulastega.

"Tema on käinud siin pappi tegemas."

Mingil teemal rääkides valib autor vaatenurga. Nendest
tekstidest moodustuvad erinevad diskursused, kuhu kuuluvad
kõik mingit objekti sarnaselt käsitlevad tekstid. Diskursus on
seega asjadest kõnelemise viis. Analüüsitava saate puhul võib
välja tuua järgmised diskursused.

Avalike ja erahuvide seglajamise diskursus esineb peami-
selt riigiametnikest ja poliitikutest rääkides. Viidatakse sellele,
et poliitikud on sulid, äraostetavad ja ajavad peamiselt enda või
oma tuttavate äriasju. Sageli puudub konkreetne süüdistatav,
räägitakse abstraktselt. Näiteks: *"Ma ei tea miks, aga mulle jääb
küll selline mulje, no nii nagu tihtipeale jääb mulje, et Eesti riigi-
ametnikud või munitsipaalametnikud ei kaitse oma linna või riigi
huve, vaid kellegi teise huve ja see on väga sümptomaatiline."*

Rahva enesemääramisõiguse diskursus oli domineeriv
laulva revolutsiooni ajal. Aga ka saates on see diskursus ole-
mas. Näiteks: *"A miks siis nüüd ühtäkki tuleb nümmoodi välja, et
me anname nagu selle pealt raha teenimise võimaluse meie
enda arvel välismaalastele."* Või teine näide: *"Kas tõesti eestila-
sed on nii lollid, et meie ainukene ülesanne selles maailmas on
panna McDonald'sis ühte kotletti kahe saiatüki vahele, mitte mil-
legi muuga hakkama ei saa."*

Üleminekuühiskonna kui Metsiku Lääne diskursus – va-
nad reeglid ja normid enam ei kehti ja uued pole veel jõudnud
juurduda. Näiteks: *"Tegelikult on meil valida, kas karmi kätt näi-
tavad mingid legaalsed struktuurid ehk ametlik riigivõim, või
näitab karmi kätt meile Oleg Lvov, Polistxuk või keegi teine kol-
mas, võibolla see, kes eile õhtul näitas karmi kätt posti teel kelle-
legi Roosikrantsi tänaval elavale Sergeile, kes sai teatavasti kir-
japommi."* Või teine näide: *"Investeeringuid on väga naljakaid ja
raha päritolu meil eriti ei jälgita minu arvates."*

Areneva ühiskonna kui arengumaa diskursuses on ta-
vaks Eestit võrrelda mahajääjatega, läänemaailma silmis isegi
paariarüüdidega. Näiteks: *"Eesti on selles mõttes täielik Aafrika –
tuleb sisse mingi võltsplaat, makstes kaks ja pool dollarit, hulgi-*

ostja saab ta siis 55 krooniga juba, seal on vahekasum ja müüb edasi 100 või 120ga.”

Raha tegemise diskursuses seletatakse ühiskonda kapitalistliku äritegevuse terminites. Telsisõnu on igasuguse tegevuse eesmärk võimalikult suur materiaalne kasu. Näiteks: “Minu arvates ei ole tema käinud siin teeneid tegemas, tema on käinud siin pappi tegemas, ja see on igal ärimehel loomulik roll. /.../ Sa arvad, et ta tuli siia tööd andma või? Ta tuli siia raha tegema, kuna see oli koht, kus seda sai teha, see oli piisavalt hall tsoon veel.”

“Kuule, hakkame kurjategijateks, lähme katust pakkuma.”

Saates kõnelejad räägivad lugusid. Kõneldavates lugudes on kindel sündmuste kulg ja põhjuse ning tagajärje seos, neis ilmnevad käitumismudelid, mida ühiskonnas loomulikuks peetakse. “Keskpäevatunnis” esineb lugudele rajatud ehk narratiivset tekstitüüpi palju. Mõned näited 25. detsembri lugudest.

Esimene lugu: “Igaüks, kes töötas või käis läbi kellegagi, kes töötas linna eelmises administratsioonis, teab tegelikult, kuidas asjad käivad. Sellest on võimatu mõnda vaadata – enampakkumised, kus alghinnapakkuja võidab mitmesugused kütuse, tee-ehtituse, tsiviilehituse tellimused [—] räägitaagu pärast ja protestitaagu kohtus, lepingud on selleks ajaks juba sõlmitud.”

Teine lugu: “No vaat see riik on andnud tegelikult oma riisuguse viletsa PR-tegevusega sellise signaali ühiskonnale, et vaat kuskil seal Viija ja Nikita või keegi, kes arutavad, et, näe, ei olegi nagu mitte midagi teha, ja siis ütleb Viija, et kuule tead: hakkame kurjategijateks, lähme katust pakkuma.”

Kolmas lugu: “Ja see politseinik, kes sellest teab, kust tuleb, kus on vaheladu, see saab iga hetk minna erarüüdes, kui ta on politseist saanud väikse jalahoobi seljale allapoole vööd, ta saab minna tagasi selle müüja juurde, ütleb et näed, et sinu politseilik jälitamine on lõppenud, aga nüüd algab business. Sinu vaheltkasu sealt on pool, teame kus sa raha hotad, teame mis kell Gena õhtul sularaha trinkassatsiooniks sinu putka ees peatub, kuhu ta selle viib, kõike me teame ja me ei taha palju, 10 %.”

Kõikidel neil lugudel on sarnane struktuur: riik astub mõne sammu, selle tulemusel suureneb kuritegevus. Narratiiv viitab apokalüpsisele – ükskõik, mis riigis sünnib, tulemus on riigile negatiivne.

“Palju sa maksid, et sinna saada!”

Retoorilise võttena kasutavad saate tegijad ohtrasti irooniat. See on tähenduslik, sest iroonia on võõrandumise vorm. Iroonia saab sündida siis, kui on midagi, milles kahelda, midagi, millest võõruda. “Keskpäevatunni” tegijad võõrduvad nii eelmisest kui ka praegusest, nende endi loodud varakapitalistliku Eesti ühiskonnast. Iroonia kasutamine on nagu enesekaitse reaalsuse eest põgenemiseks.

Pögenetakse seadusetuse ja korrastamata ühiskonna eest, kus ringleb müüt raha maagilisest toimest. Tihti kasutatakse eneseirooniat, mis annab alust oletada, et saateosalised põgenevad ka iseenda eest, sest nad edastavad isiklikku kogemust. Näiteks: – “Mul on selline saatus, et ma satun alati mingisugustesse kummalistesse kohtadesse. Ma ei tea küll miks, aga ma olen sattunud nüüd Tallinna prügila nõukogusse.” – “Küsi enne, eks ole, palju sa maksid, et sinna saada.”

Või teine näide, kus naeruvääristatakse katusepakkumist kui minevikunähtust, mis aga hakkab uuesti jalgu alla ajama: “Mitmed ettevõtjad on just läinud nädalal käinud kurtmas ja õelnud, et neile on taas ilmunud mingisugused mehed, kes räägivad vajadusest tellida turvateenuseid. – “No võibolla turvafirmad hoopis?” – “Ei, need ei ole turvafirmad, nad näevad natuke teistmoodi välja. Nad on väga intelligentse olemisega ja valgustavad teid teie äririskidest, näiteks purunevatest akendest, õhkulendavatest kioskitest ja muudest sellistest asjadest. See on muidugi tegelikult väga ohulik märk. Sest niisugune teenus suudeti siit minema lüüa kuskil aastat neli-viis juba tagasi.”

“Keskpäevatunnis” ironiseeritakse ka nõukogude ühiskonnas käibel olnud leksika üle. Kasutades väljendeid nagu “seltsimees”, “pehmelt öeldes hämar”, “oli puu otsas kui pauk käis” väljendatakse suhtumist kõne all olevasse objektile ja kantakse nõukogude ühiskonna raamistik ja ideoloogia üle praegusse aega, mis omandab sedakaudu mõõdunud ühiskonna varjun-di. See annab omakorda märku, et me pole lahti saanud mineviku taagast, vaid oleme endiselt sunnitud taluma selle ebakohti.

Sagedast kasutamist leiab tiitel ‘seltsimees’. Näiteks: “Mina ei maksnud midagi, aga seltsimehed komandeerisid, et vaata, mis seal siis toimub.” Või teine näide: “Endine seltsimees, nüüdne härra Pahmurko olevat olnud ühe kolmetähelise organisatsiooni ehk KGB kaadritöötaja.” Konstruktsioon “kolmetähe-line organisatsioon” on siin ühtlasi tähenduslik kui üks võimalikke KGB ja mineviku müstifitseerimise näiteid, mis omakorda suurendab minevikuvarju toimejõudu ühiskonna praegustele arenguprotsessidele.

Nõukogude ajakirjanduspraktikas oli tihti tavaks tähistada tegelikku olukorda opositsioonilise mõistega. Nüüd tehakse sama juba ironiataotlusega ka "Keskpäevatunnis". Näiteks: *"Tuleb välja, et selle prügiga on ka sünsamas Tallinnas ja võibolla mujalgi pehmelt öeldes väikesti probleemikesi."*

"Andkem võrdsed võimalused."

Keskpäevatund käsitleb ühiskonda kui ühest punktist teise liikuvat, kusjuures praegu ollakse kusagil vahepeal. Võõrandatakse nõukogulikust, sihiks on lääneliku ideoloogia omaksvõtt, mille all mõistame arenenud maailma väärtussüsteemi koos kapitalistliku turumajandusega. Selle maailma juurde kuuluvad ka sellised "enesestmõistetavused" nagu: riik on ebaefektiivne, aga erasfäär efektiivne; individuaalsed väärtused, vaba turukonkurents, võrdsed võimalused ja muu selline.

Tulevikuühiskonna väärtusi ja norme kahtluse ei seata. Neid ei kritiseerita, nende üle ei ironiseerita. Neid võetakse ainuvõimaliku lahendusena. See, "kuidas asjad peaksid käima", tuleb Keskpäevatunnis välja eksplitsiitselt, selgete väidetena, niilõelda programmilisena. Mõned näited: *"Pakkumiste aeg tuleks teha piisavalt pikk, hoolitseda, et pakkumised jõuaksid selle mere ääres kõikide potentsiaalseteni. Ja andkem võrdsed võimalused."* Või: *"Äri on alati risk. Ja äritegemises peab olema niipalju ausust, et kõik osapooled, kes teevad koos mingit bisnest, peavad võtma võrdsed riskid."* Või: *"On nii palju riigifirmasid, mida majandatakse täitsa kuulmatult, ütleme näiteks Eesti Raudtee, [olukorras] kus raudtee saab olema sel aastal, järgmisel aastal üks suuremaid ehitustellijaid üldse."*

Eesti – hullumeelne riik?

On ilmne, et kõnelemine kujundab ja konstrueerib tegelikust. "Keskpäevatunni" kuulajate jaoks kujuneb pilt Eestist kui ühest nõukogude koormat kandvast kasvuraskustes riigist, mille päästab liberalismi ideoloogia ja demokraatianormide võidulepääs.

Huvitav on märkida, et suurem osa "Keskpäevatunni" saatosalisi kuulub praeguse ärieltidi hulka, kellele valitseva klassina on oluline säilitada *status quo* ehk üleminekuühiskonna sogane vesi, kus senine kalapüük on olnud saagirikas. (Progammilist juttu päästvatest demokraatlikest väärtusest võib pida da ju ka osavaks suitsukatteks.)

Avalik-õigusliku meedia kontekstis võime küsida, kas pole viimase roll otsida just võimalikke ideoloogilisi alternatiive erameedia poolt toodetuile?

Mele Pesti

Vestlussaate näilised ja tegelikud eesmärgid: Olukorrast riigis

1990ndatel on Eesti suuremates raadiojaamades kindla koha leidnud päevapoliitikat kommenteerivad vestlussaated: Vikerraadios ja Raadio 2s korra nädalas, Raadio Kukes tihemini vahetavad ajakirjanikud vaba arutelu käigus arvamusi ja hinnanguid Eestis ja veidi vähem ka maailmas toimuva kohta. Avalik-õigusliku raadio programmis peaks ümbritsevat poliitilist reaalsust mõtestaval ekspertide vestlusel olema kindlasti tähtis koht. Ometi ei täida ükski neist saadetest täiel määral kommenteeriva vestlussaate eesmärke. Käesolevas artiklis on analüüsi aluseks Raadio 2 saade "Olukorrast riigis". Konkreetsest vaaten 1999. aasta 7. novembri ja 2000. aasta 9. jaanuari saateid.

Žanrist tulenevalt peaks saate eesmärgiks olema ühiskonnas toimuvate sotsiaalsete, poliitiliste, majanduslike ja kultuuriliste protsesside lähem valgustamine, potentsiaalsete huvigruppide väljatoomine, paralleelide leidmine maailma kogemusest. Teisisõnu, kommenteerivate raadioajakirjanike roll oleks tõmmata tähelepanu probleemide kontekstile, mis mitespetsialistile esmapilgul ehk märkamata jääb. Samuti peaksid nad looma uusi mõtteseoseid, andes kuulajale võimaluse need omaks võtta või tagasi lükata. Kuulajale peaks jääma lõplike järelduste tegemise võimalus.

Kui need tingimused on täidetud, saab rääkida kommentaarisaatest. Kuna "Olukorrast riigis" saate juhid loobivad tihti peale lõplikke järeldusi ja karme hinnanguid, toomata ära fakte endid, siis jääb nende saade lihtsalt vestlussaateks.

Hinnangud inimestele ja kohtadele

Kui juttu tuuakse sisse uus tegelane, märgistavad vestlejad teda tavaliselt mingi sildiga, kasutades selleks tihti ironiat või satiiri. Näiteks 9. jaanuari saates juhatatakse Peeter Lepa ja Elmar Sepa teema sisse rubriigipealkirjaga "Tipp ja Täpp", mis sobiks pigem huumorisaatesse. Võrdlus kutsub esile kaastähenduse: Tipp ja Täpp kui halenaljakad kujud, keda eriti tõsiselt

võtta ei saa. Muljet rõhutab see, et saatejuhid, ajakirjanikud Anvar Samost ja Hannes Rumm, meeste nimedes pidevalt vigu teevad: need on ju samased küll, aga saatejuhtide naeruhääline vabandamine saate alguses, et *"täna saates hakkame me vist küll nimesid sassi ajama"*, näitab nende üleolekutunnet inimestest, kellest kõneldakse.

Tihti iseloomustavad Rumm ja Samost inimese tutvustamisel teda lühida epiteediga (tavaliselt põhjendamata). Näiteid 9. jaanuari saatest: Sirje Endret nimetatakse *"Isamaaliidu kõrgeks funktsionäriks"* – hinnanguline ja negatiivset muljet tekitav sõna; Raimo Kägu on *"Eesti võimekamaid lobbymeeli"*; üle viie aasta ühel kohal töötanud kantslereid nimetab Rumm *"sammalselgadeks"* ja nii edasi.

Välja tulevad kõnelejate geograafilised eelarvamused ja hinnangud. Kuna vaadeldud saadetes välispoliitikast eriti ei räägitud, siis oli sellist riikide paikapannemist vähem. Esines vaid väga levinud naabritega võistlemise tähtsustamist: *"Kahjuks ei õnnestunud meil jälle Leedust NATO-kõlblikkuselt mööda rühkida"*. Selgemalt võis märgata Eesti-sisest geograafilist hinnangulisust. Tallinna-kesksust ei väljendata küll otseselt, aga fraasidest *"Tallinna linnavalitsus"* või *"Tallinna linnavolikogu"* esimese poole ärajätmine annab mõista, et kui räägitakse mingist linnast, siis see tähendab Tallinna. Vaid üks kord rõhutatakse, et Lepp oli **Tallinna** linnapea, seda aga ironiseerimaks tema vähetuntuse teemadel (*"ta on nii vähe tuntud, et muidu võib mõne teise linnapeaga sassi minna"*), mitte aga sellepärast, et oleks normaalne iga kord mainida, mis linnast on jutt.

Hinnangulised sõnad

Mõnikord kasutavad saatejuhid mingeid sõnu või fraase veidi ebatavalises või sobimatus kontekstis, tekitades sellega uue hinnangulise tähenduse. Näiteks kirjeldab Rumm ministri venitamist kantsleri lahtilaskmisel lausega *"pidas väärika pausi"*, olles vahetult enne seda kirjeldanud, et minister tegi seda vaid avalikkuse lollitamiseks. Sõna *"väärikas"* saab siin vastupidise tähenduse.

Ebameeldivate või ebaõnnestunud protsesside kohta kasutavad Rumm ja Samost tihti omadussõnu *"põnev"*, *"huvitav"*. Ajakirjanikule pakub kahtlemata huvi kõik, mis annab tööd – ja mida skandaalsem, seda parem. Aga seda raadios välja öelda on ebaeetiline.

Autorita hinnang

Tihti esitavad saatejuhid üldtunnustatud normide pähe mingeid hinnanguid, mille autorit nad välja ei too. Näiteks alustab Rumm kantslerite sobivuse analüüsi lausega, mis kõlab lausa aksioomina: *"Leiwo ja Martin ületavad ammu selle viiskuuks aastat, mis on otstarbekas aeg hoida inimest ühe koha peal."* Nii selles kui ka senist kantslerite vallandamist "rahulikuks ja mõnusaks" nimetamises võib olla tõtt, aga ütle mata jääb, kelle hinnangul sellised arvamused põhinevad. Parem variant on see, ku kõnelejad ausalt tunnistavad, et nende jutt põhineb vaid isiklikul arvamusel, tihti ka vaid ennustustel. Sedagi teevad nad sageli, omistades siis ka oma hinnangule absoluutse kehtivuse.

Mitteverbaalsed hinnangud

Hinnangute andmiseks on raadios ka mitteverbaalseid võimalusi, näiteks intonatsioon, pausid ja naer. Esimese näiteks on hinnangu andmine ühele organisatsioonile (paksus kirjas sõnad olid kõnes tugevalt rõhutatud): *"Loodan, et ma ei eksi väga kõvasti selle organisatsiooni nimega, millest ma rääkida tahan. /.../ Oli vist Rahvuskultuuri Fond, neid fonde on ju Eestis mitu. Või oli see mingi Kultuuri Fond või midagi taolist ühesõnaga."* Hinnang on antud juba tõdemusega, et selliseid fonde on ju nii palju, et nimigi enam ei loe, intonatsioon lisas irooniat.

Saate jooksul on kaks naerupuhangut, mis ühteist kõnelejate kohta reedavad. Üks on saatelõigus, kus kirjeldatakse **hea** poliitiku, Jüri Luige oletatavat käitumist siis, kui on vaja kedagi lahti lasta: *"Lahkutakse fotograafide välklampide sähwatuste saatel ja osapooled manavad alles nurga taha näole selle grimasse, mida nad tegelikult turnevad"*. Naeru taga peitub kurb tõdemus, et just see uus poliitikategemise viis, mida osavamad on ka Eestis ära õppimas, on läbinisti võlts. Teine tugevam naerupahvak saadab Lasnamäe linnaosa vanema Starostini ja teiste poliitikas püsivate kurikaelte moraalse ümbersünni võimatusest rääkimist – selles naerus peitub kurbus valede inimeste võimulpüsimise pärast ja võimetus sel puhul midagi ette võtta.

Põhjendamata hinnangute laavinist ja analüüsi vähesusest võib järeldada, et kommentaarisaate eespool nimetatud eesmärgid ei ole saate "Olukorrast riigis" tegijatele primaarsed. Mis on nende tegelikud eesmärgid? Tundub, et saatejuhid püüavad üksnes endale läbinägeliku ja kõike ette teadva ajakirjaniku imago loomise poole.

Kahtlejad

Loodava imago tähtsaim komponent on kahtlev-ironiline holak kõigi ja kõige, eriti Eesti poliitikasse puutuva suhtes. Näiteks 7. novembri saates mainib Samost, et Tarmo Leinatamm oleks võinud Tallinna abilinnapeaks saada, sest: *“Kui vaadata, mis Tallinna linnavalitsuses toimub, siis sellise heas mõttes nihestatud huumoritauga oleks seal väga lihtne.”* Siin on tunda ironiat ja küünilisust.

Saatejuhid välistavad algusest peale variandi, et võimalikud ei teegi äkki kõike omakasust. Loomulikult peab ajakirjanik tähelepanelik olema, aga nemad mängivad ühiskonna valvekoera rolli groteskini välja. Valgustades Tallinna eelmise linnavalitsuse naljakaid ettevõtmisi, põõravad nad täiesti huumoriks linnavalitsuse viimase otsuse: panna linnavararameti juhiks endine juhi kohusetäitja Priit Pärtelpoeg. Võimalik, et see oli vale valik ja seotud poliitiliste mahhinatsioonidega, mille hüpoteese Samost ja Rumm ka esitavad. Aga nad ei too välja ühtki fakti ja elimineerivad algusest peale variandi, et äkki oli Pärtelpoeg siiski võimalikest variantidest parim.

Samas lõigus kasutavad saatejuhid targa mehe mulje süvendamiseks ka klassikalist manipuleerimisevõtet: vähetuntud võõrsõna kasutamist ilma seda lahti seletamata. Samost ütleb, et *“uuel linnavalitsusel tuleb kena summa välja kätta, kui nad tahavad sellest implantaadist lahti saada”*. Ilmselt ei tea suurem osa raadiokuulajaist, et see sõna tähendab kunstlikult sisestatud kudet. Imelik võõras sõna negatiivses kontekstis kujundab kindlasti kirjeldatud isikust halba muljet.

Sõnavalikust on samuti aeg-ajalt võimalik leida ilmseid viiteid sellele, et kõnelejad peavad kogu poliitikat rāpaseks mänguks. Nende jutu järgi on Eestis paar salapärast juhti, kes istuvad ja tõmbavad nõõre, kõik teised poliitikud on aga mario-nettnukud.

Seda toetavad näiteks Rummi laused *“Möödukad korjasid Ivar Virkuse üles ja komandeerisid linnavalitsusse”* või *“Tarmo Loodus toodi lohutuseks Tallinna siseministriks”*. Saatejuhid kasutavad inimestest kõneldes nende iseloomustamisel enamasti ironilist tooni.

Aeg-ajalt laieneb see ka organisatsioonidele. Pea igas saates öeldakse midagi ironilist Kesk- või Koonderakonna kohta. 7. novembri saates kulutatakse mitu minutit majandusministerrüüri üle naermiseks ja selle asutuse mõttetuse tõestamiseks.

Arvamusliidrid

Saatejuhid pöörduvad teineteise kui spetsialistide poole – üks on majandus-, teine poliitikaasjatundja – ja küsivad vastavatel aladel üksteiselt nõu. Nad tähtsustavad oma arvamust või tunnet mingis küsimuses tihti peale rohkem kui fakte. Näiteks ütleb Samost: *"Mul on selline tunne, mul ei ole küll mingeid fakte, aga mul on tunne, et kui võimul oleks Savisaar, oleks Pärtelpoeg juba ammu keskerakondlane"*. Aus ülestunnistus muidugi, et ega need faktid polegi nii tähtsad, kui juba minul, analüüsival ajakirjanikul, on tunne.

Aeg-ajalt esitatakse saates rahva vägagi oletatavaid suhtumisi kindla fakti pähe, mis jätab mulje, et rääkijad on võtnud endale rahva hääle rolli. Rumm: *"On selge, et valijad Isamaaliidule ei andesta, et kevadel panid palga tugeva siseministri ja juba pool aastat hiljem vahetavad selle mehe välja."* Vahepeal kehastub Anvar Samost peale rahva hääleks olemise ka kogu Eesti ajakirjanikkonna häälekandjaks. *"Mina ajakirjanikuna võin öelda, et Eestis tsensuuri pole. Ja kui keegi ütleb, et on, siis ta on valesti aru saanud."*

Saatejuhid niivõrd ei prognoosi faktidele põhinevalt, vaid enda sõna maksvusele lootes. "Mina" rõhutamise torkab silma juba lauseehituses. Paljud tugevat väidet sisaldavad laused algavad "ma kujutan ette" või "ma väga loodan". Näiteks: *"Ma kujutan ette, et Iga järgnevat linnavolikogu otsust, mis nõuab hääleteenamust, jääb saatma selline triangel."* Vahepeal kasutab Samost oma kõiketeadja rolli süvendamiseks detektiivromaanil võtet: autor teab, kes on mõrvar, aga ütleb lugejatele alles lõpus. Kuigi keegi ei teadnud tollal aktuaalsete linnapea valimiste puhul kindlalt, kes Kolmikliidu liikmetest hääletas Jüri Mõisa vastu, krutib ta ometi põnevust üles: *"Ühest sellisest inimesest on meil täna põhjust veel rääkida."* Kuulates hiljem pikalt-laialt seda, kuidas Ivar Virkusel on olnud tõsised konfliktid Jüri Mõisaga, tekib kuulaja peas paratamatult seos, et Virkus oligi see vastuhääletaja.

Kõnelejad hindavad väga kõrgelt enda ja üldse ajakirjanduse mõju auditooriumile, seda näitab näiteks fraaside "mäletata-vasti" ja "nagu kõik teavad" kasutamine ebasobivates kohtades. Oma saate mäletamise perioodi hindavad nad koguni kolme aasta pikkuseks: *"Siin saates, kui mäletate, oleme juba varem rääkinud Statoilist, see oli vist kolm aastat tagasi juba."* Usun, et retseptisiooniuuringud annaks mäletamisajaks heal juhul pigem kolm nädalat.

Töomesilased

Targa, analüüstiva ja läbinägeliku ajakirjaniku imago juurde kuulub ka töökus. Vastuvõttudel ja esitlustel logelevad žurnalistid pole enam moes. Saatejuhid mainivad aeg-ajalt detaile ajakirjanikutöö telgitagustest. Näiteks, kuidas pühapäeviti käiakse ka tööil, et esmaspäevaks leht valmis saada. Hannes Rumm pidas vajalikuks mainida, et tahtis **üle hulga aja** aja maha võtta ja minna Rootsi saatkonda vastuvõtule, aga ei saanud, sest pidi pikki tunde Eesti Päevalehes konutama ja linna-pea ametisse valimist ootama.

Isiklike vaadetega

Läbi paljude saadete on selgelt aru saada, et saatejuhid eelistavad Kolmikliitu ja ironiseerivad Keskerakonna, Koond-erakonna ja kõigi vene erakondade üle. Aeg-ajalt kritiseerivad saatejuhid ka Kolmikliidu tegemisi. Kas siis selleks, et olla jälle mitte ühtlki poliitikut usaldavad küünikud või hoopis selleks, et paista välja neutraalsed vaatlejad. Vaiksest kumab nende poolehoid ikkagi läbi. Näiteks Mõisa esimest läbikukkumist "piinli-kuks looks" nimetamine tekitab ikkagi seose, et "näe, meie poistel juhtub ka apse".

Sümpaatne on see, et saatejuhid ei nõustu üksteisega siiski mitte alati. See jätab kuulajatele ses muidu lõplikke järeldusi täis saates aeg-ajalt valiku kahe arvamuse vahel. Ometi põhinevad need diskussioonidki enamasti põhjendamata hinnangutel ja sarnanevad seetõttu kas laste vaidlusele või võimuvõitlusele. Näiteks pärast seda, kui Samost on teinud vihje, et aimab, kes hääletas Kolmikliidus Jüri Mõisa linna-pea-kandidatuuri vastu, tuleb Rummi poolt pikk paus ja siis: *"Aga siru tekitatud seos, Anvar, on veel pentsikum. Aga see selleks..."* Saatejuhtidevaheline dialoog on igati positiivne nähtus, aga konkreetse juhul tegi see kuulaja jaoks saate jälgimise ras-kemaks: tähelepanu kandub teemalt kõnelejatele.

Otsekohesed

Oma julgete oletuste ja rahvapärase keelekasutusega teki-tavad rääkijad mulje, et nemad ütlevad, kuidas asjad tegelikult on. Tõepoolest, kui Hannes Rumm oleks Eesti Päevalehele lin-naosade vanemate kohtade jaotamise kohta uudist kirjutades tõenäoliselt sunnitud teksti sisse jätma poliitiku tsitaadi *B la "proovime teiste koalitsioonierakondadega teha võimalikult efektiivset koostööd"*, siis raadiosaates saab ta öelda, et *"era-*

konnad mängivad oma jõuvahekordi tasa". Alati ei pruugi selline maamehelik otsekohesus ka märki tabada, või siis jääb pinnapealseks. Näiteks Saaremaale süvasadama ehitamist arutades võtab Samost kohe holaku, et eks nende looduskaitseenormidega pakutakse jälle üle, ja toetab sellega viimasel ajal levivat mõtlemist, et kõik välismaalt üle võetud normid on liialdatud ja naeruväärsed. Ometi on vahepealse aasta jooksul selgunud, et algselt väljapakutud sadamakoht kahjustaks loodust olulisel määral – ajakirjanik aga andis oma ebakompetentsusest hoolimata valmis hinnangu.

Kokkuvõte

“Olukorrast riigis” täidab kommentaarisaate funktsioone vaid osaliselt. Saade jagab küll taustainfot ja sisaldab kohati ka ratsionaalse analüüsi küllukesti. Valdavalt jäävad saatest kõlama aga ajakirjanike enda hinnangud ja väärtused, mida esitatakse absoluutse tõena. Saade loob selle tegijatest nutikate, teravmeelsete ja julgete ajakirjanike mulje, mis ongi eesmärk omaette.

Maia Möller

Kas hommik äratab?

Raadiohommikute võrdlev analüüs

Käesoleva artikli sihiks on võrrelda hommikusi raadioprogramme – eelkõige neis propageeritavat elustiili ja väärtushinnanguid. Mille vahel on kuulajatel hommikuti valida? Töö põhineb Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas valminud seminaritööl.

Lapsepõlvest on mulle meelde jäänud pealetükkiv ja intensiivne ühist minekut sisendav raadiohommik. Millised on raadiohommikud praegu – paarkümmend aastat hiljem? Milliseid **väärtushinnanguid** neis edastatakse, millistel **teemadel** ja **kuidas** räägitakse? Lähtudes sellest, et raadio on elustiili kujundaja* ja peegeldab samal ajal ühiskonda, milles ta toimib, küsin, kuhu raadiojaamad **inimesi suunavad** ja milline on **ühiskond** raadiot kuulates. Mil määral hommikuprogrammid raadiojaamade lõikes erinevad ja milles see erinevus seisneb?

Analüüsisin kolmapäeval, 19. aprillil 2000 lindistatud kuue raadiojaama hommikuprogramme kella seitsmest kaheksani. Tööpäev on valitud igapäevase rutiini pärast. Raadiojaamad on valitud nii, et nende hulgas oleksid esindatud nii avalik-õiguslikud kui erajaamad ja nii laiemale kui kitsamale auditooriumile mõeldud jaamad: Vikerraadio, Raadio 2, Raadio 4, Raadio Kuku, Raadio Tartu, Raadio V6. Kellaaja valik on tingitud sellest, et see on raadio kuulamise tippaeg**.

Vaatlesin nii hommikuprogrammide muusikat kui sõnalist osa. Joonistasin struktuurikellad***, millel kaardistasin saate-tunni struktuuri. Muusikat jälgisin kaheksa kriteeriumi alusel: 1) loo pikkus, 2) stiil, 3) keel, 4) ajastu, 5) instrumendid, 6) tempo, 7) vokaal/instrumentaal, 8) laad. Tekstid liigitasin informatiivseteks, esteetilisteks, pragmaatilisteks, interaktiivseteks ja

* Vello Lään kirjeldab oma raamatus "Kuidas tehakse raadiot", et juba raadio algusaegadel märgati raadio ja eriti raadios mängitava muusika tugevat elustiili kujundavat mõju. Kä erinevas formaadis raadiojaamade erinevuse aluseks on kuulajate jagunemine erinevate muusikastiilide kuulamise järgi (Lään 1995).

** BMF Gallup Media Tele-ja raadiojaamade päeviku-uuringu Raadioaru-
anne Kevad 2000 järgi on raadiokuulamise tippaeg Eestis kella 7-8
hommikul.

*** Struktuurikellad on raadiouuringutes kasutanud Soome raadiouuri-
jad.

reklaamtekstideks. Määratlesin tekstide teemad, nende ajalise ja ruumilise mastaabi ning neis sisalduvad väärtushinnangud.

Hommikuprogrammide üldiseloomustus

Eesti raadiojaamade hommikuprogrammid kestavad reeglina kolm kuni neli tundi. Hommikuprogramme võib nende koostisosade – uudised, intervjuud, muusika, teated, ajalehetutvustused jm – ja struktuuri tõttu nimetada **saatevooluks** (*programme flow*) (Alasuutari 1997). Saatevool on mitu tundi kestev saade, mille koostisosad kindlal ajal korduvad.

Vikerraadio hommikuprogrammi juhtis Toomas Šalda. Saate tund sisaldab uudiseid, ajalehetutvustusi, naljamineuteid, paari vaheteksti ja intervjuud. Tundi mahub 11 muusikapala – peamiselt viimase paari aastakümne disko- ja popmuusika. Viis lugu on ingliskeelsed, neli eestikeelsed, üks prantsus- ja üks itaaliakeelne. Esimene pooltund on tempo poolest üsnatuim, teine pooltund tempokam. Saatejuht kommenteerib iga eelnevat ja järgnevat muusikapala. Muusika on seotud jututeemaga – eurolaulude ja Eesti eurolaulu eduga. Samal teemal on telefoniintervjuu, põhiküsimuseks: kuidas kindlustab Eesti end eurolaulu võidu vastu, sest see toob endaga kaasa suuri kohustusi.

Raadio 2 hommikuprogrammi juhtisid Elektra ja Marko Reikop. Saate tund sisaldab uudiseid, sealhulgas kohalikke Tartu uudiseid, kahte raadiomängu, reklaamiblokke ja ajalehetutvustusi. Mängitakse üheksa muusikapala, tooni annavad *rap*, *funky* ja *beatjazz*. Kolm lugu on eestikeelsed, kuus ingliskeelsed. Enamus lugudest on katkestatud, saatejuhid räägivad muusikale peale. Esimene raadiomäng on äärmiselt tempokas, mõne minuti jooksul esitatakse raadiokuulajatele neli küsimust. Igal küsimusel on viis vastusevarianti ja igale küsimusele vastab vähemalt kolm-neli inimest. Nii kuuleb umbes seitsme minuti jooksul lisaks kahe saatejuhi häälele eetris veel umbes kümmet häält. Teine raadiomäng on esimesest veidi lühem ja mitte nii kärarikas ega tempokas. Saatejuhtide endi valitud teemad on põgusad, jäädes repliikide tasemele. Saate tund on kiire ja mürarikas.

Raadio 4 hommikuprogrammi juhtis Nelli Privalova. Saate tund algab uudistega, neile järgneb põhjalik sporditülevaade, uudised on ka pooltunnil. Esimene jututeema on ajalooline, traditsioone ja kombeid tutvustav, teine päevakajaline ja intriigeriv. Esimesel teemal saatejuht jutustab, teisel teemal on telefoniintervjuu. Saate tunnis on kolm reklaamiblokki ja ülevaa-

de ajalehest Estonia, teated ja ilmateade. Mängitakse kuus muusikapala, stiilideks disko ja lüüriline pop, üks lugu on eestikeelne, teised venekeelsed. Eestikeelne lugu on saksa joogilaulude stiilis ja haakub eelnevalt jutustatud joomistraditsioonide ja seaduste temaga. Saatejuht ei kommenteeri kordagi mängitavat muusikat. Lood ei ole lõhutud saatejuhi teksti või kõllidega, vahel järgneb ühele loole kohe järgmine, mis viib edasi eelmise tekitatud meeleolu. Saatetund on meloodilisem, kui teiste raadiojaamade omad, saatejuhi teksti taustaks mängib aeglane meeleoludžäss. Meloodilisemad ja mängulisemad on ka reklaamid. Tervikuna on saatetund mahe ja teraapiline, seda tasakaalustavad konkreetsed uudised.

Raadio Kuku hommikuprogrammi juhtis Vello Rand. Saatetund sisaldab uudiseid, sealhulgas Tartu kohalikke uudiseid, olme- ja politseiteateid, ajalehetutvustusi, nalju (Baskini anekdoot), raadiomängu "Käoküsimus", saatejuhi valitud paari põgusat teemat ja intervjuud päevakajalisel Tallinna ühistranspordi piletite võltsimise teemal. Saatetunnis on kolm reklaamiblokki, ilmateated, liiklusinfo. Mängitakse kaheksa muusikapala – rock, pop, džäss ja mõned töötlused. Üks lugu on soomekeelne, ülejäänud ingliskeelsed. Saatetund on kindel ja tempokas.

Raadio Tartu hommikuprogrammi juhtis Rainer Elgand. Täistunnil on eetris uudised, pooltunnil kohalikud uudised ja teated. Pole ühtki läbivat teemat, saatejuht räägib sünnipäevadest ja nimepäevadest. Saatetunnis on kolm reklaamiblokki, ilmateade, Kõlu anekdoodid ja liiklusliin. Mängitakse kümme muusikapala – pop, disko, lüüriline rock. Enamus lugudest on ingliskeelsed, paar eestikeelsed ja üks prantsuskeelne. Saatetund tervikuna jätab lõdva mulje.

Raadio V6 hommikuprogrammi juhtis Verliin. Kerget rocki mängiva raadiojaama hommikuprogrammi ühe tunni jooksul mängiti 16 muusikapala, kõik neist olid ingliskeelsed. Stiililt liigitusid kaheksa neist rocki, kuus lüürilise rocki ja kaks poprocki kategooriatesse. Saatejuht, stinkohal küll DJ (*disc jockey*) ei räägi vahele mitte igale loole, lugusid eristavad raadiojaama kõllid. Ilmateated ja ajalehetutvustused ei ole mitte eraldi rubriigid, vaid DJ räägib neist muu jutu sees, nagu ta räägib muusikast, kontsertidest ja muust. Erinevalt kõigist eelpool kirjeldatud raadiojaamadest on uudised eetris kolmveerandtunnil. Saatetunnis on kolm reklaamiblokki. Tund mõõdub märkamatu.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kõige mitmekesisemalt kõlasisid Vikerraadio, Raadio 4 ja Raadio Kuku hommikuprogrammid. Nad on üksteisega ka üsna sarnased, sisaldades samu komponente. Raadio 2s on olulisel kohal mängud, V6 saate-tund koosneb peamiselt muusikast ja jaama tunnuskõllidest, Raadio Tartu saatetunni olulisteks struktuurielementideks on muusika ja pikad reklaamiblokid.

Tekstide liigitus

Tekstid saab vormi ja funktsiooni alusel jagada viide gruppi:

1) informatiivsed tekstid, mis sisaldavad eelkõige üldist infot;

2) esteetilised tekstid – harivad ja esteetilise elamuse pak-kumise eesmärgiga;

3) pragmaatilised tekstid ehk tarbetekstid, mis sisaldavad igapäevaelus vajalikku infot;

4) interaktiivsed tekstid ehk mängulised ja kujuteldava osalusega tekstid;

5) reklaam, propaganda – suunab otsesele tegevusele, tar-bimisele.

Informatiivseid tekste sisaldasid rohkem Vikerraadio, Raadio 4 ja Raadio Kuku saatetunnid. Eelkõige võib informa-tiivsete tekstide alla liigitada uudised ja intervjuud, mis esine-sid kõigis nimetatud raadiojaamades. Vikerraadio intervjuu oli seotud läheneva eurolaulu võistlusega. Kuku intervjuu oli Tal-linna ühistranspordi piletite võltsimise teemal. Kõlama jäi, et kuigi inimene on ostanud võltsitud pileti, osalt ka oma hooletuse tõttu, sest võltsitud pilet on ju odavam, ei tohi teda karistada. Vaatepunkt oli üksiktsikut kaltsev. Raadio 4 intervjuu puudut-as infotehnolooglaäri, infotehnolooglafirmade aktsiahindade tõusu ja langust kampaaniate käigus.

Esteetiliste tekstide osakaal ja tekstide esteetilisus üldse oli kõige suurem Raadio 4s. Saatejuhi valitud teema puudutas mitne sajandi vanuseid joogikombeid. See oli ekskurss ajas ja ruumis.

Ka Raadio Kuku sisaldas interaktiivse teksti ehk raadio-mängu "Käoküsimus" osana väikest põlget teistesse kultuuri-desse, selleks oli küsimus erinevatest ajamõõtmisviisidest. Küsiti, kuidas ja millega mõõdetakse Alpides aega. Selgus, et aja pikkuse mõõtühikuks on pübutäle tubaka või ühe sigareti suitsetamine.

Pragmaatiliste tekstide suure hulga poolest torkab silma Raadio Tartu. Üsna palju kuuleb seal kohalikke olmeteateid ja reklaami, ka liiklusliini infot. Pragmaatiliste tekstide alla võib

liigitada ka Raadio 2 ja Raadio Kuku raadiomängud, sest õigesti vastanuil on võimalus saada auhindu. Konkreetsetes saatetunnis olid auhinnaks kontserdipiletid, mis on eelkõige esteetiliselt funktsiooni täitev, aga ka veidi reklaamihõnguline. Auhinnaks saadavad tarbeesemed on aga kindlalt pragmaatilised. Kui pragmaatilisteks tekstideks arvata ka reklaam, siis reklaami esines võrdselt kõikides raadiojaamades peale Vikerraadio, reklaami osakaal oli kõige suurem Raadio Tartu saatetunnis.

Interaktiivsete tekstide alla olen liigitanud raadiomängud, millest raadiokuulaja saab stuudiosse helistades osa võtta. Interaktiivseid tekste sisaldasid Raadio 2 ja Kuku saatetunnid. Raadio 2s oli kaks selist mängu: raadioviktoriin "Võimalikud variandid" ja konkreetse kaubamärgiga seotud küsimuste-vastuste mäng. Esimesena nimetatud viktoriin koosneb neljast viiest küsimusest, igal küsimusel on neli-viis vastusevarianti. Selle mängu ajal vastab mõne minuti jooksul eetris üle kümne inimese, kelle häälele lisanduvad kahe saatejuhi hääled. Mäng on väga tempokas ja tekitab suurt eetrimüra. Viktoriiniküsimused olid kultuurilistel ja majanduslikel teemadel ning üsna harivad. Auhinnaks olid kontserdipiletid. Teine mäng oli seotud Eestisse imporditavate konkreetse kaubamärgi juustudega ja selles päriti juustudes sisalduvate ainete kohta, küsimustel olid samuti variandid. Auhinnaks olid selle firma tooted, mille kohta küsimusi esitati. Läbinähtavalt reklaamihõnguline mäng.

Võrreldes Raadio 2 mängudega oli Kuku "Käoküsimus" intrigeerivam ja harivam, sest sisaldas saatejuhi poolset teksti maailmas levinud erinevatest ajamõõtmisviisidest. Ka ei tekitanud mäng suurt eetrimüra, sest vastusevariante ei pakutud.

Reklaam ja propaganda. Otsest propagandat esines Raadio Tartus ja Raadio V6s. V6s oli selleks üleskutse võidelda varguste vastu: mitte osta varastatud kraami pättidelt, kes seda müüvad. Raadio Tartu kutsus inimesi oma koduõuesid ja muud ümbrust koristama. Reklaami osakaal on suurim Raadio 2s, Raadio Kukus, Raadio Tartus, üsna suur ka Raadio 4s. Raadio 2 reklaamid on üldmuljelt dramaatilised, Raadio 4 reklaamid melodilised ja emotsionaalsed, Raadio Tartu reklaamid rõhuvad kahemõttelisusele. Reklaamitakse peamiselt infotehnoloogiat, üritusi, hasartmänge ja majapidamiskaupu. Näiliselt reklaamitav ja tegelikult reklaamitav ei lange alati kokku. Kutsutakse ostma seepi, kuid kujutlusse manatakse: "Kas tahaksid endale sellist vannituba nagu on ajakirjades kaunitel piltidel?" (Raadio 2) Seega reklaamitakse tegelikult luksust, heaolu ja vastavat elustiili.

Teemad

Lilgitasin teemad järgnevalt: 1) kultuur, 2) sotsiaal, 3) loodus, loodushoid, 4) majandus, tööstus, 5) põllumajandus, 6) tervishoid, meditsiin, 7) sisepoliitika, 8) välispoliitika, 9) maailm, 10) kriminaal, 11) meelelahutus, 12) hariduspoliitika.

Teema määratlemisel lähtusin teksti sisulisest, mitte formaalsest tähendusest ja juuresolevas tabelis ongi teemad toodud vastavalt sisulisele, mitte näilisele tähendusele. Kõige paremini iseloomustab seda uudis Edelaraudtee toetamisest. Vikerraadios pole see eraldi uudis, teatatakse muuhulgas, et teiste arutatavate teemade kõrval on täna Riigikogus arutamisel ka Edelaraudtee toetamine. Kuku teatab esiuudisena, et majanduskomisjon on läinud valitsusega Edelaraudtee toetamise osas kompromissile. Tartu Raadios on see samuti esiuudis, kus teatatakse, et täna hakkab Riigikogu arutama Edelaraudtee toetamist. Seega on kaks esimest uudist esituse ja tähenduse järgi sisepoliitilised, Raadio Tartu uudis aga majandusteemaline.

Teema määratlemisel arvestasin kõiki teemade mainimisi, põhjalikumaid teemakäsitusi eraldi ei ole välja toonud.

Kõige rohkem käib jutt meelelahutuse, sisepoliitika ja kultuuri ümber (vt tabel 1). Järgnevad välispoliitika, majanduse ja kriminaaltemaatika käsitlused, kõige väiksema osakaaluga on tervishoiu, looduskaitse, hariduspoliitika ja põllumajanduse teema.

Tabel 1. Teemade esinemissagedus protsentides (kõik raadiojaamad 100% - 183 teema mainimist, avalik-õiguslikud raadiokanalid 100% - 90 teema mainimist, era kanalid 100% - 93 teema mainimist)

Teema	Kõik raadiojaamad	Avalik-õiguslikud raadiokanalid	Eraraadiojaamad
meelelahutus	16,4	14,4	18,3
sisepoliitika	15,3	16,7	14,0
kultuur	13,7	13,3	14,0
välispoliitika	12,0	12,2	11,9
majandus	11,5	12,2	10,8
kriminaal	8,2	6,7	9,7
maailm	5,5	6,7	4,3
sotsiaal	4,9	4,4	5,4
keskkond	3,8	5,6	2,2
tervishoid	3,8	3,3	4,3
hariduspoliitika	3,3	2,2	4,3
põllumajandus	1,6	2,2	1,1

Pingerea põhjal selgub, et teemad jagunevad esinemissageduse alusel kolme gruppi: need, millest räägitakse palju, keskmiselt ja vähe. Nii kuulatud avalik-õiguslikes kui erajaamades kajastatakse palju sisepoliitikat, meelelahutust, kultuuri, välispoliitikat, majandust ja kriminaalteemat. Vähem räägitakse maailmas sündivast ja sotsiaalteemadel. Väga vähe puudutatakse põllumajandust, hariduspoliitikat, tervishoidu ja loodushoidu.

Teemade esindatust raadiojaamade kaupa vaadeldes torakab silma, et suuremad erinevused raadiojaamade vahel ilmnevad looduskaitse, majanduse, sotsiaalsfääri, välispoliitika, maailmasündmuste, meelelahutuse, hariduspoliitika ja kriminaalteema katmisel (vt tabel 2).

Tabel 2. Teemade esinemine kordades

Teema	Vikerraadio	Raadio 2	Raadio 4	Raadio Kuku	Raadio Tartu	Raadio V6
meelelahutus	5	5	3	4	6	7
sisepoliitika	5	5	5	5	5	3
kultuur	4	4	4	5	5	3
välispoliitika	2	3	6	4	4	3
majandus	2	5	4	2	6	2
kriminaal	3	3	0	3	4	2
maailm	2	2	2	2	1	1
sotsiaal	2	1	1	2	3	0
keskkond	1	1	3	0	1	1
tervishoid	1	1	1	2	2	0
hariduspoliitika	1	1	0	3	1	0

Aegruum

Teemadele lisaks jälgisin nendega seostuvat aegruumi. Ajakategooriad on **minevik, olevik ja tulevik**. Minevik domineerib Raadio 4s, seda eelkõige välisuudistes (vt tabel 3). Kõige vähem vaatavad minevikku Raadio Tartu ja Vikerraadio. Olevikust on kõige rohkem juttu Vikerraadios ja Raadio Tartus, väga vähe Raadio 2s ja Raadio 4s. Tulevik on valdavaks Kukus ja

Raadio Tartus, seda eeskätt uudistes, Raadio 4s on tulevikuteemasid kõige vähem.

Tabel 3. Teemade käsitlemise ajamõõde. Tegevusaeg kordades

	Vikerraadio	Raadio 2	Raadio 4	Raadio Kuku	Raadio Tartu	Raadio V6
minevik	5	9	12	7	5	10
olevik	11	4	5	8	13	5
tulevik	12	13	7	17	17	11

Ruumi kategooriad on järgmised: määratletud geograafiline koht Eestis, Eesti abstraktses mõttes, Euroopa, Venemaa, Balti riigid, Ameerika, muud paigad. Eestit käsitlevate teemade puhul, eriti uudistes ja ajalehtede tutvustuses, märgitakse geograafiliste punktidenä eelkõige Tallinna ja Tartut, episoodiliselt vilksatab Vikerraadios ja Kuku Pärnu – koht, kus politsei on hädas lasteahistajaga ja Nõmme – linn, mille iseseisvumist keskerakondlane Vilja Savisaar tahab vägisi läbi suruda. Vikerraadio ja Raadio 2 uudistes on Eesti määratletud abstraktselt ja institutsiooniliselt, mitte reaalselt eksisteerivate väiksemate ja suuremate kohtadena. Raadio Tartu ja Raadio Kuku kohalikes uudistes kõlavad küll nende tänavate ja külade nimed, kus ei ole vett ja elektrit, aga see on ka kõik.

Välismaailma kajastab kõige mitmekesisemalt Raadio 4, ka välisuudiste osakaal on seal teiste raadiojaamadega võrreldes suurim. Geograafiliste punktidenä esinevad pea kõik kontinendid – maailm on tõesti ümmargune. On isegi üks meeleavaldus-uudis Kuubalt, mis tekitab paralleeli nõukogude ajaga. Lisaks on ka pehmemaid välisuudiseid, näiteks tervishoiuteemaline Nigeeriast ja väga oluline Euroopa riikide keskkonnakaitset käsitlev. Teistes jaamades esineb välisilm kõige rohkem Euroopana, Venemaana, USAna, Lähis-Idana ja Põhja-Iirina, viimased on traditsioonilised pingekolled. Euroopa ei ole mitte geograafiline punkt, vaid pigem abstraktne tulevikunähtus, seda eelkõige Vikerraadios, Raadio 2s, Raadio Kuku, Tartu Raadios.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Raadio Kuku ja Raadio Tartus on valdavaks hüpoteetiline tulevik, Raadio 2s ja Raadio V6s meelelahutuslik minevik ja tulevik, Vikerraadios institutsionaalne olevik ja Raadio 4s minevikus toimunud sündmused ning traditsioonid. Geograafiliselt on kõige laiemaa haardega Raadio 4.

Tekstide esitus

Tekstide tähendus moodustub saatejuhi hääletooni, teksti esitamise tempo, tekstide grammatilise ja semantilise ülesehituse koostoimel. Uudistekstide esitus oli Eesti Raadio uudiste puhul püüdlikult kiiret, Raadio 4s ja Raadio V6s asjalik ning kiirustav, Kuku ja Tartu Raadios emotsionaalsem. Kuku ja Tartu Raadio uudiste emotsionaalsus seisnes hinnanguliste sõnade lisamises. Näiteks: USAs on toimunud **jälle** inimohvritega relvavahejuhtum (Kuku), Filipiinidel on toimunud **raske** lennuõnnetus (Raadio Tartu).

Eesti Raadio uudised on võrreldes teiste raadiojaamadega impersonaalsemad, puudub tegija, subjekt, kes on sündmuse reaalne põhjustaja, korraldaja. Eelkõige kehtib see institutsionaalsete ja ametlike toiminguid käsitlevate uudiste puhul, nt Aluksnes toimub piirialade koostöö lõpukonverents. Subjekt puudub ka neil uudistel, milles Raadio Kuku ja Raadio Tartus on tegija olemas, nt Lillepaviljonis on täna koolimööblipäev (ER), Mööblitootjad korraldavad Tallinnas koolimööblipäeva (Raadio Tartu). Subjekti tõttu on uudised teistes raadiojaamades konkreetsemad ja elavamad. Esituslaad oli Vikerraadios mesikeelne, Raadio 2s flirtiv-kiirustav, Raadio 4s teraapiline, Kuku asjalik, Raadio Tartus lõtv, V6s kiirustav-nautlev.

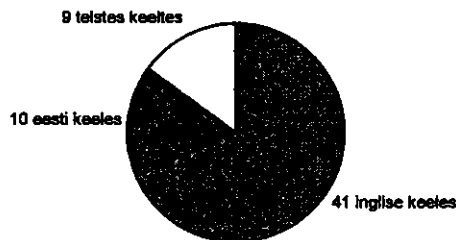
Muusika

Ühe saatetunni jooksul mängiti V6s 16, Vikerraadios 11, Raadio Tartus 10, Raadio 2s 9, Raadio Kuku 8 ja Raadio 4s 6 muusikapala. V6 mängis mahedat *softrocki*, Vikerraadio peamiselt pop- ja diskomuusikat, Raadio Tartu paljusid eri žanre. Kuku kaldus rockmuusikale, Raadio 4 rütmilisele diskomuusikale ja ballaadidele. Raadio 2-s oli kuulda mõnevõrra alternatiivsemat muusikavalikut (*rap*, *beatjazz*).

Vokaalis domineerib inglise keel (vt joonis 1). Raadio Kuku ja V6s ei mängitud üldse eestikeelset ega Eesti päritoluga lugusid, Vikerraadios, Raadio 2s, Tartu Raadios mängiti veidi Eesti päritoluga laule, aga inglise keeles. Raadio 4 mängib nii eestikui venekeelseid lugusid. Eestikeelseid laule mängiti Vikerraadios, Raadio 2s ja Tartu Raadios, kuid valik on väga juhuslik. Muudes keeltes ja teistest kultuuridest pärit lugusid ei mängita. Samuti ei ole võimalik kuulda meeleolumuusikat, ainukese raadiojaamana kasutas seda Raadio 4 oma taustamuusikana.

Teemad ja saates kõlav muusika on seostatud Vikerraadios ja Raadio 4s.

Joonis 1. Laulude keel, kõik raadiojaamad (100% - 60 laulu)

Eesti raadiojaamade hommikuprogrammides mängitav muusika läheb lahku sellest, mida võiks hommikuti esitada. Lauri Sommer on seda sõnastanud nii: *"trümesed pidevalt otsimas muusikat, mis neid hingepõhjani liigutaks, mis oleks nendega üdini seotud, mis ütleks neile midagi neist endast"*. Muusika on identiteeti kandev, ennast leida aitav, muusikas on vägi, see on muusika mõte. Näiteks sobib Sommeri kirjeldus, mis on inspireeritud Mordva ansambli Toorama muusikast: *"Metsikud hääled mäletavad aega, mil lõhet laulu ja looduse vahel veel tekkinud polnud. Ümbruses kõlas palju hääli – tuul, pikne, vihm, sabin jne. Laul oli siis loomulik, peaaegu nähtav objekt, mis inimest ümbritsevasse keskkonda sulandas."* [—]

Ka laulu väge tajuti eriti selgelt. See oli laulja elutuksete vahetu väljendus. Rütm ühtis jõupuhangute vallandumisega. [—]

Toorama Teise Maaailma sõdurid meenutavad teile: kes enda juurtest eemaldub, jääb nõrgaks ja hukkub. Ma ei propageeri siin regivärsi ja kandle ülemvalitsust, vaid soovitan muusikutele üle mõelda: kui te laulate, siis mis keeles, milks, kuidas ja milline seos on laulul teiega?" (2000)

Olenemata jaamast võib muusikat määratleda kui keskteel olevat ja kergesti kuulatavat. Välja on jäetud kõik, mis ei mahu popkultuuri alla. Muusika on nii vähe häiriv ja nii keskpärane kui võimalik.

Kas popmuusika mängimine on hommikuprogrammides ainuvõimalik? Popmuusika käsitlusti lugedes võib teha järelduse, et ilma popmuusikata poleks raadiot ja raadiota poleks popmuusikat, sest raadio oli ja on popmuusika peamine levikanal (Ojakäär 1983, Kahu 1997-1998). Keskendumine muusikale sai oluliseks seoses televisiooni tulekuga, raadiojaamad püüdsid leida endale kuulajaid muusika abil (Lään 1995). Ja muusi-

ka ise on äralihvitud ning keskpäraseks tehtud seetõttu, et looja sõltus ja sõltub plaadikompaniist, see aga omakorda jälle raadiojaamadest, mis peaksid jällegi sõltuma kuulajast (Ojakäär 1983, Kahu 1997).

Uusmarksistlik ühiskonnakriitik Theodor Adorno käsitleb popmuusikat kaubana, see on inimestel praktiliselt ainus viis muusikaga suhte hoidmiseks. Varem tegid inimesed ise muusikat, nüüd kuulavad nad seda plaatidelt. Massikultuuripublik, olles küll massiline, on negatiivses mõttes üksik ja võõrandatud. Ainus tõeline viis turul manipuleerida on stimuleerida inimeste vajadusi, et neid saaks rahuldada. Popmuusika peab täitma kahte nõuet, esiteks, pakkuma auditooriumile stiimulit ostmiseks ja kuulamiseks, teiseks, olema selline, et treenimata kuulaja oskaks pakutavat muusikat pidada loomulikuks ja vajalikuks. Massikultuur kontsentreerib kultuuri talle omasel viisil ja kontrollib seda. Massitootmine peab vajalikul hetkel rõhutama individuaalsust, tekitama illusiooni erilisusest, vabast valikust – pseudoindividualisatsiooni. Adorno rõhutab, et kuulajad sunnitakse tegema vahet popmuusika eri stiilide vahel, kuid tegelikult pole sel olulist vahet. Miks siis rahvas, mass soovib kuulata sellist muusikat? Adorno arvates seepärast, et mass on loodud sellesama tootmisviisi poolt, mis toodab seda muusikat, ka mass on produkt.

Adorno vaadetele vastanduvad Walter Benjamini omad, kelle arvates peab kunst olema viidud sotsiaalsesse suhetesse, on hea, et kunstiobjekt on saanud massitootmise objektiks. Kunsti loojad masside tarbeks on tema arvates demokraatlikud kunstnikud, kes ei loo kunsti mitte kriitikutele ja ekspertidele. Kultuuriuurimusliku lähenemise tähtsamaid esindajaid John Fiske vaidlustab kõrgkultuuri üleoleku popkultuurist, sest kõrgkultuur on tegelikult elust ära lõigatud. Kui ignoreerime popkultuuri, ignoreerime inimeste reaalseid vajadusi.

Võib ju öelda, et sellise muusika kuulamine ja mängimine, mis inimesi süvenema paneks, on raadios ja eriti hommikul mõttetu, sest on kiire ja kõik peavad tormama. Sellele võiks jälle vastu vaielda, sest hommik on ju niikuinii rituaal, hommikul saavad alguse päev ja päevased teod. Kui ühiskonda iseloomustada raadiojaamades mängitava muusika põhjal, siis see on väga keskpärane ja juhuslik, vähesüvenev, vähehooliv, näiliseltki vähe toetust pakkuv.

Väärtushoiakud

Milton Rokeachi järgi on **väärtus** veendumus asjade õigest järjestusest, hierarhiast. Väärtus kujuneb inimese vajaduste ja ühiskonna poolt temale esitatud nõudmiste põhjal. Erisugustel väärtustel on eri inimeste jaoks erinev tähtsus. Igal inimesel on oma väärtuste tähtsusjärjestus ehk hierarhia (Rokeach 1973).

Allardti käsitluses on väärtused suhteliselt püsivad, keskkonnast õpitud valikukalduvused, valmisolekud teatud viisil reageerida. Neid reageerimisviise võib nimetada ka hoiakuteks (Allardt 1983).

Vikerraadios on positiivsed **euro**, euroläbirääkimised, eurotasemel elukvaliteet, Eesti tuntus välismaal ja positiivne **imago**, **edu**, tuntus, kuulsus, **läbilöögivõime**, ennustamine ja **tasuta haridus**. Negatiivsed on suured katastroofid, Venemaa ettearvamatu tegutsemine, kahju Eesti majandusele, vasakpoolsed poliitikud, maksude suurenemine, omavalitsusüksuse iseselsvumine ja varastamine. Hea on ühiskonna kujuteldav edukas tulevik ja pürgimine sinna poole, halb kõik see, mis seda ohustab. Head on edukad inimesed ja väline mulje. Esikohal on riiki ja ühiskonda puudutavad väärtused, järgnevad kultuurilised ja meelelahutuslikud väärtused. Isiksuslikud väärtused ei ole aktualiseeritud.

Raadio 2s on positiivsed **auhinnad**, loosimine, **mängimine**, võitmine, nänn, **kiirus**, **kuumus**, väherasvased juustud ja **maksude vähendamine**. Halb on maksude suurenemine, telefonikõnede katkemine ja statistika kaheldavus. Hea on võitmine ja meelelahutus, halvad on kohustused. Aktualiseeritud on lõõgastus, meelelahutus, tarbimine, heaolu. Riigi ja ühiskonna huvid on tagaplaanil, isiksuslikke väärtusi ei puudutata.

Raadio 4s on head **sotsiaalne toetus**, kombed ja **traditsioonid**, **keskkonnakaitse**, tööstusavarilde likvideerimine ja transpordiühendus Venemaaga. Halb on Tšetšeenia mittetoetamine, lennuõnnetused, diktatuurid ja epideemiad. Hea ja halva käsitus on analüüsitud raadiojaamadest kõige avaram, põhiväärtusteni küündiv. Hea on tervis, normaalsed elutingimused, puhas loodus ja traditsioonid, halb – sõjad, katastroofid ja haigused. Aktualiseeritud on ühiskondlikud, riiklikud, kultuurilised ja isiksuslikud väärtused.

Raadio Kukus on head **tasuline haridus**, **NATO**, **euro**, isiklik **edu**, meditsiini areng, Eesti edu, liidripositsioon Balti riikide hulgas, automüügi suurenemine, **eraalgatus**, pingete maandamine, **meelelahutus**, seminarid, teabepäevad, **internet**, **virtuaalreaalsus**, **kiirus**, **suur valikuvõimalus**. Halvad on katastro-

roofid, relvastatud kallaletungid, omavalitsusüksuse iseseisvumine, vasakpoolsed poliitikud, passi ja elamisloa taotlejad, valgete tapmine mustanahaliste poolt, ametnike saamatus, nõukogude sümbolid ja laste seksuaalne ahistamine. Hea on nii riigi kui üksikisiku edukus. Riik on edukas siis, kui ta kuulub teatud organisatsioonidesse, üksikisiku edukuse näitaja on näiteks võime maksta hariduse eest, kiirus ja vallutamine, pidamata silmas looduskeskkonda. Aktualiseeritud on ühiskondlikud, kultuurilised väärtused, ka omakasu, heaolu, lõogastus ja tarbimine.

Raadio Tartus on head majanduse areng ja **hüpoteetiline majanduskasv**, uued seadused, **tasuline haridus**, Edelaraudtee toetamine, aktiivne osavõtt, **heakorrakampaaniad**, väitlused, teemapäevad, **mängud**, nänn, avaliku elu tegelaste skandaalsed teod, Johansonid. Halvad on kuritegevus, plahvatused, getostumine, kortermaja, omavalitsusüksuste iseseisvumine, lennuõnnetus, IRA, valgete tapmine neegrite poolt ja võitlus maa pärast. Hea on **väikekodanlikkus** – minu elu on korras, mis siis veel viga, hea on oma maja ja eraalgatus, oma majas kindlasti pommid ei lõhke, seda juhtub ainult kortermajades. Aktualiseeritud on meelelahutus, tarbimine, piskasjad ja majanduslik kasu.

Raadio V6s on head ärkamine V6ga, **mõistusega inimesed**, roki klassika, edukas muusika, kujutluspildid, **soe ilm**, **kevadõhk**, **puhkepäevad**, **varguste vastu võitlemine**, **kireim internetiühendus**. Halvad on varastatud asjade ostmine, tööal käimine ja omavalitsusüksuse iseseisvumine. Head on lihtsad ja inimlikud asjad, ei endal ega maailmal ei peaks olema muresid.

Kõige suurem osakaal on kõigi raadiojaamade hommikuprogrammides meelelahutusel. Huvide kokkupõrkumisest meedias on kirjutanud USA meediateoreetik Wilbur Schramm: üksikisikule olulistelt isiksuslikelt ja sotsiaalselt probleemidelt püütakse tähelepanu hajutada meelelahutuse abil (Schramm 1971).

Seoses muusika žanrilise ja ajastulise päritoluga võib öelda, et väärtustatakse popkultuuri, mängitav on eelkõige kahe viimase aastakümne popmuusika. Maailm ja kultuuriruum on väga väike. Ajaliselt kõige kaugemale minevikku (16. sajandisse) ulatub Raadio 4, teised raadiojaamad puudutavad heal juhul mõne aastakümne tagust aega. Raadio 2 teeb seda mängus "Võimalikud variandid" (mis toimus täna sellel ja sellel aastal), V6 meenutab rockmuusika ajaloo sündmusi.

Vikerraadio väärtustab institutsionaalselt olevikku ja kuju-
teldavat paremat tulevikku. Tulevikku väärtustab ka Kuku,
Raadio Tartu suunab kuulajad hüpoteetilisse tulevikku.

Ruum on kõige laiem ja mujal maailmas toimuvad sündmu-
sed aktualiseeritud Raadio 4s, kitsaim on ruum Tartu Raadios,
piirdudes peamiselt Tartu linnaga, haaramata isegi Lõuna-Ees-
tit või Tartu maakonda.

Teemad on mitmekesiselised Vikerraadios ja Raadio 4s,
kitsad Tartu Raadios, Raadio 2s, V6s. Kõigis raadiojaamades
peale V6 on kõrgeim sisepoliitika teema (18%), madal aga ma-
janduse teema (6-7%) kajastamine.

Vikerraadios on esikohal riiklikke toiminguid ja riigi funk-
sioneerimist käsitlevad teemad, **Raadio 2s** müratekitavad
mängud ja dramaatilised reklaamid. **Raadio 4** jääb meelde eel-
kõige sotsiaal- ja keskkonnakaitseteemade ning mujal maail-
mas toimunud sündmuste kajastamise poolest. **Raadio Kuku**
ütleb sõna sekka ühiskondlikel ja sisepoliitilistel teemadel,
Raadio Tartu tegeleb heaolu ja tarbimisega, **V6** hoolitseb mee-
lelahutuse eest.

Homniku tähtsus

Eri rahvaste muinasjuttudes valitseb õõsel pime aeg, mil
sünnivad üleloomulikud asjad, keskõhtund tähistab ka tund-
matute jõudude tegutsemise algusaega. Hommik seevastu on
alati seotud kangelaste reaalsete tegude ja lootustega, jutud al-
gavad tihti lausega: *ühel hommikul ta asuski teele; varahommi-
kul läks mees jahile; koidikul hakkas ta üksi märke ronima; päe-
vatõusul jõudis ta mäetippu*. Tagasi jõutakse tavaliselt öhtul;
kui öhtul minnakse, siis igaveseks või vähemalt vealusesse riik-
ki, näiteks: *“Ühel öhtul lahkus tüdruku hing kaugele läände ning
poiss jäi üksi maha.”* (Suve tagasitoomine 1986).

Veel paar sajandit tagasi olid hommikud inimeste jaoks
tunduvalt teistsugused kui praegu, nad olid rohkem loodusega
seotud ja hommik äratas inimesi teistmoodi. Info jõudis nende-
ni peopesade ja jalataldade kaudu, inimesi äratas päike ja lin-
dude laul, mitte aga äratuskell või raadio või raadio-äratuskell
või mingi muu elektrooniline instrument, mis äratab meid
praeguses maailmas, kus kogemus asjade ja nähtuste olemu-
sest on tihtipeale vahendatud ja kaudne.

Miks inimesed hommikuti palju raadiot kuulavad?

1999. aasta kevadel küsitlesin ligi kolmekümmet inimest*,
sooviga teada saada, miks nad raadiot kuulavad. Põhjused ja-

* Küsitlusest võtsid osa inimesed vanuses 18-35 aastat, enamuses üliõpilased.

gunesid kolmeks ja on siinkohal võrreldavad Soome raadio-uurija Pertti Alasuutari poolt väljatooduga*:

1. Vajadus kujundada ja muuta ruumi või keskkonda
2. Psühholoogiline vajadus
3. Informatsiooni saamise vajadus

Esikohal on keskkonna muutmine enda ümber, seejärel psühholoogiline vajadus ning alles siis vajadus saada informatsiooni. Skemaatiliselt võiks seda näidata järgmiselt:

Keskkonna muutmine	Psühholoogiline vajadus	Informatsioon
eraldumine	psühhoteraapia	
taust	seltskond	
rütm	ühine tunne	

Siit järeldub, et raadiojaamade hommikuprogrammidest ot-sivad inimesed eelkõige meeleolu ja rütmil algava päeva tegu-deks ning sidet teiste inimestega.

Kokkuvõtteks

Hommikuprogramme analüüsides võib järeldada, et täide-tud on vajadus muuta keskkonda, vähem on täidetud vajadus informatsiooni järele, sest informatsioon on kitsas ja ühekülgne, nõrgalt on täidetud psühholoogiline vajadus, sest isiksuslikud väärtused on hommikuprogrammides kõrvale jäetud.

Tundub, et raadiohommikud on suunatud keskmises vanu-ses keskoost inimesele. Kuigi enamasti inimesi alustab sel kel-laajal kodus oma päeva – kes läheb tööle, kes kooli, kes jääb koju – ei kuule raadios ainsatki vihjet pere ja kodu kohta. Eran-dina küsib Raadio Kuku saatejuht Tallinna Bussi- ja Trollipargi direktoriga intervjuud tehes ka tema hommikuste toimingute kohta.

Selle asemel uputavad raadiojaamad inimesi tühja-tähjaga. Põhiväärtusteni küünib ainsana Raadio 4. Kas vastavalt raadiojaama valikule on võimalik valida maailma, milles elada?

Allikad ja kirjandus

Autori läbiviidud auditooriumiküsitlus märts-aprill 1999.

Alasuutari, P. Why Radio Goes Unnoticed? – *Nordicom Review*. 1/97, 161-172

---

* Inimesed küll ei märka raadiot, kuid nad kasutavad raadiot selleks, et organiseeri-da oma aega, intensiivistada tegevusi, tekitada erinevaid meeleolusid ja emot-sioone. Lisaks individualiseerivale mõjule on raadiol ka ühendav mõju, inimesed kuulavad raadiot selleks, et mõelda ja tunda ühiseid mõtteid ja tundeid.

- BMF Gallup Media. Tele- ja raadioauditooriumi päevikuuring. Raadioaru-
anne Kevad 2000.
- Kahu, T. Tartu ülikooli popmuusika loengukursuse konspekt 1997-98.
- Kaplinski, J. (tlk) (1985). *Suve tagasitoomine*. Tallinn.
- Lään, V. (tlk) (1995). *Kuidas tehakse raadiot?* Tartu.
- Ojakäär, V. (1983). *Popmuusikast*. Tallinn.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of The Human Values*. The Free Press.
- Schramm, W. (1971). *The Nature of Communication Between Humans*.
Rmt: Schramm, W., Roberts, D. (toim). *The Process and Effects of
Masscommunication*. Urbana: University of Illinois Press. 3-53.
- Sommer, L. Lauluvägilased iidset kultuuri päästmas. – *Postimees*
16.09.2000.

Anu Mägi

Ajalooline Keskööprogramm – kas vaba raadio 1980ndatel?

Et raadio suutis nõukogude perioodil päeva jooksul rohkem infot anda, kui seleaegsed ajal vaid neljaleheküljelised ajalehed ja öhtutundidel programmi edastav televisioon, jäi raadios ideoloogiliste teemade kõrval rohkem ruumi ka inimkesksele lähenemisele.

Eriti 1970ndatel ja 1980ndate algul jagunesid saated Eesti Raadio programmis selgelt pealtniks, mille hulka kuulusid propaganda- ja infosaated, ning kõrvalliiniks, mille moodustasid ülejäänud saated (Lõhmus 1996). Ideoloogilise surve all muutus aga kõrvalliin olulisemaks, sest just noorte-, kultuuri- ja meelelahutussaadetes oli võimalik ümbritsevast elust vabamalt rääkida, just nels saadetes oli autoritel võimalik oma mõttemaailma avada, minemata vastuollu parteipoliitikaga.

Parima võimaluse selleks andis hilise eetria ja tõttu "Keskööprogramm", sest poliitiliselt väheolulisel ajal oli võimalik kõnelda sellistel teemadel ja sel viisil, mis parteilise tooniga argipäevaprogrammi ei sobinud.

Käesolev artikkel põhineb Tartu ülikooli ajakirjandusosakonnas kaitsstud seminaritööl, milles keskendusin "Keskööprogrammi" autorikavadele – nende autoritele ja teemavalikule perioodil 1979-1984. Selleks ajaks oli "Keskööprogrammi" tehtud juba kümme aastat ja saate struktuur oli pärast otsinguaastaid välja kujunenud. Allpool pean "Keskööprogrammi" all silmas just autorisaateid.

Keskööprogrammi ajalugu

Esimene "Keskööprogramm" läks eetrisse 1969. aasta 20. jaanuaril. Kaks aastat varem oli loodud Vikerraadio, vabartigi teine rahvuskeelne programm, mis tol ajal oli N. Liidus ennekuulmatu asi. Vajadus taolise raadiojaama järgi selgus Eesti Raadio poolt korraldatud sotsioloogilisest uurimusest. Niisugusel uuringuid korraldas Eesti Raadio alates 1965. aastast esimesena terves N. Liidus. Programmi loomise põhjuseks oli raadio kaugenemine kuulajast. Sõjajärgsed aastad olid raadiost teinud ilukeelse, elukauge ja kuulajat mittearvestava pro-

pagandamasina, mistõttu raadio väärtus kuulajate silmis oli langenud.

Aasta enne "Keskööprogrammi" alustamist oli loodud noorsoo- ja lastesaadete peatoimetuse, kelle teha see programm oli. Juba 1960ndate aastate alguses oli noorteraadio tõusnud raadiomajas uute ideede generaatoriks. Et see oli otsingute aeg kogu Eesti Raadiole, siis soosis ringhäälingu juhtkond noorte ideid ja eetriõiguse said mitmed tänaseni püsivad saatevormid.

1969. aastal, mil programmiga alustati, oli taoline saatevorm uudne: publitsistika ühendatud meelelahutuse ja muusikaga (Saar 1977).

Ühe "Keskööprogrammi" mõtte algataja, Andres Vihalemi sõnul oli eesmärgiks pakkuda meelelahutust ja informatsiooni (Saarna 1982). Ajal, mil raadio oli siiski veel üsna parteikeskne ja suhteliselt range, oli see idee uus.

"Keskööprogrammi" ühe autori, Ivar Trikkeli mäletamist järgi ei olnud õiste saadete pärast raadio juhtkonnaga üldiselt probleeme. Raskusi tekkis siis, kui 1960ndatel aastatel püüti sisse tuua sotsiaalset problemaatikat. Näiteks viskas peatoimetaja välja helilõigu väga vaesest ja kitsastes oludes elavast perekonnast (Intervjuu Trikkeliga).

Selles võib järeldada, et kultuurilist suunitlust, nagu ööprogrammidel sel ajal oli, pidas raadio juhtkond ideoloogiliselt suhteliselt ohutuks valdkonnaks. Kuigi esines ka juhtumeid, kus saade käidi enne eetrit kääridega üle, või ei jõudnud see üldse eetrisse (Intervjuu Erilaiuga).

Esimese töönädala järel viisid Eesti Raadio sotsioloogid läbi uurimuse, mille põhjal selgus, et üle poole küsitletutest kuulasid "Keskööprogrammi". Enamus kuulajatest olid kõrgharidusega ja keskealised (Vihalem 1969).

Võrdluseks – praegu kuulab "Keskööprogrammi" alla kahe protsendi eestlastest (BMF 1998-1999). See näitab öösaate muutunud rolli.

1975. aastal loodi laste- ja noortesaadete peatoimetuse alla "Keskööprogrammi" toimetuse. Kuna programmis kõlas rohkesti kaasaegset muusikat, noorenes ka kuulajakond. Otsesaateid enam ei tehtud. Kujunes välja saadete jaotus nädala lõikes, mis jäi kehtima vaadeldava perioodini ja osaliselt kehtib ka praegu.

Sel ajal alustati kindla teemata mosaiikkavu. See tollal uudne saatevorm koosnes neljast-viiest kas siis ühilduvast või hoopis erinevaid valdkondi puudutavast alla kümneneminutilise lõigust. Toimetaja ülesanne oli need lõigud tekstiga tervikuks siduda. Kuna selline saatevorm annab püramatud võimalused

fantaasia rakendamiseks ja selles kuulduvad helilõigud võistid olla sellised, et oma sisult mujale neid mujale paigutada ei osatudki, oli saatesse lõkude tegemine nii raadiolinimeste kui välisautorite hulgas väga populaarne.

Helgi Erilali "Laupäevamosaiik" koosnes samuti erinevatest lõkudest, kuid oli veelgi muusikalembesem. Kord kuus valiti kirjade põhjal viis populaarsemat lugu, mis oli ühtlasi Eesti esimene edetabel.

Kuna soovikirju jõudis raadiosse väga palju, loodi uus noorteprogramm "Soovid, soovid, soovid". Nii on "Laupäevamosaiik" 1980ndate alguse ülipopulaarse soovisaate eelkäija.

1982. aasta töi tegijate hulka Lea Veelma ja Marje Lengi, kes väga produktiivsetena ja huvitavate teemade leidjatena andsid tooni kogu "Keskööprogrammi" sisule.

Olles eetris püsnud juba pea 30 aastat, on "Keskööprogramm" praegu "Päevakaja" järel vanuselt teine saade Eesti Raadios.

Ohuline oli, et "Keskööprogrammis" sai eetrisse lasta välismaist popmuusikat.

Keskööprogrammis katsetati esmakordselt autorikava – taoline uuendus rõhutas ajakirjaniku isikut ja lubas kuulajail teha omi eelistusi kergemini kui ajakirja-tüüpi saadete puhul, kus iga lõigu teeb eri reporter (Intervjuu Ivar Trikkeliga). Autorikava eelkäijaks võib pidada 1957. aastal alanud saadet "Reporteritund".

Tabel 1. Teemade jaotus Keskööprogrammis ja Eesti Raadios

Valdkond	Keskööprogramm	Eesti Radio
poliitika ja ideoloogia	5,4%	22,8%
majandus, tootmine	5,9%	16,0%
teenindus, olme	1,4%	7,2%
avalik kord	0,9%	3,9%
perekond, kodu	3,2%	4,7%
kultuur	63,3%	22,2%
teadus, haridus	8,8%	8,5%
sport	6,6%	10,1%
loodus	4,5%	4,6%

"Keskööprogramm" oli äsjaloodud Vikeraadios koos "Päevakajaga" ainus saade, mille pikkus oli üle poole tunni, lubades teemasse süvitsi minekut ja meelolu loomist.

Kohe alguses võeti "Keskööprogrammis" üles teemasid, millest päeval polnud võimalik juttu teha. Üks esimestest saadetest puudutas seksiprobleeme.

1984. aasta ENSV Teleraadio Komitee Panoraam toob ära Eesti Raadio teemade ajalise mahu protsentides aastatel 1979-1982 (Timak 1985: 110). Eesti Raadio ja "Keskööprogrammi" sama teemade jaotus kõrvuti (vt tabel 1) näitab, milline on olnud Eesti Raadio rõhuasetus ja kui palju ühildub see "Keskööprogrammis" kajastust leidnud teemadega.

Tabel illustreerib ilmekalt "Keskööprogrammi" rõhuasetuse erinevust, võrreldes Eesti Raadio tervikprogrammiga. Kui kogu programmis pöörati kultuuri ja ideoloogia teemale võrdset tähelepanu, siis "Keskööprogrammis" on kultuuri osatähtsus võrreldes teiste teemadega väga suur. Põhjuseks on asjaolu, et selle teema alla mahuvad regulaarsed "Keskööprogrammi" sarjad ja enamus jututeemadest: kujutav kunst, kirjandus, teater, film, reisid, muuseumid ja raamatukogud, samuti saated ajaloos ja raadlõga seõnduvatel teemadel.

Keskõõprogrammide autorid ja nende poolt kajastatud teemad

"Keskõõprogrammi" autorite ja nende poolt kajastatud teemade ring on suhteliselt avar. Saadete autoriteks aastatel 1979-1984 on olnud 116 inimest*. Need inimesed on teinud 616 autoriprogrammi. 47 autorit ehk 40,5 % tegijaist on pöördunud ühe saatega. Kaks saadet on teinud 25 inimest (21,5 %). Taoline suur tegijate hulk annab tunnistust sellest, et "Keskõõprogramm" on olnud põhimõtteliselt avatud – see tähendab, et just neisse saadetes oli vabakutselistel võimalik kaastõid teha ja end ajakirjanikuna proovile panna. Eriti hea võimaluse andsid selleks mosaliksaadete lühikesed lõigud. Tunniajalise huvitava saate koostamine nõuab vaeva ka elukutseliselt ajakirjanikult.

"Keskõõprogrammi" autorid on enamjaolt raadiomaja inimesed. Väljaspoolt maja on keskõõsaateid sel perioodil teinud 42 inimest, see moodustab pea kolmandiku saate tegijatest, lisaks veel mõned inimesed, kelle põhitõõkoht sel ajal oli Eesti Televisioonis.

"Keskõõprogrammi" 116st autorist on vaid 37 teinud neli saadet või rohkem. Neist vaid mõne üksiku puhul võib rääkida pööndumisest mingile konkreetsele teemale või teemadele.

Üksiksaadetest tasub märkida järgmisi tegijaid ja nende poolt valitud teemasid:

Reet Kudu tegi saateid tantsu ja teatri teemal, näiteks portreesaateid eesti balerinidega ja Moskva Suure Teatri näit-

* Andmed pärinevad saatetekstidest, mida säilitatakse ER arhiivis.

lejatega, samuti teatrimuusikast, kuid ka kehakultuurist ja tervisest.

Ants Vainu teemaderingi kuuluvad teatrisaated. Mitmel aastal on ta teinud keskkõõsaateid teatriballidest, lisaks näitlejate ringsõitudest, Noorsooteatri juubelisaate jms.

Urmas Oti vestluskaaslasteks on olnud kogu Nõukogude Liidus hästi tuntud ja teatud isikud, peamiselt filminäitlejad nagu Innokenti Smoktunovski, Mihhail Bojarski ja mõned teised. Tema portreeterivaid keskkõõprogramme võib seega vaadelda eeltööna alates 1987. aastast Kesktelevisioonis suure populaarsuse võitnud "Teletutvusele". Muuseas, viimastimainitud saate esimene salvestus oli Juri Nikuliniga, kellega ta 1983. aastal tegi ka "Keskõõprogrammi".

Vello Lääne kaht kõige viljakamat keskkõõprogrammide tegemise aastat on kandnud kindlad teemad. 1982. aastal tegi ta saateid Nõukogude Liidu linnadest, pöörates erilist tähelepanu nende saatusele Suures Isamasõjas. Sellest annavad tunnistust ka saatepealkirjad, nagu näiteks "Kangelaslinn Odessa" ja "225 päeva mehisust" (nii kaua pidas dessant vastu Väikesel Maal). 1984. aasta saated on ta pühendanud mitmesuguste kogude omanikele.

Keskõõprogrammide teemad 1979-1984

Keskõõprogrammide teemade ring on küllaltki avar ja vaheldusrikas. Vaid 16 üldteemat 58st korduvad igal aastal. Neist raadio, kunst, film ja osaliselt ka ajalugu on seotud kindlate sarjadega, mis põhjendab nende teemade suurt esinemissagedust.

Raadioteema kõrge esinemissagedus – 50 saadet – on suurelt jaolt põhjendatud Ivar Trikkeli raadioarhiivi kasutava sarjaga "Heliarhiivaar", kuid pea igal aastal tehti ka ajakirjandus- ja raadiopäevale pühendatud saateid.

Palju tähelepanu on pööratud noortele, eriti just üliõpilastele. Igale aastal, väljaarvatud 1984. aastal, on eetris olnud saated EÜE ja EÕM kohta. Samuti on viiel aastal tehtud kokku seitse saadet üliõpilaselust.

Võrdse tähelepanu all on olnud muuseumide/raamatukogude ja muude kogude teema, vastavalt 21 ja 20 saadet, vestlus toimub tavaliselt ühe, kuid antud alal väga asjatundliku inimesega. Sama palju saateid (21) on ka tervise teemal.

Kokkuvõttes võib öelda, et keskkõõprogrammide temaatika on väga lai: kultuur, haridus, teadus, ajalugu, turism, tööstus, bioloogia jpm.

Saatesarjad

Aastatel 1979-1984 oli "Keskööprogrammis" kolm autori-sarja:

1) Martti Soosaare Eesti kunstnikke portreeteriv "Õhtu kunstniku ateljees", mis oli esimene kujutavale kunstile pühendatud sari raadios, eesmärgiks kujutava kunsti propageerimine ja kunstnike isiksuste tutvustamine.

2) Ivar Trikkeli raadioarhiivi tutvustav "Heliarhiivaar". Peateemaks autori sõnastuses oli "kultuuriinimese töö ja koht omas ajas" (Intervjuu Ivar Trikkeliga).

3) Alates viiendast saatest Liina Kirdi toimetatav, peamiselt Eesti filmielu tutvustav "Filmilabürint". Ajakirja-tüüpi saade, mille erinevaid lõike sidus filmiteema.

Kultuuriteemalised saated

Kultuuriteemalised on selle ajaperioodi saadetest 63,3 %. Kultuuri alla käivad nii kunsti-, rahvuskultuuri-, kui ajalootemalised saated. Enim on tähelepanu osaks saanud kujutav kunst (66 saadet), teater (57), film (46). Filmi- ja kunstiteemaliste saadete arv on suur, tänu vastavatele sarjadele, kuigi neil teemadel on teinud juttu ka teised autorid. Teatriteemalised saated on olnud suures osas portreesaated näitlejatega, kuid on olnud ka saateid teatriballidelt ja ringreisidelt.

Kultuuri tähtsus sel ajaperioodil oli tänase päevaga võrreldes tunduvalt suurem. Kultuur pakkus ühte vähestest võimalustest seista vastu venestamise survele.

Reisisaated

Omaette tähelepanuväärne ja aega iseloomustav on suur hulk reisimuljeid vahendavaid saateid. Ajal, mil riigipiirid olid lihtinimesele suletud, oli raadio üks võimalustest muu maailma elust-olust teada saada.

Kapitalistlikest riikidest oli juttu 37 korral, Nõukogude Liidu huvitavatest paikadest 32 korral. Teisi sotsialismimaid tutvustati kuuel korral. Eesti huvitavatest kohtadest ja paikadest tehti kesköösaadetes juttu 24 õl.

Loodud pilt sõltub isiksusest. Välisreisidest rääkisid peamiselt loovinimesed, mõnikord mitu inimest ühes saates, või siis teadlane või mõne muu eriala inimene, kes oli tööülesaanete täitmisel viibinud välisriigis mitmeid kuid. Loovinimeste ja teadlaste suur osakaal taolistes saates oli tingitud peamiselt sellest, et neil oli kergem üle piiri pääseda, samuti oli neil erine-

valt tavaturistist ka rääkida enam kui vaid tänavapildist ja vaatamisväärsustest.

1983. aastal olid eetris ka teistsuguse rõhuasetusega saatet, näiteks Peeter Sookruusi tehtud "Ühiskonnateadlasena Lääne-Saksamaal" ja "Ühiskonnateadlasena Inglismaal". Need on klassikalised ideoloogilises võtmes saatet, mille üldsõnum on, et neis kapitalistlikes riikides on inimeste elu tunduvalt raskem kui Nõukogude Liidus (mainitud oli kõrgeid makse ja korteriüüri, nii et kolmandik sissetulekust läheb nende peale), ja et nendeski riikides on kommunismi pooldavaid inimesi, kes tunnustavad Nõukogude Liitu ja selle riigisüsteemi.

Ka Anne Grünbergi saade Ameerika Ühendriikidest on keskendunud sotsiaalsetele probleemidele. Sellegi saate külaliseks on ühiskonnateadlane. Siiski on ideoloogiliste ja poliitiliste saadete üldarv suhteliselt väike.

Kokkuvõte

Eesti Raadio "Keskööprogrammi" autorisaated on avatud struktuuriga programmid, mis annavad autorile võimaluse eetritundi väga isikupäraselt täita, peegeldades sellega oma huvisid, mõtlemist ja kogemusi rohkem, kui see oli võimalik kindla teema ja struktuuriga päevastes saadetes. Seetõttu nõuab keskööprogrammide tegemine head taustmaterjalide tundmist, sest muidu päevast väsinud kuulajat tund aega raadio juures ei hoia.

Paradoksina on aga praegu keskööeelsel tunnil raadiokuulajaid väga vähe, nii et tuntuks sel ajal eetris oma mõttevilju välja käies ei saavuta, pigem on võimalik just sel tunnil teha saatet sisemise sunni tõttu.

Kuna "Keskööprogramm" on enim loomingulist vabadust pakkuv saade, seda nii sisu kui vormi poolest, on põhjendatud ka suur tegijate-katsetajate ring uuritud perioodil.

Saate mõju Eesti Raadio arengule on märkimisväärne. Just "Keskööprogramm" läks esimese stuudiosaatenähtuse eetrisse, esmakordselt tehti just "Keskööprogrammi" all sarisaade kujutavast kunstist, lisaks uued saatevormid ja uued lähenemismustrid.

Ka mitmetele ajakirjanikele on "Keskööprogramm" olnud hüppelauaks. Näiteks on Helgi Erilaid just seal saavutanud oma tuntuse, samuti olid Urmas Oti hilisemad üleliiduliselt tuntud vestlussaated Nõukogude Liidu kuulsustega alguse saanud just keskööprogrammist.

"Laupäevamosaiik" koostati Eesti esimene muusika-edetabel ja tutvustati laiemalt Lääne muusikat. Sellest saatest

kasvas välja ka 1980ndate esimese poole ülipopulaarne noorte-saade "Soovid, soovid, soovid".

Keskõsaadete teemade analüüsist järeldub programmi kultuurisuundumus, mida saab põhjendada eetriaja, laia teemaderingi ja tol ajal ühiskonnas ning ajakirjanduses valitse-nud tavadega, kus just kultuur oli rahvusidentiteedi säilitami-se võimaluseks. Mitmetasandilist kultuuriteemat soosis ka rahulik aeg. Samuti olid sel ajal kultuuritegelased – näitlejad, kunstnikud ja teised loovisikud – meedias kõrgemal positsioo-nil kui praegu, mil neil tuleb tuntud isiku staatust jagada mo-dellide, edukate ettevõtjate ja nende elukaaslaste ning teiste kaasaegsete meedialemmikutega.

"Keskõõprogramm" andis suurepärase võimaluse läbi nõu-kogude ajakirjandusele sobivate teemade rääkida hoopis üld-inimlikel teemadel, nii näiteks ei ole Andrus Saare saade BAMi ehitusest sugugi mitte saade kommunistlike noorte ennastsal-gavast kodumaa teenimisest ega looduse alistamisest inimese poolt, vaid üksindusest ja meeskonnasuhetest. Kuid program-mi tekstide üksikasjalik analüüs on juba teise uurimistöö tee-ma.

Keskõsaadete peamine funktsioon on algusest peale olnud õisele kuulajale seltsi pakkumine. Neis pole kunagi lahatud põ-letavaid päevaprobleeme, pigem on vahendatud inimestele ko-gemusi, nii elu-, reisi-, teaduse- kui kultuurialaseid. Samas on teised keskõsaadete funktsioonid ühiskonna ja meediamaa-sliku muutuste tõttu nõukogude ajaga võrreldes muutunud. Kui tol ajal pakkusid õised saated võimalust rääkida kõige täht-samast, siis praegu on õsasaated ühetähenduslikumad, ilma ideelise funktsioonita kaaslastel hülisele kuulajale.

Kirjandus ja allikad

- BMF Gallup Media raadiouuring 02.12.1998 – 02.03.1999.
Intervjuu raadioajakirjanik Helgi Erilaiuga 28.08.1998.
Intervjuu raadioajakirjanik Ivar Trikkeliga 11.09.1998.
Lõhmus, M. (1996). *Toimetamine kui maailmapildi kujundamine*. Magistri-töö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse osakond, Tartu.
Saar, A. (1977). *Raadioprogrammide funktsionaalne tüpoloogia*. Kandidaa-ditöö. TRÜ žurnalistika osakond, Tartu.
Saarna, A. (1982). *Lühiülevaade Eesti Raadio noortesaadete ajaloost*. Dip-lomitöö. TRÜ žurnalistika osakond, Tartu.
Timak, R. (1985). TV- ja raadiosaadete sisu-uurimise tulemusi. Rmt: *ENSV Teleraadiokomitee panoraam 1984*. Tallinn: Eesti Raamat.
Vihalem, A. (1969). Keskõisest saatesarjast. – *Rahva Hääli*, 12.03.1969.

Katrin Jaakson

Meediakriitika ja selle olukord Eesti päevalehtedes

Käesolev artikkel põhineb Concordia Ülikooli meediateaduskonnas 2000. aasta juunis kaitstud kursusetööl "Meediakriitika Eestis".

Meedia on äri ja mõneti on meediaärimeestel õigus, öeldes: *"Andke inimestele, mida nad soovivad. Kui inimesed on nõus maksma koomiksile eest, andke neile koomikseid. Kui publik nõuab kergestiseeditavat meelelahutust, ärge pakkuge neile "Macbethi".*" Siinkohal olekski meediakriitikutel paslik sõna võtta – kriitiku ülesanne on inimesi harida ja neld kriitilisteks ning analüüsivõimelisteks meediatarbivateks kasvatada.

Sõna 'kriitika' on tihti peale seotud negatiivse kaastähendusega. Kriitika tähendab arvustust, analüüsi ja interpretatsiooni. Scodari ja Thorpe kirjutavad, et olenevalt kontekstist, eesmärgist ja/või olukorrast, võib meediakriitika definitsioon muutuda. *"Lihtsalt öelduna hõlmab meediakriitika intellektuaalset, subjektiivset analüüsi ja/või hinnangut meediakunsti, meediapolitiika, tehnoloogia kohta ja/või gruppi "omakasupüüdmataid" inimesi, kes ei saa kriitika tagajärjel tulu. Kuigi teostele antud hinnang on subjektiivne, peab see olema loogiliselt põhjendatud ja korralikult argumenteeritud."* (Scodari & Thorpe 1992)

Kriitikud oleme meie kõik. Avaldatud kriitika peaks aitama kriitikameelt arendada. Teisisõnu on meediakriitika eesmärgiks aidata inimesel näha enamat.

Eesti päevalehtede meediakriitika

Ajalehtede telekriitilisi ruuduke si lugedes jääb tihti peale mulje, nagu oleks suvaline lugeja arvamus poolkogemata trüki läinud – tegemist on ümberjutustuste, keelevääratuste ja tühjusega.

Mõte kasutada meediaarvustustes erinevate kriitikute arvamusil tundub huvitav, aga torkab silma paljude kriitikute ebaühtlane tase. Paljude kirjutajate seast võiks rangema valiku teha.

Põhirõhk on pandud telesaadete arvustamisele, ent meedia on ju ka raadio, press ja internet.

Sageli juhtub, et kriitik pühendub asjast rääkimise asemel sõnamängule. Näiteks: *"Kui kõik on koos nii ruumiliselt kui ajaliselt, siis peab skaalal olema korraga tähistatud nii maksimum-kui ka miinimumpunkt. Kuna normaaltingimustel on need reguleeritavad, aga toimides üheaegselt nii maksimum- kui miinimumpunktides, on kiirendus null."* (Sukmit 1998) Või: *"Nätsutava uusvenelastest publiku eesreas uneleb ümarpäine linnapea Lužkov."* (Vaher 1998)

Meediakriitikal on oma reeglid, stiil, stampväljendid ja parasiitsõnad. Uhked põimlaused, mõttekeerud, kõrvalepõiked ja rabavad võrdlused on meediakriitika kohustuslikud koostisosad. Jaagup Madu toob välja, et meedia oleks nagu kõige lihtsam asi, millest kirjutada (Madu 1996).

Arvustuste hulk on plahvatuslikult kasvanud, sest on tekkinud ja vohama hakanud ajakirjanduslik kirjarvustuse (muljendi) žanr. Puuduvad pidevus ja seoseid loovad protsesside käsitlused. Kriitika on küllustunud üksikteoste üksikarvustusteks.

Sageli on meediakriitika väheanalüütiline: saateid jutustatakse ümber, arvustus sarnaneb pigem tutvustusega ja on eba-kompetentne. Pole süvenetud teemasse ega olda kursis faktidega. Arvustused annavad vähe nõu tegijatele.

Sageli ei arvesta kriitik analüüsitava saate sihtgrupiga – kui talle ei meeldi, siis ei meeldi kellelegi. Nagu peaksid kõik saated rääkima kõigile kõigest. Eeldatakse, et meediatarbija on keegi "lihtne inimene".

"On kurb mõelda, et ajakirjandusväljaanded (või mõned peatoimetajad või üksikud toimetajad või mõned ajakirjanikud) on loonud enesele ülimalt lihtsustatud arusaama lugejast, kelle puhul on tegu umbes kuue klassi haridusega, lühikest mälu ja vähest mõtlemisvõimet omava seltskonnaga, kellele pole mõtet pakkuda keerukamat mõtet või teksti, sügavaid vaidlusi," tõdeb Margot Visnap (Visnap 1999a). Ta lisab, et see on hariduse küsimus ja vaadates praegusi õppekavasid ning õpikuid, võib nentida, et hariduses on toimunud edasimineku.

Mis siis praegu analüütilist lähenemist asendab? Margot Visnap väidab, et selleks on impressionistlik arvamus (Visnap 1997).

"Kui meediakriitikana määratleda neid tekste, mida me leiame näiteks meie päevalehtedest, siis on nende funktsioon lõbus-tuslik. Taolise meediakriitika asi on pikendada kõneainet," on

veendunud Pedagoogikaülikooli reklaami- ja meediaosakonna juhataja Linnar Priimägi. Lõbustusajakirjandus tahab pikendada oma kohalolu ning mõõdab oma toimet sellega, kui kaua millestki räägitakse. Tema mõju ja õnnestumise määrab see, kas järgmisel päeval inimesed sellest räägivad või ei. *"Ega see niinimetatud meediakriitika muud taha. Selle ülesanne on pikendada ajaviitesaate mõju,"* on Priimägi kindel (Ibrus 1999).

Postimehe meediarvustuste autor Raimu Hanson ütleb: *"Nõnda saavad lugejad oma arvamust võrrelda kriitikutena esinevate isikute omaga kiiresti, ilma, et saade oleks meelest läinud."* Kui meediakriitika asi on saate toimet pikendada, siis sobib selline formaat küll (Ibrus 1999).

Omaette meediakriitiline ja -eetiline probleem on ajakirjandusväljaannete omanike esinemine oma väljaannetes. Kuidas saab siin rääkida kriitiku erapooletusest?

50 Eesti Päevalehe telearvustuse analüüs

Vaatlesin üksikasjalikumalt Eesti Päevalehes avaldatud 50 telekriitilist artiklit. Kokku kirjutati viiest telekanalist. Põhiosa kritiseeritud saadetest olid ETVst (36), vähem TV 3st (9), veel vähem Kanal 2st (3). Ühte saadet oli arvustatud nii TV 1 kui YTV 1 programmist. Välismaist telekanalit oli viiekümne päeva jooksul vaadeldud vaid korra. Põhjuseks vast see, et saate külalis-esinejaks oli meie ajakirjanik Harri Tiido.

Pooled artiklitest väljendasid negatiivset suhtumist analüüsitava saatesse, 34 % positiivset ja 16 % neutraalset seisukohta.

Artiklid koosnesid 10-15 lausest. Keskmiselt viis lauset kulutas kriitik sissejuhatusele. 5-7 lauset kulus saate ümberjutustusele, mis oli alati neutraalses toonis. Lõpuks tõi kriitik paari lausega välja saate plussid ja miinused.

Ükski meediakriitiline artikkel ei sisaldanud süvaanalüüsi.

Peamised kritiseeritud aspektid olid kaameratöö, teemavalik, saatejuhi käitumine ja külalised. Ei midagi, mida ka teleri ees unelev vaataja tähele ei paneks.

Kriitiliselt meediakriitikast

Mida arvavad meediakriitikast saadete tegijad? Hädine kolm on keskmine hinne, mille annavad meediakriitikale Eesti Ekspressi poolt küsitletud tuntud teletegijad (Eesti Ekspress 22.06.1999). Tüüpsüüdistused: kriitikud ei tunne meediaspetsiifikat, ei põhjenda ega analüüsi, on subjektiivsed ning kirjuta-

vad peatoimetaja hirmus oma kirjatükke kirstustades ja ülejala. Indrek Treufeldt väidab, et tõsine probleem seisneb selles, et kriitika ületab teatud kompetentsuse piiri. Kriitikutel puudub tihtipeale ettekujutus sellest, millised on televisiooni või raadio formaadid, vahendid, proportsioonid, milline on televisiooni või raadio keel (Eesti Ekspress 22.06.1999).

Kiur Aarma sõnul peaks kriitik teletegijale olema kui partner. Kriitik võiks kirjeldada tendentse-suundi, mille järgi teletegija võiks oma loomingut korrigeerida (Eesti Ekspress 22.06.1999).

Kokkuvõte

Eesti meedia probleemiks on see, et meediategijad ja -kriitikud peavad üksteist mitte partneriteks, vaid vaenlasteks. Pisut sümboolsena tunduvad meediakriitilised veerud täidavad ülevaatükku ja meelelahutuslikku funktsiooni. Samas leidub Eestis inimesi, kes ootavad kriitikutelt lisaks ümberjutustusele siiski ka põhjalikku analüüsi. Uurimuslikkust ja põhjalikkust ootavad kriitikutelt ka meediainimesed. Nende jaoks on oluline adekvaatne tagasiside oma tööle. "Kiire ärategemise" asendumine professionaalse meediakriitikaga aitab Marju Lauristini sõnul kaasa kvaliteetajakirjanduse sünnile (Visnap 1997).

Kirjandus ja allikad

- Epner, L. Eesti teatrikriitika 1998. – *Sirp*, 26.03.1999.
Harro, H. Ringmäng Eesti meedias. – *Postimees*, 09.11.1999.
Ibrus, I. Meediakriitika – osav promo. – *Eesti Ekspress (Areen)*, 22.06.1999.
Jugaste, A. Miks on Eesti meedia nii kergesti haavatav? – *Postimees*, 03.10.1999.
Juske, A. Meedium number üks. – *Eesti Päevaleht*, 18.11.1998.
Kook, U. Meediaarvustus – pilt ei tule sisuga kaasa. – *Eesti Päevaleht*, 27.05.1999.
Laasik, A. Meediakriitika teeb haiget. – *Eesti Päevaleht*, 25.11.1999.
Lauk, E. Üksik silm ja hapud viinamarjad. – *Postimees (Arter)*, 26.02.2000.
Lõhmus, A. Lapsajakirjanikust sirgub magister. – *Postimees (Arter)*, 12.02.2000.
Madu, J. Meediakriitiku portree. – *Eesti Päevaleht*, 06.11.1996.
Mälgand, E. Meediakriitika vajalikkusest. – *Sõnumileht*, 05.09.1997.
Pullerits, P. Homoteema vahefinixis. – *Postimees*, 03.09.1999.
Põldmäe, Paavo (2000). Pildikasti paine. – *Teater. Muusika. Kino*, nr 1.
Scodari, J. M. & Thorpe, C. (1992). *Media Criticism: Journeys in Interpretation*. New York:???
Seero, T. Kriitiliselt meediakriitika kriitikast. – *Sõnumileht*, 04.01.1998.

- Sukmit, K. Saatest "Teateid tegelikkusest". – *Sõnumileht*, 03.10.1998.
- Tatrik, E. Koomiks ja kriitika. – *Postimees*, 16.12.1998.
- Vaher, V. Siiruviruline seep. – *Sirp*, 04.09.1998.
- Veidemann, R. Vajatakse meediakriitikat. – *Sõnumileht*, 28.07.1997.
- Veskimäe, L. Staaristumise aasta ehk liputamine (endaga) toob juba hästi sisse. – *Eesti Ekspress*, 16.01.1997.
- Visnap, M. (1999a) Ajakirjandus kellele? – *Postimees (Kultuur)*, 30.10.
- Visnap, M. (1999b) Intervjuu Marju Lauristiniga. – *Eesti Ekspress (Areen)*, 04.11.
- Visnap, M. Paluks ajakirjandust mõtlevale lugejale, soovib Marju Lauristin. – *Postimees*, 29.08.1997.

V

Toomas Luhats

Teleprogrammide tippaja võrdlus

Käesolev artikkel põhineb 2000. aasta juunis Concordia Ülikooli meediateaduskonnas kaitstud kursusetööl, mille eesmärk oli võrrelda Eesti telekanalite programme televaatamise tippajal (*prime time*) – öhtuti seitsmest kümneni. Vaatlen erinevate saateliikide valikut ja paigutust ning üldist programmi kujundamise (*programming*) trendi 2000. aasta aprillis. Tähelepanu on pööratud ka niinimetatud seebi-fenomenile. Et seebiseriaale peetakse heaks auditooriumimagnetiks, on nad kujunenud mõnede telekanalite tippaja esmaseks komponendiks.

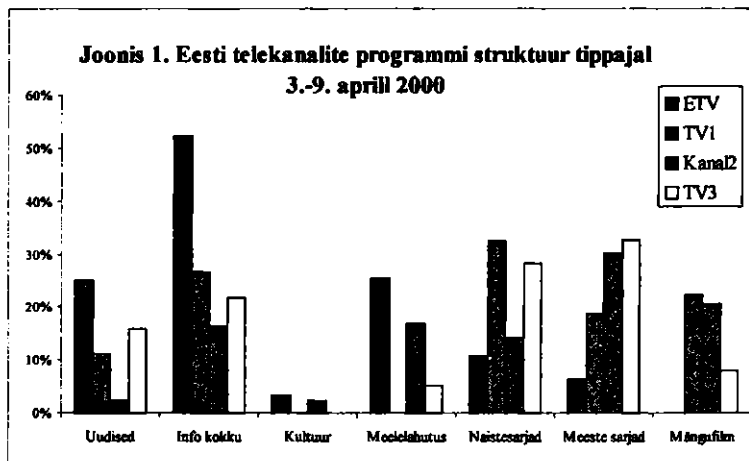
Edukas programmikujundamine peab eeldatavasti tagama telekanali võimalikult suure vaadatavuse ja koos sellega ka eduka reklaamiaja müügi (kommertstelekanali puhul).

Eesti Televisioon – informatiivne meelelahutuskanal

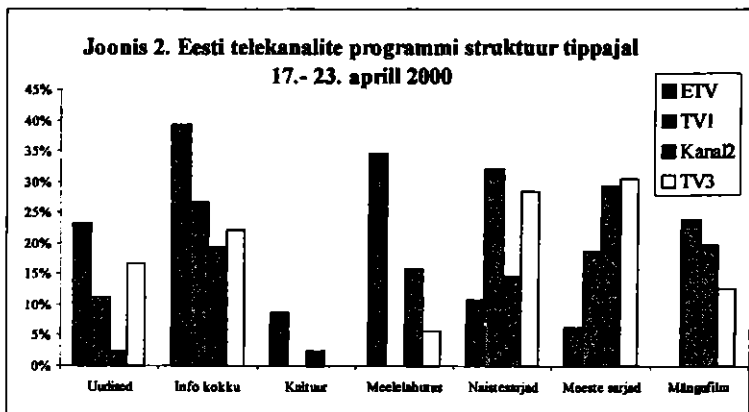
ETV on avalik-õiguslik televisioon, mille peamiseks eesmärgiks on rahuldada kõikide televaatajate, see tähendab, väga erinevate inimeste huve. Sellepärast ei saa ETV endale lubada vaest saateliikide valikut.

ETV tippaja programmi keskseks osaks on informatsioon (vt joonised 1 ja 2), mis täidab pea poole kogu tippajast, samas kui eratelekanalites on infot 16% ja 27% vahel. Infosaadetest omakorda poole moodustavad uudised, mis on kujunenud ETV kaubamärgiks. Tänu populaarsele uudisteprogrammile on suhteliselt kerge kõrgeid reitinguid saavutada. Uudised "veavad" auditooriumi enesega kaasa ja tekitavad vaatajahuvi ka saadete vastu enne ja pärast uudiseid. Mugavusest ja harjumusest ei hakka paljud vaatajad selles olukorras kanalit vahetama.

Uudiste kõrval kasutab ETV teise olulise reitingutõstjana kell seitse öhtul algavat seebiseriaali "Kõik mu lapsed", millele järgneb vileminutiline laste laulukonkurss, vileminutilised

uudised ja infosaade. Keskpärane seep on vahetult enne "Laulukarusselli", millest võib järeldada, et programmiplaneerijate taotluseks on seebivaatamise lõpetanud emad ja vanaemad saata kõõki võileiva järele, pakkudes samas lastele võimalust vaadata oma saadet. Ilmselt on mängitud selle peale, et kanalit ei vahetataks. Mõnevõrra küsitav on lastesaate vajadus enim vaadataval ajal, kuid ilmselt on tahetud teiste kanalite tugevate saadete vastu panna midagi tagasihoidlikumat.

Meelelahutus (konkursid, lotod, spordivõistlused, mängud, levimuusika, *talkshow*'d, sketšisaated ja magasinid) moodustab ligi veerandi tippaja programmist. Eriti hõlgavad meelela-

hutusega nädalalalõpud, mil ETV on auditooriumi konkureerivatele kanalitele kohati üsna püüdmatuks teinud.

Naistele ja meestele mõeldud sarjad on esindatud peaaegu võrdselt (naistesarjade all pean silmas noortesarju, seebiseriaale, peresarju ja draamasarju ning meestesarjade all põnevus-, komöödia- ja animasarju), naistele on mõeldud siiski veidi rohkem (vt jooniseid). Filmid tippaja programmist puuduvad.

Seega võib ETVd nimetada informatiivseks meelelahutuskanaliks, mille trumbiks on uudised öhtul kell üheksa. Uudised on kujundanud vaatajates püsiva vaatajaharjumuse.

TV 1 – seep-mängufilm-uudis-televisioon

TV1 võiks tippaja programmi kujundamise printsiibi põhjal kanda seep-mängufilm-uudis televisiooni nime, sest seebiseriaalide 32%line osakaal on Eesti kanalite hulgas rekord.

Programm on tippajal üles ehitatud vaadatavale seriaalile "Kodus ja võõrsil", millele kell kaheksa järgnevad uudised. Pärast uudiseid on reeglina kavas film või sari.

TV1 võib rahul olla, et kanal on võitnud naiste tähelepanu. Võib eeldada, et populaarne "Kodus ja võõrsil" tõmbab vaatajad endaga kaasa ka järgmist seebiseriaali vaatama. Põnev on mõelda, mis saab TV 1st, kui "Kodus ja võõrsil" ära lõpeb. Kogus ju see sari oma populaarsuse ETVs ja edu TV1s tuli selle loomuliku jätkuna. Kas jätkub seebikate võidukäik ka selle seriaali kadumisel või langeb TV 1 vaadatavus dramaatiliselt?

Filmide valikul on panus tehtud suurt vaadatavust lubavatele linastele – nii on toodud kavva ka head vene filmid, mida teistes kanalites kahjuks ei näidata, kuid mis on vaatajatele mõnekümne aasta jooksul vägagi südamelähedaseks saanud. Läänest hangitud filmide puhul on valitud võimalikult tuntud filme.

Täielikult puudub nali, komöödia, eestikeelne huumor (vt jooniseid). Seega võiks TV 1 mõelda sisukama meelelahutuse osa suurendamisele, mis tooks kanali juurde inimesi ka teistest sihtgruppidest, säilitades seejuures olemasolevat naisvaatajaskonda.

Kanal 2 – meeste kanal

Kanal 2 sümboliks võiks olla kõikide meeste iidol-sõber Al Bundy. Olgugi et tippajal "Tuvikesi" ei näidata, on tippaeg enim mõeldud meestele – meeste seriaalid täidavad ligi kolmandiku sellest ajast (vt jooniseid). Mängufilmid võtavad enda alla 20

protsenti tippajast, eriti märkimisväärtne on paari aasta vanuste väärtfilmide suur maht.

Mõnevõrra üllatuslik on uudiste väike osakaal, mida on püütud korvata teiste infosaadetega. Kanal 2 infoblokk on konkurentidest oluliselt nõrgem. Uudised kujundavad aga telekanali usaldatavust. Kui uudistesasaateks on ainult üks politseisaade, mis inimesi pigem hirmutab kui informeerib, tuleb kanalil ilmselt uudisteprogrammi korrigeerida.

Kanal 21 puudub tippaja siduv lüli. See tähendab, et ei ole tekitatud vaatajaharjumusi. Kõik teavad näiteks, et AK on eetris kell üheksa õhtul. Kanal 21 puudub täielikult saade, millest televaatajad saaksid lähtuda. Arvan, et äärmiselt oluline on luua tippaja kindlal kellaajal selline teejuhtsaade, mille järgi vaatajad saaksid luua oma peas mälupõhise süsteemi, mis tähendab, et teisi eetris olevaid saateid oleks võimalik mäletada millegagi seoses. Kõigi kanalite puhul, välja arvatud Kanal 2, on selliseks teejuhiks uudised, TV1 puhul lisaks uudistele ka seriaal "Kodus ja võõrsil". Ilmne on, et Kanal 2 edu võib seisneda taolise teejuhi leidmises, mis aitaks inimestel programmis orienteeruda.

TV 3 – tasakaalustatud ja sujuv

TV 3 on tippaja kõige mõistlikumalt organiseerinud. See algab kell seitse uudistega, saated vahetuvad iga pooltunni järel, mistõttu vaatajal on kerge kanaliga arvestada.

Ainukesena ei ole saateliikidest esindatud kultuurisaated, kuid see on jäetud ilmselt teadlikult teiste kanalite pärusmaaks. Üldiselt võib TV 3 nimetada tasakaalustatud tippajaga kanaliks. Infosaadetele pole erilist panust tehtud, kuid ometi on seriaalide vahele hoolikalt paigutatud info- ja meelalahutus-saateid, mis sulavad programmi ega kattu samas konkureerivate kanalitel samaaegselt jooksvate sarnaste saateliikidega.

Märkimist väärivad kindlasti ka TV 3 uudised. Innovaatorlikud uudised püüavad kõlta nii nooremale kui vanemale vaatajaskonda, kasutatud on MTV 3 formaati. See näib end õigustavat, sest uudiste reiting on jätkuvalt tõusnud. "Seltsmessed uudised" on hea pealkiri, mis juhib inimeste tähelepanu üheaegselt saate sisule ja kellaajale. Programmi kujundamise seisukohalt on uudised samuti hästi paigas. Kell kaheksa on TV1 põhieuudistesasaade, kell üheksa AK – nii on TV 3 uudised õhtul esimene põhjalikum uudistesasaade.

Nõrk lüli on filmid, mis on sageli vanad ja ebahuvitavad.

TV 3 ei kasuta tippajal seebiseriaale, kuid seriaal "Vaprad ja ilusad" on toodud vahetult uudiste ette – sellega tõstab seebiseriaal ka uudiste reitingut.

Kokkuvõtteks

Saadet, sarjad ja filmid võivad olla ülihead, nende vaadatus oleneb sageli aga programmi oskuslikust kujundamisest.

Teleprogramm on seotud inimeste harjumustega. Harjumuste loomine ja saadete sissetöötamine on pikaajaline ning keerukas protsess. Muutused, mis vaatajatele vastuvõetamatuteks osutuvad, kahandavad vaatajaskonda drastiliselt.

Eelneva analüüsi põhjal pean parimaks tippaja planeerijaks telekanalit TV 3, seda näitab ka kanali reiting. ETV ja TV 1 programm on samuti hästi liigendatud ja läbi mõeldud, kahjuks ei saa sama öelda Kanal 2 kohta.

Marge Püvi

Vikerraadio 1998. aasta üleriigiliste päevalehtede valgusel

Eesti Raadio põhiprogrammi Vikerraadioga seoses toimus 1998. aastal kaks suuremat muutust, mis tekitasid päevalehtedes elavat arutelu. Kevadel reformis Vikerraadio saatekava ja see tõi kaasa mitme pika traditsiooniga saate ("Tere hommikust, põllumehed!", "Päevatee") kadumise programmist. Teiseks suleti kesklaine- ja lühilainesaatjad, mis tähendas, et alates 1. juulist sai Vikerraadiot kuulata vaid ULL lainealal.

Bakalaureusetöös "Vikerraadio kui avalik-õigusliku raadiokanali kujutamine Eesti üleriigilistes päevalehtedes 1998. aastal" analüüsisin reageeringuid neile muutustele. Leheartiklite analüüs võimaldas luua pildi Vikerraadiole esitatavatest ootustest. Ootuste võrdlemine avalik-õigusliku ringhäälingu enimkasutatava kontseptsiooniga annab võimaluse fikseerida Vikerraadio kui avalik-õigusliku raadiokanali probleeme analüüsitud perioodil.

Analüüs põhineb 1998. aasta üleriigilistes päevalehtedes ilmunud artiklidel, mille juures lähtusin diskursuseanalüüsi printsiipidest. Aasta jooksul ilmus Eesti Päevalehes, Postimehes ja Sõnumilehes kokku 35 artiklit, milles oli juttu Vikerraadiost. Suure osa neist moodustasid lugejakirjad, neid oli 15. Samuti võib eraldi ära märkida Eesti Raadio programmdirektori Mart Ummelase seisukohavõttud – neid ilmus kuus.

Vikerraadiole kui avalik-õiguslikule raadiokanaliile esitatud ootused

Analüüsides Vikerraadio-teemalisi artikleid üleriigilistes päevalehtedes, jõudsin järeldusele, et Eesti Raadiole ei omistata kommertskanalitega võrreldes mingeid erinevaid funktsioone. Põhilisteks märksõnadeks Eesti Raadio kirjeldamisel on **teenus** ja **konkurents**. Eesti Raadio kui organisatsiooni määratlemisel valitseb umbmäärasus. Võrdselt nimetatakse raadiot nii riigile kuuluvaks kui avalik-õiguslikuks. Selget arutelu Eesti Raadio avalik-õigusliku rolli üle 1998. aasta päevalehtedes ei toimu.

Diskursuseanalüüsi põhjal võib siiski konstrueerida Eesti Raadio põhiprogrammile Vikerraadiole omistatud ootused avaliku teenuse funktsioonide osutajana.

Vikerraadio programmile esitatakse ennekõike **kvaliteedinõue**. Kvaliteedi mõõdupuuks on eelkõige traditsioonilisus, mis peegeldab turvalist ühiskonda. Kvaliteedi tagab programmi mitmekesisus, arvestamine erinevate inimeste ja seisukohadega.

Programmil on oluline osa elanikkonna erinevate gruppide omavahelises suhtluses – **integreeriv roll**. Näiteks leiavad programmi kaudu kontakti erinevate piirkondade elanikud. Linnainimesed saavad aimu maaelanike elust-olust ja vastupidi. Näitena võib siinkohal nimetada saadet “Tere hommikust, põllumehed!”, mis oli aastaid populaarne nii linna- kui ka maa-inimeste hulgas. Sama protsessi võib jälgida ka kodueestlaste ja väliseestlaste kontaktides – välismaal viibijad saavad otsesest allikatest teavet kodumaal toimuvast. Vikerraadio lühi- ja kesklainesaatjate sulgemine tekitas väga teravat kriitikat just väliseestlaste hulgas.

Programm tervikuna aitab säilitada ja kujundada rahvuslikku identiteeti. Seetõttu on programmile esitatud ka nõue olla kõigile **kättesaadav**.

Samas esitatakse programmile nõue olla **kohanemis- ja konkurentsivõimeline**. Siinkohal eristuvad selgelt kuulajate ja Vikerraadio esindajate erinevad arusaamad neist mõistetest. Kui kuulajad esitavad kohanemisvõime nõude programmile, siis raadio esindajad esitavad sama nõude kuulajatele.

Suhtumine Vikerraadios toimunud muutustesse

Suhtumist muutustesse saab vaadelda kolmel tasandil. Esiteks Vikerraadio tasandil, kus saab jälgida kuulajate suhtumist programmimuudatustesse. Teiseks peegeldub ajalehtedes Eesti Raadio juhtkonna positsioon ja suhtumine Vikerraadioga seotud muudatustesse. Väga üldiselt võib teha järeldusi ka riigi tasandilt ehk siis selle kohta, kuidas peegeldavad muutused Vikerraadios kui avalik-õiguslikus programmis riigi ja kodanike suhteid.

Vikerraadio tasand on tihedalt seotud Eesti Raadio tasandiga, nagu ka Eesti Raadio tasand riigi tasandiga. Kokkupuutepunkt Vikerraadio ja riigi vahel on nõrgem. Seega võib Eesti Raadiot vaadelda kui vahendajat raadiokuulajate (kodanike) ja poliitikut (riigi) vahel.

Muutustele järgnenud reageeringuid vaadeldes tulevad esile tegelaspaarid:

a) raadiokuulajad – Vikerraadio juhtkond: siinjuures on täheldatav kuulajate passiivne positsioon ja raadio juhtkonna (muutuste otsustajate) agressiivne käitumine kuulajate suhtes. Ilmneb huvide konflikt. Kuulajad nõuavad sobilikku programmi ja juhtkond nõuab arusaajat kuulajat.

b) Eesti Raadio programmidirektor – “pahatahtja”: pahatahtja” on programmidirektori loodud tegelane, kellega ta ajaleheveergudel väitleb. “Pahatahtjaks” võib olla ka raadiokuulaja, kelle lugejakirjale programmidirektor vastab. Programmidirektor on keskendunud kõigi Eesti Raadio kohta käivate väidete ümberlõkkamisele, püüdes meeletult vaastada kanalit niinimetatud luuserite hääletoru mainest.

c) Eesti Raadio – poliitikud: Eesti Raadio võtab siin passiivse ja alistuva rolli, poliitikud on aktiivsed otsustajad, Eesti Raadio otsuste tingimusteta täideviija.

d) kodanikud – Vikerraadio – riik: raadio on loobunud senisest kodanike/kuulajate poolsest positsioonist ja kaldunud riigi poole. Samas ei ole riigi ja raadio suhted võrdsed ega selged. Vikerraadio identiteet on muutuste läbi muutunud oluliselt ähmasemaks – enam ei teata, kellele ja miks teda üldse vaja on.

e) Eesti – Eesti Raadio – Euroopa: Eesti Raadio on riigi esindaja teistes Euroopa riikides.

Vikerraadio kui avalik-õigusliku raadiokanali põhiprobleemid 1998. aastal

Artiklite põhjal võib kirjeldada järgmisi probleeme:

1) Vikerraadio programmikoostajad ei arvesta, et neil on olemas juba oma pikaajaline kuulajaskond. Püütakse kujundada uut kuulajaskonda, nõudes kuulajailt muutustega kohanemist.

2) Toimetusekeskselt lähenemiselt programmi koostamisel on üle mindud programmikesksele lähenemisele, mis tähendab, et võimalikult kokkuhoidlikult püütakse teha programmi, mis sobiks võimalikult suurele kuulajaskonnale.

3) Vikerraadio soovib kommertskanalitega kuulatavuse pärast konkureerida. Oma avaliku teenuse funktsiooni programmi koostamises ja leviküsimustes Vikerraadio ei taju. Esile kerib see vaid formaalse argumendina finantseerimisvaidlustes.

4) Avaliku teenuse funktsiooniga argumenteerib ka Vikerraadio kuulaja, kes nõuab programmist kaotatud saateid tagasi. Samas ei ole kuulajal samuti sisulist arusaama avalik-õigusliku kanali funktsioonidest.

5) Vikerraadio identiteet avalik-õigusliku kanalina jääb ähmaseks. Eesti Raadio programmidirektori Mart Ummelase seisukohtades peegeldub hüsteeria – valimatult reageerib ta kõigele, samas ei ole tema seisukohad ei järjekindlad ega vastuoludest vabad.

6) Et Eestis puudub avalik-õigusliku ringhäälingu pikk ja järjepidev traditsioon, siis ei ole ebakindlal Eesti Raadio juhtkonnal millelegi toetuda. Tekkinud olukorras eitab juhtkond paaniliselt kõike, mis meenutab nõukogude aega, ja samastab selge avalik-õigusliku ringhäälingu kontseptsiooni puudumisel avalik-õiguslikku kanalit kommertskanalitega.

Kokkuvõte

1998. aastal esitab Vikerraadio selgelt seisukoha, et kuulajad on raadio jaoks, mitte raadio kuulajate jaoks. Paslik on lõpetada Ivar Trikkeli mõttega samast aastast: *“Näib, et Vikerraadio pelgab olla mõtlev raadio. Ometi on see nüüdses raadio- ja telekommunikatsiooni eetrisituatsioonis rahvusringhäälingu pärusmaa, mis tuleneb raadio ammuteada eripärast – olla mõttekaaslaseks.”* (Trikkel, 1998).

Kirjandus ja allikad

- Ammas, A. (1998). Vikerraadio uuendab sisu. – *Eesti Päevaleht*, 30.03.
BNS/ETA (1998). Raadio Elmar lükkas Vikerraadio esikohalt. – *Eesti Päevaleht*, 14.11.
Elmar esimene (1998). – *Sõnumileht*, 14.11.
ETA/EPL (1998). Eestlased kuulavad kõige rohkem Vikerraadiot. – *Eesti Päevaleht*, 25.09.
Hiis, G. (1998). Vikerraadio lõpp. – *Postimees*, 02.07.
Kahre, E. (1998). Sünged aprillinaljad. – *Postimees*, 31.03.
Kull, P. (1998). Maarahvas ootab oma saadet. – *Postimees*, 11.06.
Kährik, L. (1998). Rahvuslik julgeolek kesklainel. – *Sõnumileht*, 07.04.
Laine, E. (1998). Meeldib Kersna särav teravmeelsus. – *Sõnumileht*, 10.08.
Lenk, H. (1998). Raadiojaam lahkus eetrist. – *Sõnumileht*, 02.07.
Liin, U. (1998). Mis on lahti Vikerraadioga? – *Sõnumileht*, 05.08.
Mihkelson, I. (1998). Kommertskanalid kihutavad riigiraadiost ette. Raadio mittekuulajale. – *Postimees*, 27.11.
Moorits, A. (1998). Rõõmus saadab kerjama. – *Sõnumileht*, 08.04.
Moorits, A. (1998). Veel Vikerraadiost. – *Sõnumileht*, 28.04.
Palo, A. (1998). Eesti Raadiot tehakse liiga. – *Sõnumileht*, 21.04.
Palo, A. (1998). Vikerraadio kaitseks. – *Sõnumileht*, 11.08.
Päärt, V. (1998). Vikerraadiol uus peatoimetaja. – *Postimees*, 06.01.
Rammo, O. (1998). Euroopasse ilma oma raadiota. – *Sõnumileht*, 24.03.
Reinaste, G. (1998). Nõrdimapanev otsus. – *Postimees*, 10.07.

- Rüttman, T. (1998). Laitse raadiojaam lõpetas eksisteerimise. – *Postimees*, 02.07.
- Seaver, U. (1998). Eesti Raadio vähendab saatjaid. – *Sõnumileht*, 28.02.
- Soonvald, U. (1998). Nostalgia triumf raadios. – *Sõnumileht*, 14.11.
- Tiikma, T. (1998). Kodanik peab kuulma raadiost riigi häält. – *Sõnumileht*, 27.03.
- Triikkel, I. (1998). Vikerraadio uued tuuled viisid mõtted minevikku. – *Sõnumileht*, 11.04.
- Tulp, D. (1998). Südamele ära! – *Postimees*, 08.04.
- Tuvi, V. (1998). Tartus ei kuule Vikerraadiot. – *Postimees*, 29.09.
- Treier, M. (1998). Reklaam hiilib tagasi. Meediajuhid loodavad riigiisadelt mõistlikumat majandamist. – *Sõnumileht*, 12.10.
- Treier, M. (1998). Raadio ahistajate kütüsis. – *Sõnumileht*, 28.11.
- Ummelas, M. (1998). Uus aeg, uus kava. – *Postimees*, 01.04.
- Ummelas, M. (1998). Rohkem rõõmu südamesse. – *Postimees*, 21.01.
- Ummelas, M. (1998). Vikerraadio uus algus. – *Postimees*, 03.07.
- Ummelas, M. (1998). Vikerraadio on konkurentsivõimeline. – *Sõnumileht*, 07.08.
- Ummelas, M. (1998). Kriitik eksib. – *Postimees*, 12.10.
- Ummelas, M. (1998). Vastulause: Lõpetage vihane kerberoslik lõrisemine! – *Postimees*, 18.12.
- Visnap, M. (1998). Head uut aastat. – *Postimees*, 11.12.
- Õunapuu, T. (1998). Ebameeldiv eetrihää. – *Postimees*, 20.01.

Merike Ojasson

Toimetaja rolli muutumine: Raadio Pulss B3 lugu

Käesolev artikkel on kokkuvõte Tartu ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonnas kaitsnud bakalaureusetööst “Kohaliku raadioajakirjaniku rollist Eestis ja Soomes”. Uurimistöö eesmärgiks oli analüüsida aastatel 1995-1998 tegutsenud Raadio Pulss B3 näitel raadioajakirjaniku rolli kommertsjaamas. Pean selle raadiojaama arengulugu ja jaamas toimunud ajakirjanike rollimuutusi 1990ndate keskpaiga Eesti kommertsjaamade arengule tüüpiliseks.

Lähtudes peatoimetajate ja direktorite vahetusest, saab raadioloo jagada kolme etappi: detsember 1995 – jaanuar 1997, veebruar 1997 – aprill 1997, aprill 1997 – jaanuar 1998. Kahe tegevusaasta vältel oli jaamal kolm tegevjuhti, kelle tegevus ja eelmisest juhust erinev nägemus raadioprogrammist muutis igas etapis toimetaja rolli. Esimesel perioodil oli peatoimetaja Vello Rand. Teisel perioodil täitis peatoimetaja Rand formaalset rolli ja sisuliselt juhtis raadiojaama uus peadirektor Margus Hunt. Kolmandal etapil oli peadirektor Vahur Kersna.

Uurimismaterjalidena kasutasin raadiojaamaga seotud dokumente, reklaammaterjale, programmituvustusi, saatekavasid, retsensioone, artikleid, Tartu ülikooli ajakirjandusosakonnas tehtud uurimusi, Eesti Ajakirjanike Liidu ajakirjanike küsitlusi, BMFi kuulajauuringuid ja intervjuusid endiste raadiotöötajatega ning isiklikke märkmeid, mida tegin raadiojaamas töötades. Asusin Raadio B3 sõnasaadete vastutava toimetajana tööle novembris 1995, alates 1997. aastast kuni raadiojaama töö lõpetamiseni jaanuaris 1998 tegin autorisaateid ja hommikuprogramme.

Eraraadiojaamade teke

Esimeste eraraadiojaamade loomine Eestis langeb 1990ndate aastate algusaega, mida iseloomustavad riigi aluste rajamine ja radikaalsed majandusreformid. Esimese kohaliku kommertsjaamana sündis 1991. aasta septembris Raadio Tartu. 1990ndate keskpaigas tegutses ligi 30 erajaama ja nende arv on viimase viie aasta jooksul jäänud enam-vähem samaks.

Erajaamade teke tähendab ühiskonna ja meedia uut suhet. Toimetaja asub nende muutuvate suhete keskpunktis. Tema esmane ülesanne on suhestada ja mõtestada, humanistlikul viisil mõjutada ja kujundada ühiskondlikke protsesse ning inimese toimimist nendes. Samas muutub toimetaja vastutavaks ka raadiojaama majandusliku käekäigu eest. Kommertsjaamas töötava ajakirjaniku jaoks on olemas sisemine vastuolu avaliku raadioteksti ja jaama kui eraomanduse vahel.

Toimetaja töö raadiojaamas

Omaniku, peatoimetaja ja kogu toimetuse ülesanne on tagada toimetajale võimalus oma kohustusi hästi täita. Selleks, et toimetaja saaks hästi tööd teha, tuleb teda säästa konfliktidest ja tunnustada tema professionaalset loominguilisust.

Matti Nukari ja Erja Ruohomaa nimetavad raadiojaamas otsestelt mõõdetamatuid väärtusi immateriaalseteks investeeringuteks: *"Investeeringutena võib käsitleda ka muuhulgas immateriaalseid asju, näiteks loovust. Ja selle eelduseks võib võtta teised nähtused, mis ilmnevad näiteks inimeste koolituses või toimetamise (toimimise) vabadusastmes, töökeskkonnas jne."* Nende sõnul peab arenev raadiojaam võtma immateriaalsed investeeringud samasuguse kontrolli alla, nagu seda tehakse materiaalseste investeeringutega (Nukari & Ruohomaa 1995: 19-20).

Eesti Ajakirjanike Liit uuris 1988. aasta küsitluses "Ajakirjanik. Ajakirjandus. Aeg" ajakirjanike rahulolu oma töökeskkonna, toimetusesiseste suhete ja ajakirjanike eneste rollitunnetusega. Küsitlusele vastas tookord ühtekokku 368 tegevajakirjanikku-toimetajat, kellest 90 töötasid Eesti Raadios ja määratlesid end raadioajakirjanikena. Kõigi vastajate ja raadiotoimetajate vastuseid omavahel võrreldes ilmneb, et raadioajakirjanikud hindavad teiste vastanutega võrreldes kõrgemalt loominguilisust ja sellest saadavat rahulolu. Raadiotoimetajate arvates ei saagi ajakirjanikutööd ilma loominguilise rahulduseta teha.

Eesti raadiojaamade toimetajaskonda uurides selgub, et nende seas on vähe professionaale. Toimetajate leidmine on lokaalraadiotel olnud võrdlemisi sarnane – tulid esimesed huvilised, tegutsesid vabast tahtest ja jäid. Raadio Ruudu direktori Üllar Kruustiku sõnul pole näiteks nende jaamas olnud ega ole ka nüüd ühtegi kõrgharidusega töötajat, ajakirjanduslikust kõrgharidusest rääkimata (Kurm 1998: 10).

Kui võrdlevalt vaadelda eraraadiote teket Soomes, kus parlamendi raadio- ja televisioonikomitee andis esimesed tegutsemisõigused 33 kohalikule erajaamale 1985. aastal, siis torkab silma sealsete raadiotoimetajate kõrge haridustase ja suured töökogemused. Aastatel 1985-1987 jagunesid raadiotoimetajad hariduse järgi nii: 9% ajakirjandusliku kõrgharidusega, 26% kõrgharidusega, 20% õpivad ajakirjandust ja 20% omandavad kõrgharidust mõnel muul alal. Varasem raadiotöö kogemus oli 56% ja pressis töötamise kogemus 20% töötajatest.

Toimetajate kõrge haridustase on kõrge sotsiaalse vastutustunde garantii, mis on ajakirjaniku kui avalikkuse mõjutaja puhul üsna oluline.

Raadio Pulss B3. Detsember 1995 – jaanuar 1997

Raadio B3 alustas tegevust 29. detsembril 1995. Raadiojaama omanikfirma oli kogu selle tegevusaja jooksul IS Music Studios/IS Muusikastuudiod AS. Peatoimetaja oli Vello Rand. Lisaks temale töötasid põhikohaga ärijuht, tehnikadirektor, muusikajuht, muusikatoimetaja, kaks uudistetoimetajat ja kolm operaatorit. Mittekoossesulistena olid palgal veel kaks uudistetoimetajat ja kuus saatejuhti. Kõigil põhikohaga töötajatel oli olemas varasem raadiotöökogemus.

Omaniku eesmärk oli tuua raadioturule valitud muusika ja valitud sõnaga raadiojaam 25-45 aastastele kuulajatele. Esimese raadiojaamana Eestis oli planeeritud anda kogu programm eetrisse arvutist, kuhu varem olid programmeeritud nii sõnasaated kui muusikalugude täpne järjestus. Ainna raadiojaamana pidi Raadio B3 hakkama edastama RDS signaali.

Raadioajakirjanike sõnul tõmbas neid jaama tööle selle väljareklaamitud kõrge tehniline tase, kus saateid saab arvutis "lõigata" ja eetritruumis ei istu mikrofoni ees keegi pidevalt lobisev saatejuht.

Esimene saatekava koostati põhimõttel 75% muusikat ja 25% sõnasaateid. Peatoimetaja Vello Ranna sõnul oli programmi kokkupanemise põhimõtteks idee, et inimene saaks ennast vabalt tunda (seos jaama ingliskeelse reklaamlausega "Be free!") ja raadio oleks talle hea kaaslane.

Kolm nädalat enne raadiojaama eetrisseminekut kerkis kilreloomulise probleemina üles uudiste ostmise või otsimise küsimus, sest omanik ei olnud varem arvestanud ringhäälinguseaduses sätestatud uudiste edastamise nõudega. Ta ei teadnud seda nõuet. Pärast uudiste ostmise läbirääkimiste luhtumist nii Eesti Raadio kui AS Trioga pidi raadiojaam looma

omaniku poolt selleks lubatud 40 tuhande krooniga uudistetoimetuse ja sõlmima lepingud uudisteagentuuridega.

Raadiojaam alustas tegevust sisuliselt ehitusplatsil, sest raadioruumid ei olnud välja ehitatud. Ehituslikud takistused kestsid ligi aasta. Omanik oli ajakirjanikele lubanud, et jaam alustab eetri- ja inimekõlblikes tingimustes. Tekkis esimene vastuolu toimetuse ja omaniku vahel.

Algselt planeeritud üleriiulise jaama asemel alustas tööd ainult Tallinnas ja selle lähiümbruses kuuldav jaam.

Esimestel eetrikuudel tekkisid tõsised sõnavahetused ajakirjanike ja reklaamitoimetuse vahel. Kuni 1996. aasta kevadeni oli eetris ainult jaama omaniku klubi Dekoltee reklaam. Ajakirjanikud süüdistasid reklaamitoimetust selles, et nad ei tegele üldse müügitööga. Ärijuht ja reklaamitoimetaja süüdistasid toimetust müügilõlmatu programmi tootmises ja omaniku kapitali raiskamises. Sügisel 1996 keeldus omanik raadiojaama lisainvesteeringuid tegemast.

Pärast seda, kui toimetuse oli valjuhäälselt avaldanud rahulolematust reklaami korraldamatuse suhtes, hakkas ärijuht toimetusest eemale hoidma. Reklaamitoimetuse ja omaniku moodustasid toimetusest eraldunud grupid.

Raadioajakirjanikele avaldasid sel perioodil enim mõju järgmised sündmused. Esiteks toimetuse ja omaniku erinevad arusaamad raadiojaamast. Omanik tahtis, et raadio oleks lahe muusikajaam, mis vastaks tema isiklikule maitsele. Toimetuse püüdis tõestada, et kõik inimesed ei ole samasuguste huvide ja maitsega kuulajad kui omanik.

See, et omaniku jaoks tuli üllatusena uudiste nõue ringhäälinguseaduses, oli ajakirjanikele esimene märk sellest, et omanik ei olnud jaama sisulise loomisega kursis. Omaniku vastu seis uudistele kasvas kiiresti üle vastuseisuks kogu sõnalisele osale. Peatoimetaja esitas kirjalikke põhjendusi, miks, kes ja kellele üht või teist sõnasaadet teeb. Kui 1996. aasta sügisel tekkis toimetuse ja omaniku vahel teine suurem vastasseis seoses reklaamija müügi madala taseme ja esimeste auditooriumiuuringutega, siis selgus, et omanik ei kuulanud oma raadiojaama ega teadnud ka üldsõnaliselt öelda, millised saated üldse eetris on.

Teiseks oluliseks momendiks oli toimetuse ja omaniku vastastikune teineteise vältimine. Mida suuremaks kasvas vastastikune usaldamatus, seda harvemini osales omanik või tema esindaja toimetuse koosolekutel. Filtrirolli täitis peatoimetaja.

Kolmandaks, omanik käsitles raadiojaama kiire äriprojekti-na, mis töötab ennast kiiresti üles ja mida on odav pidada. Lisa-investeeringute vajadus, töötajate arvu suurenemine ja info-agentuuridele makstava tasu kasv suurendas omaniku ja toimetuse vahelist lõhet. Toimetus tahtis arendada raadiojaama, mis kvaliteetprogrammiga hakkab aegamööda ka kulutusi tasa teenima.

Neljandaks, ääretult halb alustamispäev – 29. detsember jõulude ja aastavahetuse vahel. Seejuures varjati ringhäälinguloaga nõutud kuupäeva – 15. novembrit – ka peatoimetaja eest.

Viiendaks, konflikt reklaamitoimetusega.

Kuuendaks, halb logo ja reklaamlause. Milline on kribu-k-rabulise ratastel sõitva sea seos raadiojaamaga? Reklaamlause “B3 – *Be free!*” (“Ole vaba!”) toimis ainult kirjapildis.

Peatoimetaja Vello Ranna arvates olid raadiojaama esimesed ebaedu põhjused järgmised: 1) raadiojaama loomise ja toimimise ideed olid liialt õhulosside tasemel,

2) puudus algselt planeeritud leviulatus,

3) oskamatu turusituatsiooni ärakasutamine (“*Kui Raadio B3 oleks alustanud Soome Raadio Nova formaadis, oleks jaamal läinud hüppeliselt väga hästi.*”),

4) ebaõnnestunud finantsjuhtimine.

Veebruar – aprill 1997

Veebruaris 1997 määras omanik raadiojaama uueks peadirektoriks kunagise Raadio 2 peadirektori Margus Hundi. Vello Rand jäi küll peatoimetajaks, aga juhtimise asemel tegeles ta paberitöö ja honoraridega. Koos Vello Ranna taandumise/taandamisega lahkus muusikajuht Antti Kammiste. Uueks muusikajuhiks sai raadiojaama muusikatoimetaja Vytautas Martinonis.

Koos uue peadirektori tulekuga alustas jaam reklaamikampaniat – Tallinnas korraldati 100 tuhat krooni maksnud otsepostituskampania, iga päev võitis mõni raadiosse helistaja 1000kroonise rahatšeki, eetris loositi välja kalleid auhindu.

Omanikul oli veebruaris 1997 arvatavasti raadiojaama müügi mõte. Uus peadirektor plaanis muuta raadiojaama kasumit teenivaks ettevõtteks, kus on kvaliteetne programm ja hea muusika. Aprillis lahkus peadirektor täiesti ootamatult. Samal ajal oli kultuuriministeerium teinud ettekirjutuse, et Euroopa Ringhäälingute Liidu (European Broadcasting Union, EBU) esindaja ei tohi olla palgalisel vastutaval kohal kommertsstruktuurides. Margus Hunt kuulub EBUsse.

Ajakirjanikud ei olnud raadiojaama ümber toimuvast teadlikud. Raadiojaama võimaliku müümise kohta liikusid kuulujutud. Omavahel toimuvat ei arutatud. Ei toimunud ka ühtegi toimetuse koosolekut, kus omanik või peatoimetaja oleksid asjade käiku selgitanud. Omaniku ja raadioajakirjanike omavaheline suhtlemine jäi üha vähemaks.

Märtsis palgati hommikuprogrammi juhtideks ETV tuntud saatejuhid Reet Oja ja Vahur Kersna. Nende sisseostetud staarroll oli omaniku hilisema seletuse põhjal ainus võimalus kuulatavuse kiireks tõstmiseks. Staaride töötasu oli teiste töötajatega võrreldes kahekordne.

Endised hommikuprogrammi toimetajad tootsid Ojale ja Kersnale ette eetrimaterjali – leppisid kokku hommikuintervjuusid, otsisid lõbusaid uudiseid ja nii edasi. Sisulist tööd jäi üldtoimetajatel üha vähemaks.

Peadirektor Hundi tulek oli ajakirjanike jaoks ootamatu. Kuna Vello Rand jäi edasi peatoimetajaks, muutusid alluvussuhted ja vastutusalad segaseks. Omaniku äkilised investeeringud olid ajakirjanike jaoks märgiks omaniku paanilisest käitumisest. Ebamäärasus tuleviku suhtes ja organisatsiooni struktuuri hägustumine moonutas inimestevahelisi suhteid. Kui varem tahtsid inimesed raadioruumides viibida juba seltskonna pärast, siis alates varakevadest 1997 tuli aeg, mil igaüks pärast oma saate lõppu kiiruga raadiojaamast lahkus.

Reet Oja ja Vahur Kersna tulek hommikujuhtideks lükkas toimetajad tavapärastest rollidest välja. Viiel inimesel vähenes ettehoiatamatult töökoormus ja seega ka sissetulek. Toimetusele selgitusi jagamata tehtud otsus tekitas uute tulijate suhtes vastuseisu. Endistest hommikuprogrammi juhtidest said staarsaatejuhtide teenindajad.

Aprill 1997 – jaanuar 1998

Aprillis määras omanik uueks peadirektoriks senise hommikuprogrammi juhi Vahur Kersna. Tema juhtimisel alustas tööd sisuliselt uus raadiojaam. Muutus nimi: Raadio B3st sai Raadio Puks B3. Muutus logo: ratastel põrsa asemele tuli silma meenutav stilistiline kujund. Muutus raadiojaama sisemine struktuur: ainuvõim kuulus peadirektorile, talle allusid piltlikult öeldes ühes reas nii peatoimetaja, kõik toimetajad kui ka reklaamiosakonna töötajad.

Jaam andis päevas eetrisse 11 tundi originaalsaateid. Saatejuhtide arv tõusis üle kahe korra, eetris oli üle 30 erineva inimese.

Kõrvuti suurte muutustega jõudsid toimetajateni järjest sa-gedamini jutud raadiojaama võimalikust müümisest. Ajakirja-nike olukorda iseloomustas infovaakum ja ebakindlus.

Uue peadirektori Kersna uuenduspõhimõte oli, et raadio-jaam on inimesele sõber. Endise reklaamlause "*Be free!*" asen-das Kersna lausega "Tahan aidata Sul elada. Olla Su sõber."

Omaniku huvi sel perioodil oli jaam võimalikult kõrge hin-naga maha müüa. Raadiojaamas selle esimestest päevadest alates töötanud toimetajad jäid sel ajal juba kohati formaalse-teks rollitäitjateks. Omaniku jaoks olid ajakirjanikud enese teadmata üksnes müügitehingu vahendajad. Programmimuu-tusega lisandunud 20 uut saatejuhti tõusid peadirektor Kersna jaoks niinimetatud tõeliste ajakirjanike rollide kandjaks. Keva-del ja suvel 1997 suurenes lõhe niinimetatud esialgse ja uue toi-metuse vahel.

Järjekordne uue peadirektori tulek muutis algusaegade toi-metuse kõlvvõimalike muutuste suhtes immuunseks. Oli sel-ge, et võimalikest uuendustest raadiojaama töös ei kuule selle omanikult ega peadirektorilt sõnakestki. Raadioajakirjanikest said sündmuste kõrvaltvaatajad. Kardeti saadete kadumist, koondamist, vallandamist. Kersna poolt raadiojaama toodud kümned uued inimesed tekitasid varasemates olijates kõrvale-jäetuse tunde.

Kogu toimetuse varasem püüd selle poole, et meelelahutus-lik ja informeeriv pool oleksid radiokavas tasakaalus, ei män-ginud enam rolli. Humoorikas ja positiivsusele rõhuv prog-ramm ehmatas suurte maltsevääratuste ja eetiliste piiride ületamisega (näiteks saade "Aja pulss"). Tõsisemaid teemasid käsitleti vaid uudistes ja Jüri Lõlmi autorisaadetes.

Positiivselt mõjus Kersna püüe toimetust ühte liita. Enne tema tulekut, detsembrist 1996 kuni maini 1997 ei toimunud ühtegi toimetuse koosolekut. Ajakirjanike jaoks oli oluline, et Kersna kuulas toimetajaid ja ootas uusi ideid. Et keegi ei olnud enam kaua aega tundnud huvi, kas ja kuidas toimetaja ennast üleüldse raadiojaamas tunneb, ei osanud toimetajad olla loo-minguliselt avatud.

Viimaseks eetripäevaks jäi 22. jaanuar 1998. Hommikul kell kümme, pärast hommikuprogrammi lõppu, toimus koos-olek, kus omaniku esindaja ütles, et raadiojaam on müüdud AS Triole. Töötajatele anti kätte lehed, millega paluti seoses omani-ku muutumisega tulla läbirääkimistele. Omaniku esindaja lu-kustas pärast koosoleku lõppu raadioruumid, tunni aja pärast kaotasid kehtivuse töötajate magnet-uksekaardid. Arvuti män-

gis eetrisse muusikat ja olematu Raadio Pulss B3 tunnussignatuure.

Mais alustas samadel sagedustel tegevust eestikeelseid lugusid mängiv raadiojaam Raadio Elmar, mis tõusis kiiresti Eesti üheks kuulatavamaks raadiojaamaks.

Jaama tegevuse äkklõpetamine oli ajakirjanikele šokk ja seda eelkõige usaldamatuse selge tunnetamise tõttu, kui ammu kuuldud kuulujutud raadiojaama müümisest äkki tõeks said. Veebruaris 1998 said põhikohaga töötajad veel palka. Märtsis hakkas omanik läbi oma esindajate kasutama sundvõtteid, et töötajad ise lahkumisavalduse kirjutaksid. Esialgne lubadus, et kõik töölepingud lähevad automaatselt üle Kuku Raadiosse, osutus valeks. 1. märtsil ootas Kuku Raadio peatoimetaja kõiki põhikohaga töötajaid läbirääkimistele. Pettumus endise omaniku ja ebakindlus uue tööandja suhtes tõi kohtumisele vaid kolm inimest. Tööd sai ainult Vello Rand. AS Trio juures sai tööd ka reklaamiosakond.

Kokkuvõte

Kogu oma tegevusaja jooksul ei saavutanud Raadio Pulss B3 mainimisväärselt kuulatavust. Ükski programmiuendus ega juhi vahetus ei toonud kaasa oodatud kuulajate arvu tõusu.

Raadiojaama tegevuse esimesel etapil tekkis järjest teravnev konflikt toimetajate ja raadiojaama omaniku vahel. Raadioajakirjanike soov teha meelelahutusjaama, mis täidab ka informatiivseid funktsioone, pörkus omaniku soovi vastu teha muusikajaama, kus uudistel ja sõnalisel osal on minimaalne osakaal. Selle tagajärjel jäid omanik ja reklaamitoimetus ühte gruppi ja peatoimetaja koos toimetusega teise leeri. Võib väita, et esialgne arvamuste lahknemine oli raadiojaama lõpu algus.

Raadioajakirjaniku rollist rääkides saab käesolevas töös selgeks, et kommertsialiseerumine on toimetaja tegevuses tõstnud olulisele kohale ajakirjaniku ja omaniku vastastikused suhted.

Raadio Pulss B3 tegevuse alguses kandsid raadiotoimetuse liikmed üldajakirjanike rolle, teises etapis lisandusid staarrollid (teised ajakirjanikud jäid tihti staari teenindaja rolli) ja kolmandas etapis olid mõned ajakirjanikud formaalsed rollitäitjad, mõned kandvate rollide täitjad.

Rollimuutus üldajakirjanikust formaalse rolli täitjaks tõi kaasa loominguilise julguse vähenemise, sest raadioajakirjanike jaoks oli pidev peadirektorite vahetus kui usalduse ja vastu-

pidavuse kontroll. Staarirollide tulek oli üldajakirjanike jaoks tahtlik sisemiste struktuuride lammutamine, mis kahtlemata mõjutas kõigi raadiotoimetajate tööd.

Seega leidis kinnitust tõsiasi, et kommertsjaamas võib toimetaja roll kiiresti ja temast mitteolenevatel põhjustel muutuda. Ent sunnitud rollimuutused mõjuvad toimetaja professionaalsele loominguksusele laastavalt.

Kirjandus ja allikad

BMF Gallup Media raadiouuringud 1997-1998.

EAL küsitluse "Ajakirjanik. Ajakirjandus. Aeg" tulemused 1988. Eesti Sotsiaalteaduslik Andmerhiiv (ESTA).

Finnish Mass Media (1999), Statistics Finland.

Nukari, M. & Ruohomaa E. (1995). Radion ohjelmisto toiminta. *Ylen Tutkimuksia*, 6.

Kurm, T. (1998). *Kohalike raadiojaamade kujunemine Lõuna-Eestis*. Kursusetöö, Tartu Ülikooli ajakirjandusosakond.

Ija Labutina

Ringhäälingumälu – mis seisus on meie raadio- ja telearhiivid?*

Eesti ringhäälingu üle 70 aasta pikkune ajalugu on rikas inimeste ja sündmuste poolest. Huvitav ajalugu ei tähenda alati rikast mälu. Nagu ütles vene publitsist ja kirjanduskriitik Dmitri Pissarev: *“Mälu hoitab alal vaid selle, mida te talle säilitamiseks annate.”*

Mis seisus on täna meie ringhäälingumälu? Mis pikast ja rikkast ajaloost on säilitamiseks antud, mis kaotsi lastud? Kes ja kuidas seda täiendavad, taastavad ja säilitavad?

“Mälu” tähendab käesolevas artiklis kõike, mis on seotud ringhäälingu ajalooga – trükised, tele- ja raadioesemed, fondid, arhiivid, muuseumid, näitused jm. Artikkel põhineb 2000. aasta kevadel Concordia Ülikooli meediateaduskonnas kaitsstud kursusetööl.

Et selleteemalised trükised peaaegu puuduvad, siis kujunesid põhilisteks uurimismeetoditeks intervjuud vastavat infot valdavate inimestega ja fondide, arhiivide ning muuseumide külastamine. Põhiline info on saadud ETV säilitusfondist ja muuseumist; Eesti Raadiost – fonoteegist, raamatukogust, Raadiolehe toimetusest; Türi Ringhäälingumuuseumist ja Eesti Ringhäälingute Liidust.

Eesti Televisiooni Ajaloo muuseum

Muuseum loodi ETVs 1993. aastal peadirektori käskkirjaga. Asutamisest alates on selle juhatajana töötanud Voldemar Lindström.

Muuseumi fondi kuuluvad rekvisiidid, kostüümid, nukud, kuulsate telesaadete lavatarbed ja dekoratsioonid, auhinnad, kingitused, medalid, teletehnika, fotod, dokumendid, ETV logo, televisioonile pühendatud raamatud, broxüürid ja almanahhid ning kuulsate teletöötajate päevikud (sealhulgas Valdo Pandi ja Urmas Oti omad). Suur osa muuseumi materjalist on süstematiseeritud, aga kohaste ruumide puudumise tõttu on vaid väike osa sellest püsiekspositsioonina väljas.

Kõige atraktiivsem on rikas lastesaadete eksponaatide kogu – selle jaoks on loodud ka eraldi Nukutuba. Seal saab vaadata

---

* Vene keelest tõlkinud Epp Ehand

üle 50 telenuku lastesaadetest alates 1955. aastast, teiste seas Hunt (1957), Täpikest (1958), Ahvike Zakot (1961), Telepoissi (1962) ja Kass Arturit (1978). Paljud kangelased on oma lavastuste dekoratsioonide vahel. Vaadata saab ka nende saadete katkendeid.

Nukutuba on praegu muuseumi kõige väljaarendatum ja kõige külastatavam osa. Märtsis-aprillis 2000 käis nukke vaatamas 35 lasteekskursiooni.

Teletehnikast, mida Eesti Televisioonis on kasutatud tegevuse esimestest päevadest alates, annab ülevaate eelkõige fotokroonika "Tehnika läbi aegade". Eraldi ruumi on kogutud teletehnika kollektsoon (vanimad eksponaadid pärinevad 1950ndatest aastatest). Enamik eksponaatidest on töökorras.

Muuseumi probleemide – raha- ja ruumipuuduse – peapõhjuseks peab muuseumi juhataja Lindström ametliku muuseumi staatuse puudumist. ETV osana ja iseseisvat eelarvet omamata ei saa muuseum otsida rahalist tuge väljaspoolt ETVd. Et rahaprobleeme tasuliste ekskursioonidega leevendada, on Lindströmi sõnul vaja ette valmistada vajalikul tasemel ekspositsioon, aga selle jaoks on jällegi vaja raha (Intervjuu Lindströmiga).

Iseseisva muuseumi staatuse saamiseks on vaja Eesti Ringhäälingute Liidu otsust.

Ruumiprobleem väljendub selles, et kogu ekspositsioon ei mahu praegustesse ruumidesse ära, ja teiseks on ebaselge, kas need ruumid jäävad muuseumile. Sellistes tingimustes ei ole mõtet ekspositsiooni luuagi. Lindström peab üheks võimalikuks lahenduseks muuseumi kolimist ETV garaažidesse.

See oleks hea võimalus ühendada praegu maja peal laiali olev ekspositsioon. 300 ruutmeetrit pakub tema sõnul ka rohkelt võimalusi luua erinevaid ekspositsioone ja samas muutuks muuseum laiale publikule kättesaadavamaks kasvõi juba seeläbi, et muuseum saaks endale eraldi sissepääsu (Intervjuu Lindströmiga).

2000. aasta kevadeni oli muuseum üsna suletud ja sinna pääses vaid kitsas inimeste ring – põhiliselt õpilased ja teleinimesed. Alates 10. märtsist võivad end eelnevalt registreerides muuseumi külastada aga kõik soovijad.

ETV säilitusfond: videofond, filmifond, fonofond, fotofond, dokumendifond

Videofondi videolindid jagunevad formaadi alusel kahetollisteks lintideks, tollisteks lintideks, BETACAM SP kassetideks ja VHS kassetideks. Kahetolliste lintide kogu on 5 400 tundi –

need on salvestused aastatest 1975-1993. 90 protsenti kahe- tolliste lintide materjalist on ümber võetud praegu kasutatava- tele BETACAM SP kassetidele. Kõik tollised linnid on BETACAM SP kassetidele ümber võetud. Neid on kokku 5 000 tükki.

BETACAM SP kassetide kogu moodustub kahetolliste linti- de ümbersalvestustest, ümbersalvestustest 16mm ja 35mm fil- milintidelt ja pidevalt kollekttsiooni lisanduvatest kassetidest ETV omasaadetega. Kokku on kassette 9 600 säilikut 14 400 ETV saatena (Jürjo 2000).

Kuni 1976. aastani ei olnud salvestamine ja saadete säilita- mine süstemaatiline. Säilitati valitud programmid: kontserdid, parimad teatrilavastused, uudisteprogrammid ja tähtsad ühis- kondlik-poliitilised sündmused. Filmid aastatest 1955-1976 on ETV filmifondis säilinud vaid osaliselt. 1976. aastal hävitas tulekahju Raku filmibaasis suure osa ajaloolistest salvestus- test (filmifond asus sel ajal ETV majast väljas Rakus). Paljud tu- lekahjus säilinud linnidest kaotasid heli. Säilinud vanimatest salvestustest võib mainida 1958. aasta uudisteprogrammi, 1960. aasta laulupidu, 1974. aasta telelavastust "Pühajärv" ja Georg Otsa ning Paul Kerese matuseid 1975. aastal.

Teletehnika arenguga lihtsustus salvestamis- ja säilitamis- protsess ning tõusis salvestuste kvaliteet. Alates 1976. aastast on salvestamine ETVs süsteemne, st kõik ajaloolist ja informa- tiivset väärtust omavad omasaated salvestatakse ja säilitatak- se professionaalsel teabekandjal, algul kahetollisel videolinnil, praegu BETACAM SP videolinnil.

ETV filmifondis säilitatakse praegu 16 mm ja 35 mm lintide- le võetud Eesti Telefilm'i filme (originaalsed negatiivid ja positiiv- vid) – kokku 1034 nimetust; kroonika, mis on võetud 16 mm lin- dile "Aktuaalse kaamera" jaoks – 85 000 lugu mahus 3 000 tundi; ETV saadete lisavõtted, millel on ajalooline, ühiskondlik või kultuuriline väärtus – ligikaudu 800 tundi; Eesti ooperi- ja estraadiartistide kontserdinumbrid, mida kasutati saadetes 1950ndatel ja 1960ndatel aastatel.

Lisaks sellele on filmifondis 3838 nimetust Nõukogude Liit- dus toodetud dokumentaalfilmide, kunstiliste ja muusikaliste filmide kooplaid. Alates 1998. aastast toimub filmifondi süste- maatiline ümbersalvestamine – filmilinnidelt BETACAM SP kas- settidele.

Fonoteegis säilitatakse salvestusi magnetlinnidel, audiokas- settidel ja laserplaatidel.

Fotokollekttsioon koosneb peamiselt mustvalgetest fotodest, mis on kogutud saadete jaoks. Kolmandikul neist on olemas ka

negatiivid. On ka slaide ja värvifotosid. Kokku kuulub kogusse 400 000 nimetust. Kogu fotomaterjal on annoteeritud ja käsitsi registreeritud.

Probleemiks on, et tänapäeval pole paljudel filmidel ja programmidel enam montaažlehti. Säilitusfondi juhataja Merike Jürjo sõnul on elektroonilised dokumendid ilma montaažlehtede või üksikasjaliku annotatsioonita allikana kasutamise aspektist surnud. Montaažlehtede koostamine on vajalik veel ka sellepärast, et andmete täisväärtusliku baasi olemasolu võimaldaks takistamatult täita kohustusi, mis tulenevad autoriõiguse seadusest. See on väga töö- ja ajamahukas ülesanne, mille jaoks napib nii raha kui töötajaid (Jürjo 2000).

ETV rahapuudus tõi endaga kaasa suure koondamise, sealhulgas kogenud fonditöötajate koondamise. See viis paljude tööprotsesside peatumiseni. Nii on vähenenud filmi- ja kahetollistelt videolintidelt BETACAM SP kassettidele ümbersalvestamise maht.

Eesti Raadio

Raadio ajalugu Eestis algab mitu aastakümnet teleloost varem. Kahjuks on seltsmekümneaastase ajaloo materjali säilitamise, kollektioneerimise ja süstematiseerimisega vähe tegeldud. Oleks vale öelda, et raadio ajaloost pole tänaseks päevaks jäänud mingit mälestust. Aga mälu on laiali pillutatud, killustatud, süsteemitu ja osaliselt kaotatud.

Kõige täisväärtuslikum ja süstematiseeritum informatsioon raadio ajaloost Eestis on kirjalik kroonika, kus ajaloolised faktid ja sündmused on üksikasjalikult paberil kirjas. Raadio ajalugu on uurinud Vello Lään. Tema teadustööd on kahtlemata väärtuslikud raadioajaloo allikad. Raadioprobleemide ja ajalooküsimustega on tegelenud ka Ivar Triikkel.

Muuseumi loomise katse

1990ndate aastate alguses tehti Eesti Raadios muuseumi loomise katse. Selle tarvis eraldati väike keldrituba, kus kauaegne raadiotöötaja Jaan Lont koostas esimese stendi raadijuhtide fotodega (Intervjuu Lontiga). Vahetunud juhtkond aga ei pidanud muuseumi arendamist vajalikuks ja selle tegevus peatati. Kunagi muuseumile eraldatud tuba meenutab praegu ladu, kus siiski leidub palju huvitavat ajaloolist materjali.

Väärtuslik ajalooline materjal on mitmel pool raadiomaja peal laiali – raamatukogus, Raadiolehe toimetuses, dokumen-

diarhiivis ja mujal. Türisse loodava ringhäälingumuuseumi direktori Juhan Sihveri sõnul on materjali otsimisel mõtet rääkida iga raadiotöötajaga eraldi, sest igast raadiomaja toast võib tema arvates leida unustatud ja mitte kellelegi vajalikku vara, millest võib kujuneda muuseumi väärtuslik eksponaat (Intervjuu Sihveriga).

Muuseumitoas on säilinud palju mustvalgeid fotosid raadiotehnikatest ja raadioelust, alates 1950ndatest aastatest. Enamasti säilitatakse fotosid kaustades, väga paljud neist ei ole varustatud mingi infoga. Inimesi, kes praegu võiksid fotosid kommenteerida ja vajalikku infot anda, ei ole kahjuks palju. Ja need, kes on, ei mäleta enam kõike.

Säilinud on suur hulk raadioteatri lavastuste stsenaariume alates 1950ndatest aastatest. Veel on säilinud mitmesuguseid broxüüre, klituskirju, kuulsate seeriaprogrammide embleeme, Eesti Raadio 1981. aasta temaatiline perspektiivplaan, praeguse raadiomaja projekti koopia, 1966. aasta seeriaprogrammide kartoteek, mõned Eesti Raadio logod ja raadiotehnikat (alates 1930ndatest aastatest).

Raamatukogus on kaustadesse kogutud raadioalast kirjandust: "Ringhääling" (1929), "Kooliraadio saade" (1938), Vabariigi Presidendi K. Pätsi kuuldepiltide tekst, Tänu kiri Presidendile Riigi ringhäälingult (1939), almanahh "Eesti Ringhääling" (1944) ja nii edasi. Alates 1967. aastast kogutakse regulaarselt ajaleheartikleid raadio tegevusest.

Fonoteek

ER heliarhiivi ja fonoteeki on talletatud ligi 100 000 analoogmagnetlinti üldkestusega 25 000 tundi, millest ühe osa moodustab sõnaline ja teise muusikaline fond. 1995. aastast alates kasutab ER fonoteek ja heliarhiiv helikandjatena DAT-kassette ja CD-Re (www.er.ee/fono/ha_ja_f.htm).

Praegu käib ümbersalvestamine analooglintidelt DAT-kassettidele ja neilt omakorda CD-R-plaatidele.

1993. aastani oli Eesti Raadio fonoteegis ajutise kasutamise fond, kuhu kuulusid helidokumendid, mis ei olnud mõeldud pikaajaliseks säilitamiseks. Alates 1993. aastast kuuluvad säilitamisele kõik helidokumendid, mis on fonoteeki arvele võetud.

Eesti Raadio fonoteek on rikas kultuurilis-ajalooliste helidokumentide poolest. Salvestatud ja säilitatud on kuulsate ühiskonna- ja kultuuritegelaste hääled, sealhulgas Konstantin Pätsi ja Georg Otsa oma. Unikaalse materjali moodustavad folkloorisalvestused ja kaduvate murrete näited. Sama väär-

tuslikud on proosa-, luuletuste ja kuuldemängude salvestused kuulsate eesti näitlejate esituses.

Säilinud on kuulsate reporterite reportaažid alates 1937. aastast (näiteks Feliks Moori, Valdo Pandi, Ivar Trikkeli ja Lembit Lauri omad). Ajaloolisest vaatepunktist on huvitavad mälestused Eesti taasiseseisvumisest, balti ketist, 1905. aastast, 1917. aasta revolutsioonist, Suurest Isamaasõjast, Esimesest ja Teisest maailmasõjast.

Suure osa muusikafondist moodustavad Eesti Raadios tehtud originaalsalvestused. Alates 1947. aastast on salvestatud kõik laulu- ja tantsupeod. Fondis kajastub paljude aastate kontserttegevus Eestis. Eesti Raadio heliarhiiv sisaldab ammendava valiku sajandialguse eesti muusikast ja eesti interpreetide esinemistest, mis on kopeeritud alates 1904. aastast toodetud heliplaatidelt, samuti ülesvõtteid ja näidiseid tuntud välisinterpreetidelt (www.er.ee/fono/ha_ja_f.htm).

Vanimate helidokumentide näidetena võib ära märkida "Reportaaži meremuuseumist" (reporter Feliks Moor, 02.06.1937), katkendit kuuldemängust "Kroonu onu" (31.03.1939), esimest kuuldemängu August Kitzbergi ja Juhan Simmi vodevilli järgi "Kosjasõit" (lavastaja Priit Pöldroos), fragmente Berliini olümpiamängudelt (1936) rahvusvahelist programmi Šveitsi, Austria, Belgia, Taani, Eesti, Prantsusmaa ja Soome osavõtul "Head ja õnnerikast uut aastat kogu maailmale" (13.01.1937) ja Caruso esimest salvestust vaharullilt – G. Meyerbeer – Raouli aaria ooperist "Hugenotid" (1989).

Praegu on Eesti Raadios alanud ringhäälingu ajalugu kajastava materjali ja vara otsimine, kogumine, süstematiseerimine ja organiseerimine. Eesti Raadio ei kavatsenud luua sellist muuseumi, nagu on ETVs, vaid püüdnud ajaloolise toaga, mille kollektsiooni läheb väike osa ajaloolisest materjalist, mis kajastab mõningaid ajaloolisi momente organisatsiooni elus. Eesti raadio (sealhulgas Eesti Raadio) ajalooaga hakkab tegelema Türi loodav ringhäälingumuuseum. Suur osa ajaloolist raadiovara antakse sellele muuseumile üle.

Ringhäälingumuuseum Türi

29. aprillil 1999 kirjutati alla Eesti Ringhäälingu muuseumi asutamislepingule. Asutajateks olid Eesti Ringhäälingute liit, Eesti Raadio, Eesti Televisioon, Eesti Ringhäälingu Saatekeskuse AS ja Türi linn.

Otsus asutada muuseum nimelt Türi on seotud sellega, et 1937. aastal ehitati Türi selle aja Euroopa moodsaim raadio-

saatekompleks: unikaalne raadiomast ja raadiojaam. Raadiomast projekteeriti ja ehitati koostöös Ameerika kompaniaga Marconi Wireless Telegraph Co. Esiteks oli raadiomast esimene Euroopas, mille metallkonstruktsioonil polnud lisatugesid. Teiseks oli see üks kõige kõrgematest antennidest maailmas – tema kõrgus oli 196,6 meetrit. 1941. aastal laskis Punaarmee masti õhku. Praegu meenutavad raadiomasti vaid sümboolika linna vapil ja rohtukasvanud varemed.

Türi linn on muuseumi jaoks eraldanud maja üldpinnaga 300 ruutmeetrit. Linn finantseerib ka maja rekonstrueerimist ja teisi ehitustöid.

Samaaegselt maja rekonstrueerimisega tegelevad muuseumitöötajad materjali otsimise, kogumise ja süstematiseerimisega muuseumi fondi jaoks. Muuseumi direktori Juhan Sihveri sõnul lähevad fondi fotod, raadiotehnika (vähemal määral tele-tehnika), tele- ja raadiotegemisega seotud asjad ning arhiividokumendid, dokumendid, käsikirjad, programmid, stsenaariumid, vahast figuurid, maketid, mudelid jms.

Kuigi loodav muuseum on ringhäälingumuuseum, kesken-dutakse siin raadio ajaloole. Juhan Sihveri põhjendab seda nii, et telemuuseum on ETV juures juba olemas, mis on tema arva-tes omal kohal täisväärtuslik. Samal ajal on raadio ajalugu tee-nimatult unustatud. Seda lünka hakkab täitma Türi muuseum (Intervjuu Sihveriga).

Täna-seks päevaks on juba kogutud huvitav kollektsioon te-levisoreid ja raadiovastuvõtjaid, vanimad neist pärinevad 1930ndatest aastatest.

Juhan Sihver loodab, et muuseum on avamiseks valmis 2001. aasta detsembri lõpus. Muuseumi kahele korrusele tuleb kaks avarat näitusesaali. Plaanitakse rajada lastestuudio, kus lapsed näeksid salvestamist, prooviksid salvestada oma häält või saaksid näiteks töötada mikrofoni-de ja kõrvaklappidega. Huvitav on idee välja panna läbipaistev raadio, milles oleks näha, millised protsessid raadios aset leiavad. Plaanis on ka Türi raadiomasti ja raadiojaama maketi loomine. Juhan Sihveri sõnul oleks hea näidata muuseumis kõiki Eesti peamisi raadio-maste. Aja jooksul plaanitakse tellida Eesti Raadio legendi Fred Olbrei vahakuju (Intervjuu Sihveriga).

Kuigi muuseumis asetatakse rõhk raadioajaloole, eks-po-neeritakse ka teleajalooga seotud fotosid ja mõningaid eks-po-naate. Peamiselt plaanitakse külastajatele televisiooni tutvustada läbi sissetoodavate ja vahetatavate näituste. Esime-ne selline on telenukkude näitus.

Kuni muuseum pole avatud, suheldakse külastajatega ajutiste näituste, kursuste ja seminaride kaudu. Esimesteks näitusteks on väljapanek televiisoritest ja raadiovastuvõtjatest; ETV telenukkude näitus ja fotonäitus Türi raadiojaamast.

Kevadel 2000 oli lõppenud muuseumi teise korruse rekonstrueerimine. Üks kahest saalist on väljapanekuteks valmis. Nii avab muuseum esimestele külastajatele ukсед mais 2000.

Kokkuvõte

Ringhäälingumälu Eestis elab fondides, arhiivides, muuseumides, kirjanduses ja inimeste mõtteis ning südameis. Iseasi on, et mälestusi pole tänase päevani laia publikuga jagatud. Alles viimasel ajal on hakanud avanema juba seitse aastat tegutsenud ETV ajaloo muuseumi ukсед. Samuti on hakatud rohkem tegelema Eesti raadioajalooga – säilitamise, süstematiseerimise ja info organiseerimisega. Türisse loodav muuseum on kutsutud seda lünka täitma.

Allikad

Eesti Raadio fonoteek www.er.ee/fono/ha_ja_f.htm

Eesti Televisiooni peadirektori käskkiri, 13.04.1993 nr.131.

Intervjuu ETV Ajaloo muuseumi juhataja Voldemar Lindströmiga kevadel 2000.

Intervjuu Eesti Raadio majandusjuhataja Jaan Lontiga kevadel 2000.

Intervjuu Eesti Ringhäälingu muuseumi juhataja Juhan Sihveriga kevadel 2000.

Jürjo, M. Ülevaade ETV arhiivist. Kiri ringhäälingunõukogule, 02.05.2000.

Mittetulundusühingu "Eesti Ringhäälingumuuseum" asutamisleping 29.04.1999.

Carol Salumets

Produtsendikeskse tootmiskorralduse kujunemine Eesti teleorganisatsioonides

Käesolev artikkel on kokkuvõte 2000. aasta kevadel Concordia Ülikooli meediateaduskonnas kaitsitud kursusetööst, mille eesmärk oli kirjeldada produtsentide süsteemi kujunemist Eesti teletootmises. Kirjeldan teleaadete tootmiskorraldust erinevat tüüpi teleorganisatsioonides – avalik-õiguslikus Eesti Televisioonis, eratelejaamas (TV 3 näitel) ja väikefirmas (Eesti Kristliku Televisiooni näitel). Annan ka lühiülevaate väiketootjatest.

Peamisteks uurimisallikateks on Eesti Televisioonis 2000. aasta märtsis-aprillis koostatud kriisiprogramm, teleorganisatsioonide tegevust tutvustavad trükised ja võrguleheküljed ning teletöötajatega tehtud intervjuud.

Mis on produtsentidekeskne tootmissüsteem? ETV peadirektori kohusetäitja Tiina Kangro kirjeldab produtsentide süsteemi järgnevalt: *"Produtsentide süsteem on selline, kus kogu tootmine lähtub produtsendist ja ka lõpeb produtsendiga. See tähendab, et produtsent on tootmissüsteemis see inimene, kes teeb kõik põhilised otsused ja kes võtab enesele kogu vastutuse."* (Intervjuu Kangroga).

ETV on hetkel ainus telejaam, kus on läbi mõeldud produtsendikeskse tootmiskorralduse põhimõtted ja loodud eeldused selle rakendamiseks. Kindlasti mõjutab eelseisev uue süsteemi kujunemine ETVs ka eratelejaamasid, väikefirmasid ja sõltumatuid produtsente (*freelance producer*).

Produtsentide süsteemi põhimõtted Eesti Televisioonis

ETV võrguleheküljel on produtsentide ülesannetena nimetatud saadete ideede genereerimist ja valimist, ressursside planeerimist ja tootmisprotsessi juhtimist. Piiratud eelarve korral lisandub materjaliotsing – saatele taustamaterjali otsimine, saates osalejate otsimine ja vajadusel filmi- ning videomaterjali näitamise õiguste hankimine. ETV peaprodutsent allub vahetult programmi direktorile. Tema valib saadetele produtsendid ja koordineerib kogu tootmisprotsessi (www.etv.ee).

Tiina Kangro sõnul peaks 2001. aasta jaanuaris rakenduma täielik kulude arvestuse süsteem, mis võimaldab produtsendil olla saajaprotsendiliselt teadlik tema käsutuses olevatest ressurssidest ning saadete maksumusest ja teha kõiki ressursi- ja hinnakasutusealaseid otsuseid (Intervjuu Kangroga).

Üleminek täielikule kuldearvestusele on ETV 2000. aasta kriisiprogrammis välja toodud ühe põhieeldusena, mis on vajalik produtsentidesüsteemile üleminekuks: *"Kui seni moodustus ETV saadete ja projektide hind osaliselt rahalistest kuludest (honorar, töötasud, komandeeringukulud ja nii edasi) ja osaliselt tehnilise ressursi tundidest, siis nüüd kehtestatakse igale ETV-sisesele teenusele hind, mille alusel produtsent teenust ostab"* (Kangro, Viita, Krimm 2000). 2000. aastal plaanis ETV muuta ka tootmiskeskemi – saadete tootmine ja hankimine pidi hakkama toimuma projektieelarvete baasil. Samuti pakkus ETV välja konkursside idee, mille eesmärk oleks sõeluda välja parimad ideed ja tegijad, arvestades seejuures ka turgu väljaspool ETVd.

Reformidega alustati juba 1999. aasta sügisel. Koosseisulised toimetajad, režissöörid ja assistendid lahutati alates 1999. aasta septembrist oma senistest toimetustest ja asetati niiniimetatud ETV-sisese vabaturu tingimustesse (Kangro, Viita, Krimm 2000).

Organisatsioonisisest produtsentide erinevad sõltumatu- test produtsentidest selle poolest, et nad töötavad organisatsioonisisest kehtestatud reeglite järgi, organisatsioon annab neile teatud õigused ja maandab osa produtsendi riske.

Organisatsioonisisest produtsentide puhul on kergem teostada toimetustehnikku kontrolli, samas võib sõltumatute produtsentide kasutamine osutuda mõnel juhul efektiivsemaks.

Kangro sõnul muudab üleminek produtsentide süsteemile eelkõige seda, et saab täpselt selgeks, mis kui palju maksab, millised tootmisüksused töötavad efektiivselt ja millised mitte: *"Kuni siiani puudus võimalus identifitseerida ühe ühiku hind. Produtsentide süsteemile üleminek muudab meid väga täpselt ja see on võimalus säästa kulusid."* (Intervjuu Kangroga).

Tootmiskorraldus TV 3s

TV3 üldine tootmiskorraldus on järgmine:

- 1) Saatel on kaks-kolm toetajat, kes ei ole TV3 reklaamikliendid;
- 2) TV3 võimaldab tootmistehnika, operaatorid, montaaži;
- 3) Saade tehakse valmis väljaspool TV3;

4) Kassett tuuakse telejaama, saade vaadatakse üle ja läheb eetrisse;

5) Kui saade vastab nõutavale reitingule, siis hakkab TV3 müüma sinna reklaamlaega;

6) Kui tegemist on pikemaajalise projektiga, uuendatakse lepinguid igal hooajal.

Tootjatena esinevad näiteks Filmimees, OÜ Pilats ja Fisheye Productions. ETV peadirektori kohusetäitja kommenteerib seda süsteemi järgnevalt: *"ETV kindlasti püüab seda tootmismahu, mille tootmise ta viib organisatsioonist välja. Praegu vähemalt kehtib meil selline vaade, et avalik-õigusliku kanali puhul ei soovi me minna sellele ameerikalikule mudelile, et telliksime kogu produktiooni väljast. See on tähtis selle pärast, et kui sa annad tootmise välja, siis paratamatult väheneb toimetusslik kontroll [...] Kommertskanalile, kes toodab põhiliselt meelelahutuslikumat programmi, sobib väga hästi süsteem, et ta tellibki kõik väljast, kui ta saab seda odavamalt."* (Intervjuu Kangroga).

TV3 ühitab ametinimetusi 'tolmetaja' ja 'režissöör'. Telesaadete tootjaid nimetatakse režissöörideks.

Eesti Kristlik Televisioon

Eesti Kristlik Televisioon (edaspidi EKTv) alustas esimese eratelevisioonina Eestis septembris 1991. 1993. aastal loobus jaam saatja rentimisest ja jätkas ainult saadete tootjana (<http://home.delfi.ee/~nlinemagi/ektv/>).

EKTv juhatuse liikme Peeter Vösu sõnul on alates 1994. aastast regulaarselt valmistatud saatesarja "Kirikukalender", mida edastab Kanal 2. Teise regulaarse saatesarjana on ETV kanalil "Kirikuelu kroonika". Peale nende on tehtud erisaateid suuremateks pühadeks, muusikavideoklippe ja ka dokumentaalfilme. Tellimuse korral on filmitud tähtsündmusi nii kogudustele kui ka üksikisikutele ja neid vastavalt vajadusele monteeritud. On ka filme ning saateid eesti keelde tõlgitud ja tiitritega varustatud.

Vösu sõnul täidab nende väikses organisatsioonis iga inimene mitut rolli: *"Meil on üks operaator ja üks monteeriija. Meil on üks peatoimetaja, kes juhib saadete poolt. Mina teen lobby-tööd, samas panen kokku uudisklippe. Uudisklippe paneb kokku ka meie sekretär-raamatupidaja Malle Virves."* (Intervjuu Vösuga).

Võrreldes EKTvd ETV ja TV3ga ilmneb, et mida suurem on organisatsioon, seda täpsem ja kindlam on tootmiskorraldus.

Küsimus on ka kontrollis tehtava üle – mida väiksem on organisatsioon, seda kergem on omada kontrolli ja ülevaadet tehtavast.

Lühiülevaade väiketootjatest

Ärregistris on telesaadete tootjatena registreeritud umbes 90 firmat. Domineerivad firmasid on kümme.

Pärnu Televisioon on valmistanud telesaateid ja videofilme alates 1992. aastast. Esimene nolinimetatud QTV periood kestis väikeste pausidega üle kolme aasta. 1996. aastal läks Kanal 2 vahendusel esmakordselt eetrisse Pärnu linnas ja maakonnas nähtav regionaalsaade "Pärnu Mosaik". Selliseid saateid oli Pärnu elanikel võimalik vaadata kuni 1998. aasta maini. TV 3s läksid eetrisse "Pärnu Suvi '98" ja "Pärnu Suvi '99". Eesti Televisioonis läks eetrisse "Virust Võruni '98". Hetkel toodab Pärnu Televisioon Pärnu uudiseid nii TV 3le, TV 11le kui ETVle. Projekti teostavad Raivo Kivikas, Ester Vilgats ja Signe Leesmann (www.uninet.ee/rhrgroup/tv/tv.htm).

Eesti Luterlik Tund on Rahvusvahelise Luterlike Ilmikute Liidu (*International Lutheran Laymen's League*) meediakeskus. Liit on asutatud 1917. aastal USAs ja selle eesmärk on kirikute majandustegevuse toetamine ning kristliku sõnumi kuulutamine. Kui liit alustas 1930. aastal raadiosaatega "Luterlik Tund", siis tänaseks päevaks on see nimi kujunenud liidu poolt organiseeritud meedia- ja misjonitöö üldnimetuseks. 1997. aastal hakkas ETV näitama saadet "Kaheteistkümnes tund" (saatejuht Naatan Haamer, toimetaja Katrin Seppel, režissöör Elmo Lõõve), järgmisel hooajal lisandus Eesti kirikuid tutvustav sari "Karjane ja koda" TV 3s. TV1 ja ETV on näidanud ka Eesti Luterliku Tunni multafilme, mille aluseks on lasteraamatud Mark Youngi "Saladuste klubi" ja Carol Greene'i "Jõulukingiks punased saapad" (www.ngonet.ee/eltt/).

Hess B on tootnud 39-osalise teleseriaali "Waba Riik" (produtsendid Urmas Reitemann ja Toomas Kirss). Sarja näitab TV3.

Aatomik Studioid teeb raadio- ja telereklaame, eestindab välismaiseid reklaamklippe, toodab firmasid tutvustavaid videoklippe ja video-CD-ROMe, teeb video- ja helimontaaži, helindab filme, salvestab muusikat, restaureerib vanu helisalvestisi, valmistab kassetti- ja CD-mastereid. Kliendid on näiteks Bates Estonia, Saatchi & Saatchi Advertising, AGE Reklaam, AGE Media House, Credo Reklaami AS, Intermaag, Division, Karlson & Co., Idea, Kolm Karu, Sacco & Vanzetti, Watson &

Vatson, Zavod, Zoom, AS Eesti Mobiiltelefon, Eesti Televisioon, Airtime, AS Eesti Telefon, Meediapress, Filmimees, Allfilm, XXI Sajandi Rebane, Q FILM ja Acuba Film (promedia.ee/aatomik/).

A Film Eesti tegeleb põhiliselt klassikalise ja 3D animatsiooniga ning reklaamidega, kuid on kodulehel ära märkinud ka telesaadete tootmise (www.afilm.ee).

Eesti Video teeb teleprogramme, reklaamvideoklippe, presitiži- ja dokumentaalfilme. Uusimaks tegevusalaks on interaktiivsete multimeediaesitluste valmistamine CD-ROM ja CD-I formaadis (www.leg.ee/evideo/).

Filmimees teeb telesaateid, filme, mainefilme (reklaamfilme), videomontaaži ja -tootmist (www.filmimees.ee).

Maurum toodab filme, videoklippe ja telesaateid ning reklaami, laenutab BetaSP kaameraid ja montaaži.

LL Productions toodab videosalvestusi ja muusikavideoid. Klientideks on/olid Rumal Noorkuu, 6 Pack, 4 Ever, Sly, Black Velvet, Mari-Liis, Estin, Rko, T@LSE, Smilers, X-Plode, Kadi Toom, Mike Emelai, N-Euro, Flame ja Kessu & Liis (www.hot.ee/llproductions).

Momentori tegevusaladeks on videofilmimine, videomontaaž ja titreerimine (www.hot.ee/momentor).

Multi Film on märkinud oma tegevusaladeks telereklaami, telesaated, filmid, multimeedia, idee, teostuse ja tootmise (www.multifilm.ee).

Nukufilmi tegevusaladeks on nukufilmid, tootmine, reklaam. Kliendid on näiteks ETV, Kanal 2, TV 1 ja TV 3 (microlink.online.ee/~nukufilm).

Orbital Vox Studioid toodab reklaame, videoid, muusikasalvestusi, on plaadifirma, tegeleb masstiražeerimisega, CD-R plaatide salvestamisega (www.orbital.ee).

Kokkuvõte

Eratelekanalite produtsentide-süsteemi edasine areng sõltub ETV arengust. Kui valeldamatult suurim tootja ETV läheb täielikult üle produtsentide süsteemile ja viib raha organisatsioonist välja, avardub turg ka teiste tootjate jaoks.

TV 3 produtsent Marko Levo arvab, et Eestis oleks vaja ühist üldist produtsentide süsteemi, mitte eraldi ETV-siseseid produtsente ja sõltumatuid produtsente (Intervjuu Levoga).

Tiina Kangro sõnul pole see ei vajalik ega võimalik. Tema hinnangul toimub aga ühtlustumine, mis tuleneb ETV üleminekust täielikule kulude arvestusele, ja see tuleb kasuks ka sõltumatutele produtsentidele (Intervjuu Kangroga).

Allikad

Aatomik Stuudiod www.promedia.ee/aatomik/
A Film Eesti www.afilm.ee
BMF Gallup Media www.bmf.ee/
Eesti Kristlik Televisioon home.delfi.ee/~niinemagi/ektv/
Eesti Luterlik Tund www.ngonet.ee/eltt/
Eesti Televisioon www.etv.ee/
Eesti Video www.jeg.ee/evideo
Filmimees www.filmimees.ee
Intervjuu Tiina Kangroga 10.05.2000.
Intervjuu Marko Levoga 06.05.2000.
Intervjuu Peeter Vösuga 10.04.2000.
Kangro, T., Viita A. ja Krimm, T. (2000). *Eesti Televisiooni kriisiprogramm*. Käsikiri. Eesti Televisioon.
LL Productions www.hot.ee/llproductions
Momentor www.hot.ee/momentor
Multi Film www.multifilm.ee
Nukufilm microlink.online.ee/~nukufilm
Orbital Vox Stuudiod www.orbital.ee
Pärnu Televisioon www.uninet.ee/rhrgroup/tv/tv.htm
TV 3 www.tv3.ee/

VI

Epp Ehand, Airi Hallik-Konnula,
Sergo Selder

Mida arwab kuulajaskond/vaatajaskond raadio- ja telesaadetest

Mida arwab raadio- ja televaataja ja kuidas ta saateid hindab, on küsimus, millele justkui oleksid vastused olemas – BMFI auditooriumiuuringute tulemused ja peatoimetajate hoiakud. Kvantitatiivuurimiste põhjal on kujunenud/kujundatud hoiak, justkui oleks see, mida kõige rohkem kuulatakse-vaadatakse, ühtlasi ka parimaks hinnatud. Nii ei pruugi see aga olla – sisu hindamise kriteeriumid on tegelikkuses komplitseeritud.

Viisime kevadel 2000 läbi 23 süvaintervjuud, milles küsime inimestelt, milline on raadio ja televisiooni roll nende elus, millal ja kus nad elektroonilist meediat kuulavad/vaatavad, mis neile seal meeldib, mis mitte. Täiendavalt tundsiime huvi, milliseks kuulajad/vaatajad hindavad avalik-õiguslikku ringhäälingut ja uudiste väärtust.

23 küsitletut olid vanuses 17-87, erineva haridustasemega, erineva sissetulekuga, elasid Tallinnas, Tartus, Viljandis, Kuressaares, väikelinnas ja maal. Tegevusaladest olid esindatud arstid, ettevõtjad, sekretärid, pensionärid, üliõpilased, ehitaja, keskkooliõpilane, kirjanik, laotööline, liinitööline, müüja, raamatukoguhoidja, töötu, viiulilõpetaja ja õmbleja. Valimi haridustase on Eesti keskmisest märgatavalt kõrgem.* Väike valim ei pretendeeri esinduslikkusele – küsitluse eesmärk polnud kindlaks teha, kui laialt on mõni suhtumine või arvamus või käitumisviis levinud. Eesmärk oli kirjeldada ringhäälingu kohta paarikümne inimese igapäevaelus. Lähtusime küll paari-

* Statistikaameti andmeil oli 1999. aasta augusti seisuga 15-74 aastaste Eesti elanike seas kõrgharidus või lõpetamata kõrgharidus 18%, keskkaridus 59% ja põhiharidus või lõpetamata keskkaridus 23% (Baltic Media Book 2000: 26). Intervjuuaitute seas vastavalt – ~52%, ~35% ja ~13%.

kümnest konkreetsest küsimusest, aga andsime vastajatele võimaluse vastata suhteliselt vabalt.

Raadio kui kohv ja televisioon kui alkohol

Pertti Alasuutari on kirjeldanud elektroonilise meedia mee- leolu või seisundit muutvat/loovat toimet: raadiot kuulatakse tema sõnul tüüpiliselt aktiivsuse tõstmiseks ning selle poolest on raadio võrreldav kohviga; televiisorit vaadatakse aga lõdves- tumiseks ja mõtete eemaleviimiseks oma töödelt-tegemistelt, mistõttu televisioon sarnaneb alkoholiga (Alasuutari 1997: 170).

Ka meie küsitlus kinnitas, et meeleolu kujundamiseks kuu- latakse raadiot ja vaadatakse televisiooni väga palju, eriti keh- tib see raadio kohta. Vastused küsimusele, miks te midagi kuu- late/vaatate, jagunevad üldjoones kaheks:

1) kuulamine/vaatamine oma tegevuse taustaks;

2) sihipärane kuulamine/vaatamine sooviga saada midagi teada või mingit elamust või koos teiste inimestega midagi ühi- selt läbi elada.

Võib öelda, et mõnel juhul pakub loodud elektrooniline taust ja keskkond kuulajale/vaatajale hetketi või pikemalt si- sulist huvi ja kaasamõtlemist, mõnel juhul mitte.

Raadiokuulamise või telerivaatamise puhul taustana ei osanud küsitletud paljudel juhtudel öelda, mida nad kuula- vad/vaatavad. Rohkem kehtib see raadio, vähem televisiooni kohta. Peaaegu kõigil vastanutel oli raske omavahel kokku viia saadete pealkirju, saatejuhte ja kanaleid. Selle põhjal võib ole- tada, et raadio kuulamine ja televiisori vaatamine on vastanute jaoks sageli suurel määral teadvustamata tegevused.

Suhteliselt täpsed on vastused küsimustele, millal ja kus tavaliselt raadiot kuulatakse või telerit vaadatakse. Tüüpiline raadiokuulamise ja telerivaatamise koht on kodu, vähem nime- tati ka kuulamist/vaatamist vanemate ja sõprade pool ning kõrtsides ja teistes avalikes kohtades, raadiokuulamisel ka töö- kohti ja autosid. Kuulamise/vaatamise aeg sõltub reeglina vas- tanu töö- või õppimisajast.

Samas on saateid, mille vaatamiseks varutakse eraldi aega- üks küsitletu võtab koguni nädalas 12-13 tundi telesaateid, mida ta eetriajal vaadata ei saa, videolindile ning vaatab neid hi- lisõhtul. Samuti on raadiosaateid, mida püütakse võimaluse korral alati kuulata. Üks küsitletu tõmbab tele- ja raadiokavas kellaaegadele ringid ümber või joonib alla need saated, mida ta tahab vaadata/kuulata.

Suhtumise kogu saatesse või programmi määravad tihti tähelepanu äratanud ja meelde jäänud detailid. Suhtumist kujundab ka teiste inimeste suhtumine, nt *"Hindan Vikerraadiot, sest mu ema hindab seda."*

Taustakanalid

Ringhäälingu keskkonnakujundusliku rolli tähtsusest annab ettekujutuse ühe vastanu ütlus: *"Muusika on tavaline ja sealt ma eraldan vaikuse, mitte vastupidi, et keeran raadio lahti ja hakkam kuulama. Raadio on tavaline taust. Vaikus on eriline, mida tuleb teha."* Sama vastanu jätab raadio kodus mängima ka lühikeseks ajaks kodust lahkudes.

Raadiokanalitest mainisid vastanud taustakanalitena Vikerraadiot, Sky Plusi, Raadio 2, Klassikaraadiot, Raadio Kuut, Uno Raadiot, Easy FMi, Elmarit, Eevat, Raadio Kadit ja Tartu Raadiot.

Televisiooni puhul on taustana mainitud hommikuprogramme ja öhtuse töölttuleku aegseid saateid.

Mitu vastanut on tausta suhtes üsna valivad, näiteks ütles üks järjekindel Vikerraadio kuulaja: *"See häirib, kui tüdruk tuleb vahest kõõki ja muudab kanali ära. Kuulab oma muusikat, kas Uno Raadiost või Kadist [kohalik raadio]."*

Mitmete vastanute jaoks on tausta valik aga juhuslik ja nad ei oska öelda, mis see on, mida nad selleks kuulavad/vaatavad. Veerand vastanutest väitsid oma raadiokuulamist kirjeldades, et teised pereliikmed või töökaaslased *"panevad midagi mängima ja seda kuulame"*. Teine tüüpvastus oli, et *"niisama otsin"* (näiteks autoga sõites raadiokanaleid vahetades, või teleri pulti klõpsides) ja *"kuulan/vaatan seda, mis hetkel meeldib"*.

Elektrooniline taust on mõnel juhul peale sunnitud. Üks intervjuueritu väitis, et ta on poes sunnitud mõnikord *"rõvedat karjumist"* kuulama. Teine vastanu ütles, et peab töö juures teistega koos Elmarit kuulama.

Alasuutari ennustab eelpool viidatud artiklis ka televisiooni jäämist üha enam taustameediumiks. Televisioon ongi juba selles rollis hommikut, mil hommikuprogrammi saatel end päevaks valmis seatakse. Tema väitel on televisioon tulevikus lähedane sellele, mis raadio on praegu.

Sel juhul peaks raadio- ja teleprogrammide puhul üha enam tähele panema, millise tausta ehk keskkonna nad mele elule loovad, milline on raadio ja televisiooni poolt kantav igapäevakultuur. Millistest väärtustest on programmid kantud? Milline on edastatav maailmapilt?

Sihipäraselt jälgitavad ja juurde soovitud saated

Nagu eelpool öeldud – on saateid, mille nimedele tõmmatakse saatekavas punaseid jooni alla. Millised need saated on, mida kindlasti püütakse jälgida?

Vastanud väitsid üldiselt, et raadio- ja teleprogrammid võiksid olla mitmekesised, mitmekesisemad kui praegu. Ligi kolmandik vastanutest kurtsid raadio- ja teleprogrammide üheaolisuse üle ja selle üle, et igal ajal ei leia nemad endale sobivaid saateid. Kuigi skaala, mida kuulatakse/vaadatakse, on lai ning skaala, mida kuulata/vaadata soovitakse, veel laiem, on iseloomulik soov kuulata/vaadata harivaid/arendavaid ja positiivseid väärtusi toetavaid saateid. Mitmekesisuse kontekstis mainiti mitmel korral ka avalik-õigusliku ringhäälingu suurt rolli. Üks vastanu näiteks põhjendas avalik-õigusliku ringhäälingu vajalikkust just mitmekesisuse vajalikkusega: *"Kommertstelevisioon läheb liiga keskmisele inimesele."* – selline on iseloomulik vastuseis "keskmise" tootmisele.

Vastuste põhjal leidub 23 küsitletu seas vaatajaid peaaegu kõigele, mida telekanalid pakuvad. Küsimusele, mida regulaarselt vaadatakse, vastati kõige rohkem, et uudiseid ja teisi informatiivseid saateid, probleemsateid-arutlussaateid ning filme (nii mängufilme kui dokumentaalfilme, üks vastanu nimetas eraldi veel nõukogude-aegseid eesti filme). Mõnevõrra vähem nimetati loodussaateid/filme, serlaale, sarjafilme, ka reisifilme/saateid, multfilme, laulusaateid, poliitikasaateid, kultuurisaateid – muusika-, kunsti-, teatri- ja kirjandussaateid, teleteatrit –, kriminulle, õudusfilme, komöödiaid, sporditulekandeid, tervisesaateid ja ajaloosaateid. Konkreetsetest saadetest nimetati rohkem kui ühe vastanu poolt regulaarselt jälgitavate ETV saateid/filme *"Aktuaalne kaamera"*, *"Ars et vita"*, *"Brauser"*, *"Kiirabihaigla"*, *"Klaver pöösas"*, *"Kreisiradio"*, *"Kümnest 10"*, *"Oli kord ENSV"*, *"Osoon"*, *"Otselin"*, *"Pealtnägija"*, *"Reisile sinuga"*, *"Saint Tropez"*, *"Õnne 13"*, Soosaare soovitatud dokumentaalfilme, Filmiõode filme ja hommikuprogrammi *"Tere hommikust"*; nii ETVs kui Kanal 2-s eetrisse antud *National Geographic*u sarja; TV 3 saateid/filme *"Ally McBeal"*, *"A-rühm"*, *"Kahvel"*, *"Kolmas kivi Päikesest"*, *"Kuldvillak"*, *"Risttuli"*, *"Sajandi valgus ja varjud"*, *"Seitsmesed uudised"*, *"Simpsonid"*, *"Vaprad ja ilusad"*; Kanal 2 filme/saateid *"Politseikroonika"*, *"Ricki Lake show"*, *"Wigla show"* ja TV 1 kavas olnud sarja *"Hercule Poirot"*. Paar vastanut väitsid end vahel tähelepanelikult vaatavat ükskõik mida, mis kanaliluppe klõpsides silma jääb.

Huvitavad on vastused küsimusele, mida võiks televisioonis rohkem olla. Ühe küsitletu arvates peaks rohkem olema uudiseid ja seejuures ka erinevamaid uudiseid. Üks vastanu ütles, et võiks olla hea arutlussaade, mida praegu pole, midagi kaasamõtlemiseks ja "riigis toimuva analüüsimiseks". Rohkem võiks olla väärtfilme ja kultuurisaateid – teatrit, kunsti, kirjandust, sealhulgas luulesaateid. Mitu vastanut kurtsid huumorisaadete vähesuse ja nõrkuse üle nii televisioonis kui raadios. Teleprogrammidesse sooviti juurde veel keeleõpet, dokumentaalfilme, noorte- ja lastesaateid, head meelelahutust, iluuisutamist ning õudusfilme. Mitu vastanut ütlesid, et vaja oleks rohkem headust, nt *"...asjalikku või südamlikku või ilusale suunduvat – need on nagu halvad asjad, neid ei näidata"*.

Raadiosaadetest kuulasid vastanud regulaarselt uudistesaa- teid ja arutlussaateid ning kultuurisaateid – kirjandussaa- teid, muusikasaateid, kunstisaateid, ajalooteemalisi saateid ja järjejuttu –, portreesaateid. Konkreetsetest saadetest nimeta- sid rohkem kui üks intervjueeritu regulaarselt jälgitavatena "Keskõõprogrammi" Vikerraadios; Helgi Erilatu saateid, õhtusi muusikasaateid ja "Olukorrast riigis" Raadio 2s, "Da Capot" Klassikaraadios ja "Keskpäevatundi" ning "Pressiklubi" Kuku Raadios.

Juurde oodati spordisaateid ja nagu televisiooni puhulgi analüütilisi saateid ning kaasamõtlemisvõimalust. Samuti võiks mitme vastanu hinnangul olla rohkem kirjandussaateid. Üks vastanu ootas raadiost rohkem operetiklassikat. Arstist vastanu hinnangul võiks olla kas raadios või televisioonis me- ditsiinisaateid, milles õpetataks tajuma ohutunnet.

Üks põhjus, miks sihipäraselt jälgitavatena nimetati vähem raadiosaateid kui telesaa- teid, on tõenäoliselt raadiosaadete vä- hene tutvustamine. Skemaatilisi raadiokavasid on üldjuhul võimalik ju ajalehtedest ja internetist ka leida, kuid kui telesaa- teid tutvustatakse detailset pea kõigis trükiväljaannetes ja rohketes telekavades, siis raadiosaadete üksikasjalikum tut- vustus enamasti puudub. Ühelt poolt võib seda pida raadio kui olulise taustakanali rolli tagajärjeks. Teisalt süvendab raadiosaadete vähene tutvustamine veelgi saadete mittemär- kamist.

Hinnangud viimaste aastate muutustele televisioonis ja raadios

Muutustes on vastanud näinud nii head kui halba. Mõned vastanud pole muutusi märganudki. Üks vastaja leidis, et ta ise muutub kiiremini kui telekanalid: *"Ühed saated tüütavad ära,*

hakkan uusi vaatama. Kanalid ajavad ikka sama rada. Tegelikult võiks mingeid uuendusi olla."

Viimaste aastate halbade muutustena teleprogrammides nimetasid vastanud seebikate ja vägivaldsete filmide hulga suurenemist, odavate ja halbade filmide hulga suurenemist. Huumorisaated ja lastesaated olevat halvenenud, nt *"Lastesaated lähevad järjest halvemaks. Jääb mulje, et pole enam sellise hoole ja armastusega tehtud. Ise neid vaadata ei suuda."*

Heaks pidas mitu vastanut seda, et näidatakse rohkem ja paremaid filme, ja mitu seda, et kujundus – üldine väljanägemine (klipid saadete vahel jm) – on paranenud. Üks vastanu leidis, et kõikide telekanalite saadetest on *"üleaurust pläma välja võetud"*. Sama inimene ütles veel, et *"viimasel ajal tuuakse nii teles kui raadios välja elulised probleemid, mida varem vaka all hoiti."* Positiivseks hinnati ETV hommikuprogrammi (üks vastanu leidis samas, et hommikuprogramm on liikumatu ja igav), spordi programmi tihenemist ja noortesaateid. Lisaks leiti veel, et uudisteprogrammid on muutunud eetiliseks.

Raadio puhul väitsid kaks vastanut, et kanaleid on juurde tulnud, samas üks neist leidis, et saateid on seejuures vähe- maks jäänud. Olulise muutusena nimetasid mitu vastanut keelekasutuse halvenemist ja tänavakeele eetrisse jõudmist. Sellega ei suutnud leppida just vanemad inimesed.

Mis raadiokuulajaid ja televaatajaid häirib?

Raadioprogrammides häiris vastanuid kõige rohkem sisult tühine jutt, nt *"Kui midagi häirib, siis [—] need, kes ei tea ise ka, mida nad räägivad, aga muudkui räägivad."* Siin läksid mõnel juhul arvamusel lahku – mis on tühi jutt ja mis pole. Näiteks Sky Plus oli mõne küsitletu lemmikraadio, samas esines ka arvamus, et see *"pläma"* ja *"rõve rääskamine"* tuleks hoopis ära keelata.

Raadiojaamade saatejuhtidele heideti ette agressiivset käitumist.

Mitu vastanut kurtsid muusikavaliku üle raadiojaamades (välja arvatud Klassikaraadios).

Nii raadio kui televisiooni puhul on häirivana nimetatud vi- gast keelekasutust, ebaloomulikkust ja ebakompetentsust.

Teleprogrammidele heitsid vastanud ette vägivaldsete saa- dete ja filmide rohkust, nt *"...mina olen veendunud, et see jul- mus ja vägiwald ja tapmine ja need, mis näidatakse, et need avaldavad väga halba mõju kõigile inimestele ja noorsoole, sest seal toimub tapmine ja igasugused jõhkrused ja piinamised,*

*need toimuvad seal nii, et kaasatundjaid ei ole [—] See viib selle-
ni välja, et ei ole vaja üldse kaasa tunda...".*

Mõned vastanud leidsid, et seriaale on liiga palju. Seriaalide püsivaatajad hindasid seriaale selle poolest, et need pakuvad võimalust argilelu mõneks hetkeks unustada – üks vastanu nimetas vaadatavaid seriaale "põgenemisvariantideks".

Ka reklaame on vastanute hinnangul liiga palju. Reklaamides hindas üks vastaja eriti vastikuks "Teleturgu", mis lihtsalt sunnib televiisori kinni panema.

Veel heideti nii teleprogrammidele kui raadiojaamadele ette, et valikuvõimalus on väike, nt *"Vilets, vaadata ei ole tihti peale midagi. Päevauudised vaatan ära, mõni päev pole ühtegi sellist filmi, mida minule meeldiks vaadata."* või *"Halb on see, et igal hetkel, kui ma teleka sisse lülitan, ei pruugi olla midagi vaadata minn jaoks nende nelja kanali pealt."*

Vastuste põhjal on vähe tähelepanu pööratud positiivsetele väärtustele, nt *"...asjalikku või südamlikku või ilusale suunduvat – need on nagu halvad asjad, neid ei näidata."* või *"...võiks ju rääkida ka nüisugustest asjadest, kus inimene on kohusetruult, vastupidavalt, eeskujulikult käitunud, et seda oleks kah propageeritud."*

Üks vastanu heitis ette, et saadetes puudub tavaline inime-
ne ning sageli intervjueerivad ajakirjanikud ajakirjanikke, selle asemel, et spetsialisti või lihtinimest küsitleda. Sama küsitletu leidis, et kõik kanalid peaksid oma välisuudiste kvaliteeti parandama.

Üks vastanu heitis teleprogrammidele ette, et midagi suurt, uut ja üllatavat-pörutavat on harva.

Suhtumine ETVsse ja Eesti Raadiosse, võrreldes erakanalitega

ETV programmi pidasid vastanud erakanalitega võrreldes võrdväärseks või natukene paremaks, sest seal on nende arva-
tes rohkem harvaid saateid, kultuurisaateid, omasaateid, spordiülekandeid ja paremaid filme ning vähem seebikaid. ETVle järgneb vastanute hinnangul TV 3. Eesti Raadio programme hinnati nii heaks, halvaks kui keskpäraseks.

ETV programmi hinnati teistest paremaks just selle poolest, et see aitab – ühe vastanu sõnastuses – *"targemaks saada"*.

Vikerraadio puhul jagunevad suhtumised järsult kaheks – mõned vastanud kuulavad Vikerraadiot järjekindlalt ja peavad seda parimaks raadiokanaliks (eelkõige jutusaadete olemasolu pärast), teised vastanud ei kuula Vikerraadiot kunagi.

Üks vastanu kiitis Vikerraadiot selle poolest, et “*seal ei tule mingit edetabelit hommikust õhtuni*”, samas tunnistas ta, et keerab üsna sageli raadio Vikerraadio lainelt ära, sest midagi häirib teda – “*särtsu jääb puudu või ma ei tea ka täpselt*”.

Üks vastanu toob välja, et kuigi Vikerraadios on huvitavaid saateid, ei ole tal kujunenud hajumust mõnda neist uuesti kuulata, sest millegi nii toreda peale pole ta sattunud.

Kui Eesti Raadio programme hinnati nii ja naa, siis Kuku Raadiot üldiselt ainult kiideti või hinnati keskpäraseks. Erandlikult ei olnud kaks vastanut rahul Kuku muusikavalikuga.

Kokkuvõte

Et raadiot kuulatakse ja televiisorit vaadatakse tihti peale tähelepanematult taustaks oma tegemistele, siis on raadio ja televisiooni puhul eriti oluline, milline on saadete ja kogu programmi väärtusorientatsiooniline alus. Milline on edastatav maailmapilt? Küsimus on seda olulisem, et sageli jääb raadiokuulamine ja televiisorivaatamine kuulaja/vaataja jaoks suures määral teadvustamata, mistõttu ta paneb end suhteliselt kaitsetusse olukorda.

Sihipäraselt kuulatavate/vaadatavate saadete puhul ilmneb eelkõige mitmekesisuse vajalikkus, sest ainuüksi küsitletud 23 inimese kuulamis/vaatamissoovide täitmiseks kulub kõik, mida meie raadio- ja telekanalid praegu pakuvad, ja sellest jääb vähekski.

Teise olulise tendentsina saab pea kõikide intervjueeritute puhul välja tuua huvi harivate ja informatiivsete, kaasamõlemist eeldavate ja analüütiliste, ka inimlikkust väärtustavate saadete vastu. Teleseriaalide, poliitisaadete ja muusikaraadiojaamade kõrgeid reitinguid vaadates võiks sellesse väitesse suhtuda skeptiliselt, ent süvavestluste põhjal võime kindlalt väita, et see huvi on olemas ja sellega tuleks tõsiselt arvestada.

Kirjandus

Alasuutari, P. (1997). Why Does the Radio Go Unnoticed? – *Nordicom Review*. 1/97, 161-172.
Baltic Media Book 2000. Tallinn, Riga, Vilnius: BMF Gallup Media.

Epp Ehand

Auditooriumi huvi avalik-õigusliku ringhäälingu vastu

Käesoleva artikli eesmärgiks on lühidalt kirjeldada auditooriumi – raadiokuulajate ja televaatajate – suhtumist avalik-õiguslikku ringhäälingusse, toetudes eelkõige 2000. aasta kevadel Tartu ülikooli ajakirjandusosakonnas läbi viidud auditooriumiküsitlustele.

2000. aasta varakevadel küsitlesid ajakirjandusosakonna esmakursuslased 140 inimest.* Küsimused puudutasid ühe konkreetse päeva meediakasutust, aga ka üldist suhtumist ajakirjandusse. Küsitlus viidi läbi kahes voorus. Esimesel korral uuriti meediakasutust neljapäeval 17. veebruaril, küsitleti 97 inimest. Teisel korral oli uuritav päev samuti neljapäev, 16. märts, siis küsitleti 43 inimest. Üldist suhtumist uurivad küsimused (nt Mis teile meeldib eesti ajakirjanduses? Mis teid häirib eesti ajakirjanduses? Milliseid saateid püüate vaadata/kuulata alati kui võimalik?) olid mõlemal küsitluskorral samad. Teisel küsitluskorral lisati küsimustikku ka küsimused: "Kuidas hindate Eesti Televisiooni võrreldes teiste Eesti telekanalitega?" ja "Kuidas hindate Eesti Raadiot (Vikerraadiot) võrreldes teiste Eesti raadiokanalitega?"

Telise uurimusena olen kasutanud Airi Halliku, Sergo Selderi ja Epp Ehandi poolt läbiviidud 23 süvaintervjuid ja nendes antud hinnanguid avalik-õiguslikule ringhäälingule (vt käesoleva kogumiku artiklit lk 270).

Suhtumine Eesti Televisiooni ja Eesti Raadiosse

43 inimese vastustest küsimustele "Kuidas hindate Eesti Televisiooni võrreldes teiste Eesti telekanalitega?" ja "Kuidas hindate Eesti Raadiot (Vikerraadiot) võrreldes teiste Eesti raadiokanalitega?" ilmneb, et puudub selge tendents suhtumises Eesti Televisiooni ja Eesti Raadiosse. 12 vastanut pidasid Eesti Raadiot teistest paremaks, 13 teistega võrdses ja seitse teistest halvemaks. 11 küsitletut ei osanud sellele küsimusele vas-

* Küsitletud esindasid erinevaid soo-, vanuse-, hariduse- ja elukohagruppe, tulemused annavad üldise läbilõike eestlaste seas levinud suhtumisest, kuigi vastajad ei ole esinduslik väljavõtte eestikeelsest täiskasvanud elanikkonnast, seda ei olnudki sihtiks seadud.

tata. Eesti Televisiooni pidas teistest paremaks 11 inimest, teistega võrdseks 18 ja teistest halvemaks 11. Küsimusele ei osanud vastata kolm küsitletut.

Seega jagunevad arvamused vastusevariantide vahel üsna võrdselt. Silma torkab, et televisioonile jätsid hinnangu andmata vaid kolm vastanut, samas kui raadio suhtes ei osanud seisukohta võtta 11 inimest.

Mida püütakse võimalusel alati vaadata/kuulata?

Küsitluse käigus uuriti kõigilt: "Milliseid saateid püüate alati vaadata/kuulata kui võimalik?" Vastus oli vaba, etteantud variantideta. Soov ikka jälle kindlat saadet jälgida on saate sotsiaalse mõju heaks indikaatoriks.

Ka vastuses sellele küsimusele tuleb välja suur erinevus televisiooni ja raadio vahel. Kui kokku nimetasid vastanud 348 korral mõnda telesaadet (102 erinevat), siis raadiosaateid mainiti vaid 45 korral (24 erinevat). Kui enim kordi mainitud telesaade "Aktuaalne kaamera" kogus 51 mainimist, siis enim mainitud raadiosaade "Keskpäevatund" vaid üheksa.

Vastustest võib järeldada, et telesaateid valitakse palju teadlikumalt ja nende mõju on suurem, raadiot kuulatakse enamasti taustana ja vähem järjekindlalt, tihti peale teadmata saate pealkirja ja isegi kuulatava kanali nime.

Tabel 1. Telesaadete esikümme soovi poolest neid järjekindlalt jälgida

	Saade	Kanal	Mainimiste arv
1.	"Aktuaalne kaamera"	ETV	51
2.	"Kahvel"	TV 3	30
3.	"Pealtnägija"	ETV	21
4.	"Seitsmesed uudised"	TV 3	17
5.	"Reisile sinuga"*	ETV*	16
6.	"Vaprad ja ilusad"	TV 3	14
7.	"Kuldvillak"	TV 3	11
8.	"Õnne 13"	ETV	10
9.-10.	"Ally McBeal"	TV 3	9
9.-10.	"Kuulus ja kummaline"	ETV	9

* Hooajal 2000/2001 on saade eetris Kanal 2-s.

Sellest võib ühelt poolt järeldada, et **Eestis ei olegi praegu suurt sotsiaalset mõju omavat raadiosaadet, mida püütakse järjekindlalt kuulata** ja mis oma tähenduse poolest oleks võrreldav populaarsete telesaadetega või omaaegsete "Loomingu-liste liitude tunniga", või saadetega "Tere hommikust, põllumehed" ja "Perekond ja kodu". Teisalt on raadiosaateid ka raskem süstemaatiliselt jälgida "Raadiolehe" või mõne muu spetsiaalselt raadiosaateid tutvustava väljaande puudumise tõttu.

Telesaadete esikümne moodustavad viis ETV ja viis TV 3 saadet (vt tabel 1). Raadiosaadetest mainiti vähemalt kaks korda Kuku raadio, Vikerraadio ja Raadio 2 saateid (vt tabel 2).

Tabel 2. Raadiosaadete edetabel soovi poolest neid järjekindlalt jälgida*

	Saade	Kanal	Mainimiste arv
1.	"Keskpäevatund"	Kuku	9
2.	"Olukorrast riigis"	Raadio 2	6
3.	"Õös on inimesi"	Kuku	4
4.	"Argipäev"	Vikerraadio	3
5.-7.	"Rahva oma kaitse"	Raadio 2	2
5.-7.	"Välismääraja"	Kuku	2
5.-7.	"Postimehe pooltund"	Kuku	2

* Tabelis on kõik saated, mida mainiti vähemalt kaks korda.

Tabel 1 olulise täiendusena tuleb mainida, et kuigi esikümne seas on ETV ja TV 3 saated võrdselt esindatud, on ETV kavast siiski veidi rohkem meeldejäävaid saateid, mida püütakse regulaarselt jälgida. Sihikindlalt jälgitavatena nimetati 25 ETV saadet (25% kõigist üldse nimetatud saadetest) 166 korral (48% kõigist telesaadete mainimistest). TV 3 saadetest leidis nimetamist 22 (127 mainimist), teiste kanalite saateid nimetati harvemini – Kanal 2 programmist 14 saadet (32 mainimist) ja TV 1 programmist ainult 5 saadet (18 mainimist).

Võrreldes ETV ja eratelekanalite saateid, mida järjekindlalt jälgida soovitakse, ilmneb selgelt, et erakanalitest vaadatakse palju fiktsioone, ETVst seevastu uudiseid ja teisi igapäevast te-

gelikkust kajastavaid saateid ning mänge. Ka torkab ETV puhul silma suur omatoodangu osakaal.

Ka raadio puhul tuleb lisada, et kuigi palju mainimisi kogusid Kuku raadio saated (5 saadet, 18 mainimist), siis Eesti Raadio saateid nimetati rohkem (8 Vikerraadio saadet, 10 mainimist; 6 Raadio 2 saadet, 12 mainimist; üks kord nimetati Klassikaraadiot).

Miks on avalik-õiguslikku ringhäälingut vaja?

Avalik-õiguslikku ringhäälingut paluti hinnata ka veebruaris-märtsis Airi Halliku, Sergo Selderi ja Epp Ehandi poolt läbi viidud süvaintervjuudes.

Kõigepealt ilmnis pea kõikide küsitletute (23 inimest) vastustes ebakindlus mõiste 'avalik-õiguslik ringhääling' suhtes. Küsitletud küsisid küsijatelt sõnapaari tähendust ja seda, millised kanalid on avalik-õiguslikud.

Avalik-õiguslik ringhääling seostus vastanutele eelkõige sellega, et see on **mitte-era** või mõnel juhul, et see on **riiklik**.

Varlante, kas ja mis kujul oleks avalik-õiguslikku ringhäälingut vaja, pakuti kuus, lisaks veel vastus "ei oska öelda":

- 1) avalik-õiguslikku ringhäälingut on vaja,
- 2) pole vaja,
- 3) muud pole vaja kui "Aktuaalset kaamerat",
- 4) televisiooni pole vaja, raadiot on vaja,
- 5) televisioon nii ja naa, raadiol võiks olla üks eestikeelne kanal ja üks venekeelne,
- 6) televisiooni on kindlasti vaja, raadiot võib-olla.

23st küsitletust olid avalik-õigusliku ringhäälingu vajalikkuses veendunud 15. 6 kahtlesid ja 2 leidsid, et seda pole vaja. Avalik-õigusliku ringhäälingu vajalikkuses olid veendunud kõik vanemad vastanud, kahtlusi esitasid mõned nooremad vastanud.

Mitmesuguseid põhjendusi, miks on vaja avalik-õiguslikku ringhäälingut leidsid vastanud suhteliselt palju: 1) informatsioon, 2) mitmekesisus, 3) haridus, 4) meelelahutus, 5) saated vähemustele, 6) saated maksujõuetutele pensionäridele, 7) lastesaated, 8) sõjalukorras vajalik, 9) erapooletus, 10) riigi maine, 11) riigi kui terviku seisukoha väljendaja, 12) riiklik, 13) kvaliteetne programm, 14) vähem või üldse mitte reklaami, 15) keele ja kultuuri säilitaja, 16) sõltumatus, 17) saated, mida era-kanalid ei tee, 18) venekeelne riiginfo, 19) et erakontsernid ei saaks liiga mõjuvõimsaks, 20) omasaated, 21) soe, vähemkommertslik, inimlikum programm, 22) ei oska põhjendada, miks, aga on vaja.

Põhjendused, miks avalik-õiguslikku ringhäälingut ei ole vaja, jagunesid kaheks. Esiteks – avalik-õiguslik ringhääling on kallis ja ebaefektiivne, raiskab rahva raha. Selle põhjenduse puhul viitasid paar vastanut paari viimase aasta sündmustele Eesti Televisioonis. Teiseks väitsid mõned vastanud, et erakanalid saaksid kõigea ise hakkama – praegusel inforohkel ajal ei tekiks nende hinnangul inimeste informeerituses puudujääke.

Milline on auditooriumi huvi avalik-õiguslike tele- ja raadiokanalite saadete vastu

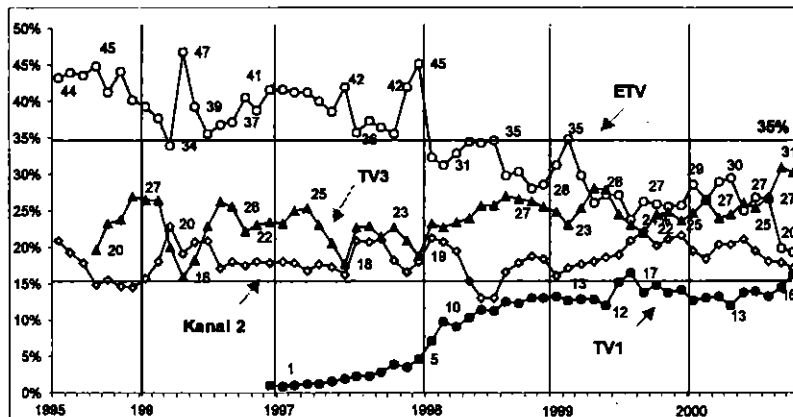
BMF Gallup Media päevikuuringu kohaselt oktoobrist 2000 oli 20 enimvaadatud telesaatest 11 ETV saadet, ülejäänud 9 jagunesid erakanalite vahel (vt tabel 3).

Tabel 3. 20 enimvaadatud telesaadet 04.10.2000 – 31.10.2000

	Saade	Kanal	Reiting (%)	Reiting (tuh vaatajat)
1	"Õnne 13"	ETV	25,9	303
2	"Pealtnägija"	ETV	25,3	296
3	"Tähed muusikas"	ETV	22,8	266
4	"Aktuaalne kaamera"	ETV	22,5	264
5	"Politseikroonika"	Kanal 2	20,5	239
6	"Brauser"	ETV	19,9	232
7	"Reisile sinuga"	Kanal 2	19,5	228
8	"Ob-la-di, ob-la-da"	ETV	19,5	227
9	"Politseinädal"	TV 3	18,5	217
10	"Titanic 2"	TV 3	17,2	201
11	"Klaver põõsas"	ETV	16,6	195
12	"Sport"	ETV	16,3	191
13	"Titanic 1"	TV 3	15,8	185
14	"Kahvel"	TV 3	15,7	184
15	"Knopka"	ETV	14,9	174
16	"Vanad ja kobedad"	ETV	14,4	168
17	"Formula 1 MM 2000 Malaisia GP"	TV 3	14,0	164
18	"Kuldviilak"	TV 3	13,7	160
19	"Seitsmesed uudised"	TV 3	13,4	157
20	"Homniku TV"	ETV	13,3	155

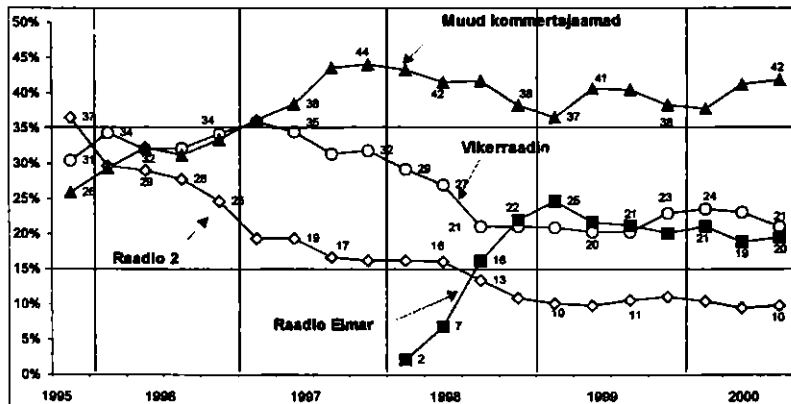
Allikas: BMF Gallup Media

ETV vaadatavus näitab võrreldes erakanalitega tugevat langustendentsi (vt joonis 1).

Joonis 1. Telekanalite osakaal eestlaste nädalases vaatamisaajas 1995-2000. Allikas: BMF Gallup Media

Langustendents ilmneb ka Eesti Raadio programmide kuulatavuses (vt joonis 2).

Joonis 2. Raadiojaamade osakaal eestlaste nädalases kuulamis-aajas 1995-2000. Allikas: BMF Gallup Media

Miks avalik-õiguslik ringhääling kaotab vaatajaid/kuulajaid erakanalitele? Üks meie poolt küsitletu ütles, et kui targaks tahad saada, siis on ETV teistest telekanalistest parem, muidu

mitte. Üks põhjus, miks avalik-õiguslik ringhääling on kaotanud mäekõrguse liidripositsiooni erakanalite ees, on ilmselt auditooriumi muutunud huvid ja vajadused. Paljud uurijad märgivad huvi tõusu meelelahutuse, põnevuse, seriaalide ja mängude vastu (Lauristin & Vihalemm 1998; Unt 1998; Veskimägi ja Susi 1998). Seda on seletatud muuhulgas ka nii kasvunud lõdvestusvajadusega kui tegelikkuses kättesaamatu täisväärtusliku elu asendamisega.

Kokkuvõte

Suhtumises avalik-õiguslikku ringhäälingusse võib välja tuua neli tasandit:

- 1) suhtumine avalik-õiguslikku ringhäälingusse;
- 2) suhtumine Eesti Televisiooni ja Eesti Raadiosse kui avalik-õiguslikesse ringhäälinguorganisatsioonidesse;
- 3) suhtumine ETV ja ER programmidesse;
- 4) huvi ETV ning ER konkreetsete saadete vastu.

Selgus, et esimesel ja kolmandal tasandil oli suhtumine äraootav, suhtumine organisatsioonidesse enamikel juhtudel puudus või oli mõnel juhul umbusklik (organisatsioonidena on ETV ja ER ebaefektiivsed ja raiskavad raha). BMFi andmeil koguvad paljud konkreetset ETV saated küll suure auditooriumi, aga tervikprogrammi vaadatavuse osas on nii Eesti Televisiooni kui Eesti Raadio puhul täheldatav selge langustendents ja auditooriumi kaotus erakanalitele.

Avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste ja roll rahva jaoks endiselt selgeks rääkimata, esindatud on väga erinevad arvamused. Teema vajab jätkuvat arutelu, samas aga on paljude eriarvamuste olemasolu soodustanud populistlikele seisukohavõttudele.

Kirjandus ja allikad

BMF Gallup Media auditooriumiuuringud 1995-2000. BMF Gallup Media kodulehekülge www.mediafacts.com.

Lauristin, M. & Vihalemm, P. (1998). Meediakasutus ja sotsiaalsed muutused Eestis. *Eesti inimarengu aruanne 1998*. Tallinn: UNDP.

Unt, A. (1998). *The Broadcast Media*. Rmt: Schmid, Helga (toim) *Understanding the Media in the Baltic States*. Düsseldorf: European Institute for the Media.

Veskimägi, M. & Susi, T. (1998). Too Many Fish in the Pond?: Estonia. Rmt: *Development of the Audiovisual Landscape in Central Europe since 1989*. Luton: University of Luton/John Libbey Media.

LISA 1

Ringhäälinguseaduse 1. peatükk (Üldsätted), 2. peatükk (Ringhäälingu tegevuspõhimõtted), 3. peatükk (Reklaam, otsepakumine ja sponsorlus), 5. peatükk (Avalik-õiguslikud ringhäälinguorganisatsioonid) ja 6. peatükk (Eraõiguslike isikute ringhäälinguload)

Seadus vastu võetud 19.05.1994. aastal, avaldatud RT I 1994, 42, 680

Redaktsioonid – 19.04.2000, 08.03.2000, 16.06.1999, 10.02.1999, 25.01.1999, 16.12.1997, 08.12.1997, 11.06.1997, 25.03.1997, 26.06.1996, 25.01.1995, 16.10.1995, 14.09.1994. Antud kujul kehtiv alates 15.05.2000.

1. peatükk

ÜLDSÄTTED

§ 1. Seaduse ülesanne

Ringhäälinguseadus sätestab:

(1) 1) ringhäälingus informatsiooni edastamise korra ja ringhäälingu tegevuspõhimõtted;

2) ringhäälingus informatsiooni edastamiseks mõeldud tehniliste vahendite (saatjad, saatjate võrgud) valdamise ja omamise tingimused;

3) ringhäälingus osalevate avalik-õiguslike isikute asutamise ja tegutsemise alused ning tegevuse lõpetamise korra;

4) ringhäälingu eraõiguslike isikute tegevuse korra ringhäälingulubade alusel.

(2) Käesoleva seadusega luuakse õiguslikud alused Eestis tegutsevate ringhäälinguorganisatsioonide poolt edastatavate televisioonisaadete ja -programmide vastavuse tagamiseks Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingute nõuetele. [16.06.1999]

§ 1. Seaduse kohaldamine [19.04.2000]

(1) Käesolevat seadust kohaldatakse kõigile Eestis asuvatele ringhäälinguorganisatsioonidele.

(2) Käesoleva seaduse tähenduses loetakse ringhäälinguorganisatsioon Eestis asuvaks, kui:

1) tema juhatus asub Eestis ja toimetuse otsused teleprogrammide saatekava kohta tehakse Eestis;

2) tema juhatus asub Eestis ja Eestis töötab oluline osa teleprogrammide edastamisega tegelevatest töötajatest, kuid otsused programmide saatekava kohta tehakse mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigis;

3) tema juhatus asub Eestis, kuid oluline osa teleprogrammide edastamisega tegelevatest töötajatest asub nii Eestis kui ka mõnes Euroopa Liidu liik-

mesriigis või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigis;

4) oluline osa teleprogrammide edastamisega tegelevatest töötajatest ei tööta Eestis ega mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigis, kuid ringhäälinguorganisatsioon alustas Eestis esimesena teleprogrammi edastamist vastavalt Eesti seadustele ja oluline osa tema majandustegevusest toimub Eestis;

5) tema juhatus asub Eestis või mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigis, aga otsused teleprogrammide saatekava kohta tehakse kolmandas riigis või, vastupidi, tema juhatus asub kolmandas riigis, aga otsused teleprogrammide saatekava kohta tehakse Eestis või mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigis, kuid oluline osa tema teleprogrammide edastamisega tegelevatest töötajatest asub Eestis.

(3) Ringhäälinguorganisatsioonile, kelle suhtes ei saa kohaldada käesoleva paragrahvi 2. lõike sätteid ja kes ei kuulu Euroopa Liidu mõne liikmesriigi või mõne piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi jurisdiktsiooni alla, kohaldatakse käesolevat seadust juhul, kui:

1) ta kasutab Eestis antud sagedust (kanalit);

2) ta ei kasuta Eestis antud sagedust (kanalit), kuid kasutab Eestile kuuluvat satelliidivõimsust;

3) ta ei kasuta Eestis antud sagedust ega Eestile kuuluvat satelliidivõimsust, kuid kasutab Eestis asuvat satelliitsidet saatvat maajaama.

§ 2. Ringhääling

Ringhääling käesoleva seaduse tähenduses on raadio- või televisiooni-programmide edastamine eetri (sealhulgas satelliidi) või kaabellevivõrgu kaudu kodeerimata või kodeeritud kujul eesmärgiga teha need üldkasutatavate vastuvõtuvahenditega üldsusele kättesaadavaks. [16.06.1999]

§ 3. Ringhäälingusaatja, -saatjate võrk ja -sagedus

(1) Ringhäälingusaatja on käesoleva seaduse tähenduses tehniliste vahendite kogum, mille abil väljastatakse avatud keskkonda televisiooni- või raadiosignaali, mis on ringhäälingu informatsiooni kandja.

(2) Ringhäälingusaatjate võrk on sidekanalitega ühendatud saatjate kogum, mille abil edastatakse üheaegselt ringhäälingu ühe saatja tegevusulatusel suuremal territooriumil informatsiooni kandev signaal.

(3) Ringhäälingusagedus on televisiooni- või raadiosignaali edastamiseks ette nähtud korras eraldatud raadiosagedusspektri osa, mida võib tähistada kanalina.

(4) Ringhäälingukanalid ja -sagedused määrab Sideamet kooskõlas Eesti Vabariigi välislepingute ja rahvusvaheliste kokkulepetega. [16.06.1999]

§ 4. Saade ja programm

(1) Saade on ajaliselt piiritletud, ringhäälingu kaudu signaalina edastatud ning heli, teksti, kujutise või nende kogumina üldkasutatavate vastuvõtuvahenditega vastuvõetav informatsioon.

(2) Programm on teadlikult järjestatud saadete kogum, mida edastatakse kindlaksmääratud kanalitel ehk sagedustel. Programmil on oma nimi, mis avalikustatakse vähemalt kaks korda ööpäevas, sealhulgas saatepäeva alguses ja lõpus. [16.06.1999]

(3) [Kehtetu 16.06.1999]

§ 4. Programmi struktuur ja maht

(1) Ringhäälinguorganisatsioon tagab oma saadete või programmi päevamahust vähemalt 5 protsenti tema enda poolt toodetud uudistesaadete edastamiseks, välja arvatud pühapäevases ja riiklike pühade programmis. Ringhäälinguorganisatsiooni enda poolt toodetud uudistesaadeteks loetakse ka sellist uudistesaadet, mis sisaldab vähemalt kahe erineva uudistetootja poolt toodetud uudiseid.

(2) Ringhäälinguorganisatsioon tagab teleprogrammi iga kalendrikuu mahust, millest on maha arvatud uudiste-, spordi- ja mänge sisaldavate saadete ning reklaami, otsepakkumise ja teleteksti maht, vähemalt 10 protsenti omatoodangu edastamiseks. Ringhäälinguorganisatsioon edastab käesolevas lõikes sätestatud omatoodangu miinimummahust vähemalt 50 protsenti parimal vaadatavuse ajal ajavahemikus kella 19-st kuni 23-ni. [19.04.2000]

(3) Omatoodang käesoleva seaduse tähenduses on ringhäälinguorganisatsiooni enda või koostöös Euroopa Liidu mõne liikmesriigi tootjaga toodetud või ringhäälinguorganisatsiooni poolt mõnelt Euroopa sõltumatult tootjalt tellitud saated või programmid Eesti tänapäeva või eesti kultuuripärandi vallas. [19.04.2000]

(4) Televisiooniorganisatsioon tagab oma programmi (programmide) kalendriaasta mahust, millest on maha arvatud uudiste-, spordi- ja mänge sisaldavate saadete ning reklaami, otsepakkumise ja teleteksti maht, vähemalt 51 protsenti Euroopa päritoluga teoste edastamiseks. [19.04.2000]

(5) Televisiooniorganisatsioon tagab oma programmi (programmide) kalendriaasta mahust, millest on maha arvatud uudiste-, spordi- ja mänge sisaldavatele saadete ning reklaami, otsepakkumise ja teleteksti maht, vähemalt 10 protsenti Euroopa päritolu teoste edastamiseks, mida on loonud sellest ringhäälinguorganisatsioonist sõltumatud tootjad. Nimetatud teoste hulgas peab olema teoseid, mille tootmisest ei ole möödunud rohkem kui viis aastat. [19.04.2000]

(6) Käesoleva paragrahvi 4. ja 5. lõikes sätestatud nõudeid ei kohaldata nende televisiooniprogrammide suhtes, mis on mõeldud kohalikele vaatajatele ning mida edastatakse ühe ringhäälingusaatja kaudu, mis ei ole osa üleriigilisest saatevõrgust. [19.04.2000]

(7) [Kehtetu. 19.04.2000]

(8) Ringhäälinguorganisatsiooni programmi nädalamaht peab olema vähemalt:

- 1) 84 tundi raadiosaadete ja -programmide edastamisel;
- 2) 56 tundi televisioonisaadete ja -programmide edastamisel.

[16.06.1999]

§ 45. Euroopa päritolu teosed [19.04.2000]

(1) Euroopa päritolu teosed käesoleva seaduse tähenduses on:

1) Eestis ja Euroopa Liidu liikmesriikides toodetud teosed;

2) piiritüllese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud kolmandates riikides toodetud teosed, mis vastavad käesoleva paragrahvi 3. lõike tingimustele;

3) muudest Euroopa kolmandatest riikidest pärinevad teosed, mis vastavad käesoleva paragrahvi 4. lõikes nimetatud tingimustele.

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktide 2 ja 3 sätteid kohaldatakse tingimusel, et Eesti või Euroopa Liidu liikmesriikidest pärinevate teoste suhtes ei kohaldata kõnealustes kolmandates riikides diskrimineerivaid meetmeid.

(3) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktides 1 ja 2 nimetatud teosed on põhiosas valminud koostöös ühes või mitmes 1. lõike punktides 1 ja 2 nimetatud riigis elavate autorite ja töötajatega eeldusel, et need teosed vastavad vähemalt ühele järgmisest kolmest tingimusest:

1) teose on valmistanud üks või mitu tootjat, kes asuvad ühes või mitmes nimetatud riigis;

2) teose tootmist jälgib ja kontrollib tegelikkuses üks või mitu tootjat, kes asuvad ühes või mitmes nimetatud riigis;

3) nendes riikides asuvate ühistootjate panus moodustab enamiku ühistootmise kuludest ja ühistootmist ei kontrolli üks ega mitu väljaspool kõnealuseid riike asuvat tootjat.

(4) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktis 3 nimetatud teosed on täielikult või ühistoodanguna ühes või mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis asuvate tootjatega valmistatud sellised tootjad, kes asuvad ühes või mitmes kolmandas Euroopa riigis, kellega Euroopa Liidul on audiovisuaalala lepingud ning need teosed on põhiosas valmistatud koostöös ühes või mitmes Euroopa riigis asuvate autorite ja töötajatega.

(5) Teoseid, mis ei ole Euroopa päritolu teosed käesoleva paragrahvi 1. lõike tähenduses, kuid on valmistatud Euroopa Liidu liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste ühistootmislepingute raames, käsitatakse Euroopa päritolu teostena tingimusel, et Euroopa Liidu ühistootjad katavad suurema osa tootmiskuludest ja et tootmist ei kontrolli üks ega mitu väljaspool Euroopa Liidu liikmesriigi territooriumi asuvat tootjat.

(6) Teoseid, mis ei ole Euroopa päritolu teosed käesoleva paragrahvi 1. ja 5. lõike tähenduses, kuid mis põhiosas on valminud koostöös ühes või enam liikmesriigis elavate autorite ja töötajatega, käsitatakse Euroopa päritolu teostena ulatuses, mille moodustab Euroopa Liidu ühistootjate panus tootmiskuludest.

§ 4. Euroopa sõltumatu tootja [19.04.2000]

Euroopa sõltumatu tootja käesoleva seaduse tähenduses on:

1) tootja, kelle aktsiate enamus või aktsiate jaotusega määratud häälte enamus kuulub Eesti, mõne Euroopa Liidu liikmesriigi või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi juriidilistele või füüsilistele isikutele;

2) tootja, kelle seaduse või lepingu alusel üleantud autoriõigused või autoriõigusega kaasnevad õigused toodangule kuuluvad Eesti, mõne Euroopa Liidu liikmesriigi või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi juriidilistele või füüsilistele isikutele;

3) tootja, kes viimase kahe aasta jooksul on tootnud mitte rohkem kui 90 protsenti oma audiovisuaaltoodangust ühele ja samale ringhäälinguorganisatsioonile.

§ 5. Ringhäälinguorganisatsioon

(1) Ringhäälinguorganisatsioon (raadio- või televisiooniorganisatsioon) käesoleva seaduse tähenduses on ettevõtja, mittetulundusühing, sihtasutus või avalik-õiguslik juriidiline isik, kellel on toimetusvastutus ühe või mitme programmi koostamisel ja kes edastab või laseb edastada programme ringhäälingus.

(2) Ringhäälinguorganisatsioon edastab saateid või programme käesoleva seaduse 6. peatükis sätestatud ringhäälinguloa alusel, kui käesoleva seadusega ei ole sätestatud teisiti.

[16.06.1999]

§ 5¹. Operaator

(1) Operaator käesoleva seaduse tähenduses on ettevõtja või ringhäälinguorganisatsioon, kes edastab või taasedastab ringhäälinguorganisatsioonide saateid ja programme ringhäälingus.

(2) Operaator peab oma tegevuses järgima teede- ja sideministri poolt ringhäälingusaatjatele kehtestatud tehnilisi nõudeid.

(3) Operaator võib edastada või taasedastada ainult ringhäälinguorganisatsioonide saateid ja programme ning peab omama selleks nende ringhäälinguorganisatsioonide luba. Operaator ei vastuta ringhäälinguorganisatsiooni ebaseadusliku tegevuse eest, välja arvatud juhul, kui ringhäälinguorganisatsioon ise on operaator.

[16.06.1999]

§ 5². Edastamine ja taasedastamine

(1) Edastamine käesoleva seaduse tähenduses on elekterside vahendite abil ringhäälinguorganisatsiooni saadete või programmide üldsusele tajutavaks muutmine.

(2) Edastajaks võib olla ringhäälinguorganisatsioon või operaator.

(3) Taasedastamine on ringhäälinguorganisatsiooni saate või programmi muutmata kujul edastamine teise ringhäälinguorganisatsiooni või operaatori poolt.

(4) Saadete ja programmide edastamine ja taasedastamine on lubatud ainult nende suhtes õigusi omavate isikute loal.

[16.06.1999]

2. peatükk

RINGHÄÄLINGU TEGEVUSPÕHIMÕTTED

§ 6. Tegevusvabadus

(1) ringhäälinguorganisatsioonil on õigus seadustest ja ringhäälinguloa tingimustest kinni pidades vabalt otsustada oma saadete ja programmide sisu üle.

(1¹) [Kehtetu 19.04.2000]

(2) Seadusega tagatud loomevabaduse piiramine on karistatav haldus- või kriminaalkorras.

(3) Kohus võib oma menetluses olevates asjades seaduses ettenähtud alustel ja korras keelata teatud saate või selle osa edastamise ringhäälingus. 6¹. Poliitiline tasakaalustatus Saateaja andmisel erakonnale või poliitilisele liikumisele oma seisukohtade tutvustamiseks peab ringhäälinguorganisatsioon tagama samas programmis võimaluse anda seda põhjendamatult viivitusega ka teisele erakonnale või poliitilisele liikumisele. [16.06.1999]

§ 7. Informatsiooniallika kaitse

(1) ringhäälinguorganisatsioon ei või avalikustada temale informatsiooni edastanud isiku andmeid, kui see isik seda ei soovi.

(2) Ringhäälinguajaam ei ole kohustatud avalikustama temale oma tegevuses teatavaks saanud informatsiooni.

(3) ringhäälinguorganisatsioon peab tõe tuvastamiseks seaduses ettenähtud alustel ja korras esitama kohtule käesoleva paragrahvi 1. ja 2. lõikes nimetatud andmed ning informatsiooni.

§ 7¹. Vastuvõtu ja taasedastamise vabadus [19.04.2000]

(1) Välisriikidest pärit raadio- ja telesaadete ning raadio- ja teleprogrammide vastuvõtmist ja taasedastamist ei piirata.

(2) Erinevalt käesoleva paragrahvi 1. lõikes sätestatust võib kehtestada kooskõlas Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingute nõuetega ajutisi piiranguid, kui teistest riikidest pärit telesaade või programm:

1) rikub selgelt ja tõsiselt ringhäälinguprogrammi üldtunnustatud moraalseid ja eetilisi põhimõtteid määral, mis võib kahjustada alaealiste füüsilist, vaimset või moraalselt arengut;

2) võib õhutada rassilist, soolist, usulist või rahvuslikku vihkamist;

3) sisaldab pornograafiat või põhjendamatut vägivalda.

(3) Euroopa Liidu liikmesriikidest ja piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riikidest pärit televisiooniprogrammide puhul võib rakendada piiranguid üksnes juhul, kui:

1) televisiooniorganisatsioon on käesolevas paragrahvis toodud nõudeid rikkunud vähemalt kahel korral võimaliku piirangu rakendamisele eelnenud ühe aasta jooksul;

2) Eesti pädev asutus on televisiooniorganisatsioonile ja Euroopa Liidu pädevale institutsioonile teatanud rikkumistest ning meetmetest, mida kavatsetakse rakendada, kui samalaadne rikkumine peaks korduma;

3) Eesti pädeva asutuse ja Euroopa Liidu pädeva institutsiooni konsultatsioonid pole 15 päeva jooksul käesoleva lõike punktis 2 sätestatud teatamisest alates viinud kokkuleppele ning väidetav rikkumine jätkub.

(4) Käesolevas paragrahvis sätestatu laieneb kõigile telesaadetele ja -programmidele, mis võivad kahjustada alaealiste füüsilist, vaimset või moraalselt arengut, välja arvatud juhul, kui saateaja valiku või tehniliste meetmetega tagatakse, et nende saadete või programmide levialas olevad alaealised ei saa neid vastu võtta.

(5) Lisaks käesoleva paragrahvi 4. lõikes toodule tagatakse, et selliste saadete kodeerimata kujul edastamisele eelneb neile vastav hoiatus helis või selgelt tajutaval visuaalsel kujul.

§ 8. Vastulause esitamise õigus

(1) Igal füüsilisel või juriidilisel isikul, sõltumata tema kodakondsusest või asukohast, kelle sedauslikke õigusi, eriti mainet on kahjustatud ringhäälinguprogrammis ebaõigete faktide esitamisega, on õigus esitada vastulause või taotleda muude võrdväärsete vahendite rakendamist, mis peavad olema kooskõlas tsiviil-, haldus- või kriminaalõiguse sätetega. [19.04.2000]

(2) Ringhäälinguorganisatsioon tagab vastulause esitamise võimaluse või muude võrdväärsete vahendite rakendamise ega tee takistusi põhjendamatute tähtaegade või tingimustega. Vastulause esitamise soovist tuleb ringhäälinguorganisatsioonile kirjalikult teatada 20 päeva jooksul, alates taotluse põhjustanud saate edastamisest. Ringhäälinguorganisatsioon edastab vastulause samas programmis hiljemalt 20 päeva jooksul pärast põhjendatud taotluse saamist. [19.04.2000]

(3) Vastulause esitaja ei ole kohustatud hüvitama ringhäälingus vastulause edastamisega seotud kulutusi.

[16.06.1999]

(4) Vastulause taotluse võib tagasi lükata, kui vastulause pole õigustatud käesoleva paragrahvi 1. lõikes toodud tingimuste alusel. Samuti siis, kui taotlus sisaldab karistatavat tegu või kui taotluse rahuldamine tooks ringhäälinguorganisatsioonile kaasa tsiviilvastutuse või kui sellega eiratakse üldtunnustatud moraalinorme. [19.04.2000]

§ 9. Kõlbluse ja seaduslikkuse tagamine

(1) Ringhäälinguorganisatsioon ei edasta saateid, mille sisu on kõlblusvastane või vastuolus põhiseaduse või seadustega.

(2) Teleprogrammidele, mis tõenäoliselt võivad kahjustada alaealiste füüsilist, vaimset või moraalselt arengut, laienevad käesoleva seaduse § 7¹ 2. lõike punktis 1 ning sama paragrahvi 4. ja 5. lõikes sätestatud nõuded, välja arvatud, kui saateaja valiku või vastavate tehniliste meetmetega tehakse alaealistele võimatuks nende saadete või programmide vastuvõtmine tavaoludes. [19.04.2000]

(3) Kui käesoleva paragrahvi 2. lõikes nimetatud saateid edastatakse koodeerimata kujul, peab sellele eelnema vastav hoiatus helis või peab see saade olema äratuntav vastava sümboli abil, mis on nähtav kogu saate jooksul. [19.04.2000]

§ 10. Hädaohuteadete edastamine

(1) Ühiskonna julgeolekut või põhiseaduslikku korda ähvardava ohu korral on ringhäälinguorganisatsioon kohustatud viivitamatult kõigis oma programmides oma kulul väljastama Riigikogu, Vabariigi Presidendi ning Vabariigi Valitsuse ametlikke teateid.

(2) Ringhäälinguorganisatsioon edastab viivitamatult ja tasuta kõigis oma programmides informatsiooni, mis on vajalik inimese elu, tervise ja julgeoleku kaitseks või varalise kahju või hädaohu ärahoidmiseks, samuti keskkonnakahjustuse ärahoidmiseks või selle vähendamiseks. [16.06.1999]

§ 11. Autoriõiguse tagamine

Ringhäälinguorganisatsioon ja operaator on kohustatud oma tegevuses järgima autoriõiguse seaduses (RT 1992, 49, 615; RTI 1999, 36, 469) sätestatud nõudeid.

[16.06.1999]

§ 11¹. Televisiooniülekande ainuõiguse kasutamise piirang [19.04.2000]

(1) Vabariigi Valitsus kehtestab vastavas nimekirjas need sündmused, mida peetakse Eesti üldsuse jaoks oluliseks ning mida tuleks seetõttu edastada nii, et märkimisväärne osa üldsusest saaks neid vabalt vastu võtta mittetasulises televisioonis kas tervikuna või osaliselt otseülekanDES või hiljem salvestusena.

(2) Kui Eesti ringhäälinguorganisatsioon on hankinud endale ainuõiguse kanda üle selliseid sündmusi, mille mõni Euroopa Liidu liikmesriik või piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud riik on võtnud oma vastavasse tähtsamate sündmuste loetellu, ei saa ta ainuõigust kasutada juhul, kui märkimisväärne osa kõnealuse riigi üldsusest ei saa jälgida nende tähtsamate sündmuste ülekannet mittetasulises televisioonis.

(3) Mittetasuline televisioon käesoleva seaduse tähenduses on saadete või programmide edastamine televisioonis nii, et vaatajad ei pea, lisaks televisiooniorganisatsiooni rahastamise üldlevinud viisile, maksma selle eest eraldi tasu.

(4) Eesti üldsuse märkimisväärne osa käesoleva seaduse tähenduses on võrdne vähemalt 70 protsendiga Eesti elanikest.

§ 12. Saadete salvestuste säilitamise kohustus

(1) Ringhäälinguorganisatsioon tagab edastatud saadete salvestamise. [16.06.1999]

(2) Salvestused säilitatakse, arvates nende edastamisest, vähemalt 20 päeva vältel.

(3) Kohus võib oma menetluses olevates asjades määrata konkreetsete saadete salvestuste säilitamiseks pikemaid tähtaegu.

§ 13. Vastutavad toimetajad

(1) Ringhäälinguorganisatsioon määrab edastatavatele saadetele ja programmidele vastutavad toimetajad.

(2) Vastutav toimetaja tagab edastatavates saadetes ja programmides käesoleva seaduse nõuetest ja heast ajakirjandustavast kinnipidamise ning sõnavabaduse põhimõtete järgimise.

(3) Vastutavate toimetajate nimekiri on üldsusele kättesaadav.

(4) Vastutavate toimetajate nimekiri säilitatakse kolme aasta vältel, arvates saate edastamise kuupäevast.

[16.06.1999]

3. peatükk

REKLAAM, OTSEPAKKUMINE JA SPONSORLUS

§ 14. Reklaam ja otsepakkumine

(1) Reklaam ringhäälingus on heli, kujutise või heli ja kujutise kogumina ringhäälingus tasu eest edastatav teade, mille eesmärk on toote või teenuse omaduste demonstreerimise, selgitamise või hinnangu andmise kaudu saavutada isiku või isikute grupi huvides tarbijate teatud käitumine.

(2) Otsepakkumine käesoleva seaduse tähenduses on reklaami erivorm, mille eesmärk on kaupade või teenuste müügiks pakkumine. Otsepakkumise vormid on otsepakkumise lõik ja otsepakkumise saade.

(3) Ringhäälinguorganisatsiooni programmide saateag, mida kasutatakse reklaamiks või otsepakkumiseks, on kaup, mida müüakse tellijale.

[16.06.1999]

§ 15. Reklaamile ja otsepakkumisele esitatavad nõuded [19.04.2000]

(1) Reklaam ja otsepakkumine peab olema programmi muudest osadest lahus ning heli, kujutise või heli ja kujutise kogumina programmis selgelt eristatav.

(2) Ringhäälingus edastatavale reklaamile ja otsepakkumisele laieneb reklaamiseaduses (RT I 1997, 52, 835; 1999, 27, 388; 30, 415) sätestatu. Lisaks reklaamiseaduses sätestatud nõuetele laienevad ringhäälingus edastatavale reklaamile ja otsepakkumisele käesoleva paragrahvi 3.-6. lõikes sätestatud nõuded.

(3) Telereklaam ja otsepakkumises ei tohi:

1) kasutada alalävisele tajule suunatud võtteid;

2) kasutada selle isiku häält ega kujutist, kes esineb uudistesaste diktori, saatejuhi või kommentaatorina aktuaalseid poliitilisi sündmusi ja probleeme käsitlevates saadetes.

(4) Telereklaam ja otsepakkumine ei tohi:

1) põhjustada inimeste tervist ja turvalisust kahjustavat käitumist ega soodustada keskkonnakahjulikku käitumist;

2) põhjustada alaealistele moraalset ega füüsilist kahju ning peab seetõttu vastama nende kaitsmise eesmärgil järgmistele nõuetele:

- ei kasutata ära alaealise usaldust oma vanemate, õpetajate või teiste isikute vastu;

- põhjendamatult ei näidata alaealisi ohtlikes olukordades;

3) otsepakkumine ja reklaam ei tohi õhutada alaealisi sõlmima kaupade või teenuste müügi- või rendilepinguid.

(5) Alkohoolsete jookide telereklaam ja otsepakkumine ei tohi:

1) olla otseselt suunatud alaealistele ega kujutada alaealisi neid jooke tarbimas;

2) seostada alkoholi tarbimist parema füüsilise võimekuse või sõiduki-juhtimisega;

3) luua muljet, et alkoholi tarbimine aitab kaasa paremale suhtlemisele või suurendab seksuaalset võimekust;

4) väita, nagu oleks alkoholil mingeid raviomadusi või oleks tal ergutav, rahustav või mingisuguste vastuolude lahendamist soodustav toime;

5) soodustada liigset alkoholitarbimist ega kujutada karskust või mõõdukust alkoholi tarbimisel negatiivses valguses;

6) rõhutada suurt alkoholisisaldust kui jookide positiivset omadust.

(6) Ettevõtjad, kelle tegevus sisaldab meditsiinilise raviteenuse osutamist või meditsiiniliste toodete tootmist või müüki, võivad telesaateid või programme spondeerida oma nime või maine edendamiseks, kuid ei tohi reklaamida meditsiinilist ravi ega spetsiifilisi meditsiinilisi tooteid, mis on Eestis kättesaadavad ainult retsepti alusel.

(7) Üksnes enesetutvustusega tegeleva televisiooniorganisatsiooni programmi suhtes ei kohaldata käesoleva seaduse §-des 4¹, 4², 4³ ning § 17 3. ja 4. lõikes sätestatud nõudeid. Teisi käesoleva seaduse sätteid kohaldatakse selliste televisiooniorganisatsioonide suhtes nende eripärast tulenevaid erisusi arvestades. Reklaam on üksnes enesetutvustusega tegeleva televisiooniorganisatsiooni programmis lubatud käesoleva seaduse § 17 1. ja 2. lõikes toodud mahtude ulatuses.

(8) Üksnes otsepakkumisega tegeleva televisiooniorganisatsiooni programmi suhtes ei kohaldata käesoleva seaduse §-des 4¹, 4², 4³ sätestatud nõudeid. Teisi käesoleva seaduse sätteid kohaldatakse selliste televisiooniorganisatsioonide suhtes nende eripärast tulenevaid erisusi arvestades. Reklaam on üksnes otsepakkumisega tegeleva televisiooniorganisatsiooni programmis lubatud käesoleva seaduse § 17 1. lõikes toodud mahtude ulatuses ning selle suhtes ei kohaldata sama paragrahvi 2. lõikes sätestatud.

§ 16. Reklaami ja otsepakkumise koht programmis

(1) Reklaam ja otsepakkumine tuleb paigutada saadete või saate osade vahele. Eraldiseisvad reklaamilõigud või otsepakkumise lõigud on lubatud erandina. [19.04.2000]

(2) Kui televisioonisaates puuduvad eraldiseisvad osad, võib saadet reklaamiks ja otsepakkumise lõiguks katkestada, kui see ei kahjusta saate teravikkust ja saate suhtes õigusi omava isiku huve, kusjuures igast katkestusest peab olema möödunud vähemalt 20 minutit.

(3) Mängufilme ja televisioonifilme (välja arvatud seeria- ja dokumentaalfilmid ning meelelahutussaated), mille kestus on üle 45 minuti, võib reklaamiks ja otsepakkumise lõiguks katkestada üks kord iga 45-minutilise ajavahemiku järel. Edasine katkestamine on lubatud juhul, kui nende kestus on vähemalt 110 minutit.

(4) Reklaami ega otsepakkumist ei tohi paigutada programmis vahetult enne ega pärast jumalateenistuse edastamist, samuti ei tohi jumalateenistuse edastamist reklaamiks ega otsepakkumiseks katkestada.

(5) Uudiste-, laste- ja poliitikasaateid ning dokumentaalfilme ei tohi reklaamiks ja otsepakkumiseks katkestada, kui nende kestus on 30 minutit või vähem.

[16.06.1999]

§ 17. Reklaami ja otsepakkumise maht

(1) Reklaami ja otsepakkumise lõikude maht ringhäälinguorganisatsiooni programmis ei tohi ületada 20 protsenti programmi päevamahust. Reklaami maht ei tohi ületada 15 protsenti programmi päevamahust.

(2) Reklaami ja otsepakkumise lõikude maht ei tohi ületada 12 minutit tunnis.

(3) Otsepakkumise saade peab katkestamatult kestma vähemalt 15 minutit. Maksimaalselt võib olla saatepäevas 8 otsepakkumise saadet, mille kogukestus ei tohi ületada 3 tundi.

(4) Reklaamiks ei loeta:

1) ringhäälinguorganisatsiooni enda programmide ning nendest tulenevate toodete tutvustamist;

2) avalikes huvides tasuta edastatavaid teateid;

3) heategevusele kutsuvaid saateid.

[16.06.1999]

§ 18. Reklaami ja otsepakkumise tellija

Reklaami ja otsepakkumise tellija ei tohi mõjutada saadete sisu ega programmi struktuuri. [16.06.1999]

§ 19. [Kehtetu 16.06.1999]

§ 20. Sponsorlus

(1) Sponsorlus käesoleva seaduse tähenduses on ringhäälinguorganisatsiooni tegevuse või audiovisuaalteoste tootmisega mitteseotud isiku osalemine selle ringhäälinguorganisatsiooni saate või programmi otseses või kaudses materiaalses toetamises eesmärgiga edendada oma nime, kaubamärki, mainet tegevust või tooteid. [19.04.2000]

(2) Spondeeritud saadete või programmide alguses või lõpus või nii alguses kui ka lõpus tuleb arusaadavalt esitada sponsori isik või tema kaubamärk või mõlemad. Sponsori toodangu või teenuste propageerimine saate käigus on keelatud.

(3) Sponsor ei tohi mõjutada saate sisu või programmi struktuuri.

(4) Sponsoriks ei tohi olla isik, kelle põhitegevusalaks on tubakatoodete valmistamine või müük.

(5) Uudiste- ja poliitikasaadete finantseerimiseks ei tohi kasutada sponsorst.

[16.06.1999]

§ 20¹. [Kehtetu 25.01.1999]

5. peatükk

AVALIK-ÕIGUSLIKUD

RINGHÄÄLINGUORGANISATSIOONID

§ 24. Eesti Raadio ja Eesti Televisioon

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisioon on avalik-õiguslikud juriidilised isikud, kes täidavad käesoleva seaduse alusel avalik-õiguslike raadio- ja televisiooniorganisatsioonide ülesandeid.

(2) Eesti Raadiol ja Eesti Televisioonil on juriidilise isiku õigused käesoleva seadusega ja nende põhikirjadega sätestatud ulatuses.

(3) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni põhikirjad kinnitab ringhäälingunõukogu. [08.03.2000]

(4) [Kehtetu 16.06.1999]

(5) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni ringhäälingusagedused määrab Kultuuriministeerium.

(RK s 26.06.96 nr. 207 jõust.26.07.96 - RT I 1996, 49, 953)

§ 25. Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni ülesanded

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni ülesanded on:

1) eesti rahvuskultuuri edendamine, propageerimine ning selle parimate saavutuste salvestamine, säilitamine ja tutvustamine;

2) maailmakultuuri parimate saavutuste vahendamine;

3) mitmekesiste ja tasakaalustatud programmide loomine ja edastamine kõrgel ajakirjanduslikul, kunstilisel ja tehnilisel tasemel;

4) kõigi rahvastikurühmade, sealhulgas vähemuste, infovajaduste rahuldamine;

5) peamiselt info-, kultuurhariduslike, koostitus- ja meelelahutussaadete loomine.

(2) Eesti Raadio ja Eesti Televisioon tagavad:

1) rahvuskultuuri ja ajaloo seisukohalt oluliste ürituste, sündmuste ja teoste jäädvustamise ning jäädvustatu säilitamise tulevastele põlvetele;

2) omatoodangu piisava osakaalu avalik-õiguslikele ringhäälinguorganisatsioonidele seadusega sätestatud ülesannete täitmisel [19.04.2000];

3) [Kehtetu 19.04.2000]

(3) (Kehtetu - RK s 16.10.95 nr. 72 jõust.20.11.95 - RT I 1995, 83, 1437)

(4) Eesti Raadio ja Eesti Televisioon täidavad muid käesolevas seaduses ja nende põhikirjades sätestatud ülesandeid.

§ 26. Põhinõuded Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni saadetele ja programmidele

(1) Kooskõlas käesoleva seaduse 2. peatüki sätetega peavad Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni saated ja programmid kaasa aitama:

- 1) eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilitamisele ning arendamisele;
- 2) Eesti riikluse tugevdamisele;
- 3) Eesti rahvusvahelise maine tõstmisele.

(2) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni saated ja programmid peavad erinevate rahvastikurühmade moraalseid, poliitilisi ja usulisi veendumusi arvestades mõjutama kõiki austama inimväärikust ja järgima seadusi.

§ 27. Põhiseaduslike riigiorganite teadete edastamine

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisioon on kohustatud, põhjendamatult viivitamata, edastama ringhäälingu kaudu kõik põhiseaduslike riigiorganite ametlikud teated.

(2) Põhiseaduslike riigiorganite teated edastavad Eesti Raadio ja Eesti Televisioon omapoolsete muudatusteta.

(3) Eesti Raadio ja Eesti Televisioon ei ole kohustatud kontrollima käesoleva paragrahvi 1. lõikes märgitud teadetes esinevate andmete õigsust ega kanna vastutust edastatud teate sisu eest.

§ 28. Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni sõltumatus

Oma saadete ja programmide loomisel ning ringhäälingus edastamisel on Eesti Raadio ja Eesti Televisioon sõltumatud, lähtudes üksnes seaduse nõuetest.

§ 29. Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni õigused oma ülesannete täitmisel

Eesti Raadiol ja Eesti Televisioonil on õigus:

1) teha tasuta otse- või salvestatud saateid paragrahvi 25 2. lõike punktis 1 märgitud üritustest ja sündmustest, mida finantseeritakse riigi- või kohalikest eelarvest, kui autoriõigusega või lepingu sätetes ei nähta ette teisiti;

2) ürituse korraldaja nõusolekul teha tasuta kuni 90-sekundiline uudistesaaide igalt avalikult kultuuri- või spordiürituselt ning edastada see ringhäälingus;

3) lülitada oma regulaarsetesse uudistesaadetesse kuni 90-sekundiline lõik mõne teise Eesti ringhäälinguorganisatsiooni poolt edastatud saatest, järgides autoriõigust ja saate levitamise aluseks oleva lepingu sätteid.

§ 30. Ülekannete ja salvestuste eesõigus

(1) Eesti Raadiol ja Eesti Televisioonil on võrdsete tingimuste korral eesõigus teiste isikute ees sõlmida lepinguid ürituste ja sündmuste ülekandmiseks ning salvestamiseks.

(2) Eesõigusest loobumisest teatavad Eesti Raadio ja Eesti Televisioon õigeaegselt teistele konkureerivatele isikutele.

§ 31. Ringhäälingunõukogu

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni kõrgeim organ on ringhäälingunõukogu, mis koosneb üheksast liikmest.

(2) Riigikogu nimetab oma koosseisu liikmete hulgast poliitilise tasakaalustatuse põhimõtteil viis ringhäälingunõukogu liiget Riigikogu kultuuri-

komisjoni ettepanekul. Riigikogu koosseisu volituste lõppemisel jäävad Riigikogu liikmetest ringhäälingunõukogu liikmed ringhäälingunõukogusse kuni jõustub otsus Riigikogu uue koosseisu liikmete ringhäälingunõukogusse nimetamise kohta.

(3) Riigikogu nimetab Riigikogu kultuurikomisjoni ettepanekul viieks aastaks neli ringhäälingunõukogu liiget avalik-õigusliku ringhäälingu ülesannete täitmiseks vajalike valdkondade tunnustatud asjatundjate hulgast.

(4) Ringhäälingunõukogusse nimetamiseks on vajalik nimetatava isiku kirjalik nõusolek.

(5) Ringhäälingunõukogu liige ei tohi olla:

- 1) töösuhetes mis tahes ringhäälinguorganisatsiooniga;
- 2) ringhäälinguorganisatsiooni osanik, aktsionär või liige;
- 3) füüsilisest isikust ettevõtja ringhäälinguorganisatsiooni tähenduses;
- 4) eraõigusliku ringhäälinguorganisatsiooni organi liige;
- 5) Vabariigi Valitsuse liige.

(6) Ringhäälingunõukogu liikme volitused lõpevad ennetähtaegselt tagasiastumise, Riigikogu poolt tagasikutsumise, süüdimõistva kohtuotsuse jõustumise või surma korral.

(7) Ringhäälingunõukogu liige astub tagasi oma soovil või ta kutsutakse tagasi käesolevas seaduses sätestatud tingimustele mittevastavuse tekkimisel või kui ta on püsivalt võimetu täitma oma ülesandeid. Riigikogu teeb otsuse ringhäälingunõukogu liikme tagasiastumise või tagasikutsumise kohta Riigikogu kultuurikomisjoni ettepanekul.

(8) Ringhäälingunõukogu liikme volituste ennetähtaegse lõppemise korral nimetab Riigikogu kolme tööaastala jooksul, ringhäälingunõukogu liikme volituste lõppemisest arvates, Riigikogu kultuurikomisjoni ettepanekul uue liikme.

(9) Ringhäälingunõukogu liikmed valivad endi hulgast ringhäälingunõukogu esimehe ja aseesimehe. Ringhäälingunõukogu esimees ja aseesimees valitakse koosseisu häälteenamusega kuni neljaks aastaks. Ringhäälingunõukogu esimehe ja aseesimehe võib ringhäälingunõukogu tagasi kutsuda oma koosseisu häälteenamusega.

(10) Ringhäälingunõukogu esimees korraldab ringhäälingunõukogu tööd, esindab ringhäälingunõukogu ja käesolevas seaduses sätestatud juhtudel Eesti Raadiot ja Eesti Televisiooni ning täidab teisi talle õigusaktidega pandud kohustusi. Kui ringhäälingunõukogu esimees ei saa oma ülesandeid täita, täidab neid aseesimees.

(11) Ringhäälingunõukogu koosolekud toimuvad vastavalt vajadusele, kuid mitte harvem kui üks kord kahe kuu jooksul. Koosolekud protokollitakse.

(12) Ringhäälingunõukogu on otsustusvõimeline, kui koosolekust võtab osa vähemalt viis ringhäälingunõukogu liiget, sealhulgas esimees või aseesimees. Ringhäälingunõukogu võtab otsuseid vastu oma koosseisu häälteenamusega, kui käesolev seadus ei sätesta teisiti.

(13) Ringhäälingunõukogu tegevuskulud kaetakse riigieelarvest.

(14) Ringhäälingunõukogu esitab Riigikogule aruande oma tegevusest üks kord aastas.

[08.03.2000]

§ 32. Ringhäälingunõukogu pädevus

(1) Ringhäälingunõukogu pädevusse kuulub:

1) käesoleva seaduse §-des 25-27 loetletud avalik-õigusliku ringhäälingu ülesannete täitmise järelevalve;

2) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni programmide arvu üle otsustamine;

3) Eesti Raadio põhikirja ja Eesti Televisiooni põhikirja kinnitamine;

4) Eesti Raadio juhatuse ja Eesti Televisiooni juhatuse suuruse määramine;

5) volituse andmine ringhäälingunõukogu esimehele Eesti Raadio esindamiseks Eesti Raadio juhatuse liikmetega teenistuslepingu sõlmimiseks, muutmiseks ja lõpetamiseks ning Eesti Televisiooni esindamiseks Eesti Televisiooni juhatuse liikmetega teenistuslepingu sõlmimiseks, muutmiseks ja lõpetamiseks;

6) Eesti Raadio juhatuse liikmetega ja Eesti Televisiooni juhatuse liikmetega õigusvaidluste pidamise otsustamine ning selleks vastavalt Eesti Raadio või Eesti Televisiooni esindajate määramine;

7) Eesti Raadio juhatuse esimehe ja teiste juhatuseliikmete ning Eesti Televisiooni juhatuse esimehe ja teiste juhatuseliikmete kuni viieks aastaks ametisse määramine ja ametist tagasikutsumine ning juhatuse või juhatuseliikme esindusõiguse piiramine;

8) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tegevuse põhisuundade ja arengukava kinnitamine;

9) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tegevuse põhisuundade ja arengukava teostamise järelevalve;

10) Eesti Televisiooni ja Eesti Raadio eelarvete kinnitamine;

11) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni eelarvete täitmise järelevalve;

12) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni vara valdamise, kasutamise ja kasutamise korra kinnitamine ning nõusoleku andmine käesoleva seaduse § 33¹ 4. lõikes nimetatud tehingute teostamiseks;

13) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tegevuse sisekontrolli eeskirjade kinnitamine ning volituse andmine ringhäälingunõukogu esimehele Eesti Raadio esindamiseks Eesti Raadio sisekontrollõruga töölepingu sõlmimiseks, muutmiseks ja lõpetamiseks ning Eesti Televisiooni esindamiseks Eesti Televisiooni sisekontrollõruga töölepingu sõlmimiseks, muutmiseks ja lõpetamiseks;

14) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni aastaaruannete koostamise korra kehtestamine ning aastaaruannete heakskiitmine ja Riigikogule esitamine;

15) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni struktuuriüksuste asutamise, reorganiseerimise ja sulgemise otsustamine juhatuse ettepanekul;

16) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni nimel Riigikogule, Vabariigi Valitsusele ja ministriumidele esitatavate ettepanekute ning muude dokumentide läbivaatamine ja heakskiitmine;

17) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni kaudu teostatava Vabariigi Presidendi, Riigikogu ja kohalike omavalitsuste valimiskampaania korra kehtestamine;

18) oma töökorra kehtestamine;

19) teiste käesolevas seaduses sätestatud küsimuste lahendamine.

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktides 13, 16, 18 ja 19 nimetatud küsimustes saab ringhäälingunõukogu otsuseid vastu võtta koosolekust osavõtivate liikmete häälteenamusega.

[08.03.2000]

§ 32¹. Ringhäälingunõukogu liikme vastutus

(1) Ringhäälingunõukogu liikmed vastutavad seaduse nõuete rikkumise, samuti oma kohustuste täitmata jätmise tõttu Eesti Raadiole või Eesti Televisioonile süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt.

(2) Ringhäälingunõukogu liikmed, kes on seaduse nõuete rikkumise või oma kohustuste täitmata jätmise tõttu tekitanud süüliselt kahju Eesti Raadio või Eesti Televisiooni võlausaldajatele, vastutavad võlausaldajate ees solidaarselt Eesti Raadio või Eesti Televisiooniga.

(3) Ringhäälingunõukogu liikme vastu esitatava nõude aegumistähtaeg on viis aastat rikkumise toimumisest või rikkumise algusest.

(4) Ringhäälingunõukogu liige vabaneb vastutusest, kui ta on ebaseadusliku tegevuse aluseks oleva otsuse vastuvõtmisel jäänud eriarvamusele ning eriarvamus on kantud protokollile või kui ta on istungilt, mil selline otsus tehti, mõjuva põhjusega puudunud.

[08.03.2000]

§ 32². Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni juhatus

(1) Eesti Raadiot ja Eesti Televisiooni juhivad ja esindavad kuni viieliikmelised juhatused (edaspidi *juhatus*).

(2) Juhatuseliige peab olema vähemalt 21-aastane teovõimeline Eesti kodanik.

(3) Juhatuseliige ei tohi olla:

1) lepingulistes suhetes eraõigusliku ringhäälinguorganisatsiooniga;

2) ringhäälinguorganisatsiooni osanik, aktsionär või liige;

3) füüsilisest isikust ettevõtja ringhäälinguorganisatsiooni tähenduses;

4) eraõigusliku ringhäälinguorganisatsiooni organi liige;

5) Vabariigi Valitsuse liige;

6) ringhäälingunõukogu liige.

(4) Juhatuseliikmetega sõlmitakse teenistuslepingud, milles sätestatakse juhatuseliikme õigused, teenistuskohustused, palga suurus, lepingu muutmise ja lõpetamise kord ning teised teenistusküsimused.

(5) Ringhäälingunõukogu kutsub juhatuseliikme enne teenistuslepingu tähtaja möödumist tagasi:

- 1) kui ringhäälingunõukogu avaldab juhatuse liikmele oma koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega umbusaldust;
- 2) süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisel;
- 3) teenistuslepingus sätestatud alusel.
- (6) Juhatus tegevust korraldab juhatuse esimees.
- (7) Juhatus peab oma tegevuses järgima ringhäälingunõukogu otsuseid.
- (8) Juhatus on pädev otsustama kõigi juhtimisküsimuste üle, mis ei kuulu ringhäälingunõukogu pädevusse.

(9) Juhatus või selle liikme esindusõigust võib ringhäälingunõukogu piirata. Piirang sätestatakse Eesti Raadio põhikirjas ja Eesti Televisiooni põhikirjas ning teadaanne sellest avaldatakse väljaandes Ametlikud Teadaanded. Piirang kehtib kolmandate isikute suhtes.

(10) Eesti Raadio juhatuse ja Eesti Televisiooni juhatuse peavad esitama ringhäälingunõukogule kord kolme kuu jooksul ülevaate vastavalt Eesti Raadio või Eesti Televisiooni majandustegevusest ning majanduslikust seisundist, samuti teatama kohe vastavalt Eesti Raadio või Eesti Televisiooni majandusliku seisundi olulisest halvenemisest ning muudest majandustegevusega seotud olulistest asjaoludest. [08.03.2000]

§ 33. Revisjon ja kontroll

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni majandustegevust kontrollib Riigikontroll ja ringhäälingunõukogu määratud korralised ja erakorralised revisjonid. [08.03.2000]

(2) Riigikontrollil on Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni majandustegevuse kontrollimisel samad õigused ja kohustused, mis Riigikontrollil on riigiasutuste majandustegevuse kontrollimisel.

§ 33¹. Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni vara [16.12.1997A]

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisioon valdavad, kasutavad ja käsutavad oma vara käesolevas seaduses sätestatud korras. Eesti Raadiol ja Eesti Televisioonil on õigus omada ainult sellist vara, mis on vajalik nende põhikirjaliste ülesannete täitmiseks.

(2) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni vara on:

- 1) vara, mille riik annab seaduse alusel Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni omandisse;
- 2) vara, mille teine isik võõrandab või pärandab Eesti Raadio või Eesti Televisiooni kasuks;
- 3) vara, mis soetatakse Eesti Raadio või Eesti Televisiooni enda tegevuse tulemusena.

(3) Eesti Raadiol ja Eesti Televisioonil ei ole õigust:

- 1) tagada oma varaga teise isiku kohustusi ega olla täisühingu osanik või usaldusühingu täisosanik;
- 2) tagada oma kohustusi kogu oma kinnis- või vallasvaraga või osaga sellest, mis ületab 50 protsenti kogu kinnis- või vallasvara bilansilisest väärtusest;

3) võõrandada oma vara tasuta või tasu eest, mis on väiksem selle vara harilikust väärtusest, ega teha sponsor- ja muid rahalisi annetusi;

4) anda laenu (krediiti) või anda kaupu rendile väljaostmiskohustusega (kapitalirent);

5) võtta laenu (krediiti) või võtta rendile kaupu väljaostmiskohustusega (kapitalirent), kui selle tehingu tagajärjel ületab krediitidega ja kapitalirendiga seotud maksete kogusumma suvalisel aastal 10 protsenti tehingu tegemise aasta eelarvetuludest.

(4) Vaid ringhäälingunõukogu eelneval nõusolekul võivad Eesti Raadio ja Eesti Televisioon teha tehinguid, millega kaasneb: [08.03.2000]

1) osaluse omandamine või lõppemine äriühingus;

2) ettevõtte omandamine, võõrandamine või selle tegevuse lõppemine;

3) kinnisasja või registrisse kantud vallasasja koormamine või võõrandamine;

4) laenu võtmine.

§ 34. Riigiametiseisund

(Kehtetu - RK s 25.01.95 nr. 489 jõust.01.01.96 RT I 1995, 16, 228)

§ 35. Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni eelarve

(1) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni kõigi tulude ja kulude kohta koostatakse eelarve, mis peab igal aastal olema tasakaalus.

(2) Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tulud moodustuvad:

1) seadusega kehtestatud maksudest;

2) vahetult riigi eelarvest eraldatud summadest;

3) reklaamist, mille edastamise korra, hinna, kasutamise ja mahu otsustab ringhäälingunõukogu, kusjuures reklaami maht ei ületa 5 protsenti päevasest programmi saatemahust Eesti Televisiooni ühel ja Eesti Raadio kahel kanalil, millest üks on võõrkeelne; [08.03.2000]

4) fondidest, sponsorlusest, saatjate võrkude renditasust ja muudest allikatest laekuvad summad.

(3) Eelarveprojekti koostab vastavalt Eesti Raadio või Eesti Televisiooni juhatus ning eelarve kinnitab ringhäälingunõukogu. [08.03.2000]

(4) Eesti Raadiole ja Eesti Televisioonile laekunud eelarvevälised tulud laekuvad vastavalt Eesti Raadio või Eesti Televisiooni eelarvesse ja jaotatakse nende kaudu.

(5) (Kehtetu - RK s 14.09.94 nr. 416 jõust.17.10.94 - RT I 1994, 66, 1145)

§ 36. Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tegevuse lõpetamine

Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni tegevus lõpetatakse seaduse alusel, milles nähakse ette ka Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni varade edasine kuuluvus.

6. peatükk

ERAÕIGUSLIKE ISIKUTE RINGHÄÄLINGULOAD

§ 37. Ringhäälinguluba

(1) Ringhäälinguluba on tegevusluba, mis annab loal märgitud füüsilisele või juriidilisele isikule õiguse loaga määratud tingimustel edastada saateid ja programme ringhäälingus. Ringhäälinguload annab välja Kultuuriministeerium käesoleva seadusega ettenähtud alustel ja korras. [16.06.1999]

(2) Ringhäälinguluba asendab sideseaduse (RT 1991, 3, 49) paragrahvi 72. lõikes nimetatud riikliku tegevuslitsentsi, kui loal märgitud isiku otseses seaduslikus valduses on ringhäälingu tehnilised vahendid.

(3) Ringhäälingusaadete edastamiseks antakse välja kuut liiki ringhäälingulubasid: [10.02.1999]

1) kohalik ringhäälinguluba - ühe saatja tegevusulatuses;

2) regionaalne ringhäälinguluba - ühe saatja või saatjate võrguga osal Eesti territooriumist;

3) üleriigiline ringhäälinguluba - saatjate võrguga üleriigiliselt või ühe saatja kaudu, mis võimaldab telesaadete vastuvõttu 80-100 protsendi ulatuses Eesti territooriumist;

4) rahvusvaheline ringhäälinguluba - saatjate võrguga või ühe saatja kaudu, mis võimaldab saadete vastuvõttu teistes riikides;

5) ajutine ringhäälinguluba - kindlas piirkonnas ja määratud ajal kestusega kuni kolm kuud.

6) ringhäälinguluba — kaabeltelevisioonivõrgus. [10.02.1999]

(4) Käesoleva paragrahvi 3. lõike punktides 1-4 sätestatud ringhäälinguluba antakse välja tähtajaga kuni viis aastat.

(5) Ringhäälinguload väljaandjal on õigus korrigeerida loa kehtivusaja pikendamise tingimusi, teatades sellest ringhäälinguload senisele valdajale vähemalt üks aasta enne ringhäälinguload kehtivuse lõppemist.

§ 38. Ringhäälinguloaga määratavad tingimused

(1) Ringhäälinguloaga määratakse kindlaks:

1) saatetegevuseks kasutatavad sagedused, kanalid;

2) saatetegevuseks kasutatavate saatjate põhilised tehnilised parameetrid ja suurimad rakendada lubatud kiirusvõimsused;

3) edastatavate programmide arv ja nende nimetused;

4) iga programmi struktuur ning maht päevas ja nädalas; [16.06.1999]

5) saatetegevuse alustamise tähtaeg;

6) [Kehtetu 19.04.2000]

(2) Ringhäälinguloaga võib määrata täiendavaid tingimusi, mis ei ole vastuolus seaduse ja sõnavabaduse üldtunnustatud põhimõtetega.

§ 39. Ringhäälinguload taotlemine

(1) Ringhäälinguload taotluses märgitakse kavandatava programmi üldiseloostus ja andmed, mis võivad olla vajalikud loa andmise otsustamiseks või aluseks käesoleva seaduse paragrahvi 38 1. lõikes sätestatud tingimuste määramisele.

- (2) Ringhäälinguloo taotlusele lisatakse, kui taotleja on juriidiline isik:
  - 1) registreerimistunnistuse ärakiri;
  - 2) [Kehtetu 19.04.2000];
  - 3) bilanss;
  - 4) isiku poolt kinnitatud investeerimisprogramm koos rahaliste vahendite allika ja tagatiste äranäitamisega;
  - 5) tehniliste lahenduste kooskõlastatud kavand;
  - 6) taotleja isiku esindaja volitusi tõendav dokument.
- (3) Ringhäälinguloo taotlusele lisatakse, kui taotleja on füüsiline isik:
  - 1) [Kehtetu 19.04.2000];
  - 2) käesoleva paragrahvi 2. lõike punktides 4, 5 ja 6 nimetatud dokumentid.

(4) [Kehtetu 19.04.2000]

§ 40. Ringhäälinguloo väljaandmine

(1) Kultuuriministeerium:

- 1) otsustab ja teeb vähemalt ühe teleriigilise leviga ajalehe kaudu teatavaks väljaantavate ringhäälingulubade liigid, arvu ning muud tingimused ja loa taotluste esitamise tähtajad;
- 2) kehtestab loataotluste vormid;
- 3) vaatab tähtaegselt laekunud taotlused läbi ning teeb otsuse ringhäälinguloo väljaandmise, sellest keeldumise või taotluse käiguta jätmise kohta.

(RK s 26.06.96 nr. 207 jõust. 26.07.96 - RT I 1996, 49, 953)

(2) Ringhäälinguloo taotlus jäetakse käiguta, kui taotlus ei vasta käesoleva seaduse paragrahvis 39 sätestatud nõuetele.

(3) Taotluse käiguta jätmisest teatatakse taotlejale hiljemalt 30 päeva jooksul, arvates taotluse esitamisest.

(4) Kultuuriministeerium keeldub ringhäälinguloo väljaandmisest, kui:

- 1) taotleja isik või tema kavandatav programm ei vasta käesolevas seaduses sätestatud nõuetele;
- 2) on tehtud otsus ringhäälinguloo väljaandmiseks teisele isikule, kes konkureeris samale loale ning tegi parema pakkumise;
- 3) puuduvad võimalused ringhäälingusageduste eraldamiseks;
- 4) ringhäälinguloo väljaandmisega kaasneks Eesti Vabariigi poolt võetud lepinguliste kohustuste rikkumine;
- 5) taotletav tegevus on seadusevastane;
- 6) ringhäälinguloo väljaandmisega tekib saatetegevuseks kavandataval territooriumil ajakirjandus- või infomonopol või kartell või koonduks ringhääling selleks kavandataval territooriumil või osal Eesti territooriumist omavahel koostööd tegevate isikute kätte;
- 7) ringhäälinguloo väljaandmine rikuks saatetegevuseks kavandataval territooriumil või osal Eesti territooriumist vaba konkurentsi ja võrdsetel alustel põhineva ettevõtluse nõudeid;

8) televisiooni- ja raadioorganisatsioonina tegutsev isik või päeva- ja nädalalehe vastutav väljaandja muutuks saatetegevuseks kavandatud territooriumil või osal Eesti territooriumist samaaegselt televisiooni- ja raadioorganisatsioonina tegutsevaks isikuks ja päeva- või nädalalehe vastutavaks väljaandjaks, kusjuures antud piirang ei laiene ringhäälinguorganisatsiooni enda poolt väljaantud saatekavalehele. [16.06.1999]

(5) Ringhäälinguloo taotlused vaadatakse läbi kolme kuu jooksul, arvates käesoleva paragrahvi 1. lõike punktis 1 nimetatud tähtaaja möödumise päevast.

(6) Ringhäälinguloo väljaandmise tähtaega võib Kultuuriministeerium oma otsusega pikendada kuni kaheksa kuuni, informeerides sellest ringhäälinguloo taotlejat, kui see on tingitud vajadusest rahvusvaheliselt ringhäälingusagedusi kooskõlastada.

(RK s 26.06.96 nr. 207 jõust.26.07.96 - RT I 1996, 49, 953)

(7) Ringhäälinguloo väljaandmisest keeldumise korral näidatakse viitega käesolevale paragrahvile loa väljaandmisest keeldumise alus.

(8) Ringhäälinguloo väljaandmisest keeldumise või taotluse käiguta jätmise võib taotleja vaidlustada kohtus.

§ 41. Ringhäälinguloo kehtivus ja kehtetuks tunnistamine

(1) Ringhäälinguluba kehtib sellel märgitud ajani.

(2) Ringhäälingulool märgitud isiku surma või juriidilise isiku likvideerimise korral kaotab ringhäälinguluba kehtivuse.

(3) Ringhäälinguloo võib kehtetuks tunnistada käesoleva paragrahvi 5. lõikes sätestatud alustel:

1) kohus;

2) loa välja andnud Kultuuriministeerium.

(RK s 26.06.96 nr. 207 jõust.26.07.96 - RT I 1996, 49, 953)

(4) [Kehtetu 16.06.1999]

(5) Ringhäälinguluba tunnistatakse kehtetuks, kui loal märgitud isik:

1) esitab sellekohase taotluse;

2) ei täida süstemaatiliselt tegevusloaga määratud tingimusi;

3) rikub oma tegevuses käesoleva seaduse nõudeid;

4) esitas loa saamiseks valeandmeid.

5) [Kehtetu 19.04.2000]

6) [Kehtetu 19.04.2000]

(6) Kultuuriministeerium tunnistab ringhäälinguloo kehtetuks motiveeritud käskkirjaga, milles näidatakse ära kehtetuks tunnistamise õiguslik alus.

(RK s 26.06.96 nr. 207 jõust.26.07.96 - RT I 1996, 49, 953)

(7) Ringhäälinguloo kehtetuks tunnistamise käskkirja võib vaidlustada kohtus.

Autoritest

Berg, Holger – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Ehand, Epp – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Hallik-Konnula, Airi – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Jaakson, Katrin – Concordia Ülikooli meediatudeng

Kark, Mati – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Kibus, Kadriann – Concordia Ülikooli meediatudeng

Kübar, Urmo – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Labutina, Ija – Concordia Ülikooli meediatudeng

Lepik, Liina – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Link, Eno-Gerrit – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Luhats, Toomas – Concordia Ülikooli meediatudeng

Lõhmus, Maarja – Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna lektor

Maimets, Andri – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Mägi, Anu – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Mägi, Marko – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Möller, Maia – Tartu Ülikooli rahvaluuletudeng

Normet, Mart – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Ojasson, Merike – Äripäeva uudistereporter, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond BA 2000, 1995-1998 Pulss B3 vanemtoimetaja

Pesti, Mele – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Pärl, Öonne – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Püvi, Marge – Mega internetiportaali uudistetoimetaja, Tartu Ülikooli ajakirjandusosakond BA 1999, 1998-2000 Eesti Raadio uudistetoimetaja

Rammo, Alari – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Rebane, Raul – meediakonsultant, Concordia ülikooli õppejõud

Roonemaa, Henrik – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Rudi, Erle – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Salumets, Carol – Concordia Ülikooli meediatudeng

Selder, Sergo – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Suvi, Raoul – Concordia Ülikooli meediatudeng

Süld, Meelis – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Šein, Hagi – Concordia Ülikooli meediateaduskonna dekaan, Riigikogu ringhäälingunõukogu liige, 1992-1997 ETV peadirektor

Tammelo, Eva – Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane

Unt, Aune – Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni oskonna assistent

Võsu, Peeter – Concordia Ülikooli meediatudeng